Open Universiteit

mr. drs. R.W. Timmers

Een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld en/of dwingende controle

Een beschrijving van voorwaarden voor aansprakelijkheid in de Deense, Engelse en Welshe, Ierse, Franse en Cypriotische strafbaarstellingen

Colofon

Uitgave
Open Universiteit
Faculteit Rechtswetenschappen
Postbus 2960
6401 DL Heerlen
Nederland

Datum
15 december 2025

Auteur
mr. drs. R.W. Timmers

Onder begeleiding van
prof. mr. dr. D. Abels
prof. mr. dr. W.H.B. Dreissen
prof. dr. J.H.L.J. Janssen

English title
A separate criminal offence of psychological violence and/or coercive control. A description of the conditions for liability in the Danish, English and Welsh, Irish, French and Cypriot criminal offences.

Redactie en opmaak
dr. W.M.P. de Zee

Omslag, schema's en figuren
M.G.J. Smeets, BA

©2025 | Open Universiteit. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Open Universiteit.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 – Inleiding 8
1.1 Aanleiding 8
1.2 De politieke achtergrond van het onderzoek 9
1.3 Onderzoeksvraag 10
1.4 Methodologie 11
1.4.1 Onderzoeksdoelen, -object en -methoden 11
1.4.2 Vertalingen 13
1.4.3 Uitdagingen en beperkingen 13
1.5 De relevante juridische kaders, concepten en begrippen 14
1.5.1 Het Verdrag van Istanbul 14
1.5.1.1 Huiselijk geweld in de zin van artikel 3 aanhef en onder sub b 15
1.5.1.2 Psychisch geweld in de zin van artikel 33 16
1.5.1.3 De wijze van doorwerking van het Verdrag van Istanbul in de Nederlandse rechtsorde 22
1.5.1.4 GREVIO 23
1.5.2 De sociaalwetenschappelijke concepten van psychisch geweld en *coercive control* 24
1.5.2.1 Psychisch geweld 24
1.5.2.2 Coercive control 26
1.5.3 De verhouding tussen de relevante juridische en sociaalwetenschappelijke concepten 30
1.5.4 Definities en omschrijvingen 31
1.6 Selectiecriteria 33
1.7 Geselecteerde rechtsstelsels 36
1.8 Geselecteerde thema's en leerstukken 37
1.9 Verdere afbakening 41
1.10 Leeswijzer 42
1.11 Aangehaalde literatuur 44
Hoofdstuk 2 – Denemarken 50
2.1 Inleiding 50
2.2 Methode 50

2.3 Staatsbestel ... 52
2.4 Rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding ... 52
2.5 Het Deense strafrecht: enkele hoofdlijnen ... 55
2.6 § 243 Straffeloven ... 56
2.6.1 Achtergrond ... 56
2.6.2 Typering van het delict ... 60
2.6.3 De objectieve zijde van het delict ... 61
2.6.3.1 De delictsgedraging ... 61
2.6.3.2 Vereiste dader-slachtofferrelatie ... 66
2.6.3.3 Eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst ... 69
2.6.3.4 Vereist gevolg en causaliteit ... 71
2.6.4 De subjectieve zijde van het delict ... 72
2.6.5 Wettelijke excepties ... 74
2.6.6 Wettelijke strafverzwaringsgronden ... 74
2.7 Overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid ... 75
2.8 Schematische weergave ... 79
2.9 Aangehaalde literatuur ... 80
Hoofdstuk 3 – Engeland en Wales ... 82
3.1 Inleiding ... 82
3.2 Methode ... 82
3.3 Staatsbestel ... 85
3.4 Rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding ... 85
3.5 Het Engelse en Welshe strafrecht: enkele hoofdlijnen ... 89
3.6 Sectie 76 Serious Crime Act 2015 ... 90
3.6.1 Achtergrond en plaatsbepaling ... 90
3.6.2 Typering van het delict ... 98
3.6.3 De objectieve zijde van het delict ... 98
3.6.3.1 De delictsgedraging ... 98
3.6.3.2 Vereiste dader-slachtofferrelatie ... 102
3.6.3.3 Eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst ... 107
3.6.3.4 Vereist gevolg en causaliteit ... 111
3.6.4 De subjectieve zijde van het delict ... 112

3.6.5 Wettelijke excepties 115
3.6.6 Wettelijke strafverzwaringsgronden 117
3.7 Overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid 118
3.8 Schematische weergave 121
3.9 Aangehaalde literatuur 122
Hoofdstuk 4 – Ierland 125
4.1 Inleiding 125
4.2 Methode 125
4.3 Staatsbestel 127
4.4 Rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding 128
4.5 Het Ierse strafrecht: enkele hoofdlijnen 131
4.6 Sectie 39 Domestic Violence Act 2018 132
4.6.1 Achtergrond 132
4.6.2 Typering van het delict 136
4.6.3 De objectieve zijde van het delict 137
4.6.3.1 De delictsgedraging 137
4.6.3.2 Vereiste dader-slachtofferrelatie 139
4.6.3.3 Eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst 141
4.6.3.4 Vereist gevolg en causaliteit 145
4.6.4 De subjectieve zijde van het delict 145
4.6.5 Wettelijke excepties 147
4.6.6 Wettelijke strafverzwaringsgronden 148
4.7 Overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid 150
4.8 Schematische weergave 153
4.9 Aangehaalde literatuur 154
Hoofdstuk 5 – Frankrijk 157
5.1 Inleiding 157
5.2 Methode 157
5.3 Staatsbestel 158
5.4 Rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding 159
5.5 Het Franse strafrecht: enkele hoofdlijnen 161
5.6 De relevante Franse strafbepalingen 163

5.6.1 Chronologie, inhoud en selectie van relevante strafwetgeving 163
5.6.1.1 Chronologisch overzicht 163
5.6.1.2 Artikel 222-14-3 Code Pénal: 'violences psychologiques' 167
5.6.1.3 Artikel 222-33-2 Code Pénal: 'harcèlement' in arbeidsverband 171
5.6.1.4 Artikel 222-33-2-1 Code Pénal: 'harcèlement' in (ex-)partnerverband 174
5.6.1.5 Artikel 222-33-2-2 Code Pénal: de generieke strafbaarstelling van 'harcèlement' 177
5.6.1.6 Artikel 222-33-2-3 Code Pénal: 'harcèlement' in onderwijsverband 180
5.6.1.7 Wetsvoorstel n° 669 182
5.6.1.8 Selectie en afbakening 186
5.6.2 Typering van het delict 188
5.6.3 De objectieve zijde van het delict 190
5.6.3.1 De delictsgedraging 190
5.6.3.2 Vereiste dader-slachtofferrelatie 191
5.6.3.3 Eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst 192
5.6.3.4 Vereist gevolg en causaliteit 194
5.6.4 De subjectieve zijde van het delict 196
5.6.5 Wettelijke excepties 199
5.6.6 Wettelijke strafverzwaringsgronden 199
5.7 Overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid 202
5.8 Schematische weergave 206
5.9 Aangehaalde literatuur 209
Hoofdstuk 6 – Cyprus 213
6.1 Inleiding 213
6.2 Methode 213
6.3 Staatsbestel 215
6.4 Rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding 216
6.5 Het Cypriotische strafrecht: enkele hoofdlijnen 218
6.6 Sectie 6 van Wet 115(I)/2021 219
6.6.1 Achtergrond en plaatsbepaling van de strafbaarstelling 219
6.6.2 Typering van het delict 224
6.6.3 De objectieve zijde van het delict 225

6.6.3.1 De delictsgedraging 225
6.6.3.2 Vereiste dader-slachtofferrelatie 227
6.6.3.3 Eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst 230
6.6.3.4 Vereist gevolg en causaliteit 231
6.6.4 De subjectieve zijde van het delict 233
6.6.5 Wettelijke excepties 236
6.6.6 Wettelijke strafverzwaringsgronden 237
6.7 Overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid 239
6.8 Schematische weergave 244
6.9 Aangehaalde literatuur 245
Hoofdstuk 7 – Overstijgende analyse en aanbevelingen 246
7.1 Inleiding 246
7.2 De strafbaarstellingen in vijf rechtstelsels 247
7.3 Thematische analyse: een dwarsdoorsnede 249
7.4 Aanbevelingen ten aanzien van een Nederlandse strafbaarstelling 253
Annex A – Schematisch totaaloverzicht van de resultaten 257
Chapter 8 – Overall analysis and recommendations 258
8.1 Introduction 258
8.2 Criminalisation in five legal systems 259
8.3 Thematic analysis: a cross-section 261
8.4 Recommendations regarding criminalisation in the Netherlands 265
Annex B – Schematic overview of results 268
Annex C – Tijdlijn Franse strafbepalingen 269
Annex D – List of consulted experts 270
Annex E – Over de auteur / about the author 271

Hoofdstuk 1 – Inleiding

1.1 Aanleiding

Psychisch geweld[1] vormt, net als (ander) huiselijk geweld, een maatschappelijk probleem dat vragen oproept over de wijze waarop dit geweld kan worden gereguleerd. Het kan dan ook al geruime tijd op politieke aandacht rekenen.[2] Bij brief van 3 juni 2022 stuurde de toenmalige Minister voor Rechtsbescherming het onderzoeksrapport *Naar een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld? Voor- en tegenargumenten*[3] van de Open Universiteit en Avans Hogeschool naar de voorzitter van de Tweede Kamer. Dit nadat de regering bij motie van de Tweede Kamerleden Bergkamp, Özütok en Van den Hul was verzocht om een onafhankelijk onderzoek uit te laten voeren naar de strafbaarstelling van psychisch geweld.[4] De hoofdvraag in dat onderzoeksrapport was: 'Kan een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld worden gerechtvaardigd na weging van alle relevante criteria voor strafbaarstelling en op welke manier kan deze strafbaarstelling slachtoffers al dan niet ondersteunen?'. Een omvattend rechtsvergelijkend onderzoek lag buiten het bereik van dat verkennende onderzoek. Aanbevolen werd een dergelijk onderzoek alsnog te initiëren.[5]

In mijn promotieonderzoek wordt tegemoet gekomen aan deze aanbeveling, door het uitvoeren van een externe rechtsvergelijking.[6] De wetenschappelijke relevantie van zo'n rechtsvergelijking houdt verband met het feit dat ten aanzien van dit specifieke onderwerp tot op heden geen extensieve rechtsvergelijking vanuit het perspectief van het

[1] De termen 'psychisch geweld' en 'psychologisch geweld' zullen in dit onderzoeksrapport (slechts) uit leesbaarheidsoverwegingen als synoniemen worden gebruikt. Van Dale geeft de volgende betekenis van 'psychologisch': 'van of met betrekking tot de psychologie' (dus verwijzend naar het wetenschapsgebied) en 'blijk gevend van inzicht in iemands psyche'. In beide betekenissen lijkt de term niet zo geschikt om tot uitdrukking te brengen dat het in het Verdrag van Istanbul gaat om het ernstig beschadigen van de geestelijke integriteit van een ander. Wanneer niet expliciet verwezen wordt naar dit verdrag, valt mijns inziens (in ieder geval) om taalkundige redenen een voorkeur aan het bijvoeglijk naamwoord 'psychisch' te geven. Immers, de betekenis die Van Dale daaraan geeft is: 'geestelijk, niet lichamelijk'. Zie hierover Timmers 2024, p. 4.
[2] Zie bijvoorbeeld de in februari 2018 gestarte online petitie 'Geestelijk geweld in het Wetboek van het Strafrecht', de Kamervragen die in juli 2020 aan de verantwoordelijke ministers werden gesteld over psychische mishandeling (*Aanhangsel Handelingen II* 2019/20, nr. 3944) en de door de Tweede Kamerleden Bergkamp, Özütok en Van den Hul ingediende consultatienota over de aanpak van psychisch geweld en oriëntatie op een strafrechtelijke bepaling tegen psychisch geweld (november 2020, online te raadplegen via huiselijkgeweld.nl). Zie ook het door Hedlund en Lindenberg geschetste overzicht van thema's waarin psychisch geweld als onderwerp in politieke debatten naar voren is gekomen; Hedlund & Lindenberg 2025, p. 422.
[3] Zie Janssen, Dreissen & Juncker 2022.
[4] *Kamerstukken II* 2020/21, 28345, nr. 246.
[5] Janssen, Dreissen & Juncker 2022, p. 71.
[6] Zoals aangekondigd in: Timmers, Dreissen & Janssen 2023, p. 113-122.

Nederlandse materiële strafrecht is verricht.[7,8] De resultaten van die rechtsvergelijking zullen onderdeel uitmaken van mijn proefschrift inzake de strafbaarstelling van psychisch geweld. Dat onderzoek vindt plaats onder begeleiding van prof. mr. dr. D. Abels, prof. mr. dr. W.H.B. Dreissen en prof. dr. J.H.L.J. Janssen.

Vooruitlopend op dit proefschrift is in samenspraak met het Ministerie van Justitie en Veiligheid geopteerd voor een tussentijdse publicatie in de vorm van de onderhavige landenrapportage. Op basis van deze rapportage worden inzichten aangereikt die kunnen dienen ter voorbereiding van een wetsvoorstel met betrekking tot strafbaarstelling van psychisch geweld. De toenmalige Minister voor Rechtsbescherming heeft – tegen de hierna te schetsen politieke achtergrond – toegezegd de Tweede Kamer te zullen informeren over de bevindingen uit dit onderzoek.[9] Daartoe worden de onderzoeks-resultaten in deze afzonderlijke publicatie ter beschikking gesteld aan het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

1.2 De politieke achtergrond van het onderzoek

Bij brief van 14 december 2022 gaven de toenmalige Minister voor Rechtsbescherming (Weerwind) en Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (Van Ooijen) hun beleidsreactie op (de aanbevelingen uit) het hierboven genoemde onderzoeksrapport *Naar een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld? Voor- en tegenargumenten.* Omdat de bewindvoerders toen inzetten op verbetering van de strafrechtelijke aanpak van psychisch geweld, en niet op een aparte strafbaarstelling daarvan, werd in het laten uitvoeren van een internationaal rechtsvergelijkend onderzoek met betrekking tot een aparte strafbaarstelling destijds geen meerwaarde gezien.[10]

Op 20 april 2023 dienden Tweede Kamerlid lid Mutluer c.s. een motie in waarin de regering verzocht werd om een internationaal rechtsvergelijkend onderzoek te doen met betrekking tot de afzonderlijke strafbaarstelling van psychisch geweld en de Tweede Kamer te informeren over de uitkomsten hiervan.[11] Deze motie werd op 9 mei 2023 met een ruime meerderheid aangenomen.[12] Op dat moment had minister Weerwind reeds

[7] Specifiek ten aanzien van de strafrechtelijke aanpak van psychisch geweld stellen ook Verrest en Huls dat rechtsvergelijkend onderzoek toegevoegde waarde heeft. Zie Verrest & Huls 2025, p. 125.
[8] Wel heeft Bettinson in 2020 een vergelijkbare exercitie uitgevoerd ten aanzien van strafbaarstellingen van dwingende en controlerende gedragingen in Angelsaksische gebieden vanuit het perspectief van *common law*. Zie Bettinson 2020.
[9] *Kamerstukken II* 2022/23, 33552, nr. 108, p. 21; *Kamerstukken II* 2022/23, 28345, nr. 262, p. 5.
[10] *Kamerstukken II* 2022/23, 28345, nr. 260, p. 1, 4-5 en 8.
[11] *Kamerstukken II* 2022/23, 29279, nr. 781.
[12] Zie de stemmingsuitslagen op de website van de Tweede Kamer.

blijk gegeven de relevantie van zo'n internationaal rechtsvergelijkend onderzoek in te zien.[13]

Tijdens het commissiedebat 'Zeden en (on)veiligheid van vrouwen' van 16 oktober 2024 is door de toenmalige Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Coenradie) toegezegd een wetsvoorstel in te dienen met betrekking tot een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld. Daarbij is toegezegd dat de Tweede Kamer vóór de zomer van 2025 zou worden geïnformeerd over de contouren van het wetsvoorstel.[14] Met het oog daarop voerden de toenmalige Minister en Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid in het voorjaar van 2025 gesprekken met betrokken organisaties en experts.[15] De contouren van de strafbaarstelling van psychisch geweld zijn samen met de brief over de voortgang van de aanpak 'Stop femicide!' op 10 juli 2025 naar de Tweede Kamer gestuurd. Daarin is opnieuw het onderhavige onderzoek aan de orde gekomen, in de zin dat de resultaten daarvan bij de voorbereiding van het wetsvoorstel zullen worden betrokken.[16]

De toenmalige Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid alsook de huidige demissionaire Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Rutte) hebben aangegeven dat de resultaten van (onder andere) dit onderzoek bij de voorbereiding van het wetsvoorstel tot zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld zullen worden betrokken.[17]

1.3 Onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag die in dit onderzoeksrapport centraal staat luidt:

> *'Welke voorwaarden voor strafrechtelijke aansprakelijkheid gelden ten aanzien van de in andere lidstaten van het Verdrag van Istanbul bestaande zelfstandige strafbaarstellingen van psychisch geweld en/of dwingende controle, en welke invulling krijgen deze?'*

De verschillende aspecten van deze vraag zullen hierna worden toegelicht. De centrale onderzoeksvraag valt uiteen in een vijftal deelvragen, die per te onderzoeken rechtstelsel zijn geformuleerd. De hoofdstukken 2 tot en met 6 corresponderen telkens met één rechtstelsel.

---

[13] *Kamerstukken II* 2022/23, 33552, nr. 108, p. 21.
[14] *Kamerstukken II* 2024/25, 34843, nr. 115, p. 17-19 en 43.
[15] *Kamerstukken II* 2024/25, 36658, nr. 3, p. 6.
[16] *Kamerstukken II* 2025/26, 28345, nr. 285 (zie bijlage 2). Zie ook de brief d.d. 28 augustus 2025 van de toenmalige demissionair Minister van Justitie en Veiligheid (Van Weel): *Kamerstukken II* 2024/25, 28345, nr. 286, p. 2.
[17] *Kamerstukken II* 2024/25, 36658, nr. 3, p. 6; *Kamerstukken II* 2025/26, 28345, nr. 291, p. 1; *Kamerstukken II* 2025/26, 28345, nr. 285; *Kamerstukken II* 2025/26, 36658, nr. 19, p. 56.

Dit onderzoeksrapport eindigt met een aantal algemene aanbevelingen die zien op de situatie waarin de Nederlandse wetgever tot strafbaarstelling van psychisch geweld en/of dwingende controle zou besluiten. Nu de centrale onderzoeksvraag enkel beschrijvend van aard is, zal geen normatieve toetsing (bijvoorbeeld aan het Verdrag van Istanbul) plaatsvinden en zal geen standpunt worden ingenomen over de meest aangewezen wijze om tot een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld en/of dwingende controle over te gaan.

1.4 Methodologie

1.4.1 Onderzoeksdoelen, -object en -methoden

De **doelen** van dit juridisch dogmatisch onderzoek bestaan uit het beschrijven van de buitenlandse zelfstandige strafbaarstellingen van het plegen van psychisch geweld en/of dwingende controle, en vervolgens het analyseren hiervan vanuit het gezichtspunt van het huidige Nederlandse objectieve recht en de bijbehorende rechtsleer.[18] Het **object** van het onderzoek betreft dus het buitenlandse objectieve recht, meer precies de strafrechtelijke bepalingen betreffende psychisch geweld en/of dwingende controle in de geselecteerde rechtsstelsels.[19] Voor het gehele onderzoek geldt dat de **methode** van onderzoek bestaat uit literatuurstudie (gericht op beleids- en wetgevingsdocumenten en rechtswetenschappelijke literatuur) en jurisprudentieanalyse in combinatie met de hermeneutische methode.[20]

Het onderzoek heeft tot doel het relevante buitenlandse recht te beschrijven en dat recht toegankelijk te maken, opdat de Nederlandse wetgever in staat wordt gesteld om te reflecteren op de vraag of de in het buitenland gekozen oplossingen (op soortgelijke wijze) in het Nederlandse rechtsstelsel kunnen worden geïmplementeerd. Van een rechts*vergelijking* in strikte zin is in dit landenrapport geen sprake.[21] Immers, het gaat in dit onderzoek niet om een verklarende rechtsvergelijking; niet wordt beoogd de verschillen (of overeenkomsten) tussen het Nederlandse en de andere rechtsstelsels te verklaren.[22] Dit onderzoek zal het beschrijven van het relevante buitenlandse recht en de bijbehorende rechtsleer daarom veelal niet overstijgen; een beschrijving van de overeenkomsten en verschillen daarvan met het Nederlandse strafrecht zal slechts op beperkte onderdelen aanwezig zijn. Ook leidt het voor hier te ver om na te gaan waarom

[18] Naar de indeling van handelingsdoelen in: IJzermans 2015, p. 1-23. Zie over de verschillende doelstellingen van rechtswetenschappelijk onderzoek: Tijssen 2009, p. 57.
[19] Oderkerk 1999, p. 31; Adams 2011, p. 193.
[20] IJzermans 2015, p. 4.
[21] IJzermans 2015, p. 13. Pieters en Demarsin spreken in dit verband van 'buitenlandrechtskunde'. Zij geven aan dat bij dergelijk onderzoek geen sprake is van rechtsvergelijking in strikte zin, maar zien hierin wel een rechtsvergelijkend element. Zie Pieters & Demarsin 2023, p. 22-23.
[22] Adams 2011, p. 193.

een bepaalde rechtsregeling zich qua vorm of inhoud in de ene jurisdictie op een bepaalde wijze manifesteert, en in een andere jurisdictie op een andere wijze.[23]

Daarnaast zijn door de auteur interviews gehouden met experts uit de landen waarvan de rechtsstelsels in dit onderzoek zijn betrokken. Dit betroffen semigestructureerde interviews aan de hand van vragen- en onderwerpenlijsten die op voorhand aan de experts werden verstrekt, waarvan de inhoud was toegespitst op de desbetreffende expert en diens specifieke expertise. Deze gesprekken zijn gehouden via Microsoft Teams, in de Engelse taal en – wat het hoofdstuk over Frankrijk betreft – deels in de Franse taal. De meeste experts stemden in met het maken van een audio-opname door de auteur ten behoeve van dit onderzoek. Alle geïnterviewden stemden in met vermelding van hun naam en titel(s) in dit onderzoeksrapport. In dit rapport zijn geen citaten van de experts opgenomen en de herleidbaarheid van bevindingen naar hun persoon is zoveel mogelijk beperkt. De lijst van geïnterviewde experts is in annex D te vinden.

Deze experts werden geselecteerd op basis van relevante wetenschappelijke publicaties en kennis van het (straf)recht. Veelal betrof dit academici met onderzoeks- of beleidsmatige affiniteit met vormen van huiselijk geweld. De interviews waren met name gericht op verificatie van de (voorlopige) onderzoeksresultaten en het ophelderen van kwesties, ter beantwoording van de deelvragen van dit onderzoek. Sommige experts gaven hun visie op de strafbaarstellingen in meerdere jurisdicties.

In het kader van het literatuur- en jurisprudentieonderzoek is getracht zoveel mogelijk met primaire rechtsbronnen te werken.[24] Op basis van onder meer zoektermen die verband hielden met de desbetreffende buitenlandse strafbepaling en onder gebruikmaking van een sneeuwbalmethode is naar wetenschappelijke literatuur gezocht in de databanken van onder andere Kluwer Navigator/InView Essential, Legal Intelligence, de Koninklijke Bibliotheek en WorldCat Discovery, alsook via zoekmachines van Google. Voor het jurisprudentieonderzoek is geput uit de Domsdatabasen, Vidensbasen en database van de Karnov Group (Denemarken), WestlawNext (Engeland en Wales), HeinOnline en de online databases van courts.ie, het BAILII en het IRLII (Ierland), Lefebvre Dalloz en Légifrance (Frankrijk) en het Nomoplatform en Cylaw (Cyprus). In ieder hoofdstuk is in de tweede paragraaf de methode beschreven die meer specifiek voor het onderzoek naar de strafbaarstelling in dat betreffende land is gehanteerd. In de thematische analyse lag de focus op de relevante strafrechtelijke regelgeving en doctrine, maar is – waar beschikbaar én te ontsluiten – voor de interpretatie en reikwijdte daarvan ook bijbehorende jurisprudentie betrokken.

Gegeven het feit dat dit onderzoeksrapport enkel digitaal verschijnt en omwille van enerzijds controleerbaarheid en repliceerbaarheid, en anderzijds het faciliteren van de

[23] Adams 2011, p. 192 en 194.
[24] Zie voor deze vuistregel: Pieters & Demarsin 2023, p. 53.

lezer, zijn telkens hyperlinks naar publiek toegankelijke bronnen in de voetnoten opgenomen. Hierbij dient opgemerkt te worden dat deze hyperlinks na de datum van het verschijnen van dit rapport (15 december 2025) eventueel kunnen zijn verouderd en mogelijk niet langer (op juiste wijze) naar de genoemde inhoud verwijzen.

Het bronnenonderzoek is, gelet op het omvattende karakter daarvan, per hoofdstuk op een andere datum afgerond. In het betreffende hoofdstuk is telkens vermeld op welke datum het bronnenonderzoek is afgerond. De aangehaalde literaire bronnen worden per hoofdstuk weergegeven, zodat duidelijk is voor welk onderdeel van dit onderzoek het betreffende werk relevantie had. Het bronnenonderzoek ten behoeve van dit inleidende hoofdstuk is op 1 december 2025 afgerond.

1.4.2 Vertalingen

Hierna geldt dat informatie uit bronnen uit landen waar Engels als officiële taal (Engeland, Wales en Ierland) dan wel als officieuze taal (Cyprus) heeft te gelden, (ook) in het Engels wordt weergegeven. Voor vertalingen is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de authentieke wetteksten, tenzij de betreffende overheid tevens een niet-authentieke Engelse vertaling van de wettekst heeft gepubliceerd, zoals in Cyprus het geval is.

Voor het maken van vertalingen is gebruik gemaakt van Google Translate (ter vertaling van selecteerbare tekst en afbeeldingen van niet-selecteerbare tekst) in combinatie met DeepL Translate. Voor het hoofdstuk over Denemarken is aanvullende vertaalhulp verkregen van de Deens- en Nederlandstalige Katrine Bengtsson, MA (werkzaam voor de Open Universiteit in een onderzoeksondersteunende functie) en voor het hoofdstuk over Cyprus is aanvullende vertaalhulp verkregen van de Grieks- en Nederlandstalige strafrechtjuriste mr. Afrodite Zegers-De Kleine. Met betrekking tot het hoofdstuk over Frankrijk is mr. dr. Sien Devriendt, als universitair docent staatsrecht en rechtstheorie verbonden aan de Open Universiteit, behulpzaam geweest bij het vertaalwerk. Naast algehele feedback, heeft mr. Marjolein Buijssen (als docent-onderzoeker straf(proces)recht verbonden aan de Open Universiteit) zeer waardevolle hulp geleverd met het verfijnen van vertalingen van en naar het (juridisch) Engels. Daarnaast zijn taalkundige en juridische interpretatiekwesties aan de geïnterviewde experts voorgelegd.

1.4.3 Uitdagingen en beperkingen

Vanzelfsprekend zijn aan alle voornoemde keuzes inherente beperkingen verbonden. Ook zijn complicerende factoren gelegen in verschillen in rechtsstelsels, regelgevende constructies en in taal en concepten. Waar in *civil law*-stelsels (Nederland, Denemarken en Frankrijk) de wetgever een belangrijke rol op zich neemt in het duiden van de inhoud en reikwijdte van strafbepalingen, is in een *common law*-traditie (Engeland en Wales, Ierland en Cyprus) vooral de rechter aangewezen om strafbepalingen van interpretatie te voorzien.

Daarnaast bleek het soms lastig om tot eenduidige vertalingen te komen die recht doen aan de taalkundige en juridische betekenis van een term of concept in het betreffende land. Eveneens werden problemen ondervonden bij het ontsluiten van bepaalde buitenlandse (primaire) bronnen, die niet alleen samenhingen met de vindbaarheid daarvan, maar ook met toegang tot bepaalde databases (in verband met vereisten van een institutionele login).

Ook het omvattende karakter van dit onderzoek bracht uitdagingen met zich: omdat het gaat om vijf verschillende rechtstelsels, is het lastig om alle relevante ontwikkelingen door de tijd heen te volgen en in het onderzoek te betrekken.

1.5 De relevante juridische kaders, concepten en begrippen

Voor een goed begrip van het hiernavolgende is het zaak om eerst stil te staan bij het landenoverstijgende juridische kader en de sociaalwetenschappelijke concepten en juridische begrippen die in dit werk worden gehanteerd.

Aangezien alle landen die in de analyse zijn betrokken (onderdelen van) lidstaten zijn bij het Verdrag van Istanbul en dus een gemeenschappelijk juridisch kader hebben dat het nationaal recht overstijgt en beïnvloedt, zal – ook omdat de in de paragraaf 1.6 genoemde selectiecriteria hierop zijn gebaseerd – eerst in worden gegaan op de relevante inhoud van het Verdrag van Istanbul.

1.5.1 Het Verdrag van Istanbul

Het 'Verdrag van Istanbul' is een informele aanduiding van het in 2011 tot stand gekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (hierna ook: 'het verdrag').[25] Nederland is een van de lidstaten bij dit verdrag, net als alle andere landen die deel uitmaken van dit landenrapport.

Hier zal eerst op de inhoud van artikel 3 en artikel 33 van het verdrag worden ingegaan (paragraaf 1.5.1.1 respectievelijk paragraaf 1.5.1.2). Vervolgens wordt stilgestaan bij de wijze van doorwerking van het Verdrag van Istanbul in de Nederlandse rechtsorde (paragraaf 1.5.1.3). Tot slot zal stil worden gestaan bij de rol van GREVIO, het orgaan van

[25] Zie de 'Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence', Council of Europe Treaty Series - No. 210, te raadplegen via de website van de Raad van Europa. Via wetten.overheid.nl is de authentieke Engelstalige verdragstekst en de niet-authentieke vertaling zoals verstrekt door de Nederlandse overheid te vinden. De hierna weergegeven Engelse en Nederlandse teksten zijn daarop gebaseerd. Uit de slotbepaling van het verdrag volgt dat alleen de Engelse en Franse tekst authentiek zijn.

onafhankelijke deskundigen dat verantwoordelijk is voor het toezicht op de implementatie van het verdrag (paragraaf 1.5.1.4).[26]

1.5.1.1 Huiselijk geweld in de zin van artikel 3 aanhef en onder sub b

Op basis van artikel 3 aanhef en onder sub b van het Verdrag van Istanbul wordt 'huiselijk geweld' als volgt omschreven:

'For the purpose of this Convention:

(…)

b. "domestic violence" shall mean all acts of physical, sexual, psychological or economic violence that occur within the family or domestic unit or between former or current spouses or partners, whether or not the perpetrator shares or has shared the same residence with the victim;'

'Voor de toepassing van dit Verdrag:

(…)

b. wordt verstaan onder "huiselijk geweld" alle vormen van fysiek, seksueel, psychologisch of economisch geweld dat plaatsvindt binnen het gezin of het huishouden of tussen voormalige of huidige echtgenoten of partners, ongeacht of de dader in dezelfde woning als het slachtoffer verblijft of heeft verbleven;'

[niet-authentieke vertaling door de Nederlandse overheid]

Hiermee is een definitie van huiselijk geweld gegeven die betrekking heeft op fysiek, seksueel, psychisch of economisch geweld tussen leden van het gezin of het huishouden, ongeacht biologische of juridische familiebanden. Huiselijk geweld omvat volgens het Explanatory Report[27] hoofdzakelijk twee soorten geweld: geweld tussen intieme partners (tussen huidige of voormalige echtgenoten of partners) en intergenerationeel geweld, dat doorgaans voorkomt tussen ouders en kinderen. Het is een genderneutrale definitie die slachtoffers en daders van beide geslachten omvat. Hoewel de term 'huiselijk' de context waarin dergelijk geweld kan plaatsvinden lijkt te beperken, erkenden de opstellers van het verdrag dat het geweld vaak voortduurt nadat een relatie is beëindigd en kwamen zij

[26] Op deze plaats wordt al opgemerkt dat GREVIO het acroniem is van 'Group of experts on action against violence against women and domestic violence'.
[27] Het Explanatory Report kan worden gezien als de 'memorie van toelichting' die de opstellers van het verdrag hebben verschaft om uitleg te geven over de strekking en reikwijdte van de verdragsbepalingen. Hierna in dit hoofdstuk zal (verkort) naar dit document worden verwezen als: Raad van Europa 2011.

daarom overeen dat een gezamenlijke woonplaats van het slachtoffer en de dader niet vereist is.[28]

De term 'huiselijk geweld' zal in dit onderzoek worden gehanteerd in lijn met de definitie van huiselijk geweld die in artikel 3 aanhef en onder sub b van het Verdrag van Istanbul is gegeven, inclusief de bijbehorende uitleg in het Explanatory Report.

1.5.1.2 Psychisch geweld in de zin van artikel 33

Artikel 33 van het Verdrag van Istanbul bevat de volgende verplichting voor de verdragsstaten:

> 'Parties shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the intentional conduct of seriously impairing a person's psychological integrity through coercion or threats is criminalised.'

> 'De partijen nemen de wetgevende of andere maatregelen die nodig zijn om te waarborgen dat opzettelijke gedragingen tot het door middel van dwang of bedreiging ernstig beschadigen van de geestelijke integriteit van een ander, strafbaar worden gesteld.'
>
> *[niet-authentieke vertaling door de Nederlandse overheid]*

Hierna zal stil worden gestaan bij de verschillende bestanddelen van deze verdragsbepaling en de bijbehorende toelichting in het Explanatory Report.

Door middel van dwang of bedreiging

Allereerst zal kort stil worden gestaan bij de gedragingen waar artikel 33 op ziet, in vergelijking met het zojuist besproken artikel 3 onder sub b. In artikel 33 worden 'dwang of bedreiging' als specifieke gedragingen genoemd, terwijl artikel 3 slechts in algemene zin spreekt van 'psychologisch geweld'. De vraag die daardoor ontstaat is of psychisch geweld in het ene verdragsartikel meer of minder soorten gedragingen omvat dan in de andere verdragsbepaling.

De verdragstekst en de bijbehorende toelichting (die gegeven is in het Explanatory Report) geven geen aanleiding om aan te nemen dat psychisch geweld als bedoeld in artikel 3 méér gedragingen omvat dan (enkel) de soorten gedragingen van psychisch geweld die in artikel 33 worden genoemd (dwang of bedreiging). Daarmee lijkt de reikwijdte van artikel 33 beperkter dan gangbare andere definities van psychisch geweld, die immers vaak ook andere – meer subtiele – gedragingen omvatten. Bij gebrek aan

[28] Raad van Europa 2011, randnummers 41 en 42.

expliciete duiding op dit punt,[29] zal in dit onderzoek worden aangenomen dat de lidstaten met artikel 33 niet beoogd hebben om slechts met betrekking tot een bepaalde subcategorie van gedragingen van psychisch geweld, zoals bedoeld in artikel 3, verplichtingen op te nemen.

Tegelijkertijd moet worden gerealiseerd dat de in artikel 33 bedoelde gedragingen van dwang of bedreiging niet worden gespecificeerd: bedreiging en/of dwang kan zowel in fysieke vorm, als in niet-fysieke, bijvoorbeeld verbale vorm voorkomen.[30] Ook hier ontbreekt een specifieke duiding. Uit de in het Explanatory Report opgenomen frase 'which can be done by various means and methods' zou kunnen worden afgeleid dan geen beperking is aangebracht in de aard van de bedreiging en/of dwang.[31]

Als het specifiek gaat om geweld in digitale vorm lijkt GREVIO een zeer ruime invulling te geven aan de termen 'bedreiging' en 'dwang':[32] alle vormen van geweld tegen vrouwen die in de *digitale* sfeer worden gepleegd hebben volgens GREVIO een impact op de psyche en kunnen worden gecategoriseerd als psychisch geweld dat *online* en met behulp van technologie wordt uitgeoefend.[33] Daarnaast geeft GREVIO een ruim aantal voorbeelden binnen het digitale domein waarvan – zonder nadere uitleg – onduidelijk is hoe deze onder bedreiging en dwang vallen, zoals beledigingen, 'shaming' en laster.[34] Bovendien overweegt GREVIO in haar algemene aanbeveling dat individuele gewelddaden die niet strafbaar zijn de drempel van psychisch geweld kunnen halen wanneer die worden gecombineerd met de massapsychologie en herhaling die door het internet worden bevorderd: een plagerige opmerking kan uitgroeien tot cyberpesten wanneer deze herhaaldelijk of door een groot aantal mensen wordt gemaakt.[35]

---

[29] Waar artikel 3 aanhef en onder sub b spreekt van 'all acts of violence', wordt in het Explanatory Report ten aanzien van de bepalingen in Hoofdstuk 5 van het Verdrag (getiteld 'Materieel recht') gesproken van '(specific) forms of violence'. Hieruit kan mijns inziens niet worden afgeleid dat artikel 33 slechts betrekking heeft op specifieke verschijningsvormen van psychisch geweld, en dus qua type concrete gedragingen minderomvattend is dan het psychisch geweld bedoeld in artikel 3. Zie Raad van Europa 2011, randnummer 149.

[30] SafeLives 2019, p. 11.

[31] Raad van Europa 2011, randnummer 180.

[32] Zie in dit verband ook Hedlund 2024a, p. 137-138.

[33] Zie de algemene aanbeveling die GREVIO in oktober 2021 heeft aangenomen ten aanzien van de digitale dimensie van geweld tegen vrouwen (GREVIO 2021, p. 20-21). Deze algemene aanbeveling is op het moment van afronden van dit onderzoek de enige die GREVIO tot op heden heeft aangenomen. Zie over de mogelijkheid van GREVIO om algemene aanbevelingen te doen paragraaf 1.5.1.4.

[34] GREVIO 2021, randnummers 43 en 46. Mijns inziens is een dergelijke zeer ruime invulling van 'dwang of bedreiging' op zijn minst om taalkundige redenen moeilijk verdedigbaar.

[35] GREVIO 2021, randnummer 44. Onduidelijk is hoe deze stelling van GREVIO zich verhoudt tot de eisen van een 'course of conduct' en 'abusive pattern of behaviour occurring over time' die uit het Explanatory Report volgen (zie hierna). Daarbij gaat het om de vraag of die eisen zo mogen worden ingevuld dat voor strafbaarheid voldoende is dat een individuele dader (slechts) een enkele gedraging (die als 'bedreiging' en/of 'dwang' kwalificeert) pleegt, mits die gedraging onderdeel is van een 'course of conduct' dat mede door het gedrag van anderen wordt gevormd. Zie in dit

Ook buiten de context van het digitale domein heeft GREVIO gesuggereerd dat artikel 33 een ruimere reikwijdte heeft dan uit de bewoordingen van het verdrag en het Explanatory Report volgt. Zo werd in het Baseline Evaluation Report over Luxemburg overwogen dat: 'The aim of the convention is to punish *any* infringement of psychological integrity, which can take various forms such as isolation, excessive control and intimidation' [*cursivering auteur*].[36] Onduidelijk is evenwel hoe deze overweging moet worden geïnterpreteerd. Zo werpt Hedlund de vraag op waarom GREVIO niet verwijst naar de ogenschijnlijk hoge drempel die in artikel 33 is vastgelegd, namelijk dat de beschadiging van iemands geestelijke integriteit *ernstig* moet zijn (zie hierna), die impliceert dat niet elke inbreuk op de geestelijke integriteit onder de bepaling valt. De vraag is echter of dit de (enige) juiste interpretatie van dit citaat is.[37] In zijn *Mid-term Horizontal Review* (2022) moedigt GREVIO de autoriteiten namelijk sterk aan 'to consider introducing a new provision that would better fit the Istanbul Convention's framework in order to effectively criminalise all acts that seriously impair the psychological integrity of a person', waaruit blijkt dat een ernstige inbreuk op de geestelijke integriteit wel degelijk is vereist.[38] Hoe dan ook stelt Hedlund mijns inziens terecht dat de door hem ingelezen ruime interpretatie niet expliciet of impliciet uit de tekst van artikel 33 of het Explanatory Report volgt en dat de legitimiteit ervan kan worden betwijfeld.[39] Naar mijn mening geldt hetzelfde voor de andere in de vorige alinea genoemde interpretaties van GREVIO die de eisen van artikel 33 en de bijbehorende toelichting sterk zouden relativeren en in feite zelfs strijdig zouden kunnen zijn met de letter van het verdrag. Zoals uit paragraaf 1.5.1.4 zal blijken, gaat van de rapporten en aanbevelingen van GREVIO bovendien geen juridische bindende werking uit. Om die redenen zullen de tot dusver in deze paragraaf opgenomen zienswijzen van GREVIO niet worden gevolgd in dit rapport.

Een ernstige beschadiging van de geestelijke integriteit

Uit de verdragstekst noch de bijbehorende toelichting blijkt wat er wordt verstaan onder 'geestelijke integriteit'. Hedlund wijst erop dat de suggestie van GREVIO dat ook gedragingen waar het slachtoffer zich niet bewust van is onder de reikwijdte van artikel 33 kunnen vallen (zoals bespioneren en traceren) vragen oproept over de invulling van 'geestelijke integriteit'.[40] De overweging in het Explanatory Report dat 'The Convention

laatste verband ook de herhalingseis van het in paragraaf 5.6.3.3 besproken artikel 222-33-2-2 van de Code Pénal.

[36] Zie het Baseline Evaluation Report over Luxemburg (2023), randnummer 145.

[37] Het woord 'any' zou hier tekstueel kunnen worden verbonden zijn met het woord 'various', waarmee de resultaatseis van een 'ernstige beschadiging' niet vervalt. In dat geval gaat het niet om 'iedere mate van inbreuk op de geestelijke integriteit' maar om 'iedere vorm van (ernstige) inbreuk op de geestelijke integriteit'.

[38] Uit dit citaat lijkt overigens ook niet onomstotelijk te kunnen worden afgeleid dat de eis van 'dwang' of 'bedreiging' volgens GREVIO niet heeft te gelden. Zo zou het citaat gelezen kunnen worden als 'all acts of coercion and threats' (in plaats van 'all acts' in algemene zin).

[39] Hedlund 2024a, p. 138-139. Zie ook Goldberg e.a. 2025, p. 29.

[40] Hedlund 2024a, p. 148.

does not define what is meant by serious impairment' en het feit dat de opstellers van het verdrag hieromtrent geen nadere duiding hebben gegeven, suggereert dat de invulling van 'ernstige inbreuk' aan de lidstaten over is gelaten.

De setting en de relatie tussen slachtoffer en dader

Uit het Explanatory Report volgt duidelijk dat artikel 33 niet beperkt is tot bepaalde (voormalige) relaties en dus niet noodzakelijk ziet op *huiselijk* psychisch geweld. Zo wijzen de opstellers van het verdrag erop dat artikel 33 ook betrekking heeft op psychisch geweld dat in een school- of arbeidsomgeving plaatsvindt. De verdragsbepaling en de bijbehorende toelichting vereisen dus geen specifieke setting of (afhankelijkheids)relatie tussen slachtoffer en dader waarbinnen het psychisch geweld plaatsvindt.[41]

Genderneutraal

Het Explanatory Report maakt duidelijk dat de opstellers van het verdrag het erover eens waren dat alle op basis van het verdrag voorgeschreven strafbaarstellingen in principe op een genderneutrale manier moeten worden geformuleerd: het geslacht van het slachtoffer of de dader dient in principe geen constitutief element van het strafbare feit te zijn. Volgens de opstellers zou dit lidstaten echter niet moeten beletten om genderspecifieke strafbepalingen in te voeren.[42] De lidstaten zijn evenwel niet verplicht om een genderspecifieke strafbaarstelling van psychisch geweld te creëren.[43]

Opzettelijk

De reikwijdte van het strafbaar te stellen feit is beperkt tot opzettelijk gedrag dat de geestelijke integriteit van een persoon op ernstige wijze beschadigt, maar het verdrag noch de toelichting daarbij geeft een uitleg van wat onder 'ernstige beschadiging' wordt verstaan.[44] De interpretatie van het woord 'opzettelijk' wordt overgelaten aan het nationale recht, maar het vereiste van opzettelijk gedrag strekt zich uit tot de gehele delictsomschrijving; alle bestanddelen van de nationale strafbepaling dienen door het opzet te worden beheerst.[45]

Een gedragspatroon

Hiervoor kwam al aan de orde dat uit het Explanatory Report volgt dat een 'course of conduct' en 'abusive pattern of behaviour occurring over time' is vereist. De verdragsbepaling heeft, gelet op de toelichting daarbij, dus betrekking op een

[41] Raad van Europa 2011, randnummer 181. GREVIO wijst erop dat artikel 33 van toepassing is ongeacht of slachtoffer en dader samenwonen of een woning hebben gedeeld (zie bijvoorbeeld zijn Baseline Evaluation Report over IJsland (2022), randnummer 193 en 196). Zie in dit verband ook Hedlund 2024, p. 140 en de andere door hem aangehaalde rapporten van GREVIO.
[42] Raad van Europa 2011, randnummer 153.
[43] Hedlund 2024a, p. 140; 147.
[44] Raad van Europa 2011, randnummer 180.
[45] Raad van Europa 2011, randnummer 179.

gedragspatroon en niet op een eenmalige gebeurtenis. Het gaat om een patroon van misbruik dat zich gedurende een langere periode voordoet.[46] Het Explanatory Report geeft echter geen antwoord op de vragen wanneer bepaalde incidenten als een patroon moeten worden beschouwd en hoe een patroon moet worden onderscheiden van op zichzelf staande incidenten. Ook wordt geen duidelijkheid gegeven ten aanzien van de vraag of een voortdurend incident een gedragspatroon kan vormen, dan wel een herhaling van incidenten is vereist.[47] Net als bij dwingende controle kan het gaan om gedragingen die afzonderlijk bezien geen strafbaarheid opleveren.[48]

Dwingende controle

In het Verdrag van Istanbul en het Explanatory Report zijn geen letterlijke verwijzingen opgenomen naar *coercive control*. Echter, vanuit verschillende hoeken (waaronder GREVIO) is betoogd dat dwingende controle onder de reikwijdte van artikel 33 valt.[49] Temeer omdat deze visie in lijn is met de toelichting op en geest van het Verdrag van Istanbul, zal dwingende controle in de selectiecriteria van dit onderzoek (zie paragraaf 1.6) worden betrokken.

Eisen met betrekking tot de strafbaarstelling

Uit het Explanatory Report blijkt dat het Verdrag van Istanbul niet verplicht tot een *zelfstandige* strafbaarstelling van psychisch geweld. Lidstaten mogen dus ook op andere wijze ervoor zorgen dat psychisch geweld strafbaar is. Ook dient erop gewezen te worden dat de in het verdrag voorgeschreven strafbaarstellingen een minimumconsensus betreffen en verdergaande strafbaarstellingen toegestaan zijn.[50]

Op grond van het voorgaande in deze en de vorige subparagraaf kan de verhouding tussen de categorieën van gedragingen waarop artikel 3 aanhef en onder sub b en artikel 33 zien als volgt schematisch worden uitgebeeld:

[46] Raad van Europa 2011, randnummer 181.
[47] Zie voor deze vragen Hedlund 2024a, p. 130.
[48] GREVIO 2022, p. 347.
[49] GREVIO 2025, randnummer 173; Baseline Evaluation Report Ierland (2023), randnummer 196; Baseline Evaluation Report Verenigd Koninkrijk (2025), randnummers 2 en 298; Baseline Evaluation Report Slovenië (2021), randnummers 245-246; GREVIO 2025, p. 46; Hedlund 2024a, p. 133; Villena Rodó 2022, p. 747; McGorrery & McMahon 2021, voetnoot 79. Daarbij wordt opgemerkt dat GREVIO dwingende controle als een vorm van *entrapment* beschouwt die zowel de geestelijke als de lichamelijke integriteit van het slachtoffer ondermijnt; zie Baseline Evaluation Report Slovenië (2021), randnummer 245 en Baseline Evaluation Report Estland (2022), randnummer 163. Onduidelijk is echter wat GREVIO precies onder dwingende controle verstaat, en of voor de invulling daarvan wordt aangesloten bij de theorie van Stark.
[50] Raad van Europa 2011, randnummer 155.

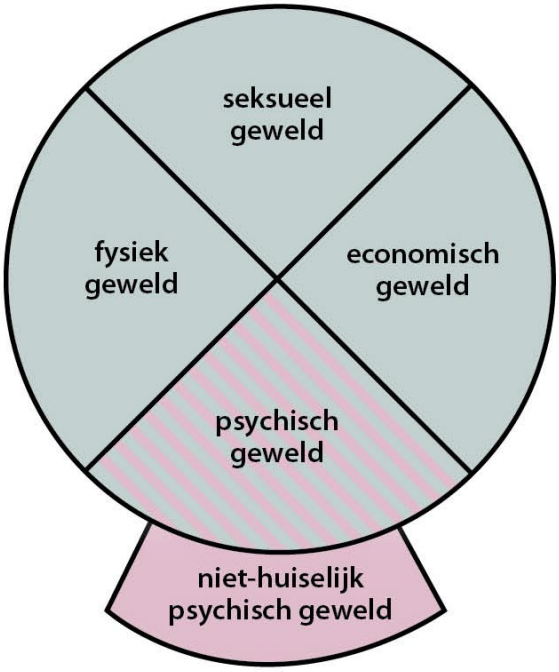

Figuur 1
De verhouding tussen de categorieën van gedragingen waar artikel 3 aanhef en onder sub b en artikel 33 van het Verdrag van Istanbul betrekking op hebben[51]

Ter uitleg: hetgeen binnen de grijsgroene cirkel valt, betreft huiselijk geweld in de zin van artikel 3 sub b van het Verdrag van Istanbul, dat uiteenvalt in vier categorieën. Het roze gestreepte vlak ziet op huiselijk psychisch geweld. Het volledige roze gevulde vlak heeft betrekking op niet-huiselijk psychisch geweld, dat bijvoorbeeld in een onderwijs- of werkcontext plaatsvindt. Het integrale (deels gestreepte) roze gekleurde vlak omvat psychisch geweld in de zin artikel 33 van het Verdrag van Istanbul. Deze figuur, die nu enkel ziet op de juridische concepten, zal in paragraaf 1.5.3 worden uitgebreid, om ook de verhouding met het sociaalwetenschappelijke concept *coercive control* duidelijk te maken. De reden dat dwingende controle in de analyse wordt betrokken en andere concepten niet, is ingegeven door de in paragraaf 1.6 genoemde selectiecriteria en de centrale onderzoeksvraag.

[51] Benadrukt wordt dat met de hierboven weergegeven figuur niet bedoeld is om op kwantitatieve of kwalitatieve wijze verhoudingen uit te drukken. De intentie is om conceptuele verhoudingen visueel te maken, niet om een relatieve omvang van een fenomeen (versus een ander fenomeen) te duiden.

1.5.1.3 De wijze van doorwerking van het Verdrag van Istanbul in de Nederlandse rechtsorde

Nederland kent wat betreft de doorwerking van internationale verdragsbepalingen in de nationale rechtsorde een gematigd monistisch stelsel.[52] Het gematigde karakter zit in het feit dat de toepasbaarheid van internationaal verdragsrecht is beperkt tot bepalingen van verdragen die eenieder verbinden en bekendgemaakt zijn in het Tractatenblad (artikel 93 Grondwet).

De vraag is of artikel 33 een rechtstreeks werkende verdragsbepaling is, oftewel: of dit een bepaling is die zich leent voor directe toepassing in het nationale rechtssysteem en dus door de burger (in rechte) kan worden ingeroepen omdat deze naar haar inhoud een ieder kan verbinden.[53]

Het antwoord op die vraag moet worden gezocht in het materieelstrafrechtelijk legaliteitsbeginsel dat in artikel 1 Sr is neergelegd, waarvan het eerste lid luidt: 'Geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgegane wettelijke strafbepaling'. Uit het begrip 'wettelijke strafbepaling' kan worden afgeleid dat zowel een delictsomschrijving als een sanctienorm vooraf gegeven moet zijn. Een internationale *verplichting tot* strafbaarstelling van een bepaalde gedraging voldoet niet aan dat vereiste, en kan dus niet worden ingeroepen als wettelijke grondslag.[54] De conclusie is dan ook dat een verdragsrechtelijke verplichting tot strafbaarstelling zoals uit artikel 33 van het Verdrag van Istanbul volgt geen rechtstreekse werking in de Nederlandse rechtsorde heeft, nu dit geen wettelijke strafbepaling in de zin van artikel 1 lid 1 Sr is.[55]

De eis van een *wettelijke* strafbepaling staat mijns inziens ook in de weg aan een vorm van indirecte werking van artikel 33, te weten een toepassing waarbij de Nederlandse strafrechter een strafbepaling verdragsconform interpreteert in afwijking van de kennelijke bedoeling van de Nederlandse wetgever en op die wijze aan de verdragsverplichting wordt voldaan. Hoewel lidstaten naar de letter van artikel 33 vrij zijn in de keuze voor wetgevende of andere maatregelen om te waarborgen dat psychisch geweld strafbaar wordt gesteld, geldt op grond van artikel 1 Sr zoals gezegd dat alleen een *wettelijke strafbepaling* een basis voor strafrechtelijke aansprakelijkheid schept. De 'andere maatregelen' waaraan in de verdragsbepaling wordt gerefereerd (zijnde niet-wetgevende maatregelen) kunnen binnen het Nederlandse recht dus geen strafbaarheid *creëren*. Echter, een goed gemotiveerde extensieve interpretatie van een (bestaande) strafbepaling door de strafrechter kan onder omstandigheden verenigbaar zijn met artikel

[52] Kooijmans 2008, p. 87.
[53] Zie in dit laatste verband artikel 93 van de Grondwet: 'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt'. Zie Kooijmans 2008, p. 87, 89.
[54] Altena 2016, p. 117-118.
[55] De Hullu & Van Kempen 2024, p. 97.

1 Sr. Indien aan de noodzaak tot extensieve interpretatie gewijzigde maatschappelijke inzichten en opvattingen ten grondslag liggen, kan de rolverdeling tussen de strafrechter en de strafwetgever hier evenwel aan in de weg staan. Dit is het geval wanneer keuzes moeten worden gemaakt die de rechtsvormende taak van de rechter te buiten gaan.[56] Vanwege de keuzes die op basis van artikel 33 van het verdrag dienen te worden gemaakt, zal artikel 1 Sr hoogstwaarschijnlijk aan een extensieve interpretatie – en dus indirecte toepassing – van de verdragsbepaling door de strafrechter in de weg staan.

Gelet op het voorgaande kan worden geconcludeerd dat voor zover Nederland niet voldoet aan zijn verplichtingen uit artikel 33 van het Verdrag van Istanbul, de Nederlandse wetgever aan zet is.

1.5.1.4 GREVIO

Zoals gezegd is GREVIO het orgaan van onafhankelijke deskundigen dat verantwoordelijk is voor het toezicht op de implementatie door de partijen van het Verdrag van Istanbul.[57] GREVIO is geen rechterlijke instantie, maar een groep van experts.[58]

Volgens de in artikel 68 beschreven procedure moeten de lidstaten bij de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa een rapport indienen dat is gebaseerd op een door GREVIO opgestelde vragenlijst over de door de lidstaten getroffen wetgevende en andere maatregelen ter uitvoering van de bepalingen van het verdrag. Na bestudering van dit rapport vindt in verschillende rondes de evaluatieprocedure plaats. Aan het begin van iedere ronde selecteert GREVIO de specifieke bepalingen waarop de evaluatieprocedure wordt gebaseerd. GREVIO kan informatie over de uitvoering van het verdrag ontvangen van non-gouvernementele organisaties en uit het maatschappelijk middenveld alsmede van nationale instellingen voor de bescherming van de mensenrechten. GREVIO stelt een conceptrapport op met haar analyse van de uitvoering van de bepalingen waarop de evaluatie is gebaseerd, dat voor commentaar wordt verzonden naar de betreffende lidstaat. Op grond van alle ontvangen informatie en het commentaar van de lidstaat brengt GREVIO haar rapport en conclusies uit (een zogeheten Baseline Evaluation Report) betreffende de maatregelen die door de lidstaat zijn genomen ter uitvoering van de bepalingen van dit verdrag.

GREVIO kan indien passend algemene – dat wil zeggen: niet lidstaat-specifieke – aanbevelingen doen voor de uitvoering van dit verdrag, zo volgt uit artikel 69. Hoewel deze algemene aanbevelingen (net als GREVIO's rapporten)[59] niet juridisch bindend zijn,

[56] De Hullu & Van Kempen 2024, p. 123.
[57] Zie artikel 66 van het Verdrag van Istanbul.
[58] Goldberg e.a. 2025, p. 29, Hedlund 2024a, p. 128-129 en 138-139; Hedlund 2024b, p. 2; Hedlund & Lindenberg 2025, p. 425. Zie ook Raad van Europa 2011, randnummer 337.
[59] Hedlund 2024a, p. 128.

bieden zij belangrijke richtlijnen die kunnen bijdragen aan een effectieve implementatie van de verdragsbepalingen.[60]

Na de inhoud van de relevante verdragsbepalingen, de plaats die het verdrag inneemt in de Nederlandse rechtsorde en de rol van GREVIO te hebben besproken, zal hierna stil worden gestaan bij de verhouding tussen de relevante juridische en sociaalwetenschappelijke concepten.

1.5.2 De sociaalwetenschappelijke concepten van psychisch geweld en *coercive control*

Met artikel 33 van het Verdrag is slechts één (juridische) definitie – of wellicht beter: omschrijving – van psychisch geweld gegeven. Tegelijkertijd betreft het de (enige) omschrijving van psychisch geweld waaraan Nederland in juridische zin gebonden is. Niet voor niets neemt artikel 33 van het verdrag, en daarmee het juridische concept 'psychisch geweld', een sleutelrol in binnen dit onderzoek.

Tegelijkertijd moet bedacht worden dat er niet één algemeen aanvaarde definitie van psychisch geweld bestaat, waardoor terminologische verwarring op de loer ligt.[61] Wat daarbij bemoeilijkt, is het feit dat met de term 'psychisch geweld' zowel naar een juridisch als naar een sociaalwetenschappelijk concept kan worden verwezen, maar ook naar een empirisch fenomeen. Hetzelfde geldt tot op zekere hoogte ten aanzien van *coercive control*. Hierna zal een poging worden gedaan om ten aanzien van het sociaalwetenschappelijke concept van psychisch geweld aan enige 'ontwarring', of op zijn minst duiding, te doen. Dat zal slechts op hoofdlijnen gebeuren, omdat het in dit bestek te ver leidt om de veelheid aan verschillende sociaalwetenschappelijke definities en omschrijvingen tegen elkaar af te zetten.

1.5.2.1 Psychisch geweld

Psychisch geweld kan worden beschouwd als een *essentially contested concept*, een concept waarvan zelfs over de essentiële eigenschappen maar moeilijk overeenstemming te verkrijgen is,[62] zo blijkt ook uit empirisch onderzoek.[63] Psychisch geweld kent zoals gezegd geen eenduidige definitie en het begrip kan naargelang de context een

[60] Raad van Europa 2011, randnummer 359. Zie de kritische kanttekeningen die Hedlund plaatst bij de aanname dat de GREVIO-rapporten (onder voorwaarden) als aanvullend interpretatiemiddel voor rechters kunnen dienen (Hedlund 2024a, p. 128-129). In dit onderzoek wordt aangenomen dat niet aan de voorwaarden daarvoor is voldaan, en de GREVIO-rapporten naar Nederlands recht geen rechtsbron vormen.
[61] Timmers 2024, p. 3; Van Vossole, Van der Aa & Groenen 2016; Goldberg e.a. 2025, p. 11. Dit werd bevestigd door één van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts. Deze expert adviseerde om ten aanzien van de gebruikte terminologie een disclaimer in te bouwen, nu deze terminologie nog in evolutie is. Deze disclaimer wordt bij dezen gemaakt.
[62] Goldberg e.a. 2025, p. 5, 13 en 38.
[63] SafeLives 2019, p. 11-12, 54-55; Goldberg e.a. 2025, p. 38-41.

uiteenlopende invulling krijgen. Voor de vraag wat als psychisch geweld kan worden aangemerkt kunnen grofweg twee benaderingen worden onderscheiden.[64]

In een eerste benadering wordt 'psychisch geweld' gebruikt als paraplubegrip dat gedragingen omvat die een ernstige inbreuk maken op de geestelijke integriteit waarbij er geen fysiek contact is tussen dader en slachtoffer is; denk onder meer aan schelden, dwingen, kleineren, isoleren, verwaarlozen en vernederen.[65] Psychisch geweld wordt dan als equivalent van 'niet-fysiek geweld' beschouwd. Die invulling wordt door sommigen vanuit slachtofferperspectief bekritiseerd: er dient aandacht te zijn voor een onderscheid in vormen van niet-fysiek geweld, aangezien deze vormen uiteenlopen wat betreft de gevolgen voor het slachtoffer, risico-indicatoren voor fysiek geweld en langetermijnschade.[66] In deze benaderingswijze verwijst 'psychisch' met name naar de aard van de interactie. Fysiek en niet-fysiek geweld vormen in die opvatting elkaar uitsluitende categorieën. Het spreken van 'zuiver psychisch geweld' (dat wil zeggen: zonder fysiek geweld) is met name relevant indien deze benaderingswijze wordt gevolgd.

Een tweede benadering is gebaseerd op het besef dat óók gedragingen waarbij er wél fysiek contact tussen slachtoffer en dader is een ernstige inbreuk kunnen maken op de geestelijke integriteit. Voor veel professionals leidt dit tot discussie over wat onder 'psychisch geweld' moet worden verstaan en vormt dat gezichtspunt aanleiding om die gedragingen eveneens als psychisch geweld te beschouwen.[67] In deze benadering verwijst 'psychisch' naar de aard van het gevolg en wordt geen onderscheid gemaakt naar de aard van de interactie.[68]

---

[64] Het hiernavolgende is gebaseerd op het door Baaijens-Van Geloven gemaakte onderscheid in aard van de interactie en aard van het gevolg; zie Baaijens-Van Geloven 2005, p. 12, 20. Zie Goldberg e.a. 2025, p. 41 voor een soortgelijk onderscheid.

[65] Zie in dit verband het in september 2023 verschenen digizine *Psychisch geweld*. Zie ook Van Vossole, Van der Aa & Groenen 2016, p. 367-369 en Janssen, Dreissen & Juncker 2022, p. 6. Zo werd 'psychisch geweld' in de consultatienota van de Tweede Kamerleden Bergkamp, Özütok en Van den Hul over de aanpak van psychisch geweld en oriëntatie op een strafrechtelijke bepaling tegen psychisch geweld (2020) gebruikt als overkoepelende term voor wederrechtelijke handelingen en omissies die, *zonder dat sprake is van fysiek geweld*, ernstige inbreuken op de psychische integriteit van slachtoffers veroorzaken of voorzienbaar kunnen veroorzaken.

[66] SafeLives 2019, p. 12.

[67] SafeLives 2019, p. 11.

[68] De door Goldberg e.a. aan respondenten voorgestelde definitie van psychisch geweld past in deze benaderingswijze. De definitie 'Psychisch geweld is een overkoepelende term voor een doen of nalaten dat inbreuk maakt op iemands psychische integriteit, ook zónder dat sprake is van fysiek geweld' laat immers expliciet ook ruimte voor fysiek geweld dat inbreuk maakt op de psychische integriteit. Zie Goldberg e.a. 2025, p. 40 en 84.

1.5.2.2 Coercive control

Ook voor de term *coercive control* geldt dat er niet één definitie is die alomvattend en algemeen geaccepteerd is. Net zoals bij psychisch geweld, kan deze term vanuit verschillende invalshoeken worden benaderd, waarbij kruisverbanden te leggen zijn.

Zo werd de ontwikkeling van het Engelse delict 'controlling or coercive behaviour' (zijnde een juridisch concept – zie hoofdstuk 3) gefundeerd door het invloedrijke werk van de Amerikaanse forensisch sociaal werker en socioloog Evan Stark. Hij conceptualiseerde *coercive control* ('dwingende controle')[69] als een strategisch patroon van gendergerelateerde dominantie, geworteld in structurele ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, bestaande uit verschillende tactieken van eenzijdig intentioneel gedrag tussen (voormalige) intieme partners.[70] *Coercive control* is een construct, een **theoretisch concept**[71] gebaseerd op empirische observaties.[72] In de woorden van Stark gaat het om 'as a course of calculated, malevolent conduct deployed primarily by men to dominate individual women by interweaving repeated physical abuse and sexual abuse with four equally important tactics: intimidation, psychological abuse, isolation, and control'.[73] Het concept heeft betrekking op zowel niet-fysiek als op fysiek gedrag dat (onder meer) de vrijheid en autonomie van het slachtoffer doelbewust ondermijnt.[74] Anders dan de genderneutrale definitie van huiselijk geweld[75] en de omschrijving van psychisch geweld in het Verdrag van Istanbul, is *coercive control* een *gendered* concept.[76]

---

[69] Zie voor deze vertaling naar het Nederlands onder andere Dijkstra 2019, het hiervoor genoemde digizine *Psychisch geweld* en Janssen, Dreissen & Juncker 2022, p. 15. Zoals in de hoofdstukken hierna zal blijken, zal het sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control* worden onderscheiden van het juridische concept van 'controlling or coercive behaviour'. De term 'dwangmatige controle' (Lünnemann, Lünnemann & Steketee 2024, p. 4 en Hedlund & Lindenberg 2025, p. 425) zal niet worden gebezigd.

[70] Stark 2007; McGorrery & McMahon 2019a, p. 957, 963-964; Wiener 2020, p. 164.

[71] Een concept staat voor een abstract begrip. Wanneer een begrip (concept) meetbaar is gemaakt, wordt het een variabele genoemd (zie: Saunders, Lewis & Thornhill 2024, p. 98-99). Onder andere ook Villena Rodó, Hedlund en Walby & Towers spreken van *coercive control* als concept, zoals ik begrijp, in sociaalwetenschappelijke zin; zie Villena Rodó 2020, p. 742; Hedlund 2024a en Walby & Towers 2018.

[72] Stark & Hester 2019, p. 81, 91; Stark 2007, p. 11.

[73] Stark 2023, p. 13. In zijn werk in 2007 sprak Stark niet van 'primarily', maar van 'almost exclusively by men' en werd 'psychological abuse' in deze omschrijving niet afzonderlijk als tactiek genoemd (vergelijk Stark 2007, p. 5 en 228). Zie ook Stark & Hester 2019, p. 97.

[74] Stark 2007. Zie ook Wiener 2020, p. 164. In dat licht spreekt Stark van een 'liberty crime'; zie Stark 2007, p. 13 en 16 en Stark 2023, p. 4 en 10.

[75] Het begrip 'huiselijk geweld' krijgt niet enkel in het Verdrag van Istanbul een genderneutrale invulling; in andere juridische of beleidsmatige definities wordt huiselijk geweld genderneutraal omschreven als geweld binnen intieme of familiale relaties. Het verschil op dit punt ten aanzien van het concept *coercive control* komt voort uit de afwijkende theoretische basis.

[76] Stark 2007, p. 16, 378; Stark & Hester 2020, p. 92. Zie ook Lodge 2020, p. 281 en Lünnemann, Lünnemann & Steketee 2024.

Hoewel verschillende wetenschappers aan de ontwikkeling van het concept van dwingende controle hebben bijgedragen, zal het hiernavolgende in de eerste plaats gebaseerd zijn op het omvattende en breedgedragen werk van Stark.

Zoals de benaming al suggereert, bestaat het concept uit componenten van dwang en controle.

Dwang (*coercion*) omvat het gebruik van geweld of bedreigingen om een bepaalde reactie af te dwingen of uit te bannen.[77] Met uitzondering van 'mind games' en andere vormen van intimidatie waarbij de dreiging met geweld impliciet in plaats van expliciet is, zijn de mechanismen, effecten en het auteurschap van dwanghandelingen transparant.[78]

Controle (*control*) bestaat uit structurele vormen van deprivatie, uitbuiting en bevelen die indirect gehoorzaamheid afdwingen door vitale hulpbronnen te monopoliseren, voorkeuren te dicteren, het gedrag van een partner te microreguleren, diens opties te beperken en de ander de ondersteuning te ontnemen die nodig is om onafhankelijk te kunnen oordelen.[79] De controle is zelden beperkt tot een specifieke tijd of plaats. Controle kan worden toegepast door middel van specifieke handelingen van verbod of dwang, zoals een slachtoffer thuishouden van diens werk, de toegang tot een auto of telefoon ontzeggen of dwingen diens salaris in te leveren. Echter, de link met afhankelijkheid en/of gehoorzaamheid is meestal verder verwijderd dan bij dwang het geval is. Daardoor is controlerend gedrag moeilijker te detecteren, waardoor het toewijzen van verantwoordelijkheid een kwestie is van het herleiden van effecten via een complexe keten van eerdere gebeurtenissen. Wanneer dwang en controle worden gecombineerd, resulteert dit in de toestand die slachtoffers ervaren als wat Stark noemt *entrapment* (vrij vertaald: in een val gelokt/gevangen zijn).[80]

Van belang om te benoemen is dat *coercive control* kan bestaan uit subtiele, triviale, niet-gewelddadige, passieve en bovendien op zichzelf niet-strafbare gedragingen. Zodra een situatie van onderwerping, isolatie, afhankelijkheid en angst van het slachtoffer is gecreëerd, zijn dit typen gedragingen waarmee dwang kan worden bestendigd.[81] Bij (in Nederland thans) niet-strafbare gedragingen die onderdeel uitmaken van het gedragspatroon dat *coercive control* vormt, kan gedacht worden aan microregulatie,[82]

[77] Stark 2023, p. 283; Stark 2007, p. 228.
[78] Stark 2023, p. 283; Stark 2007, p. 228.
[79] Hoewel Starks theorie is toegespitst op gendergerelateerd partnergeweld van man richting vrouw (zie Stark 2023), is in deze zin gekozen voor het woord 'diens' in plaats van 'haar'. Dit omdat Starks conceptualisering van *coercive control* ruimte laat voor een ander gender van dader en slachtoffer, maar ook gelet op de empirische werkelijkheid, waarin ook mannen slachtoffer worden van *coercive control*. Zie in dat laatste verband Lunnemann, Lunnemann & Steketee 2024, p. 7-8.
[80] Stark 2023, p. 283; Stark 2007, p. 228.
[81] Hedlund 2024a, p. 134-135; Stark 2007.
[82] Stark 2023, p. 324-325; Stark 2007, p. 228. Stark spreekt tevens van microsurveillance en micromanagement (Stark 2007, p. 258 en 275; Stark 2023, p. 325).

gaslighting,[83] isolatie en beperking van middelen.[84] Dit zijn tevens gedragingen die naar de letter van het verdrag en het bijbehorende Explanatory Report buiten het bereik van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul vallen, nu deze niet onder 'dwang' en/of 'bedreiging' lijken te kunnen worden gebracht.[85] In Starks theorie worden de genoemde gedragingen als 'nonviolent' bestempeld.[86]

Stark spreekt in zijn theorievorming niet van 'psychological violence', maar van 'psychological abuse'.[87] In zijn werk omschrijft hij dat als 'a subset of the tactics used to control a partner who is simultaneously afraid to resist, respond, refuse or escape demands because of some combination of threats and physical and/or sexual coercion'.[88] Stark is duidelijk: 'psychological abuse' en 'coercive control' zijn niet hetzelfde.[89] In zijn eigen woorden:

> 'Sometimes the terms *['psychological abuse' en 'coercive control', toevoeging auteur]* are used interchangeably, but I think that's a misnomer. Psychological abuse is not defined to include the elements of coercive control, such as taking people's money, such as stalking, such as physical violence, such as sexual abuse. So all those other elements of coercive control aren't really elements of psychological abuse as I understand it. And in coercive control, there always is the element of fear. It's always fear-based. Psychological abuse may not be fear-based. It may just be based on denigration.'[90]

Stark voegt daaraan toe:

> 'A common if inexact proxy for coercive control is so-called "psychological" abuse, usually defined to include a range of nonviolent abusive behaviors, many of which, such as isolation and control tactics, are only indirectly related to individual psychology.'[91]

---

[83] Stark 2020, p. 38; Stark & Hester 2019, p. 83. Voor het digizine *Psychisch geweld* voor uitleg van hetgeen deze vorm van psychologische manipulatie inhoudt.
[84] Wiener 2024, p. 9.
[85] In paragraaf 1.5.1.2 is reeds gewezen op de argumenten die daartegen kunnen worden ingebracht op grond van bepaalde uitingen van GREVIO, waaronder de zienswijze dat dwingende controle onder de reikwijdte van artikel 33 valt. Die zienswijze zou kunnen impliceren dat gedragingen als microregulatie, gaslighting, isolatie en beperking van middelen volgens GREVIO wel degelijk onder het bereik van artikel 33 vallen.
[86] Stark 2007, p. 275-276.
[87] Stark 2023; Stark 2020; Stark 2007; Stark & Hester 2019.
[88] Stark 2020, p. 39.
[89] Zie in dezelfde lijn Wiener 2020, p. 164.
[90] Deze woorden zijn afkomstig uit het in 2018 gehouden interview door *New York Magazine*. Zie ook Wiener, die dezelfde frase aanhaalt om Starks gepercipieerde verschil tussen deze twee termen te duiden (Wiener 2020, 167).
[91] Stark & Hester 2019, p. 97.

Uit het voorgaande kan worden afgeleid dat het sociaalwetenschappelijke concept *coercive control* zowel psychisch geweld[92] als fysiek geweld, economisch misbruik en seksueel misbruik omvat.[93] In dit licht dient erop gewezen te worden dat het sociaalwetenschappelijke concept *coercive control* soms met het concept psychisch geweld in verband wordt gebracht op een wijze die niet in lijn is met Starks theorievorming, bijvoorbeeld door deze met elkaar gelijk te stellen of te betogen dat *coercive control* een vorm van psychisch geweld is.[94]

Volgens Stark en Hester omvatten de meeste gevallen van *coercive control* fysiek en/of seksueel geweld, maar is daar bij een aanzienlijk deel van de gevallen geen sprake van.[95] Ook Wiener concludeert op grond van haar empirisch onderzoek dat het mogelijk is dat *coercive control* voorkomt zonder fysiek geweld, maar dat dit ongebruikelijk is.[96] Starks stellingen 'coercive control often includes psychological abuse'[97] en 'coercive control is not a type of violence'[98] suggereren dat dwingende controle vaak (tevens) een niet-fysieke component bevat. In deze verbanden gaat het om *coercive control* **als empirisch fenomeen**, dat zich in de concrete werkelijkheid in verschillende verschijningsvormen kan voordoen.[99]

---

[92] De onderzoekers van SafeLives wijzen erop dat de term 'psychisch geweld' voornamelijk in de Europese nationale wetgeving wordt gebruikt, en de termen 'psychisch geweld' en 'psychisch misbruik' ('psychological abuse') door elkaar worden gebruikt in de wetgevingsliteratuur en in verder Europees onderzoek. Zie SafeLives 2019, p. 30. Hoewel 'geweld' en 'misbruik' kunnen worden onderscheiden, zal in dit onderzoeksrapport telkens van 'psychisch geweld' worden gesproken, waaronder ook psychisch misbruik wordt begrepen.

[93] Stark 2023, p. 13; Stark 2012, p. 215; Wiener 2023, p. 151-152; Wiener 2024, p. 9, 26. Zie ook Hedlund 2024a, voetnoot 45 en Hedlund & Lindenberg 2025, p. 422. Dit werd ook bevestigd door één van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts.

[94] Ook Wiener wijst erop dat dit niet in lijn is met Starks theorie; zie Wiener 2023. Villena Rodó stelt echter dat er onenigheid is onder wetenschappers over (de waarde van) het gelijkstellen van *coercive control* aan psychisch geweld, maar onduidelijk is waar die onenigheid uit bestaat en op is gebaseerd; Villena Rodó 2022, p. 746. Zie voor een voorbeeld waarin de twee concepten aan elkaar gelijk worden gesteld: *Kamerstukken II* 2024/25, 36658, nr. 2, p. 6. Zie voor voorbeelden waarin *coercive control* (impliciet) als vorm van psychisch geweld is beschouwd *Kamerstukken II* 2024/25, 36658, nr. 2, p. 6; EIGE 2023, p. 1 (zie anders: EIGE 2022, p. 10); Timmers 2024, p. 4; Janssen 2025, p. 40; Janssen, Dreissen & Juncker 2022, p. 15; Goldberg e.a. 2025, p. 11 en 76. Opgemerkt wordt dat het beschouwen van *coercive control* als vorm van psychisch geweld niet in lijn is *met Starks theorie*, maar niet noodzakelijk incorrect is, omdat een en ander afhankelijk is van de conceptualisering.

[95] Stark & Hester 2019, p. 89, 91.

[96] Wiener 2021, p. 163.

[97] Zie de woorden van Stark in Wiener 2023, p. 129.

[98] Te bezien in de context geschetst in Stark & Hester 2019, p. 91. Deze woorden suggereren mijns inziens ook dat het concept *coercive control* naar zijn aard niet primair als een vorm van geweld wordt beschouwd, maar als een patroon van dominantie.

[99] Waar een concept (gelet op het abstracte karakter daarvan) niet direct waar te nemen is, is een empirisch fenomeen dat (juist) wel. De wijze waarop de gedragingen die onder het concept dwingende controle worden geschaard zich in de werkelijkheid concreet (kunnen) uiten, wordt hier aangeduid als 'empirisch fenomeen' of 'empirische werkelijkheid'.

1.5.3 De verhouding tussen de relevante juridische en sociaalwetenschappelijke concepten

Voor een goed begrip van de hiernavolgende synthese, wordt eerst een aantal belangrijke gezichtspunten in herhaling gebracht.

Zoals gezegd ziet Starks sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control* op gedragingen die in de relationele sfeer, namelijk tussen (voormalige) intieme partners, plaatsvinden. Voor zover deze gedragingen geweld vormen, betreft dit huiselijk geweld. Zoals hiervoor bleek, omvat huiselijk geweld in de zin van het Verdrag van Istanbul méér dan enkel geweld tussen (voormalige) intieme partners, omdat ook intergenerationeel geweld onder huiselijk geweld wordt geschaard. Ook wordt in herhaling gebracht dat psychisch geweld in de zin van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul zowel huiselijk als niet-huiselijk psychisch geweld omvat. Tevens is gewezen op het feit dat gedragingen zoals microregulatie, gaslighting, isolatie en beperking van middelen buiten het bereik van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul vallen, nu deze – naar de letter van het verdrag en het bijbehorende Explanatory Report – niet onder 'dwang' en/of 'bedreiging' kunnen worden gebracht.

Op basis van deze premissen en al het overige dat tot zover in paragraaf 1.5 naar voren is gebracht, kan de verhouding tussen de categorieën van gedragingen waarop enerzijds artikel 3 aanhef en onder sub b en artikel 33 van het Verdrag van Istanbul zien en anderzijds het sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control* ziet, als volgt schematisch worden uitgebeeld:

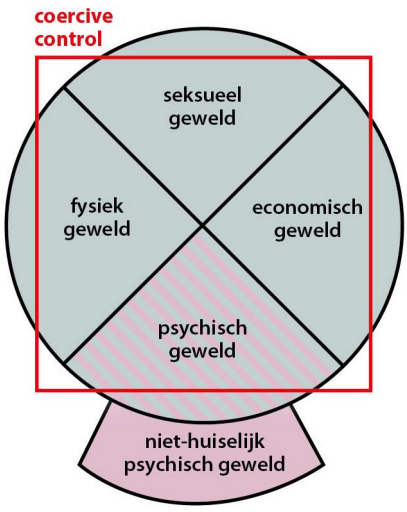

Figuur 2
De verhouding tussen de categorieën van gedragingen waarop artikel 3 aanhef en onder sub b en artikel 33 van het Verdrag van Istanbul en Starks sociaalwetenschappelijke concept van coercive control betrekking hebben[100]

[100] Deze figuur is gebaseerd op de tekst van de genoemde verdragsartikelen en de bijbehorende toelichting in het Explanatory Report, randnummers 41-42 en 179-181.

Ter uitleg: al hetgeen binnen de grijsgroene cirkel valt, betreft huiselijk geweld in de zin van artikel 3 sub b van het Verdrag van Istanbul, dat uiteenvalt in vier categorieën. Het roze gestreepte vlak ziet op huiselijk psychisch geweld. Het volledig roze gevulde vlak heeft betrekking op niet-huiselijk psychisch geweld, dat bijvoorbeeld in een onderwijs- of werkcontext plaatsvindt. Het integrale (deels gestreepte) roze gekleurde vlak omvat psychisch geweld in de zin artikel 33 van het Verdrag van Istanbul. In zoverre is de figuur hetzelfde als de in paragraaf 1.5.1.2 opgenomen figuur. Wat binnen het aan die figuur toegevoegde rode vierkant valt, betreft *coercive control* volgens de theorie van Stark. Wat buiten het rode vierkant, maar binnen de grijsgroene cirkel valt is huiselijk geweld dat niet in de intieme sfeer (tussen (ex-)partners) plaatsvindt. Hetgeen buiten de grijsgroene cirkel, maar binnen het rode vierkant valt verwijst naar gedragingen tussen intieme partners die niet als geweld (in de zin van 'dwang' en/of 'bedreiging') kunnen worden gekwalificeerd (controle, isolatie, microregulatie, negeren).[101] Het roze gestreepte vlak dat binnen het rode vierkant valt heeft betrekking op huiselijk psychisch geweld dat plaatsvindt tussen intieme partners. Tot slot, het roze gestreepte vlak dat buiten het rode vierkant valt staat voor huiselijk psychisch geweld in de vorm van intergenerationeel geweld.

Benadrukt wordt dat met de hierboven weergegeven figuur niet bedoeld is om op kwantitatieve of kwalitatieve wijze verhoudingen uit te drukken. De intentie is om *conceptuele* verhoudingen visueel te maken, niet om een relatieve omvang van een fenomeen (versus een ander fenomeen) te duiden. Daarbij moet worden gerealiseerd dat het om deels ongelijksoortige concepten (juridisch vs. sociaalwetenschappelijk) gaat, waarbij de vergelijking ziet op de verhouding van categorieën van gedragingen. Tot slot: in veel van de voor dit onderzoek gehouden interviews werd benadrukt dat de betreffende experts een ontwikkeling in begrip en opvatting van concepten hebben doorgemaakt of doormaken. Mede om die reden wens ik hetgeen in paragraaf 1.5 is opgenomen dan ook niet in beton te gieten, zodat ruimte blijft voor voortschrijdende wetenschappelijke inzichten. Figuur 2 mag tevens als een uitnodiging worden gezien voor verdere wetenschappelijke discussie.

1.5.4 Definities en omschrijvingen

Zoals hiervoor al aan de orde kwam, kan ook het begrip **'geweld'** worden beschouwd als een *essentially contested concept*,[102] waarvan smalle en brede definities bestaan, waarvan de inhoud bovendien aan maatschappelijke verandering onderhevig is.[103] Om die

[101] Op deze plaats in de figuur zouden ook gedragingen kunnen worden geplaatst die (in combinatie) geen ernstige beschadiging van de geestelijke integriteit opleveren, maar wel inbreuk op de autonomie van het slachtoffer maken. Zie paragraaf 1.5.1 tot en met 1.5.3.
[102] Zie de visie van De Haan ten aanzien van het begrip 'geweld', die ertoe strekt dat discussies over dit concept nooit tot een einde kunnen komen, omdat er altijd goede theoretische, methodologische en morele argumenten kunnen worden aangevoerd ten gunste van de ene of de andere definitie (De Haan 2009).
[103] Janssen 2025, p. 31-45; Janssen, Dreissen & Juncker 2022, p. 12-18.

redenen zal hier niet worden gestreefd naar het formuleren of hanteren van één definitie. In dit onderzoeksrapport zal uit de specifieke context volgen in welk verband de term 'geweld' in dat geval wordt gehanteerd.[104]

Ook geldt dat ten aanzien van 'geweld' verschillende (elkaar niet noodzakelijk uitsluitende) categoriseringen mogelijk zijn. Zo kan geweld tussen dader en slachtoffer over en weer plaatsvinden (tweezijdig) dan wel als eenrichtingsverkeer (vergelijk het eenzijdige dwingende en controlerende gedrag dat in paragraaf 1.5.2.2 is beschreven). Ook kan onderscheid worden gemaakt naargelang het motief van de pleger, op welke plaats het geweld wordt geuit (in de (semi)publieke ruimte, het private domein of online) en het soort afhankelijkheidsrelatie waarbinnen het geweld plaatsvindt (bijvoorbeeld (ex-)partnergeweld of ouderenmishandeling).[105] In het licht van de in de volgende hoofdstukken te analyseren strafbepalingen, wordt reeds opgemerkt dat vooral deze laatste categorisering relevant is gebleken in de verschillende strafbaarstellingen van psychisch geweld.

Een beschrijving van de strafbaarstellingen in de rechtsstelsels van andere lidstaten van het Verdrag van Istanbul zou niet zinvol en niet accuraat zijn indien in dit onderzoek niet eenzelfde definitie van **'psychisch geweld'** zou worden gehanteerd als gegeven door dat verdrag. Daarom, alsook vanwege de verplichting die uit het Verdrag van Istanbul voor Nederland volgt, zal de definitie van psychisch geweld worden gehanteerd die aansluit bij artikel 33 Verdrag van Istanbul: opzettelijke gedragingen tot het door middel van dwang of bedreiging ernstig beschadigen van de geestelijke integriteit van een ander.[106] Indien in dit rapport wordt gesproken over psychisch geweld betreft dit in beginsel het juridische concept in de zin van artikel 33 dan wel een verwijzing naar de relevante buitenlandse strafbaarstelling, tenzij expliciet anders aangegeven. Indien met psychisch geweld wordt verwezen naar het sociaalwetenschappelijke concept, is niet uitgesloten dat gedragingen met een fysieke component hieronder kunnen kwalificeren, mits deze een inbreuk op de geestelijke integriteit maken. Hiermee wordt aangesloten bij het gezichtspunt dat artikel 33 en de bijbehorende toelichting geen beperking aanbrengen in de aard van de bedreiging en/of dwang. De termen 'psychische', 'mentale' en 'geestelijke' zullen overigens uit leesbaarheidsoverwegingen naast elkaar worden gebruikt.[107] Datzelfde geldt voor de termen 'fysiek' en 'lichamelijk'.

Hoewel de term **'psychische integriteit'** in artikel 33 en het bijbehorende Explanatory Report wordt genoemd, wordt daarin geen definitie of omschrijving van deze term

[104] Wat betreft psychisch geweld, geldt dat dit slechts één van de (typen) uitingsvormen van geweld is, dat (ook) in de context van andere soorten geweld kan plaatsvinden. In de empirische werkelijkheid gaat het vaak om verschillende patronen van geweld, waarvan psychisch geweld in verschillende mate onderdeel kan zijn.
[105] Janssen 2025, p. 31-45; Janssen, Dreissen & Juncker 2022, p. 12-18.
[106] Daarbij gaat het om een *patroon* van gedragingen. Zie Raad van Europa 2011, randnummer 181.
[107] De term 'emotioneel geweld' zal worden vermeden. Zie daarover SafeLives 2019, p. 12.

gegeven. Ook in artikel 3 lid 1 van het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie wordt 'geestelijke integriteit' genoemd, maar in de toelichting daarbij ontbreekt eveneens een definitie of omschrijving.[108] Bij gebrek aan definities in andere bindende juridische bronnen,[109] zal in dit onderzoek worden aangesloten bij de taalkundige betekenis van de term. Van Dale verwijst bij 'integriteit' naar onschendbaarheid van een persoon en omschrijft de fysieke integriteit als het recht van een persoon om met zijn lichaam te doen wat hij wil en niet te hoeven doen of ondergaan wat hij niet wil. Op gelijkwaardige wijze kan psychische integriteit worden omschreven als het recht van een persoon om psychisch niet te hoeven ondergaan wat hij niet wil, samenhangend met de onschendbaarheid van zijn geest.[110]

1.6 Selectiecriteria

In dit landenrapport worden de rechtstelsels van landen betrokken:

a) die (onderdeel zijn van een) lidstaat bij het Verdrag van Istanbul zijn; en
b) die dit verdrag vóór 1 augustus 2023 hebben geratificeerd en in werking hebben laten treden, zonder een voorbehoud ten aanzien van artikel 33 van dat verdrag te hebben gemaakt; en
c) die vóór 1 augustus 2023 in hun nationale recht een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld en/of dwingende controle hebben opgenomen.

De keuze voor deze cumulatieve selectiecriteria wordt als volgt onderbouwd.

Ad a) Op basis van het eerste selectiecriterium wordt de landenselectie beperkt tot lidstaten van het Verdrag van Istanbul. Waarnemende staten (die niet tot de Raad van Europa behoren) vallen zodoende buiten de selectie. Op grond van dit criterium vallen ook landen die onderdeel uitmaken van een lidstaat (zoals de landen binnen het Verenigd Koninkrijk) binnen de selectie.[111]

[108] Zie de toelichtingen bij het Handvest van de Grondrechten (2007/C 303/02), zoals opgenomen in het Publicatieblad van de Europese Unie, 14 december 2007, C 303/17. In deze toelichting wordt enkel ingegaan op de lichamelijke integriteit, benaderd vanuit ethisch-medische en -biologische kwesties.
[109] Hoewel bescherming van de psychische integriteit ook in bepalingen van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR) en het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna: EVRM) worden ingelezen (zie daarover Ligthart 2025, p. 4-5), ontbreekt ook daar een definitie. Waar Baaijens-Van Geloven twintig jaar geleden al stelde dat de psychische integriteit binnen strafrechtelijke onderwerpen steeds meer aandacht krijgt, hetgeen in feite nog steeds geldt (zie bijvoorbeeld Ligthart e.a. 2023), heeft dit niet tot bindende definities geleid. Zie Baaijens-Van Geloven 2025, p. 18.
[110] Dit sluit aan bij wat Ligthart noemt 'the negative understanding of mental integrity: as a right against certain forms of mental interference'; zie Ligthart 2025, p. 3.
[111] Om die reden zal wanneer hierna gesproken wordt van 'een lidstaat' in sommige gevallen 'land(en) van een lidstaat' moeten worden gelezen.

Ad b) Geselecteerd zijn de lidstaten die het Verdrag van Istanbul *vóór 1 augustus 2023* hebben geratificeerd en in werking hebben laten treden. Dit om te voorkomen dat er gaandeweg het onderzoek méér lidstaten binnen de selectiecriteria zouden komen te vallen vanwege ratificatie en inwerkingtreding na de genoemde datum. Ook zullen alleen lidstaten in het onderzoek worden betrokken die (op grond van artikel 78 lid 3 Verdrag van Istanbul) geen voorbehoud ten aanzien van artikel 33 van dat verdrag hebben gemaakt.[112] Het Verdrag van Istanbul laat immers toe dat een lidstaat verklaart dat die zich het recht voorbehoudt om voor de gedragingen bedoeld in de artikelen 33 (en 34) te voorzien in niet-strafrechtelijke sancties in plaats van strafrechtelijke sancties.

Ad c) Artikel 33 van het Verdrag van Istanbul verplicht lidstaten om de wetgevende of andere maatregelen te nemen die nodig zijn om te waarborgen dat opzettelijke gedragingen tot het door middel van dwang of bedreiging ernstig beschadigen van de geestelijke integriteit van een ander, strafbaar worden gesteld. In veel van de door GREVIO beoordeelde rechtsstelsels, waaronder die van Oostenrijk, Finland, Monaco en Nederland, is psychisch geweld in de zin van artikel 33 niet uitdrukkelijk voorzien in het strafrecht als een specifiek delict, maar kan het vallen onder algemene delicten zoals dwang of bedreiging.[113]

Een reden om in dit onderzoek landen te selecteren waarin sprake is van een *zelfstandige* strafbaarstelling van psychisch geweld is gelegen in het feit dat meer algemene strafbaarstellingen volgens GREVIO vaak niet geschikt zijn om psychisch geweld (zoals bedoeld in artikel 33 Verdrag van Istanbul) te criminaliseren. Immers, doorgaans leggen dergelijke algemene strafbepalingen de drempel voor strafbaarheid van het gedrag erg hoog en zijn deze ontworpen om enkelvoudige, geïsoleerde gedragingen te criminaliseren, in plaats van een patroon van herhaald en langdurig psychisch geweld door handelingen die geïsoleerd beschouwd niet per se die drempel van strafbaarheid bereiken. Daarnaast blijkt in veel landen dat het – ten opzichte van psychisch geweld qua categorieën gedragingen meer algemene – strafbare feit van 'huiselijk geweld' onvoldoende specifiek is om op adequate wijze de gedragingen van artikel 33 te vangen en vervolging (puur) op grond van psychisch geweld mogelijk te maken.[114] Zonder een specifieke strafbaarstelling van psychisch geweld zijn handhavingsinstanties volgens GREVIO bovendien onvoldoende toegerust om adequaat op dit type geweld te reageren. Hoewel het Verdrag van Istanbul zoals gezegd niet verplicht tot een *zelfstandige* strafbaarstelling van psychisch geweld,[115] heeft GREVIO nationale autoriteiten –

[112] Zie het overzicht van lidstaten, ratificatie, inwerkingtreding en voorbehouden dat op de website van de Raad van Europa is gepubliceerd.
[113] GREVIO 2022, p. 103; GREVIO 2025, p. 46.
[114] Bovendien speelt mee dat – zoals hierboven bleek – artikel 33 niet alleen een verplichting met zich brengt om psychisch geweld gepleegd in de huiselijke sfeer strafbaar te stellen, maar ook wanneer daarbuiten gepleegd. Een strafbaarstelling die (enkel) ziet op huiselijk geweld zal ook daarom niet in staat zijn om volledig aan de verplichting uit artikel 33 te voldoen.
[115] Raad van Europa 2011, randnummer 155.

waaronder de Nederlandse – om voormelde redenen sterk aangemoedigd tot de invoering van een nieuwe bepaling die meer geschikt is om alle[116] handelingen die de psychische integriteit van een persoon ernstig aantasten effectief strafbaar te stellen.[117]

Tot voor kort zette de Nederlandse regering zoals gezegd echter in op versterking van de strafrechtelijke aanpak van psychisch geweld binnen de mogelijkheden die het Wetboek van Strafrecht reeds biedt en trok zij de meerwaarde van een aparte strafbaarstelling in twijfel.[118] De toenmalige Nederlandse regering stelde dat zij met deze werkwijze, gebaseerd op het huidige strafrechtelijke instrumentarium, voldoet aan de verplichting uit het Verdrag van Istanbul.[119] Nu het regeringsstandpunt is gewijzigd en wordt ingezet op zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld,[120] is het gelet op de voornoemde kritiek en aanmoediging van GREVIO vooral relevant om te kijken naar landen waarin het plegen van psychisch geweld wél als een specifiek delict is geïmplementeerd. Dit mede omdat uit verschillende (andere) hoeken wordt bestreden dat Nederland met het huidige strafrechtelijke instrumentarium voldoet aan de verplichtingen uit het Verdrag van Istanbul.[121]

Met een 'zelfstandige' strafbaarstelling wordt gedoeld op een strafbepaling die expliciet, uitsluitend en op omvattende wijze ziet op psychisch geweld en/of dwingende controle.[122] Dit kan eveneens een interpretatieve bepaling betreffen, waardoor psychisch

---

[116] Net als in paragraaf 1.5.1.2 aan de orde kwam, zou het woord 'alle' een zeer ruime interpretatie (neigend naar een grenzeloze invulling) van 'bedreiging' en 'dwang' kunnen suggereren, waarin aan die componenten van artikel 33 vrijwel geen zelfstandige betekenis meer toekomt. Zie de kanttekening die in paragraaf 1.5.1.2 bij die interpretatie is geplaatst.
[117] GREVIO 2020, p. 45-46; GREVIO 2022, p. 103; GREVIO 2025, p. 46.
[118] *Kamerstukken II* 2022/23, 28345, nr. 260, p. 1, 4-5 en 8.
[119] *Aanhangsel Handelingen II* 2019/20, nr. 3944, p. 7; *Kamerstukken II* 2014/15, 34038 (R2039), nr. 3 (herdruk), p. 31. Zie ook: *Kamerstukken II* 2019/20, 28345, nr. 227, bijlage 920347.
[120] Waar Goldberg e.a. stellen dat de komst van een strafbaarstelling van psychisch geweld een politieke realiteit lijkt, zal de komst daarvan in het onderhavige rapport met meer voorbehoud worden benaderd, omdat geen gegeven is dat het wetsvoorstel in beide kamers van het parlement zal worden aangenomen. Zie Goldberg e.a. 2025, p. 76.
[121] Zo ook door het College voor de Rechten van de Mens. Daarbij werd opgemerkt dat de delictsomschrijvingen van wederrechtelijke dwang en bedreiging niet de gedragspatronen omvatten die typerend zijn voor situaties van psychisch geweld in de privésfeer. Zie zijn brief aan de Tweede Kamer d.d. 20 januari 2023 met kenmerk 2023/007/VZ/KY (online, mensenrechten.nl), p. 3-4. De Vereniging voor Vrouw en Recht 'Clara Wichmann' heeft de inhoud van deze brief onderschreven in haar brief van 30 januari 2023 aan de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid van de Tweede Kamer (online, vrouwenrecht.nl). Zie daarnaast ook: Netwerk VN-Vrouwenverdrag, *The NGOs' comments on the reply of the Netherlands to the reporting form on the implementation of the Recommendation of the Committee of the Parties on 30 January 2020 (IC-CP/Inf(2023)3)*, 2023 (online, vrouwenrecht.nl); Van Vossole, Van der Aa & Groenen 2016, p. 386-387; Avontuur 2022, p. 3131; Engelfriet 2022; Engelfriet 2023; Gijselaar, Hendriks & Samadi 2025.
[122] Zoals ook Hedlund en Lindenberg stellen, betekent de strafbaarstelling van psychisch geweld niet zonder meer dat dwingende controle ook (volledig) strafbaar is gesteld; zie Hedlund & Lindenberg 2025, p. 422.

geweld expliciet onder andere (gewelds)delicten wordt gebracht.[123] Deze invulling van 'zelfstandige strafbaarstellingen van psychisch geweld' wijst erop dat het niet gaat om een extensieve interpretatie van algemene delictsomschrijvingen zoals fysieke mishandeling, bedreiging en dwang, noch om bepalingen die in meer algemene zin betrekking hebben op (vormen van) huiselijk geweld. Zelfstandige strafbaarstellingen *van huiselijk geweld* vallen zodoende buiten de selectiecriteria.[124]

Om te voorkomen dat er tijdens het onderzoekstraject méér landen zouden moeten worden betrokken – en de onderzoeksplanning daardoor zou wijzigen – omdat deze landen inmiddels tot een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld en/of psychisch geweld zijn overgegaan, is ook op dit vlak de datum van 1 augustus 2023 als *cut off point* gehanteerd.

1.7 Geselecteerde rechtsstelsels

Om te beoordelen of een rechtstelsel binnen de in de vorige paragraaf genoemde selectiecriteria viel, hebben onder meer het rapport *Violence against Women. Psychological violence and coercive control* (2020) dat door de Europese Unie is uitgebracht en de overstijgende landenrapportage van GREVIO (2022) als basis gediend.[125] Daarnaast is kennis genomen van alle beschikbare 'Baseline Evaluation Reports' die GREVIO per lidstaat heeft opgesteld. Voor de landen waar deze laatste rapporten ten tijde van het van het afronden van het betreffende hoofdstuk nog niet waren verschenen (bijvoorbeeld voor de landen van het Verenigd Koninkrijk), is kennisgenomen van de 'State reports' die de lidstaten zelf hebben opgesteld ten behoeve van de evaluatie door GREVIO.

Op basis van de voornoemde selectiecriteria zijn de rechtsstelsels van de volgende landen in de analyse betrokken:

- Denemarken
- Engeland en Wales[126]
- Frankrijk
- Ierland
- Cyprus

[123] Zie in dit verband artikel 222-14-3 van de Franse Code Pénal, waarmee Frankrijk lijkt te voldoen aan de eisen gesteld in artikel 33 Verdrag van Istanbul (zie: GREVIO, *Baseline Evaluation Report France*, Straatburg: Raad van Europa 2019 en McGorrery & McMahon 2021, p. 211-227).
[124] Dit laatste maakt dat landen als Noord-Ierland, Schotland, Portugal, Polen, Kroatië en Zweden buiten de selectie vallen.
[125] Jeney e.a. 2020 respectievelijk GREVIO 2022.
[126] Het Verenigd Koninkrijk is in dit geval de lidstaat bij het Verdrag van Istanbul, die bestaat uit drie afzonderlijke rechtsgebieden met elk hun eigen wetgever en rechterlijke macht. Engeland en Wales vormen tezamen één rechtsgebied en worden dan ook samen in de analyse betrokken.

De relevante strafbepalingen zullen in de hoofdstukken hierna per land worden benoemd. Een eventuele nadere selectie binnen die rechtsstelsels zal daar ook worden toegelicht.

1.8 Geselecteerde thema's en leerstukken

De beschrijving en analyse van rechtstelsels vindt plaats aan de hand van een vaste structuur, die in ieder hoofdstuk is gebaseerd op dezelfde thema's en leerstukken. De thematische beschrijving volgt een aantal algemene thema's (zoals het staatsbestel, rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding en het nationale strafrecht op hoofdlijnen) die bedoeld zijn als achtergrondinformatie. De verdere beschrijving en latere analyse zijn afgestemd op een reeks vragen die zien op de desbetreffende strafbepaling(en). Die vragen hebben betrekking op kenmerken van delictsomschrijvingen en op de daarmee samenhangende thema's en leerstukken zoals deze in de Nederlandse doctrine worden onderscheiden:

- Betreft het een formeel dan wel materieel omschreven delict? Gaat het om een krenkingsdelict of een gevaarzettingsdelict? Wat voor type strafbepaling betreft het?
- Wat is/zijn het/de met deze strafbepaling beschermde rechtsgoed(eren)?
- Uit welk handelen of nalaten bestaat de delictsgedraging? Worden door de nationale autoriteiten in dit verband voorbeelden of richtlijnen gegeven?
- Dient voor strafbaarheid een wettelijk omschreven gevolg in te treden, en zo ja, welk gevolg? Welk oorzakelijk verband tussen de gedraging van de verdachte en dit gevolg is vereist?
- Is er voor strafbaarheid een specifieke hoedanigheid van dader en slachtoffer, of aard van een relatie tussen hen vereist?
- Is voor strafbaarheid herhaling van de gedragingen of een bepaalde tijdsomvang of ernst van bepaalde gedragingen of gevolgen vereist?
- Welke delictsbestanddelen mogen (eventueel) via objectivering worden ingevuld? Welke bestanddelen krijgen een subjectieve invulling?
- Welke geestesrichting van de verdachte is (eventueel) voor strafbaarheid vereist?
- Zijn er bijzondere excepties (die de strafbaarheid specifiek ten aanzien van dit delict uitsluiten)?
- Zijn er bijzondere strafverzwarende omstandigheden (die de strafmaat specifiek ten aanzien van dit delict verhogen)?

Hierna zal een aantal (aspecten) van deze vragen nader worden toegelicht. Daarnaast zal worden beargumenteerd waarom bepaalde vragen *niet* in de analyse zijn betrokken.

De onderzochte strafbaarstellingen worden aan de hand van voormelde vragen getypeerd aan de hand van **onderscheidingen** die in de Nederlandse doctrine worden gehanteerd. Zo wordt stilgestaan bij het onderscheid tussen een materieel omschreven delict (een delict waarbij voor strafbaarheid het intreden van een bepaald wettelijk

omschreven gevolg is vereist) en een formeel omschreven delict (een delict waarbij voor strafbaarheid het intreden van een bepaald wettelijk omschreven gevolg niet is vereist, maar (slechts) het verrichten van een bepaalde gedraging). Daarnaast wordt ingegaan op het onderscheid tussen krenkingsdelicten en gevaarzettingsdelicten: in het eerste geval dient een bepaald rechtsgoed daadwerkelijk te zijn geschonden, en het laatste geval gaat het slechts om een dreiging van schending van een bepaald rechtsgoed. Tot slot zal een enkele keer het onderscheid tussen een reguliere strafbepaling en een interpretatieve bepaling aan de orde komen.

De vraag naar het beschermde **rechtsgoed** betreft de belangen die de wetgever met het strafrecht beoogt te beschermen. Deze kunnen helpen bij het ordenen van strafbaarstellingen tot een bepaalde systematiek en bij het nader invullen van de betekenis van bestanddelen en het bepalen van het bereik van de strafbaarstelling door de rechter.[127] De term rechtsgoed en rechtsbelang zullen – ondanks dat in de rechtswetenschappelijke literatuur is gesuggereerd dat hier een inhoudelijk verschil tussen kan bestaan – hierna om leesbaarheidsoverwegingen als synoniem van elkaar worden gebruikt.[128]

Wat betreft **het personele bereik** van de strafbepalingen, wordt stilgestaan bij de vraag of voor strafbaarheid een specifieke hoedanigheid van dader en/of slachtoffer dient te bestaan (bijvoorbeeld gebaseerd op gender), net als de vraag of een bepaalde (aard van een) relatie tussen dader en slachtoffer is vereist (zoals een intieme relatie, huwelijk of samenwoning).[129]

Strafrechtelijke causaliteit (het voor strafbaarheid relevante verband tussen oorzaak en gevolg) kan als onderdeel van de delictsgedraging worden beschouwd, net als bepaalde eisen van herhaling en tijdsomvang van gedragingen, en van de ernst van de gedragingen of de gevolgen daarvan. Er is echter voor gekozen om deze onderwerpen afzonderlijk van de delictsgedraging te behandelen, om zo tot een meer verfijnde ontleding en vergelijking van de verschillende strafbepalingen te kunnen komen. Daarnaast is geopteerd voor een gezamenlijke bespreking van de ernst van de gedragingen en de ernst van de gevolgen, afzonderlijk van een bespreking van het vereiste gevolg en de causaliteit.

---

[127] Ten Voorde 2022, p. 4 en 5.

[128] Zie in dit verband Ten Voorde, die de termen rechtsgoed en rechtsbelang eveneens door elkaar gebruikt en aanwijst waar er een verschil tussen deze termen kan bestaan; Ten Voorde 2022, p. 4 en 7.

[129] Dit omdat in de betreffende rechtsstelsels – ondanks dat artikel 43 van het Verdrag voorschrijft dat de overeenkomstig het verdrag strafbaar gestelde feiten van toepassing zijn ongeacht de aard van de relatie tussen het slachtoffer en de dader, en ondanks het feit dat ten aanzien van de in het verdrag voorgeschreven strafbaarstellingen in beginsel een genderneutrale formulering is voorgeschreven – wel degelijk onderscheid naar gender en aard van de relatie tussen slachtoffer en dader voorkomt. Zie Raad van Europa 2011, randnummers 153, 198, 203 en 220.

De vraag welke delictsbestanddelen (eventueel) **via objectivering mogen worden ingevuld**, heeft betrekking op de vraag of er een criteriumfiguur wordt gebruikt om naar de verdachte of het slachtoffer te kijken. Als delictsbestanddelen via objectivering worden ingevuld, wordt geabstraheerd van de concrete persoon van de verdachte of het slachtoffer. Het gaat er dan om wat de gemiddelde persoon onder vergelijkbare omstandigheden zou hebben geweten, of wat de gemiddelde persoon onder de gegeven omstandigheden als gevolg zou hebben ervaren van het gedrag van de verdachte.[130] Uiteraard kunnen bestanddelen ook een subjectieve invulling krijgen: in dat geval wordt gekeken naar de concrete verdachte (bijvoorbeeld wat die daadwerkelijk wist) of het concrete slachtoffer (bijvoorbeeld wat die persoon daadwerkelijk heeft ervaren).
De vraag naar de geestesrichting van de verdachte die (eventueel) voor strafbaarheid is vereist, betreft de vraag naar ***mens rea***. Hier gaat het om vormen van opzet of schuld. Ook hier zal het zojuist genoemde onderscheid van een objectieve versus een subjectieve invulling aan de orde komen.

Wat betreft **excepties** zal – zoals al uit centrale onderzoeksvraag volgt – enkel op *bijzondere* wettelijke excepties worden ingegaan, dat wil zeggen: wettelijke uitzonderingen op de strafbaarheid die specifiek samenhangen met het delict(type) in kwestie.[131] Het betreft dus alleen de excepties die uit de betreffende zelfstandige strafbaarstelling en/of specifiek daarmee samenhangende regelingen volgen. Het zou immers te ver leiden en in veel gevallen irrelevant zijn om alle algemene, geschreven dan wel ongeschreven, strafuitsluitingsgronden te beschrijven.

Ook voor wettelijk vastgelegde **strafverzwarende omstandigheden** geldt dat alleen op *bijzondere* strafverzwarende omstandigheden zal worden ingegaan, oftewel: niet in algemene zin, maar specifiek verband houdend met de betreffende strafbepaling.[132] Hoewel dit geen strafbaarheids*bepalend* aspect betreft, gaat het wel om een kwalificerende strafbaarheidsvoorwaarde. Om die reden zullen bijzondere strafverzwarende omstandigheden in de analyse worden betrokken.

Daarnaast zal – in de vorm van een restrubriek – telkens in een aparte paragraaf worden ingegaan op **overige aspecten** die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid van

[130] Het gaat hier niet om geobjectiveerde bestanddelen in de zin van: bestanddelen die aan een eis van opzet (of schuld) van de verdachte zijn onttrokken.
[131] Dat het lidstaten toegestaan is om rechtvaardigingsgronden in hun nationale recht op te nemen die strafrechtelijk aansprakelijkheid opheffen ten aanzien van het op grond van het Verdrag van Istanbul te criminaliseren geweld, volgt uit het Explanatory Report bij het verdrag. Zie Raad van Europa 2011, randnummer 156.
[132] Dit is mede ingegeven door de opzet van artikel 46 van het Verdrag van Istanbul. Op basis daarvan dienen lidstaten de wetgevende of andere maatregelen te nemen die nodig zijn om te waarborgen dat bepaalde strafverzwarende omstandigheden bij het bepalen van een straf in aanmerking kunnen worden genomen, maar slechts *voor zover deze niet reeds tot de bestanddelen van het strafbare feit behoren*. Dit dwingt ertoe om enkel naar strafverzwarende omstandigheden te kijken die specifiek verband houden met de betreffende strafbepaling.

gedragingen van psychisch geweld. Zo is onder meer stilgestaan bij de mogelijkheid van (eendaadse) samenloop en de wijze waarop nationale autoriteiten hiermee in de praktijk omgaan.

De keuze om het leerstuk van **eendaadse samenloop** in de analyse te betrekken, is allereerst ingegeven door het feit dat het leerstuk binnen de Nederlandse rechtsleer betrekking heeft op de strafbaarheid van de feiten; niet zozeer op de vraag óf er sprake is van strafbaarheid (want dat is bij samenloop een gegeven), maar op de vraag op grond van welke bepaling(en) er sprake is van strafbaarheid. Eendaadse samenloop wordt binnen het Nederlandse strafrecht namelijk via de kwalificatie van het bewezenverklaarde 'opgelost', waardoor deze figuur raakt aan de strafbaarheid van het feit, en dus aan een voorwaarde voor strafrechtelijke aansprakelijkheid. De keuze om dit leerstuk te betrekken in het onderzoek wordt bovendien gerechtvaardigd door het feit dat eendaadse samenloop gezien de sociaalwetenschappelijke werkelijkheid goed voor te stellen is: het patroon van gedragingen die geaccumuleerd psychisch geweld en/of dwingende controle vormen, bestaat in veel gevallen uit niet-strafbare feiten, maar soms ook uit verschillende afzonderlijke strafbare feiten.

Hoewel artikel 41 lid 1 van het Verdrag van Istanbul verplichtingen voor lidstaten met zich brengt om opzettelijke medeplichtigheid aan of opzettelijke uitlokking tot het plegen van psychisch geweld strafbaar te stellen, zal niet op deze leerstukken worden ingegaan. Dit omdat het te ver leidt om per land de strafbare **deelnemingsvormen** te beschrijven, die bovendien vrijwel telkens niet specifiek verband houden met de relevante strafbaarstelling. Daarnaast is het vanuit Nederlands wetgevend perspectief bezien irrelevant of in buitenlandse rechtsstelsels aparte deelnemingsconstructies in relatie tot de strafbaarstelling van psychisch geweld en/of dwingende controle zijn opgenomen. Dit omdat de strafbare deelnemingsvormen in Nederland in de algemene bepalingen van het Wetboek van Strafrecht zijn geregeld, welke bepalingen in beginsel van toepassing zijn op alle bijzondere strafbepalingen.

Ondanks dat artikel 41 lid 2 van het Verdrag van Istanbul ten aanzien van artikel 33 géén verplichtingen creëert om opzettelijke pogingen (tot het plegen van psychisch geweld) strafbaar te stellen, is het leerstuk van de **poging** wel in de analyse betrokken. In de landen waarin de strafbaarstelling van psychisch geweld en/of dwingende controle een materieel omschreven delict betreft, kan de uitvoering van het delict immers (in theorie) in de pogingsfase blijven steken. Daarnaast is in Denemarken, dat een formeel omschreven strafbaarstelling van psychisch geweld kent (zie het volgende hoofdstuk), de mogelijkheid van een strafbare poging door de wetgever erkend. Tot slot is de keuze om het leerstuk van de poging te betrekken ingegeven door het feit dat in het Nederlands recht niet ten aanzien van alle delicten de poging om dat delict te plegen strafbaar is

gesteld.[133] De Nederlandse wetgever zou in geval van een autonome strafbaarstelling van psychisch geweld en/of dwingende controle dus ook op dit punt keuzes te maken hebben.

Op grond van artikel 45 van het Verdrag van Istanbul dienen partijen de wetgevende of andere maatregelen te nemen die nodig zijn om te waarborgen dat op de overeenkomstig dat verdrag strafbaar gestelde feiten doeltreffende, evenredige en afschrikkende straffen worden gesteld, rekening houdend met de ernst van de feiten. Nu de **sanctienorm** slechts op indirecte wijze van invloed zou kunnen zijn op de strafbaarheid van het feit (bijvoorbeeld vanwege haar invloed op de kwalificatie in geval van eendaadse samenloop), zal hier slechts in heel beperkte mate op worden ingegaan, bijvoorbeeld alleen om het strafbaar feit in een bepaalde zwaartecategorie te kunnen classificeren.[134]

1.9 Verdere afbakening

Met betrekking tot de in dit onderzoek te betrekken strafbaarheidsvoorwaarden geldt dat alleen op positieve voorwaarden voor strafrechtelijke aansprakelijkheid wordt ingegaan. Dat wil zeggen: aspecten die *aan*wezig moeten zijn om van strafbaarheid te kunnen spreken. Negatieve strafbaarheidsvoorwaarden, zoals de vaak ongeschreven eis van afwezigheid van een strafuitsluitingsgrond, zullen niet in de analyse worden betrokken.

Hoewel dwingende controle (en/of psychisch geweld) in veel gevallen voorafgaat aan femicide en een belangrijke risico- en signaalfactor daarvan vormt,[135] worden dwingende controle, psychisch geweld en femicide in dit onderzoek (vanuit zowel sociaalwetenschappelijke als juridische invalshoek) als onderscheiden fenomenen benaderd. Voor deze fenomenen geldt dat zij elk op zichzelf wetenschappelijke, maatschappelijke en politieke aandacht verdienen. Gelet op de onderzoeksvraag die in dit onderzoek centraal staat, zal echter niet op femicide worden ingegaan.[136]

---

[133] Gedacht kan worden aan artikel 300 lid 5 Sr, dat een strafbare poging tot mishandeling uitsluit en aan sommige formeel omschreven delicten, waartoe poging niet goed voor te stellen is.
[134] In Frankrijk is de sanctienorm bijvoorbeeld van invloed op de indeling in overtredingen, wanbedrijven en misdaden; zie paragraaf 5.5.
[135] Monckton Smith 2021, p. 77-129. Zie in dit verband ook de door criminologe Monckton Smith ontworpen 'homicide timeline', die wordt ingezet om het risico op moord van een vrouw in te schatten in gevallen van dwingende controle en stalking. Deze sequentie van acht fasen is gebaseerd op onderzoek waarbij meer dan 400 gevallen van moord door intieme partners zijn onderzocht om een gemeenschappelijk gedragspatroon te identificeren dat door professionals op praktische wijze kan worden gebruikt om dreiging en risico te beoordelen. Zie de website homicidetimeline.co.uk. Zie in de Nederlandstalige literatuur recentelijk onder meer Lünnemann 2025.
[136] Wel bestaat bij de auteur de overtuiging dat dit onderzoeksrapport een bescheiden bijdrage zal kunnen leveren in de vele stappen die zullen moeten worden gezet om femicide te voorkomen.

Ook wordt niet ingegaan op de vraag of artikel 3 en/of artikel 8 EVRM verplichten tot een (zelfstandige) strafbaarstelling van psychisch geweld, noch op de invloed van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul op de positieve verplichtingen die uit die bepalingen voortvloeien.[137] Gelet op de centrale onderzoeksvraag en het feit dat het EVRM en het Verdrag van Istanbul nagenoeg dezelfde lidstaten kennen, zullen deze vragen buiten beschouwing worden gelaten.

De met een verdenking of veroordeling samenhangende interventies, zoals contactverboden, worden evenmin in de analyse betrokken. Ook aspecten betreffende de niet-strafrechtelijke aanpak van psychisch geweld en dwingende controle (zoals preventie, hulpverlening en regelgeving in andere rechtsgebieden dan het strafrecht) zijn, gelet op de onderzoeksvraag, buiten beschouwing gebleven.

Tot slot worden de geanalyseerde strafbepalingen niet beoordeeld op hun geschiktheid om te voldoen aan de verplichting uit artikel 33 van het Verdrag van Istanbul. Met deze beschrijvende analyse wordt dus geen normatieve toetsing aan deze (of een andere) verdragsbepaling beoogd. Voor die beoordeling wordt verwezen naar de rapporten die GREVIO heeft gepubliceerd.[138]

1.10 Leeswijzer

De onderzoeksresultaten worden per rechtstelsel uitgewerkt. De navolgende hoofdstukken corresponderen telkens met een van de rechtsstelsels, achtereenvolgens Denemarken (hoofdstuk 2), Engeland en Wales (hoofdstuk 3), Ierland (hoofdstuk 4), Frankrijk (hoofdstuk 5) en Cyprus (hoofdstuk 6). Aan deze volgorde liggen geen bijzondere redenen ten grondslag, anders dan de keuze om eerst het stelsel van Engeland en Wales en vervolgens het Ierse en Cypriotische stelsel aan de orde te laten komen. Dit heeft te maken met het feit dat in de laatste twee (eveneens *common law*-)stelsels veel parallellen met en fundamenten uit het Engelse en Welshe rechtssysteem zijn te vinden.

Per rechtsstelsel wordt eerst (voor zover relevant) een korte beschrijving gegeven van de gehanteerde methode, het staatsbestel, de rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding, en enkele hoofdlijnen van het nationale strafrecht. De relevante regelgeving zal per wetsbepaling worden uitgewerkt, aan de hand van de hierboven genoemde relevante thema's en leerstukken.

Het onderzoek wordt afgesloten met een landenoverstijgende thematische analyse (op hoofdlijnen) en een schematisch totaaloverzicht waarin per land de belangrijkste

[137] Zie daarover Hedlund 2024b; Goldberg e.a. 2025, p. 29-30 en Avontuur 2022.
[138] Zie daarover ook Hedlund 2024a en McGorrery & McMahon 2021.

bevindingen per thema/leerstuk worden weergegeven (zie hoofdstuk 7 respectievelijk annex A). Daarnaast zullen in hoofdstuk 7 een aantal aanbevelingen gericht aan de Nederlandse wetgever worden geformuleerd, voor het geval zij tot een zelfstandige strafbaarstelling van het plegen van psychisch geweld en/of dwingende controle overgaat. In hoofdstuk 8 is een Engelse vertaling opgenomen van de inhoud van het hoofdstuk 7, alsook van de zojuist genoemde bijlage.

1.11 Aangehaalde literatuur

Adams 2011
M. Adams, 'Wat de rechtsvergelijking vermag. Over onderzoeksdesign', *Ars Aequi* 2011, p. 193.

Altena 2016
J.G.H. Altena, *Het legaliteitsbeginsel en de doorwerking van Europees recht in het Nederlandse materiële strafrecht* (diss. Leiden), Deventer: Wolters Kluwer 2016.

Avontuur 2022
I. Avontuur, 'Het negeren van huiselijk geweld is een systeemfout bij de aanpak van "complexe" scheidingen', *NJB* 2022, afl. 38, p. 3128-3135.

Baaijens-Van Geloven 2005
Y.G.M. Baaijens-Van Geloven, 'Is psychische mishandeling strafbaar?', in: A. Harteveld, D.H. de Jong & E. Stamhuis (red.), *Systeem in ontwikkeling, Liber amicorum G. Knigge*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 5-21.

Bettinson 2020
V. Bettinson, 'A Comparative Evaluation of Offences: Criminalising Abusive Behaviour in England, Wales, Scotland, Ireland and Tasmania', in: M. McMahon & P. McGorrery, *Criminalising Coercive Control. Family Violence and the Criminal Law*, Singapore: Springer Singapore Pte Limited 2020, p. 197-217.

Dijkstra 2019
S. Dijkstra, 'De noodzaak om coercive control (dwingende controle) te erkennen. Hoe herken en doorzie je een instrumenteel geweldspatroon?', *Sozio* 2019, afl. 4, p. 30-33.

EIGE 2022
European Institute for Gender Equality, *Combating coercive control and psychological violence against women in the EU Member States*, Vilnius: European Institute for Gender Equality 2022.

EIGE 2023
EIGE, *Understanding Psychological Violence against Women. The need for harmonized definitions and data in the EU*, Luxemburg: Publications Office of the European Union 2023.

Engelfriet 2022
T. Engelfriet, 'Opinie. Psychisch geweld strafbaar stellen is wél haalbaar, en hoognodig', *Trouw* 29 juni 2022.

Engelfriet 2023
T. Engelfriet, 'Opinie: 'Strafbaarstelling psychisch geweld is humanitaire noodzaak en internationale afspraak'', *Het Parool* 28 juli 2022.

Fleuren 2004
J.W.A. Fleuren, *Een ieder verbindende bepalingen van verdragen* (diss. Nijmegen), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2004.

Gijselaar, Hendriks & Samadi 2025
E. Gijselaar, A. Hendriks & M. Samadi, 'De strafbaarstelling van dwingende controle', *NJB* 2025, afl. 13, p. 976-984.

Goldberg e.a. 2025
A.E. Goldberg e.a., *Psychisch geweld in het strafrecht. Een verkennend onderzoek naar de strafrechtelijke aanpak van psychisch geweld*, Groningen: University of Groningen Press 2025.

GREVIO 2020
GREVIO, *Baseline Evaluation Report Netherlands*, Straatsburg: Raad van Europa 2020.

GREVIO 2021
GREVIO, *General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women*, Straatsburg: Raad van Europa 2021.

GREVIO 2022
GREVIO, *Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports*, Straatsburg: Raad van Europa 2022.

GREVIO 2025
GREVIO, *Netherlands. First thematic evaluation report*, Straatsburg: Raad van Europa 2025.

De Haan 2009
W. de Haan, 'Violence as an Essentially Contested Concept', in: S. Body-Gendrot & P. Spierenburg (red.), *Violence in Europe*, New York: Springer 2009, p. 27-40.

Hedlund 2024a
N. Hedlund, 'The obligation to criminalise psychological violence: an analysis of Article 33 of the Istanbul Convention and its implementation', *European Law Review* 2024, vol. 49, afl. 2, p. 126-149.

Hedlund 2024b
N. Hedlund, 'The ECHR and the Positive Obligation to Criminalise Domestic Psychological Violence', *Human Rights Law Review* 2024, vol. 24, afl. 3, p. 1-22.

Hedlund & Lindenberg 2025
N. Hedlund & K. Lindenberg, 'Psychische mishandeling in de zin van artikel 300 Sr? Nationale rechtspraak in een overgangsperiode', *DD* 2025/29, afl. 5, p. 415-444.

De Hullu & Van Kempen 2024
J. de Hullu & P.H.P.H.M.C. van Kempen, *Materieel Strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2024.

IJzermans 2015
M.G. IJzermans, 'Lessen geleerd: onderwerp, object, doel en theoretisch kader van rechtswetenschappelijk onderzoek', *LaM* 2015, afl. 12, p. 1-23.

Janssen 2025
J.H.L.J. Janssen, *Het geweld achter cijfers. Interpreteren en duiden van cijfers over geweld in afhankelijkheidsrelaties*, Den Haag: Boom 2025.

Janssen, Dreissen & Juncker 2022
J.H.L.J. Janssen, W.H.B. Dreissen & K. Juncker, *Naar een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld? Voor- en tegenargumenten*, Den Bosch: Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool 2022.

Jeney e.a. 2020
P. Jeney e.a., *Violence against Women. Psychological violence and coercive control*, Europese Unie 2020.

Kooijmans 2008
P.H. Kooijmans, *Internationaal publiekrecht in vogelvlucht* (bewerking door M.M.T.A. Brus, N.M. Blokker & L.A.J. Senden), Deventer: Kluwer 2008.

Ligthart e.a. 2023
S.L.T.J. Ligthart e.a., 'Bescherming van de geest in het materiële strafrecht. Een verkenning', *DD* 2023, 14, p. 167-182.

Ligthart 2025
S.L.T.J. Ligthart, 'The right to mental integrity in the age of neurotechnology: constructing scope and exploring permissible limitations', *Journal of Law and the Biosciences*, vol. 12, afl. 1, p. 1-23.

Lodge 2020
A. Lodge, 'Domestic Abuse, Suicide and Liability for Manslaughter: In Pursuit of Justice for Victims', *The Journal of Criminal Law* 2020, vol. 84, afl. 4, p. 273-292.

Lünnemann 2025
K. Lünnemann, 'Patronen van geweld in intieme relaties en femicide', *Justitiële verkenningen* 2025, vol. 51, afl. 3, p. 93-109.

Lünnemann, Lünnemann & Steketee 2024
K. Lünnemann, M. Lünnemann & M. Steketee, *Patroon van dwang en controle is genderspecifiek. Verdiepende analyses derde cohortstudie wat betreft patroon van controle en dwang onder cliënten Veilig Thuis*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2024.

McGorrery & McMahon 2019a
P. McGorrery & M. McMahon, 'Criminalising "the Worst" Part: Operationalising the Offence of Coercive Control in England and Wales', *The Criminal Law Review* 2019, afl. 11, p. 957-965.

McGorrery & McMahon 2021
P. McGorrery & M. McMahon, 'Criminalising Psychological Violence in Europe: (Non-)Compliance with Article 33 of the Istanbul Convention', *European law review* 2021, jaargang 46, afl. 2, p. 211-227.

Monckton Smith 2021
J. Monckton Smith, *In Control. Dangerous Relationships and How They End in Murder*, Dublin: Bloomsbury Publishing 2021.

Oderkerk 1999
A.E. Oderkerk, *De preliminaire fase van het rechtsvergelijkend onderzoek* (diss. Universiteit van Amsterdam), Nijmegen: Ars Aequi Libri 1999.

Pieters & Demarsin 2023
D. Pieters & B. Demarsin, *Rechtsvergelijking. De uitdagende wereld van het recht*, Leuven/Den Haag: Acco 2023.

Raad van Europa 2011
Raad van Europa, *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, Istanbul: Raad van Europa 2011.

SafeLives 2019
SafeLives, *Psychological Violence*, Londen: SafeLives 2019.

Saunders, Lewis & Thornhill 2024
M. Saunders, P. Lewis & A. Thornhill, *Methoden van technieken van onderzoek* (bewerking door M. Arnoldy, F. de Jong & S. Beltman), Amsterdam: Pearson Benelux 2024.

Stark 2007
E. Stark, *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*, Oxford: Oxford University Press 2007.

Stark 2012
E. Stark, 'Looking beyond Domestic Violence: Policing Coercive Control', *Journal of Police Crisis Negotiations* 2012, vol. 12, afl. 2, p. 199-217.

Stark 2020
E. Stark, 'The 'Coercive Control Framework': Making Law Work for Women', in: M. McMahon & P. McGorrery, *Criminalising Coercive Control. Family Violence and the Criminal Law*, Singapore: Springer Singapore Pte Limited 2020, p. 33-49.

Stark 2023
E. Stark, *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*, Oxford: Oxford University Press 2023.

Stark & Hester 2019
E. Stark & M. Hester, 'Coercive Control: Update and Review', *Violence Against Women* 2019, vol. 25, afl. 1, p. 89-91.

Tijssen 2009
H.E.B. Tijssen, *De juridische dissertatie onder de loep. De verantwoording van methodologische keuzes in juridische dissertaties* (diss. Tilburg), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2009.

Timmers, Dreissen & Janssen 2023
R.W. Timmers, W.H.B. Dreissen & J.H.L.J. Janssen, 'Een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld. Voor- en tegenargumenten, en hoe nu verder?', *PROCES* 2023, afl. 2, p. 113-122.

Timmers 2024
R.W. Timmers, ''Psychisch geweld': een verwarrend begrip', *PROCES* 2024, afl. 1, p. 3-7.

Verrest & Huls 2025
P.A.M. Verrest & E. Huls, 'Het belang van strafrechtsvergelijking', *Boom Strafblad* 2025/4, p. 125-127.

Villena Rodó 2022
J. Villena Rodó, 'Coercive control, legislative reform and the Istanbul Convention: Ireland's Domestic Violence Act 2018', *Northern Ireland Legal Quarterly* 2022, vol. 73, afl. 4, p. 742-767.

Ten Voorde 2022
J.M. ten Voorde, 'Ordenende functies van rechtsbelangen: systematiseren en spel verdelen', *Boom Strafblad* 2022, vol. 3, afl. 1, p. 4-8.

Van Vossole, Van der Aa & Groenen 2016
A. van Vossole, S. van der Aa & A. Groenen, 'Psychisch geweld', in: M. Liem & E.R. Muller (red.), *Geweld. Geweld en geweldsbeheersing in Nederland* (Handboeken Veiligheid), Wolters Kluwer 2016.

Walby & Towers 2018
S. Walby & J. Towers, 'Untangling the concept of coercive control: Theorizing domestic violent crime', *Criminology & Criminal Justice* 2018, vol. 18, afl. 1, p. 7-28.

Wiener 2020
C. Wiener, 'From Social Construct to Legal Innovation: The Offence of Controlling or Coercive Behaviour in England and Wales', in: M. McMahon & P. McGorrery (red.), *Criminalising Coercive Control. Family Violence and the Criminal Law*, Singapore: Springer Singapore Pte Limited 2020, p. 159-175.

Wiener 2021
C. Wiener, *It's not enough to plug the gap: coercive control and the criminal law* (diss. Sussex), Sussex: University of Sussex 2021.

Wiener 2023
C. Wiener, *Coercive control and the criminal law*, New York: Routledge 2023.

Wiener 2024
C. Wiener, 'Defining coercive control: Problems and possibilities', in: *Research Handbook on Domestic Violence and Abuse*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited 2024, p. 9-28.

Hoofdstuk 2 – Denemarken

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvraag welke strafbaarheids-voorwaarden gelden ten aanzien van de Deense zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld, zoals vastgelegd in § 243 van het Deense Wetboek van Strafrecht (hierna ook: 'Straffeloven').

De volgende onderwerpen komen achtereenvolgens aan de orde: de onderzoeksmethode (paragraaf 2.2), een korte inleiding op het Deense staatsbestel (paragraaf 2.3); bronnen van Deens recht en hun onderlinge verhouding (paragraaf 2.4); enkele hoofdlijnen van het Deense strafrecht (paragraaf 2.5); de strafbepaling van psychisch geweld (§ 243 Straffeloven) en zijn afzonderlijke bestanddelen (paragraaf 2.6, alsook overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid (paragraaf 2.7).

De belangrijkste bevindingen ten aanzien van voornoemde deelvraag worden aan het einde van dit hoofdstuk schematisch weergegeven.

2.2 Methode

Allereerst is gebruik gemaakt van parlementaire stukken behorende bij wetsvoorstel L 139, het wetsvoorstel dat ten grondslag lag aan de wet van 30 maart 2019 waarmee de strafbaarstelling van psychisch geweld is ingevoerd.[139]

Om meer inzicht te verkrijgen in de inhoud en reikwijdte van de delictsomschrijving van psychisch geweld, is Deense strafrechtspraak (gewezen na de datum van inwerkingtreding van § 243 Straffeloven) bestudeerd. De relevante rechtspraak is zoveel mogelijk geïntegreerd in de onderstaande analyse van de betreffende delictsbestanddelen, tenzij meer overstijgende verbanden worden gelegd. In dit laatste geval wordt de relevante jurisprudentie hierna afzonderlijk besproken.

Voor het jurisprudentieonderzoek is gebruik gemaakt van de *Domsdatabasen*, een online databank met selectief gepubliceerde beslissingen van de Deense rechterlijke instanties.[140] In deze database is gezocht op de zoektermen '§ 243 Straffeloven psykisk vold' (zowel tussen aanhalingstekens als zonder aanhalingstekens) en 'Straffelovens § 243'

[139] Zie de overzichtspagina behorende bij wetsvoorstel L 139.
[140] Deze databank wordt sinds 2022 geleidelijk aangevuld. De databank bevat civiele beslissingen en een kleine selectie van beslissingen in strafzaken van bijzonder openbaar belang. De databank kan kosteloos worden geraadpleegd op: https://domsdatabasen.dk/.

(tussen aanhalingstekens). Binnen de gevonden zoekresultaten zijn enkel uitspraken in strafzaken geselecteerd. Dit betrof in totaal 29 uitspraken[141] op de peildatum van 1 maart 2025.[142] De gevonden zoekresultaten uit de *Domsdatabasen* zullen hierna worden besproken indien en voor zover relevant voor de beantwoording van de deelvraag.

Daarnaast is voor het jurisprudentieonderzoek gebruik gemaakt van de *Vidensbasen*, de openbare online kennisbank van Deense openbare aanklager, waarin aanwijzingen van de procureur-generaal, sepotbeslissingen, rechterlijke uitspraken op het gebied van strafrecht en andere vakkennis van de openbaar aanklager te raadplegen is.[143] Daarbij is gebruik gemaakt van de jurisprudentieanalyse gemaakt door de openbaar aanklager ten aanzien van het vervolgingsaandachtsgebied psychisch geweld, waarin links zijn opgenomen naar jurisprudentie omtrent § 243 Straffeloven in de periode tot en met april 2022.[144] Ten aanzien van die jurisprudentie heeft slechts een beperkte nadere eigen analyse binnen de primaire bronnen (de individuele rechterlijke uitspraken) plaatsgevonden. Daarnaast is een uitgebreidere eigen analyse gemaakt van de rechterlijke uitspraken die volgden in de periode na april 2022, die dus buiten de jurisprudentie-analyse van de openbaar aanklager vielen. Dit betrof acht rechterlijke uitspraken tot de peildatum van 1 maart 2025.[145] Ook de zoekresultaten die via de *Vidensbasen* zijn gevonden zullen hierna worden besproken indien en voor zover relevant voor de beantwoording van de deelvraag.

Tot slot is rechtspraak gezocht via de database van uitgever Karnov, in de inhoud van het vaktijdschrift *TfK* (*Tidsskrift for Kriminalret*).[146] Met gebruikmaking van de zoekterm '§ 243 Straffeloven psykisk vold' werden tot de peildatum van 1 maart 2025 zo nog tien uitspraken gevonden die niet via de bovengenoemde zoekslagen werden ontsloten. Ook deze zoekresultaten worden besproken indien en voor zover relevant.

---

[141] Het aantal betreffende strafzaken is evenwel kleiner, omdat in sommige zaken zowel een uitspraak in eerste aanleg als een uitspraak in tweede aanleg (en een enkele keer in derde aanleg) tot de zoekresultaten behoorden. In dit geval zijn de verschillende uitspraken binnen één strafzaak in samenhang bestudeerd.

[142] Nu de *Domsdatabasen* zoals gezegd geleidelijk wordt aangevuld, is het waarschijnlijk niet mogelijk om deze zoekslag op een later moment te repliceren en daarmee dezelfde zoekresultaten te verkrijgen. Dit omdat de databank óók richting het verleden wordt aangevuld, waardoor er gaandeweg méér (oudere) relevante uitspraken ter beschikking komen.

[143] De database is te raadplegen via: https://vidensbasen.anklagemyndigheden.dk/.

[144] Zie de overzichtspagina op de website van de openbaar aanklager en de links naar de jurisprudentie. Tot en met april 2022 betrof dit 20 rechterlijke uitspraken.

[145] Deze uitspraken zijn gevonden door in de *Vidensbasen* achtereenvolgens de categorieën 'De enkelte kriminalitetstyper', 'liv og legeme / §§ 237-259', 'vold' en 'psykisk vold' te selecteren. Een van deze uitspraken was reeds via de *Domsdatabasen* gevonden.

[146] Zie de website van Karnov Group.

Ten slotte heeft literatuuronderzoek plaatsgevonden waarbij gebruik is gemaakt van een sneeuwbalmethode. Onder meer het commentaar op het Wetboek van Strafrecht bood daarvoor zinvolle aanknopingspunten.[147]

In dit hoofdstuk zijn bronnen tot de datum van 1 maart 2025 verwerkt.

2.3 Staatsbestel

Het Koninkrijk Denemarken omvat de landen Denemarken, Groenland en de Faeröereilanden. Groenland en de Faeröereilanden zijn (net als Denemarken) zelfstandige staten met een eigen bestuur.

Denemarken is een parlementaire constitutionele monarchie, zo volgt uit § 2 en § 3 van de Deense Grondwet (*Grundloven*). Het parlement van het Koninkrijk Denemarken (*Folketinget*) bestaat uit één kamer. [148] De uitvoerende macht wordt uitgeoefend door ministers.[149]

De scheiding der machten bestaat in de vorm van een driedeling. Op grond van § 3 Grundloven berust de wetgevende macht bij de Koning en het parlement gezamenlijk. Op grond van die bepaling berust de uitvoerende macht (eveneens) bij de Koning. De rechterlijke macht is bij de gerechten belegd.

Tegenwoordig wordt § 3 Grundloven anders opgevat dan ten tijde van de eerste Grondwet in 1849. De term 'Koning' wordt tegenwoordig begrepen als 'regering'. De wetgevende macht berust daarmee dus bij de regering en het parlement gezamenlijk. Het fundamentele principe van de driedeling van de macht is evenwel nog steeds een kernprincipe waarop de Deense democratie berust.

Groenland en de Faeröereilanden hebben hun eigen Wetboek van Strafrecht.[150] Onderstaande analyse heeft dan ook enkel betrekking op de zelfstandige staat (en dus niet het Koninkrijk) Denemarken.

2.4 Rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding

Zweigert en Kötz scharen het Deense rechtssysteem onder de Scandinavische rechtsfamilie, ondanks het feit dat Denemarken in geografische zin geen onderdeel

[147] Zie Elholm 2022a en Elholm 2022b.
[148] Langsted e.a. 2019, p. 17-19.
[149] Langsted e.a. 2019, p. 17-19.
[150] Langsted e.a. 2019, p. 17.

uitmaakt van Scandinavië. Zij zijn van mening dat deze rechtsfamilie tot de *civil law*-traditie behoort, maar daarbinnen als een afzonderlijke rechtsfamilie moet worden beschouwd. Deze rechtsfamilie wordt gekenmerkt door een hoge mate van juridische harmonie, zo niet eenheid, die verklaard kan worden door het feit dat het recht in deze Scandinavische landen zich historisch gezien – vanwege gelijkenissen op het vlak van taal, cultuur, politiek en economie – langs parallelle lijnen heeft ontwikkeld. Waar de receptie van het Romeinse recht in deze landen pas in de zeventiende eeuw plaatsvond en beperkt was tot rechtsgebieden waarin de middeleeuwse codes bijzonder gebrekkig waren,[151] heeft de Scandinavische rechtsfamilie zijn lokale karakteristieken behouden.[152]

Het Deense strafrecht heeft internationale bronnen en nationale bronnen, die – hoewel er sprake is van een monistische traditie, dat wil zeggen: een opvatting waarin het internationale recht en het nationale recht één rechtssysteem vormen – hierna afzonderlijk zullen worden besproken.

Rechtsbronnen op internationaal niveau

Als gevolg van lidmaatschap van internationale organisaties (zoals de EU, de VN, de Raad van Europa en de Noordse Raad) heeft Denemarken verplichtingen om ten aanzien van bepaalde gedragingen strafrechtelijke maatregelen te treffen. Of Denemarken met de hierna te bespreken strafbaarstelling van psychisch geweld op alle vlakken heeft voldaan aan zijn verplichtingen op grond van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul, is op het moment van afronden van dit hoofdstuk nog niet expliciet geëvalueerd door GREVIO, maar Denemarken lijkt hiermee belangrijke stappen te hebben gezet om te voldoen aan zijn verplichtingen onder het Verdrag van Istanbul.[153]

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) is ook door Denemarken geratificeerd en dient door de Deense gerechten rechtstreeks te worden toegepast.[154] Ook kunnen hieruit positieve verplichtingen voortvloeien ten aanzien van de Deense overheid. Er bestaat vooralsnog geen jurisprudentie van het EHRM die betrekking heeft op de Deense strafbaarstelling van psychisch geweld.

Rechtsbronnen op nationaal niveau

De huidige Deense Grondwet (*Grundloven*) is op 5 juni 1953 in werking getreden.[155] De Grondwet is van toepassing in alle delen van het Koninkrijk Denemarken (§ 1 Grundloven).

---

[151] Gelet op de voorbeelden die Zweigert en Kötz noemen, was dit laatste ten aanzien van het strafrecht niet het geval. Zie: Zweigert & Kötz 1998, p. 284.
[152] Zweigert & Kötz 1998, p. 277, 284, 285.
[153] Zie GREVIO 2024, p. 4 en 8. Vóórdat Denemarken een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld kende, kon zijn aanpak van psychisch geweld niet op instemming van GREVIO rekenen; zie: GREVIO 2022, p. 103.
[154] Langsted e.a. 2019, p. 30-31.
[155] Langsted e.a. 2019, p. 31.

Naast de Grondwet vormen wetten afkomstig van de regering (Koning) en parlement gezamenlijk (hierna: wetten) een belangrijke bron van het (straf)recht. Van een regelgevende bevoegdheid kan in sommige gevallen ook gebruik worden gemaakt middels delegatie, bijvoorbeeld in de vorm van een ministeriële regeling.[156] Ieder parlementslid kan wetsvoorstellen indienen (zie § 41 lid 1 Grundloven), maar de meeste wetsvoorstellen zijn afkomstig van de regering.[157]
Een minister kan een comité of commissie instellen om de noodzaak van (nieuwe) wetgeving te onderzoeken op een specifiek gebied. Het werk resulteert in een rapport dat uiteindelijk een wetsontwerp bevat. Door zowel deskundigen als vertegenwoordigers van belangengroepen deel te laten nemen aan de bijeenkomsten van de commissie in kwestie, zorgt men ervoor dat met alle belangen rekening kan worden gehouden in het wetsvoorstel.[158]

Uit § 41 lid 2 Grundloven volgt dat een wetsvoorstel pas na drie lezingen door het parlement kan worden aangenomen.

De gerechten spelen een belangrijke rol in de interpretatie van het recht, maar rechterlijke uitspraken vormen geen bron van regelgeving (zoals wetgeving). Bovendien vormen rechterlijke beslissingen geen precedenten op enige formele, bindende wijze. Denemarken kent dus geen *stare decisis*. In werkelijkheid dienen beslissingen van de hogere gerechten wel als richtlijnen voor de lagere gerechten, die eerdere beslissingen van de hogere gerechten volgen om te voorkomen dat hun eigen beslissingen in hoger beroep worden 'teruggedraaid'.[159] In zoverre is de verhouding tussen rechterlijke beslissingen in Denemarken gelijk aan die in Nederland.

Het Hooggerechtshof (*Højesteret*) is het hoogste rechtssprekende orgaan met jurisdictie over het gehele Koninkrijk. Het is gevestigd in Kopenhagen en vormt exclusief een (hoogste) beroepsinstantie. In strafzaken beslist het Hooggerechtshof over kwesties met betrekking tot strafmaat en interpretatie van het recht, maar gaat het niet in op de vraag of er sprake is van schuld of onschuld.[160] Het Hooggerechtshof gaat uit van de feiten zoals deze zijn vastgesteld in eerdere instanties.

[156] Langsted e.a. 2019, p. 32.
[157] The Danish Parliament (The Folketing), *Folketinget – The Danish Parliament*, Kopenhagen: Communications Christiansborg Palace 2013 (online thedanishparliament.dk), p. 25.
[158] The Danish Parliament (The Folketing), *Folketinget – The Danish Parliament*, Kopenhagen: Communications Christiansborg Palace 2013 (online thedanishparliament.dk), p. 25-26.
[159] Langsted e.a. 2019, p. 32.
[160] Zie de website van de Deense rechterlijke macht. Dit werd bevestigd door een van de geïnterviewde experts.

De twee *landsret*[161] (*Østre Landsret* – de Oostelijke in Kopenhagen en *Vestre Landsret* – de Westelijke in Viborg) functioneren in strafzaken als beroepsinstanties ten opzichte van de gerechten van eerste aanleg.

Denemarken (de Faeröereilanden en Groenland niet meegerekend) kent 24 gerechten van eerste aanleg (*byret*). Lekenrechters nemen deel aan veel strafzaken,[162] maar nooit binnen het Hooggerechtshof.[163]

2.5 Het Deense strafrecht: enkele hoofdlijnen

Het commune strafrecht is vastgelegd in het Deense Wetboek van Strafrecht ('Straffeloven').[164] Dit wetboek, dat is uitgevaardigd in 1930 en van kracht geworden in 1933, bevat de algemene regels en beginselen voor het opleggen van strafrechtelijke sancties (het algemene deel) en de specifieke strafbepalingen (het bijzondere deel).[165]

In het Deense strafrecht wordt binnen de strafbare feiten geen categorisch onderscheid gemaakt naar gelang de ernst van het delict,[166] zoals het onderscheid dat in Nederland tussen misdrijven en overtredingen bestaat. Waar in dit hoofdstuk het woord 'misdrijf' wordt gebruikt, wordt hiermee in algemene zin gedoeld op een strafbaar feit, en dus niet op een delict met een bepaalde zwaarte.

De basisvoorwaarden voor strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Deens recht vallen uiteen in de *actus reus*, *mens rea* en wederrechtelijkheid.[167] Wederrechtelijkheid betreft een strafbaarheidsvoorwaarde aan de objectieve zijde van het delict, die in sommige delictsomschrijvingen voorkomt, maar veelal ongeschreven is.[168] In dat laatste geval gaat het om een negatieve strafbaarheidsvoorwaarde, in de zin van de afwezigheid van (objectieve) gronden voor straffeloosheid.[169]

---

[161] De beste vertaling hiervan betreft: 'Hooggerechtshof', zij het dat die term overlapt met de vertaling van de zojuist genoemde term '*Højesteret*'. Waar hierna over het Oostelijk respectievelijk Westelijk Hooggerechtshof wordt gesproken, wordt gedoeld op de '*landsret*', en niet het '*Højesteret*'.
[162] § 65 lid 2 van de Deense Grondwet vormt hiervoor de wettelijke basis.
[163] Langsted e.a. 2019, p. 19, 130.
[164] Zie de geconsolideerde versie van het Deense Wetboek van Strafrecht. Het bijzonder strafrecht is geregeld is bijzondere strafwetten, dus buiten het Wetboek van Strafrecht.
[165] Langsted e.a. 2019, p. 32.
[166] Langsted e.a. 2019, p. 20, 32; Baumbach & Elholm 2022, p. 25.
[167] Langsted e.a. 2019, p. 46.
[168] Langsted e.a. 2019, p. 46, 47, 77. Zie bijvoorbeeld de delictsbestanddelen 'ulovlig' in § 277 Straffeloven en 'retsstridig' in § 233a Straffeloven.
[169] Baumbach & Elholm 2022, p. 51, 345-349. Zoals hierna zal blijken, betreft wederrechtelijkheid in geval van § 243 géén geschreven, positieve strafbaarheidsvoorwaarde, waardoor deze strafbaarheidsvoorwaarde buiten de reikwijdte van de centrale onderzoeksvraag valt.

2.6 § 243 Straffeloven

2.6.1 Achtergrond

Bij wet van 30 maart 2019 werd in het Deense Wetboek van Strafrecht § 243 ingevoegd,[170] waarmee een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld werd geïntroduceerd.[171] Dit artikel luidde aanvankelijk (voorafgaand aan de hierna te bespreken wijziging uit 2021):

> § 243 (oud): 'Den, som tilhører eller er nært knyttet til en andens husstand eller tidligere har haft en sådan tilknytning til husstanden, og som gentagne gange over en periode udsætter den anden for groft nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd, der er egnet til utilbørligt at styre den anden, straffes for psykisk vold med bøde eller fængsel indtil 3 år.'

> § 243 (oud): 'Degene die behoort tot of nauw verbonden is met het huishouden van een ander of eerder een dergelijke band met het huishouden heeft gehad en die de ander herhaaldelijk gedurende een periode blootstelt aan grof vernederend, intimiderend of aanstootgevend gedrag dat geschikt is om de ander op ongepaste wijze te controleren, wordt gestraft voor psychisch geweld met een boete of gevangenisstraf van maximaal 3 jaar.'
>
> *[vertaling auteur]*

Dit artikel is opgenomen in Hoofdstuk 25 Straffeloven, getiteld 'Forbrydelser mod liv og legeme' (vertaald: 'Misdaden tegen lijf en leden').

In het hiernavolgende zal gebruik worden gemaakt van parlementaire stukken behorende bij wetsvoorstel L 139 (het wetsvoorstel dat ten grondslag lag aan de eerdergenoemde Wet nr. 329 van 30 maart 2019 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht en diverse andere wetten), hierna ook: het wetsvoorstel.[172]

De toenmalige Minister van Justitie, Søren Pape Poulsen (hierna: 'de minister'), diende op 9 januari 2019 het wetsvoorstel in. Daarin overwoog hij dat het Deense Wetboek van Strafrecht op dat moment geen zelfstandige voorziening bevatte om op te kunnen treden

[170] Zie § 1 lid 2 van Wet nr. 329 van 30 maart 2019 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht en diverse andere wetten. Deze wet werd met unanieme stemmen aangenomen (zie de stemmingsuitslagen) en is op 1 april 2019 in werking getreden (zie § 7 van die wet).
[171] § 1 lid 3 van deze wet bracht tevens een wijziging in het bestaande § 247 Straffeloven, dat ziet op strafverzwarende omstandigheden bij recidive (zie hierna).
[172] Zie de overzichtspagina bij wetsvoorstel L 139 de website van het Deense parlement.

tegen psychisch geweld.[173] Hij merkte op dat psychisch geweld grote gevolgen kan hebben voor de persoonlijke vrijheid en het psychisch welzijn. Uit de wetsgeschiedenis valt te destilleren dat de psychische integriteit en de persoonlijke vrijheid de beschermde rechtsgoederen[174] betreffen.[175]

De voorgestelde bepaling (§ 243 Straffeloven) diende volgens de Minister van Justitie te weerspiegelen dat psychisch geweld even ernstig en schadelijk kan zijn als fysiek geweld en dat het plegen van psychisch geweld evenzeer strafbaar is als het plegen van geweld in het algemeen. De voorgestelde bepaling was evenwel niet bedoeld om een algemeen toepasbare definitie van de term 'psychisch geweld' vast te stellen.[176] Daarnaast benadrukte de minister dat met de introductie van § 243 Straffeloven niet beoogd werd om 'disfunctionele relaties' binnen het bereik van het strafrecht te brengen, maar om buiten twijfel te stellen dat de maatschappij serieuze schendingen van de persoonlijke vrijheid en psychische integriteit van een persoon niet accepteert.[177] Nu (dus) niet werd beoogd om *alle* vormen van psychisch geweld strafbaar te stellen (zie de strafbaarheidsvoorwaarden hierna), kan het bereik van § 243 Straffeloven als volgt worden uitgebeeld:

[173] Zie de algemene opmerkingen bij het wetsvoorstel onder punt 2.1.1, p. 3. Opvallend is dat in deze toelichting bij het wetsvoorstel niet werd verwezen naar het Verdrag van Istanbul, temeer omdat de wetgever in 2013 van mening was dat artikel 33 van het verdrag voor Denemarken niet tot wetgevend ingrijpen noopte. Zie de nota over de wetgevende gevolgen van het Verdrag van Istanbul, d.d. 24 juni 2013.

[174] Een van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts lichtte toe dat in het Deense strafrecht de term 'beskyttelsesinteresse' wordt gebruikt, die meestal wordt vertaald met de Engelse term 'protective interest'. Deense strafrechtsgeleerden verwijzen volgens deze expert vaak hiernaar, maar slechts weinigen hebben erover geschreven, en bovendien niet over de theorie daarvan. Dit betekent dat het een centraal, maar onderbelicht, onderwerp is binnen de Deense rechtsleer. Dit heeft volgens deze expert veel te maken met het feit dat het Deense strafrecht geen traditie heeft van een – althans theoretische – gerichtheid op slachtofferrechten.

[175] Zie de algemene opmerkingen bij het wetsvoorstel onder punt 2.1.1, p. 3 en onder punt 2.2, p. 5 en het antwoord van de minister van 19 februari 2019 op een vraag namens de Commissie juridische zaken (L139, vraag 12). Zie ook de reactie van de Minister van Justitie op de consultatie-reacties op het initiële wetsontwerp, opgenomen in het geannoteerde consultatieoverzicht.

[176] Zie de algemene opmerkingen bij het wetsvoorstel onder punt 2.3, p. 7. Zie ook: Dyrby Nielsen 2019, p. 119. De woorden 'psychisch geweld' in § 243 zijn overigens slechts bedoeld om de kwalificatie van het delict te geven en niet van invloed op de reikwijdte van de bepaling, zo blijkt uit de reactie van de Minister van Justitie op de consultatiereacties op het initiële wetsontwerp, opgenomen in het geannoteerde consultatieoverzicht.

[177] Zie het antwoord van de minister van 19 februari 2019 op een vraag namens de Commissie juridische zaken (L139, vraag 12).

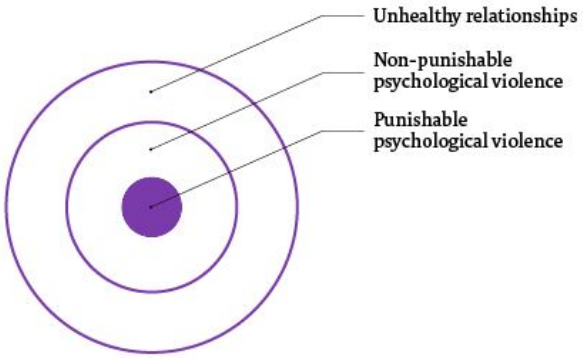

Figuur 3
Bron: de pagina getiteld 'Have you been a victim of psychological violence?' op de website van de Deense openbaar aanklager (Anklage Myndigheden), laatst geraadpleegd 1 december 2025.

§ 243 Straffeloven is gewijzigd bij wet nr. 415 van 13 maart 2021, waarbij in de wettekst een verwijzing is opgenomen naar negatieve sociale controle, dat als voorbeeld van psychisch geweld onder de bepaling valt.[178] Sindsdien luidt § 243:

> 'Den, som tilhører eller er nært knyttet til en andens husstand eller tidligere har haft en sådan tilknytning til husstanden, og som gentagne gange over en periode udsætter den anden for groft nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd, der er egnet til utilbørligt at styre den anden, *herunder ved udøvelse af negativ social kontrol*, straffes for psykisk vold med bøde eller fængsel indtil 3 år.'

> 'Degene die behoort tot of nauw verbonden is met het huishouden van een ander of eerder een dergelijke band met het huishouden heeft gehad en die de ander herhaaldelijk gedurende een periode blootstelt aan grof vernederend, intimiderend of aanstootgevend gedrag dat geschikt is om de ander op ongepaste wijze te controleren, *onder meer door het uitoefenen van negatieve sociale controle*, wordt gestraft voor psychisch geweld met een boete of gevangenisstraf van maximaal 3 jaar.'
>
> *[vertaling en cursivering van toevoeging door auteur]*

[178] Zie § 1 lid 3 van Wet nr. 415 van 13 maart 2021 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht, Wet op paspoorten voor Deense burgers, enz. en de Vreemdelingenwet. Het wetsvoorstel daartoe ('*Wetsvoorstel tot wijziging van het wetboek van strafrecht, de wet op de paspoorten van Deense burgers, enzovoort en de Vreemdelingenwet (Versterkte inspanningen tegen negatieve sociale controle enz.*', (FT 2020-21, Wetsvoorstel L 126) werd op 16 december 2020 ingediend door de Minister van Immigratie en Integratie (Mattias Tesfaye).

Uit de overwegingen van de Minister van Immigratie en Integratie blijkt dat hij zich bewust was van het feit dat negatieve sociale controle al werd gedekt door § 243 en dat de wijziging derhalve geen invloed heeft op de reikwijdte van deze bepaling. Uit de wetsgeschiedenis volgt dus dat met de toevoeging van een verwijzing naar negatieve sociale controle geen wijziging in de strafbaarheidsvoorwaarden van § 243 werd beoogd.[179] Wel werd bedoeld te verduidelijken dat negatieve sociale controle de kern van deze strafbepaling vormt, waarmee een helder signaal aan (onder anderen) slachtoffers werd gegeven.[180] De term 'negatieve sociale controle' is in de wetsgeschiedenis echter niet gedefinieerd.[181]

Waar de relevante bestanddelen van de bepaling ongewijzigd zijn gebleven, maken de toegevoegde woorden 'onder meer' duidelijk dat negatieve sociale controle reeds vóór de wetswijziging onder het bereik van de bepaling viel. Dat met de Wet nr. 415 van 13 maart 2021 slechts een voorbeeld van psychisch geweld is benoemd door negatieve sociale controle expliciet in de delictsomschrijving van § 243 toe te voegen, zonder daarmee het bereik van de strafbepaling te hebben uitgebreid, blijkt ook uit jurisprudentie. Zo blijkt uit een oordeel van de rechtbank in Herning dat de tenlastegelegde gedragingen die plaatsvonden vóór de datum van de inwerkingtreding van de wetswijziging (13 maart 2021) reeds door de rechtbank als negatieve sociale controle en daarmee als psychisch geweld in de zin van § 243 werden gekwalificeerd.[182] Het in het legaliteitsbeginsel gelegen verbod op terugwerkende kracht van strafbepalingen (dat in Denemarken geldt op grond van artikel 7 lid 1 EVRM)[183] zou anders aan de kwalificatie (van de bewezenverklaarde gedragingen die vóór de datum van de inwerkingtreding van de wetswijziging hebben plaatsgevonden) als psychisch geweld in de weg hebben gestaan.

Met de voornoemde toevoeging heeft de wetgever eveneens willen verduidelijken dat negatieve sociale controle gericht op het doen nemen of afzien van levensbeslissingen

[179] In een van de voor dit onderzoek gehouden interviews werd gesteld dat vanwege de tijdsdruk waaronder de oorspronkelijke versie van § 243 Straffeloven tot stand is gekomen, toentertijd geen gezichtspunten op basis van de theorie omtrent het sociaalwetenschappelijke concept van dwingende controle in het wetgevingsproces zijn meegenomen.
[180] Zie de algemene opmerkingen onder sectie 1, 2.1.2 en 2.1.3 bij Wetsvoorstel L 126. Zie ook Lev Uden Vold 2024, p. 19.
[181] Elholm 2022a, p. 503. Niet duidelijk is of met deze term wordt verwezen naar het sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control*. Indien dat wel het geval is, dan wordt dwingende controle als een vorm van psychisch geweld gezien (zie ook de woorden 'onder meer' in § 243), wat zou betekenen dat het juridische concept een andere invulling krijgt dan het sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control* van Stark.
[182] Rechtbank Herning 17 maart 2023, ECLI:DK:HERE:2023:SS0000000492, p. 56-57. De veroordeling ter zake van § 243 werd in hoger beroep bevestigd; zie: Westelijk Hooggerechtshof 8 maart 2024, ECLI:DK:VLR:2024:SS0000000171.
[183] Met welke artikel het beginsel van non-retroactiviteit van § 3 lid 1 Straffeloven in overeenstemming is. Dit beginsel volgt overigens niet uit de Deense grondwet. Zie: Langsted e.a. 2019, p. 37.

(bijvoorbeeld omtrent (huwelijks)partnerkeuze, woonplaats of onderwijs) onder omstandigheden psychisch geweld kan vormen en strafbaar kan zijn. Hij stelt evenwel dat het aangaan van huwelijks- en echtscheidingscontracten naar zijn aard niet voldoende zal zijn om psychisch geweld te vormen, maar dat de doorslaggevende factor zal zijn of het contract wederkerig is voor beide partijen, of dat de ene partij door de andere partij *op ongepaste wijze* onder druk wordt gezet om het contract aan te gaan. Dit laatste bijvoorbeeld door de persoon tegen zijn wil in een relatie te houden of door de persoon ertoe aan te zetten om bepaalde levensbeslissingen al dan niet te nemen.[184]

In het licht van het *lex certa*-beginsel wordt in de Deense literatuur opgemerkt dat over het geheel genomen de inhoud van § 243 nogal onduidelijk is beschreven, zowel in de delictsomschrijving als in de voorbereidende werkzaamheden, en dat met name de ondergrens van het strafbare feit vaag is. Het zal volgens de betreffende auteurs daarom sterk afhangen van de vervolgingspraktijk en de jurisprudentie, wat als een strafbaar feit moet worden beschouwd.[185] De openbaar aanklager is echter van mening dat er door de jurisprudentie die is ontstaan gedurende de drie jaar waarin hij psychisch geweld als vervolgingsaandachtsgebied heeft gevolgd, voldoende duidelijkheid is gekomen over het toepassingsgebied van § 243 Straffeloven. Om die reden was hij van oordeel dat psychisch geweld niet langer als een gebied behoefde te worden aangemerkt waar hij op analytisch vlak specifieke aandacht aan besteedt.[186]

Hierna zal in verschillende subparagrafen worden ingegaan op de verscheidene voorwaarden voor strafbaarheid die uit § 243 Straffeloven voortvloeien.

2.6.2 Typering van het delict

Om de delictsomschrijving van § 243 mogelijk te vervullen, moet er objectief gezien sprake zijn van een geval waarin iemand wordt onderworpen aan 'grof vernederend, intimiderend of aanstootgevend gedrag'.[187] Niet vereist is dat er sprake is van psychische schade als gevolg van het gedrag.[188] Op basis van de Nederlandse doctrine is hier derhalve sprake van een **formeel omschreven delict**, nu strafbaarheid niet afhankelijk is gesteld van het daadwerkelijk intreden van een relevant gevolg (of het bereiken van een ander resultaat).[189]

---

[184] Zie de algemene opmerkingen bij wetsvoorstel FT 2020-21, L126, sectie 1, onder punt 2.1.2 en 2.1.3. Zie ook Baumbach 2024, p. 104-105.
[185] Elholm 2022a, p. 499; Danner 2021, p. 32; Mølbak & Skovgård Jørgensen 2022, p. 344.
[186] Zie in de voornoemde online kennisbank van de openbaar aanklager (*Vidensbasen*) de pagina getiteld: 'Opsamling på de afsluttede fokusområder i retspraksis april 2022' ('Compilatie van vervolgingsaandachtsgebieden in de rechtspraktijk voltooid in april 2022').
[187] Zie pagina 9 van het wetsvoorstel. Vertaling van: 'For at bestemmelsen skal kunne finde anvendelse, skal der objektivt set være tale om, at nogen udsættes for "groft nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd".'
[188] Zie punt 2.2 onder de algemene opmerkingen op het wetsvoorstel. Zie ook Elholm 2022a, p. 503.
[189] De Hullu & Van Kempen 2024, p. 85-86, 278-279.

Volgens de Nederlandse doctrine kwalificeert de strafbepaling daarnaast als **gevaarzettingsdelict**. De strafbaarheid heeft immers betrekking op (slechts) de bedreiging van (of gevaar voor krenking van) de hierboven genoemde rechtsgoederen; een daadwerkelijke schending hiervan is niet vereist. Zoals zojuist gesteld en ook in paragraaf 2.6.3.4 zal blijken, is strafbaarheid niet afhankelijk van het intreden van een bepaald wettelijk omschreven gevolg; voldoende is dat er in objectieve zin sprake is van gedrag *dat geschikt is* om een ander op ongepaste wijze te controleren (zie hierna paragraaf 2.6.3.1). Nu het niet gaat om gedrag dat in algemene zin gevaar kan opleveren, maar om een in de delictsomschrijving gespecificeerd gevaar (namelijk om een ander op ongepaste wijze te controleren), is er sprake van een concreet gevaarzettingsdelict.[190]

2.6.3 De objectieve zijde van het delict

In het hiernavolgende wordt eerst de delicts*gedraging* in § 243 Straffeloven ontleed en worden de (overige) objectieve delictsbestanddelen geïdentificeerd. Daarbij zal afzonderlijk stil worden gestaan bij de vereiste dader-slachtofferrelatie en de eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst. Hoewel § 243 Straffeloven geen eisen stelt die zien op een in te treden gevolg en oorzaak-gevolgverband, zal tot slot – omwille van de eenvormigheid van de hoofdstukken – ook worden ingegaan op het leerstuk causaliteit, dat in strafrechtdoctrines wordt begrepen als vallende onder de objectieve zijde van het delict.

2.6.3.1 De delictsgedraging

Om de delictsgedraging te vervullen moet er in objectieve zin sprake zijn van een ander blootstellen aan vernederend, intimiderend of aanstootgevend gedrag dat geschikt is om het slachtoffer op ongepaste wijze te controleren. Uit de wetsgeschiedenis volgt dat de gedragingen waaraan het slachtoffer moet worden onderworpen niet enkel uit actieve handelingen, maar ook (mede) uit nalaten kan bestaan.[191] De begrippen 'vernederend, intimiderend of aanstootgevend' kunnen volgens de minister niet duidelijk van elkaar worden afgebakend, omdat sommige handelingen zowel een vernederende, intimiderende als aanstootgevende behandeling kunnen inhouden.[192] Het gedrag wordt in de jurisprudentie dan ook niet gespecificeerd met betrekking tot (een van) deze drie categorieën.[193] Hierna zullen de begrippen evenwel afzonderlijk worden besproken, aan de hand van de toelichting die de minister bij deze begrippen heeft gegeven.

Van een **vernederende** (*nedværdigende*) gedraging is onder andere sprake wanneer de dader het slachtoffer openlijk slechter behandelt dan anderen, het slachtoffer de kans

[190] De Hullu & Van Kempen 2024, p. 83-84.
[191] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10, 11; Elholm 2022a, p. 499-500. Zie ook: Danner 2021, p. 6 en Søberg e.a. 2023.
[192] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10. Zie ook: Søberg e.a. 2023 en Lev Uden Vold 2024, p. 17-18.
[193] Søberg e.a. 2023.

ontzegt om zijn eigen omstandigheden te beïnvloeden, of het slachtoffer dwingt iets te doen of te dulden dat hij niet leuk vindt of als onwaardig beschouwt.[194] In dit verband is het geen vereiste dat iemand anders dan de dader getuige is van de gedraging om van vernedering te kunnen spreken.[195]

Intimiderend[196] (*forulempende*) gedrag is primair gericht op het intimideren of hinderen van een ander.[197] Hiervan kan sprake zijn indien de dader contact opneemt met de werkplek, familie, vrienden, etc. van het slachtoffer om valse geruchten over het slachtoffer te verspreiden of valse informatie aan overheidsinstanties verstrekt, waaronder het doen van valse aangifte bij de politie. Ook moet worden gedacht aan het sturen van privéfoto's van het slachtoffer (ongeacht of dit een overtreding vormt van § 264 d Straffeloven) naar anderen, een groot aantal goederen bestellen voor bezorging bij het slachtoffer of veelvuldig berichten naar het slachtoffer sturen waaruit blijkt dat de dader weet waar het slachtoffer zich bevindt.[198] De minister merkt daarbij op dat de dader anderen ertoe kan aanzetten de genoemde handelingen voor hem uit te voeren, maar onduidelijk is hoe dit zich verhoudt tot strafbare deelnemingsvormen.[199]

Aanstootgevend (*krænkende*) gedrag is een brede term, die gedrag omvat dat de eer of het gevoel van eigenwaarde van het slachtoffer kan schaden of dat op een andere manier de psychische integriteit van het slachtoffer negatief kan beïnvloeden. Het zal doorgaans gaan om gedrag waardoor het slachtoffer ervaart dat zijn/haar grenzen worden overschreden, bijvoorbeeld op seksuele wijze of door toezicht. Er kan ook sprake zijn van aanstootgevend gedrag als iemand getuige is van handelingen jegens zijn dierbaren die als onaangenaam of schokkend worden ervaren, bijvoorbeeld wanneer een kind getuige is van geweld, psychisch geweld of ander misbruik jegens zijn ouders, broers of zussen.[200]

---

[194] Elholm 2022a, p. 500; zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2.
[195] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2.
[196] Op basis van de vertaalhulp is de voorkeur gegeven voor de vertaling naar 'intimiderend' boven een vertaling naar 'beledigend', 'belasteren' of 'lastigvallen'.
[197] In de consultatieversie van het wetsvoorstel was niet de term 'forulempende', maar in plaats daarvan de term 'manipulerende' (vertaald: manipulatief) opgenomen. De Minister van Justitie lijkt niet voor de laatstgenoemde term te hebben gekozen vanuit het oogpunt van definitie en afbakening. Zie de reactie van de Minister van Justitie op de consultatiereacties op het initiële wetsontwerp, opgenomen in het geannoteerde consultatieoverzicht.
[198] Terzijde merk ik op dat dergelijke gedragingen binnen het Nederlandse recht onder omstandigheden als belaging in de zin van artikel 285b Sr kunnen worden gekwalificeerd.
[199] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10.
[200] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10 en Lev Uden Vold 2024, p. 49. Zie bijvoorbeeld Rechtbank Glostrup 7 februari 2025, AM2025.02.07B (feiten 4 en 9), waarbij de kinderen getuige waren van geweld van verdachte dat jegens hun moeder werd gepleegd. Opvallend is dat elders in de wetsgeschiedenis is gesuggereerd dat het in de straftoemeting als een verzwarende omstandigheid moet worden beschouwd indien een kind getuige is van psychisch geweld tegen een naast familielid (zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 7 en 12 en de reactie van de Minister van

Niet vereist is dat het slachtoffer het aanstootgevende als grensoverschrijdend heeft ervaren.[201]

Onder aanstootgevend gedrag wordt ook manipulatief gedrag verstaan, zoals het beïnvloeden van de gedachten, meningen en gedragingen van het slachtoffer door middel van sluwe, misleidende, agiterende of verleidende handelingen. Door het zodanig verdraaien van de situatie door de dader, kan het slachtoffer het aanstootgevende gedrag ervaren als zelf toegebracht. Er kan ook sprake zijn van manipulatie in de vorm van onredelijke kritiek, toespelingen of beschuldigingen, die tot doel hebben dat het slachtoffer zich aan de dader onderwerpt.[202]

Vereist is dat het vernederende, intimiderende of aanstootgevende gedrag **geschikt is** om het slachtoffer op ongepaste wijze te controleren. De term 'controleren' verwijst naar gedrag dat het slachtoffer ervan weerhoudt zich vrijelijk te ontwikkelen, onder meer uit angst voor nieuwe geweldsgedragingen. In de toelichting bij het wetsvoorstel wordt erop gewezen dat het gedrag doorgaans tot doel heeft om de dader een machtspositie ten opzichte van het slachtoffer te geven of om die machtspositie te versterken of te behouden. Het gaat bijvoorbeeld om dominerend of controlerend gedrag dat ertoe kan leiden dat het slachtoffer het gevoel wordt ontnomen over zichzelf en zijn eigen leven te beslissen, dat het gevoel van eigenwaarde van het slachtoffer wordt uitgehold, of dat het slachtoffer wordt geïsoleerd of afhankelijk wordt gemaakt van de dader. Het gedrag moet daarom over het geheel genomen geschikt zijn om het slachtoffer te beïnvloeden om iets te doen of te tolereren dat geen uiting is van zijn vrije wil.[203]

Beoordeeld dient dus te worden of het gedrag geschikt is om het slachtoffer te controleren, waarbij het bestanddeel 'geschikt' door objectivering mag worden ingevuld.[204] Voor de toepassing van § 243 is dan ook niet doorslaggevend of het slachtoffer de gedraging als controlerend heeft ervaren (of psychische schade heeft opgelopen).[205]

Justitie op de consultatiereacties op het initiële wetsontwerp, opgenomen in het geannoteerde consultatieoverzicht, p. 11), maar hier lijkt het kind slechts als getuige (van geweld jegens het slachtoffer) en niet (tevens zelf) als slachtoffer te worden beschouwd. Zie een voorbeeld hiervan in Oostelijk Hooggerechtshof 24 maart 2021, *TfK* 2021.645.

[201] Elholm 2022a, p. 501.

[202] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 11.

[203] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 11; Elholm 2022a, p. 501.

[204] Naar voorbeeld van sectie 76 van de Engelse Serious Crime Act 2015 (die in het volgende hoofdstuk centraal staat) werd een dergelijke geobjectiveerde invulling van een strafbaarstelling van psychisch geweld reeds voordat artikel § 243 Straffeloven werd voorgesteld in de Deense literatuur geopperd. Zie Rasmussen & Jensen 2019, p. 44 en Rasmussen & Jensen 2018.

[205] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2. Zie ook paragraaf 4.1.5 van de aanwijzing van de Procureur-Generaal over psychisch geweld (CIR1H nr. 9410 van 28 april 2022) en Baumbach 2024, p. 104.

Tot slot moet het gedrag geschikt zijn om een ander **op *ongepaste***[206] **wijze te controleren**, waaronder controlerend gedrag wordt verstaan dat geen natuurlijk onderdeel is van de relatie tussen dader en slachtoffer. Controle is in bepaalde gevallen immers noodzakelijk en volledig natuurlijk, zoals in bepaalde afhankelijkheidsrelaties, bijvoorbeeld tussen ouder of verzorgende en kind (op voorwaarde dat naar behoren rekening wordt gehouden met de leeftijd en volwassenheid van het kind), en in geval van zorgbehoevendheid. Er moet echter van worden uitgegaan dat zeer ernstige schendingen slechts zelden kunnen worden gezien als een natuurlijk onderdeel van de relatie tussen de partijen. Dit impliceert dat de opvoeding van kinderen door ouders in de regel niet onder de strafbepaling valt, maar dat het gedrag van ouders jegens hun kinderen een aard of ernst kan aannemen die wél door de bepaling wordt gedekt. Zo wijst de wetsgeschiedenis uit dat huisarrest van kinderen op zichzelf niet onder § 243 Straffeloven valt, maar blootstelling aan frequente en langdurige huisarresten, bedoeld om het kind te negeren en te isoleren en zo psychisch af te breken, wel.[207] In dit verband kan als voorbeeld worden gewezen op een uitspraak van het Oostelijk Hooggerechtshof, waarin een vader zijn minderjarige zoon gedurende een periode van circa twee jaar regelmatig aan huisarrest voor langere perioden (meestal een week per keer) blootstelde, waarbij de vader een camera had geïnstalleerd om zijn zoon tijdens het huisarrest in de gaten te kunnen houden.[208]

Waar gesproken wordt van gedrag dat '*natuurlijk* onderdeel is van de relatie tussen dader en slachtoffer', waarbij in geval van kinderen ook rekening wordt gehouden met de leeftijd van een kind, wordt mijns inziens geabstraheerd van de vraag of het gedrag door partijen als ongepast wordt *ervaren*. Waar het bestanddeel 'op ongepaste wijze (te) controleren' samenhangt met het op objectieve wijze 'geschikt zijn' van de gedragingen om het slachtoffer te controleren, kan ook dat bestanddeel naar mijn mening door objectivering worden ingevuld.

Voorbeelden van delictsgedragingen

In de toelichting bij het wetsvoorstel worden de volgende voorbeelden genoemd van gedrag dat – afhankelijk van de specifieke omstandigheden – als vernederend, intimiderend of aanstootgevend kan worden beschouwd:

---

[206] Er is voor gekozen om het woord *utilbørligt* te vertalen als 'ongepast', maar 'onbetamelijk' zou ook verdedigbaar zijn.
[207] Elholm 2022a, p. 501; zie ook het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2. Zie ook het 'Verslag van de Commissie juridische zaken van 14 maart 2019. Rapport over Wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht en diverse andere wetten (Onafhankelijke bepaling over psychisch geweld)' en het antwoord van de minister van 1 februari 2019 op een vraag namens de Commissie juridische zaken (L139, vraag 6).
[208] Oostelijk Hooggerechtshof 25 januari 2023, AM2023.01.25Ø. Zie voor een uitspraak waarin het bestanddeel 'op ongepaste wijze' niet bewezen werd geacht: Oostelijk Hooggerechtshof 23 maart 2021, *TfK* 2021.641.

- het isoleren van een persoon van zijn of haar kind, naaste verwanten, andere familieleden of netwerk;
- het monitoren van of toezicht houden op een persoon zonder diens toestemming, bijvoorbeeld via digitale diensten of GPS-apparatuur;
- het overnemen van controle over iemands dagelijks leven door te beslissen wanneer die persoon mag slapen;
- bepalen met welke mensen een ander mag omgaan of zich mag associëren;
- bepalen welke kleding een ander mag dragen;
- het negeren van een persoon;
- een persoon in het ongewisse houden over cruciale beslissingen, bijvoorbeeld naar het buitenland reizen;
- de bewegingsvrijheid van een persoon beperken;
- naar een persoon verwijzen alsof deze waardeloos is;
- een reeks regels invoeren die een persoon blootstelt aan vernedering;
- controle over iemands financiën overnemen;[209]
- een persoon of diens kinderen of naasten bedreigen;[210]
- de kinderen of naasten van een ander blootstellen aan schendingen of geweld om die ander schade toe te brengen;
- een persoon in een huwelijk houden met verwijzing naar noties van respectabiliteit en/of de algemene status van het gezin, of om die persoon te onderwerpen aan andere negatieve sociale controle;
- andere personen ertoe brengen druk uit te oefenen op het slachtoffer om bepaalde levensbeslissingen te nemen, zoals opleidingskeuze of partnerselectie;
- een persoon isoleren van toegang tot bijvoorbeeld gezondheidszorg, onderwijs, de arbeidsmarkt of ondersteuning;
- iemand dwingen een zwangerschap te voltooien of te beëindigen;
- iemand chanteren;
- iemands eigendommen (dreigen te) vernielen; en
- kwaadwillige roddels, geruchten of intieme informatie over het slachtoffer verspreiden.[211]

De opvoeding van kinderen door ouders valt zoals hiervoor bleek in beginsel niet onder de delictsgedragingen, maar het gedrag van ouders ten opzichte van hun kinderen kan een aard of ernst aannemen die het gedrag onder het bereik van § 243 Straffeloven

[209] Namens de Deense denktank Justitia is naar voren gebracht dat economisch geweld als een onderdeel van psychisch geweld in de zin van § 243 wordt beschouwd, maar in de wetsgeschiedenis slechts zeer beperkt is beschreven. Zie: Eiriksson, Kolze & Mihle 2023.
[210] Daarbij merkt de minister op dat bedreigingen niet noodzakelijkerwijs onder § 266 Straffeloven hoeven te vallen.
[211] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 11. Zie ook het antwoord van de minister van 19 februari 2019 op vraag nr. 18 van parlementslid Mads Fuglede over het betreffende wetsontwerp. Zie ook paragraaf 4.1.5 van de aanwijzing van de Procureur-Generaal over psychisch geweld (CIR1H nr. 9410 van 28 april 2022).

brengt. Hierbij moet gedacht worden aan het kind blootstellen aan voortdurende devaluatie of het zelfrespect van het kind aantasten.[212] Het kan bijvoorbeeld gaan om het negeren van het kind en het ontzeggen van zorg, of het gijzelen van het kind in conflicten tussen zijn ouders. Ook kan het gaan om opmerkingen over het lichaam, het gewicht of de voedselinname van het kind.[213] Een andere bijzondere situatie die tot strafbaarheid leidt betreft herhaalde gevallen van demonisch exorcisme op minderjarigen en mensen met een verstandelijke beperking.[214] Het feit dat opvoeders een kind een mobiele telefoon en tablet ontnemen in verband met nachtrust of huiswerk maken, kan niet worden aangemerkt als psychisch geweld.[215]

De minister merkt op dat de door hem genoemde voorbeelden niet uitputtend zijn en dat het bij verschillende van de genoemde gedragingen afhangt van de omstandigheden van het geval, de leeftijd en volwassenheid van het slachtoffer als dit een kind is en de relatie tussen de partijen in het algemeen of er sprake is van vernederend, intimiderend of aanstootgevend gedrag.[216]

2.6.3.2 Vereiste dader-slachtofferrelatie

Voor strafbaarheid is vereist dat de dader behoort tot of nauw verbonden is met het huishouden van het slachtoffer of voorheen een dergelijke band met het huishouden heeft gehad. De zinssnede 'behoren tot of nauw verbonden zijn met het huishouden van een ander' moet worden begrepen in overeenstemming met § 244 lid 2 Straffeloven (de strafbepaling die ziet op fysieke mishandeling), die in wezen dezelfde bewoordingen kent.[217]

De minister merkte in zijn toelichting bij het wetsvoorstel op geen limitatieve opsomming te hebben gegeven van de dader-slachtofferrelaties die binnen het bereik van de strafbepaling vallen. Uit de toelichting op het wetsvoorstel volgt dat bij personen die *behoren tot* iemands huishouden moet worden gedacht aan een echtgenoot, samenwonende, ouder, pleegouder, broer of zus. De bepaling is echter ook van toepassing ten aanzien van personen die een *nauwe band* hebben met het huishouden van de ander. Dit kan bijvoorbeeld gaan om voormalige echtgenoten die nog regelmatig het huis van de ex-echtgeno(o)t(e) bezoekt (bijvoorbeeld omdat hun gemeenschappelijke

[212] Zie het antwoord van de minister van 1 februari 2019 op een vraag namens de Commissie juridische zaken (L139, vraag 1).
[213] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 11; Heide Ottosen, Frederiksen & Henze-Pedersen 2022, p. 17.
[214] Zie 'Verslag van de Commissie juridische zaken van 14 maart 2019. Rapport over Wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht en diverse andere wetten (Onafhankelijke bepaling over psychisch geweld)'.
[215] Rechtbank Naestved 24 maart 2021, ECLI:DK:NAE:2021:SS0000000012, p. 24.
[216] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 11.
[217] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 9.

kinderen in het huishouden wonen), of een oom die betrokken is bij de opvoeding van de kinderen. Hetzelfde geldt voor niet-samenwonende partners.[218]

Bij de beoordeling of een persoon nauwe banden heeft met het huishouden van het slachtoffer kan relevant zijn dat de dader ingeschreven is of was op hetzelfde adres als het slachtoffer, of er sprake is van een afhankelijkheidsrelatie tussen dader en slachtoffer, of dader en slachtoffer verwant zijn en of de dader regelmatig in de woning komt van het slachtoffer.[219] Zo is onder meer redengevend voor bewezenverklaring van dit bestanddeel het hebben (gehad) van een affectieve relatie met het slachtoffer en het feit dat iemand zo vaak mogelijk bij het slachtoffer verbleef.[220] Het feit dat geen limitatieve opsomming is gegeven van de dader-slachtofferrelaties die binnen het bereik van de strafbepaling vallen, maakt het volgens de minister relevant om in de beoordeling ook de vraag te betrekken of dader en slachtoffer regelmatig contact hebben via digitale diensten.[221]

Daarnaast heeft de bepaling te gelden voor daders die *voorheen* behoorden tot of nauw verbonden *waren* met het huishouden van het slachtoffer, zoals een ex-vriend die is verhuisd of een familielid dat niet meer regelmatig bij het slachtoffer thuis komt.[222]
De bepaling vereist (dus) dat er een verband bestaat tussen het psychisch geweld en de nauwe band van de dader met het huishouden. Zo zullen geweldsgedragingen een dergelijk verband vertonen en dus binnen het bereik van § 243 vallen indien die voor het eerst plaatsvonden terwijl de dader en slachtoffer samenwonen en die voortduren nadat de dader geen deel meer uitmaakt van het huishouden,[223] en geweld dat aanvangt in verband met de beëindiging van het samenleven. Als het gewelddadige gedrag daarentegen pas geruime tijd na (bijvoorbeeld) het beëindigen van het samenwonen begint, valt het gedrag in beginsel niet onder de bepaling. Bijvoorbeeld in het geval van psychisch geweld dat een jaar na het verbreken van de affectieve relatie aanvangt, zal er normaliter niet het noodzakelijke verband bestaan tussen het psychische geweld en de nauwe verbondenheid van de dader met het huishouden, tenzij de partijen regelmatig en

[218] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 9, 10.
[219] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 9.
[220] Zo blijkt uit het oordeel van de Rechtbank in Herning van 17 maart 2023, ECLI:DK:HERE:2023:SS0000000492, p. 62.
[221] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10. Wel lijkt het hebben (gehad) van fysiek contact een vereiste voor strafbaarheid. Zo oordeelde de rechtbank in Randers dat het feit dat dader en slachtoffer enkel via sociale media contact hebben gehad (en elkaar dus nooit fysiek hebben ontmoet) onvoldoende basis was om aan te nemen dat de dader tot het huishouden van het slachtoffer behoorde of een (nauwe) band met het huishouden had. Zie: Rechtbank Randers 7 februari 2025, ECLI:DK:RAN:2025:SS0000000115, p. 89 (feit 45-47).
[222] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10.
[223] Zie bijvoorbeeld de zaak die voorlag bij de Rechtbank Glostrup van 7 februari 2025, AM2025.02.07B, waarin het geweld voortduurde nadat verdachte en zijn partner reeds acht maanden uit elkaar waren en een co-ouderschapsregeling ten aanzien van de kinderen hadden getroffen.

nauw contact hebben onderhouden, bijvoorbeeld door middel van relatietherapie of vanwege gemeenschappelijke kinderen.[224]

Zo oordeelde het Westelijk Hooggerechtshof dat het ten tijde van de tenlastegelegde gedragingen bestaan van een knipperlichtrelatie tussen de verdachte en het slachtoffer en het feit dat verdachte toen andere partners had, niet in de weg stond aan bewezenverklaring van het nauw verbonden zijn met het huishouden van het slachtoffer, nu de verdachte vaak samen was met het slachtoffer en hun gezamenlijke kind.[225] Opvallend is in die zaak dat de verdachte gedurende een gedeelte van de genoemde periode ook nauw verbonden was met het huishouden van een ander slachtoffer (op een ander adres). Hoewel ook die relatie vaak werd onderbroken en de verdachte tijdens die relatie een paar maanden in een afkickkliniek doorbracht, heeft de verdachte in dusdanige mate in de woning van dat slachtoffer verbleven, dat hij moet worden geacht nauw verbonden te zijn met het huishouden van dat slachtoffer.[226] Het voorgaande droeg bij aan het oordeel van het Westelijk Hooggerechtshof dat de verdachte zich (deels in dezelfde periode) schuldig had gemaakt aan het plegen van psychisch geweld in twee huishoudens waarmee hij nauw was verbonden, waarmee het eerdere oordeel van de rechtbank te Herning werd bevestigd.[227]

Ook uit andere jurisprudentie volgt dat het bestaan van korte perioden waarin dader en slachtoffer niet samenwoonden, geen obstakel vormt voor het aannemen van een nauwe band met het huishouden.[228] Een nauwe band met het huishouden moet eveneens geacht worden aanwezig te zijn indien het gaat om personeel dat werkt op een woonlocatie waar het slachtoffer verblijft.[229] Uit jurisprudentie noch wetsgeschiedenis volgt dat het hebben (gehad) van een *affectieve* band met het slachtoffer een vereiste is voor strafbaarheid. De voorwaarde van verbondenheid met het huishouden wordt in de rechtspraktijk niet als problematisch gezien.[230]

---

[224] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10. Zie ook: Elholm 2022a, p. 502.
[225] Westelijk Hooggerechtshof 8 maart 2024, ECLI:DK:VLR:2024:SS0000000171, p. 29 (feit 4).
[226] Westelijk Hooggerechtshof 8 maart 2024, ECLI:DK:VLR:2024:SS0000000171, p. 30-31 (feit 19).
[227] Zie de eerder aangehaalde uitspraak van de Rechtbank Herning 17 maart 2023, ECLI:DK:HERE:2023:SS0000000492.
[228] Rechtbank Frederiksberg 8 april 2022, ECLI:DK:FRB:2022:SS0000001026, p. 17-18 (feit 4).
[229] Zie Elholm 2022a, p. 502 en Lev Uden Vold 2024, p. 17.
[230] Søberg e.a. 2023. Baumbach merkt op dat ook indien een verdachte niet over de vereiste nauwe band met het huishouden beschikt, er sprake kan zijn van strafbaarheid, namelijk op grond van medeplichtigheid aan psychisch geweld, op basis van § 23 Straffeloven (zie Baumbach 2024, p. 105). Dat de wetgever dit mogelijk achtte, blijkt expliciet uit de toelichting bij wetsvoorstel L 126 (overweging 2.1.3). Gelet op de afbakening in het vorige hoofdstuk, zal niet op medeplichtigheid worden ingegaan.

2.6.3.3 Eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst

Uit de delictsomschrijving volgt dat voor strafbaarheid is vereist dat de gedragingen 'herhaaldelijk gedurende een periode' hebben plaatsgevonden. Deze formulering komt overeen met § 244 lid 2 Straffeloven (de strafbepaling die ziet op fysieke mishandeling).

Op grond van het bestanddeel **'herhaaldelijk'** wordt een patroon van vernederende, intimiderende of aanstootgevende gedragingen vereist. Individuele (geïsoleerde) overtredingen vallen zodoende niet binnen het bereik van § 243 Straffeloven. In het geval van zeer ernstige[231] schendingen is het bewijs van enkele geweldsgedragingen echter voldoende om een patroon aan te nemen.[232]

Een patroon veronderstelt een zekere continuïteit van of een temporeel verband tussen de afzonderlijke gedragingen.[233] Het feit dat een patroon van gedragingen vereist is voor strafbaarheid, impliceert overigens niet dat het gedrag uit dezelfde soort schendingen dient te bestaan; het gaat erom dat het gedrag in algemene zin als een patroon wordt beschouwd.[234] De wetgever wijst erop dat het kan gaan om uiteenlopende handelingen en/of omissies,[235] die verschillende soorten schendingen van het lichaam of de gezondheid – inclusief de mentale toestand – van een ander kunnen opleveren.[236] Hiermee wordt bevestigd dat schendingen van de fysieke integriteit onderdeel kunnen zijn van psychisch geweld.

Het betreffende gedrag moet bovendien **gedurende een periode** hebben plaatsgevonden. Hoe lang deze periode met het oog op strafbaarheid minimaal moet duren, hangt af van een algehele concrete beoordeling. Die beoordeling omvat onder meer de intensiteit en de potentiële schade van het gedrag. Als er sprake is van zeer frequente of intensieve episoden van geweld, kan zelfs een korte periode ertoe leiden dat § 243 van toepassing is. Bij jeugdige slachtoffers wordt ook veel gewicht toegekend aan het gezichtspunt dat het handelen en/of nalaten van dien aard is dat het – zelfs gedurende een korte periode – geschikt is om de ontwikkeling of het zelfbeeld van de jeugdige te schaden. Als er sprake is van zeer ernstige schendingen, zijn enkele gevallen

[231] Niet duidelijk is op welk punt een 'ernstige' schending overgaat in een 'zeer ernstige' schending, en of op uiteenlopende wijze met deze twee typen schendingen wordt omgegaan.
[232] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10; Westelijk Hooggerechtshof 13 juni 2023, ECLI:DK:VLR:2023:SS0000000792, p. 8-9. Zie ook Elholm 2022a, p. 500, Søberg e.a. 2023 en Lev Uden Vold 2024, p. 17.
[233] Elholm 2022a, p. 500. Wanneer er geen sprake is van een patroon, lijkt een strafbare poging overigens niet uitgesloten (zie hierna voetnoot 267).
[234] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10; Westelijk Hooggerechtshof 13 juni 2023, ECLI:DK:VLR:2023:SS0000000792, p. 8-9. Zie ook Elholm 2022a, p. 500, Danner 2021, p. 6 en Søberg e.a. 2023.
[235] Hoewel de delictsomschrijving geformuleerd lijkt te zijn als een commissiedelict, kan de gedraging in sommige gevallen dus een oneigenlijk omissiedelict vormen.
[236] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10-11.

voldoende voor strafbaarheid. Bij dergelijke schendingen worden dus niet dezelfde eisen aan de totale tijdsomvang gesteld als bij minder ernstige schendingen.[237]

Opmerkelijk is dat in verschillende rechterlijke uitspraken – hoewel de veroordeling beperkt was tot het psychisch geweld dat heeft plaatsgevonden ná de inwerkingtreding van de wet op 1 april 2019 – werd overwogen dat het gedrag in kwestie begon vóór de inwerkingtreding van § 243 en daarna is voortgezet, en dat het gedrag (dus) over het geheel genomen een vast patroon heeft gevormd.[238] Daarbij lijkt het niet noodzakelijk om de precieze tijdstippen vast te stellen waarop de individuele episodes, als onderdeel van het patroon, plaatsvonden.[239]

Daarnaast is voor strafbaarheid vereist dat het gaat om **grof** vernederend, intimiderend of aanstootgevend gedrag. De toevoeging 'grof' heeft betrekking op de vereiste ernst van het vernederende, intimiderende of aanstootgevende gedrag. De individuele handelingen en/of omissies hoeven niet grof te zijn, maar collectief moet het gedrag grof zijn, wat nauw samenhangt met de eis dat het gedrag zich gedurende een periode herhaaldelijk moet voordoen en geschikt moet zijn om het slachtoffer te controleren.[240,241] Over het geheel genomen moet het dus gaan om herhaald gedrag van een bepaalde duur, intensiteit en dus grofheid.[242]

---

[237] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 10. Zie ook: Elholm 2022a, p. 500, Søberg e.a. 2023 en Lev Uden Vold 2024, p. 17-18.
[238] Oostelijk Hooggerechtshof 12 januari 2022, AM2022.01.12Ø, Oostelijk Hooggerechtshof 6 mei 2021, AM2021.05.06Ø, Rechtbank Nykøbing Falster 8 oktober 2019, AM2019.10.08B. Zie ook de eerdergenoemde jurisprudentieanalyse van de openbaar aanklager ten aanzien van het vervolgingsaandachtsgebied psychisch geweld. Søberg e.a. stellen dat dergelijke overwegingen kunnen worden opgevat als een uiting van een holistisch begrip van de kenmerken van psychisch geweld, waardoor de toestand van het slachtoffer in de loop van de tijd wordt beïnvloed; zie Søberg e.a. 2023.
[239] Oostelijk Hooggerechtshof 6 mei 2021, AM2021.05.06Ø.
[240] Vormen van negatieve sociale controle (of andere vormen van psychisch geweld) die niet als grof vernederend, intimiderend of aanstootgevend gedrag kwalificeren kunnen onder omstandigheden wel strafbaar zijn onder andere strafbepalingen. Zo volgt uit § 264 b Straffeloven dat eenieder die op ongerechtvaardigde wijze de bewegingen van een ander registreert door middel van een GPS of een ander soortgelijk apparaat, wordt gestraft met een boete of gevangenisstraf van maximaal zes maanden.
[241] Een van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts merkte op dat de formulering van de strafbepaling het lastig maakt om meer subtiele vormen van psychisch geweld, zoals micro-regulerend gedrag, onder het bereik van de strafbaarstelling te brengen. Het leveren van overtuigend bewijs van dergelijk gedrag is volgens deze expert nog moeilijker in een stadium waarin een slachtoffer door de verdachte 'is overgenomen' (dat wil zeggen: de dwang heeft geïnternaliseerd, waardoor het slachtoffer zich naar de wens van de verdachte schikt om in het dwingende patroon te leven en daar zelfs aan bijdraagt, omdat de autonomie is ontnomen).
[242] Zie het commentaar op de afzonderlijke bepalingen van het wetsvoorstel onder § 1, nr. 2, p. 11, alsook Elholm 2022a, p. 500 en Lev Uden Vold 2024, p. 18. Zie voor een voorbeeld waarin (zonder nadere toelichting) op basis van meerderheidsstandpunt werd geoordeeld dat géén sprake was van de vereiste 'omvang en intensiteit': Westelijk Hooggerechtshof 6 maart 2024, ECLI:DK:VLR:2024:SS0000000163, p. 18-19.

In zoverre stemt de benadering van de in deze alinea besproken delictsbestanddelen (in samenhang beschouwd) overeen met het bestanddeel 'stelselmatig' in het Nederlandse artikel 285b Sr, hetgeen inhoudt: 'met een bepaalde intensiteit, duur en/of frequentie'.[243] Ook daar gaat het immers om een samenstel van factoren, waarbij geen minimale grenzen zijn aan te geven, en ook de aard van de gedragingen en de omstandigheden waaronder deze hebben plaatsgevonden een rol spelen in de beoordeling van de stelselmatigheid.[244] Zo bezien gaat het om communicerende vaten.

Naast een strafbaarheidsbepalende functie[245] spelen de aard, ernst/intensiteit en duur/omvang van gedragingen – naast de gevolgen voor het slachtoffer – overigens ook een rol in de straftoemeting (in het kader van strafmaatoverwegingen).[246] De aard, ernst en omvang van de gedragingen blijken, wanneer deze beperkt zijn, bovendien redengevend voor strafrechters om een schadevergoeding wegens onrechtmatige daad af te wijzen.[247]

2.6.3.4 Vereist gevolg en causaliteit

Zoals hiervoor al bleek, volgt uit de wetsgeschiedenis dat het bestaan van psychische schade als gevolg van het gedrag geen vereiste is voor strafbaarheid. De minister wees in dit verband erop dat strafbaarheid niet afhankelijk mag zijn van de mate waarin het slachtoffer bestand is tegen inbreuken op de geestelijke integriteit, dan wel van het kunnen aantonen van psychische schade. Ook wanneer er géén sprake is van psychische schade, of wanneer deze niet kan worden vastgesteld, kan het gedrag dus strafbaar zijn.[248]

Het bestaan van psychische schade als gevolg van het gedrag dient evenwel te worden betrokken bij 'de beoordeling van de ernst van het psychisch geweld', aldus de

---

[243] Zie: *Kamerstukken II* 1997/98, 25768, nr. 5 (herdruk), p. 17.
[244] HR 15 november 2005, ECLI:NL:HR:2005:AU3495, r.o. 3.7, *NbSr* 2005/476.
[245] Zie Westelijk Hooggerechtshof 7 december 2022, *TfK* 2023.37 voor een voorbeeld van een uitspraak waarin het gedrag niet van zodanige omvang, aard en grofheid werd geacht dat het geschikt was om het slachtoffer op ongepaste wijze te controleren, waardoor er geen sprake was van strafbaarheid. Zie in dezelfde lijn ook de jeugdzaak Rechtbank Næstved 5 september 2019, ECLI:DK:NAE:2024:SS0000000886, waarin de rechtbank opvallend ook in haar oordeel betrok dat niet bewezen was dat de verdachte het initiatief had genomen in het geschreeuw dat tussen hem en slachtoffer plaatsvond.
[246] Hooggerechtshof 6 december 2023 (Højesteret), ECLI:DK:HJR:2023:SS0000001426; Rechtbank Aalborg 29 november 2022, ECLI:DK:ALB:2022:SS0000002031, p. 9-10; Rechtbank Nykøbing Falster 29 juni 2023, ECLI:DK:NYK:2023:SS0000001109, p. 135; Rechtbank Svendborg 15 november 2021, ECLI:DK:SVE:2024:SS0000000165, p. 10; Rechtbank Svendborg 22 december 2020, ECLI:DK:SVE:2024:SS0000000167, p. 14. Zie ook: Danner 2021, p. 7.
[247] Rechtbank Herning 17 maart 2023, ECLI:DK:HERE:2023:SS0000000492, p. 64-65; Rechtbank Nykøbing Falster 29 juni 2023, ECLI:DK:NYK:2023:SS0000001109, p. 139; Rechtbank Glostrup 13 juni 2024, ECLI:DK:GLO:2024:SS0000000545, p. 89.
[248] Zie punt 2.2 onder de algemene opmerkingen op het wetsvoorstel (p. 5). Zie ook Elholm 2022a, p. 503 en Søberg e.a. 2023.

minister.[249] De minister verwijst daarbij naar § 245 Straffeloven, de strafbepaling van mishandeling, waarin lichamelijk letsel of schade aan de gezondheid niet als constitutief vereiste maar als een bijzondere strafverzwarende omstandigheid wordt beschouwd.[250] Daarmee lijkt hij met 'de beoordeling van de ernst van het psychisch geweld' te doelen op concrete straftoemetingsoverwegingen, en niet bijvoorbeeld op de vraag of het delictsbestanddeel 'grof' wordt vervuld. Dit lijkt te worden bevestigd door het oordeel van het Hooggerechtshof dat de rechter – in lijn met de bedoeling van de wetgever – in de straftoemeting onder meer rekening moet houden met de gevolgen die het gedrag voor het slachtoffer heeft gehad.[251] In díe zin lijken de overwegingen van de rechtbank in Herning – dat uit een medisch rapport blijkt dat het slachtoffer vóór de geweldsgedragingen geestelijk gezond was en dat haar psychische problemen verband houden met haar relatie met verdachte – dan ook bedoeld (en niet ter vaststelling van een causaal verband).[252] Overigens is met het voorgaande niet gezegd dat de gevolgen voor het slachtoffer niet mede de ernst van de gedraging (welke ernst de rechter eveneens in zijn straftoemetingsoverwegingen kan betrekken) kunnen inkleuren.

Het voorgaande sluit aan bij de gedachte dat het (vaststellen van het) bestaan van een causaal verband in geval van een formeel omschreven delict niet relevant is voor de strafbaarheid, nu bij dit type delicten het verrichten van een bepaalde gedraging (en niet het veroorzaken van een gevolg) centraal staat bij de strafbaarheid.

2.6.4 De subjectieve zijde van het delict

Binnen het concept van schuld ('*tilregnelse*') wordt onderscheid gemaakt tussen nalatigheid/onachtzaamheid ('*uagtsomhed*') en opzet ('*forsæt*'). Deze laatste begrippen zijn niet gedefinieerd in het Deense Wetboek van Strafrecht.[253]

Als hoofdregel geldt dat bepalingen in het Deense Wetboek van Strafrecht opzet vereisen (ook wanneer opzet geen delictsbestanddeel is), tenzij anders bepaald in de specifieke sectie. Op grond van § 19 Straffeloven is nalatigheid/onachtzaamheid in het geval van de in het Wetboek van Strafrecht bedoelde strafbare feiten slechts strafbaar indien uitdrukkelijk in die mogelijkheid is voorzien.[254] Ook bestaan delicten waarbij noch opzet noch nalatigheid/onachtzaamheid is vereist.[255]

---

[249] Zie punt 2.2 onder de algemene opmerkingen op het wetsvoorstel (p. 5). Zie ook Elholm 2022a, p. 503.
[250] Zie punt 2.2 onder de algemene opmerkingen op het wetsvoorstel (p. 5). Zie ook Elholm 2022a, p. 503.
[251] Hooggerechtshof (*Højesteret*) 6 december 2023, ECLI:DK:HJR:2023:SS0000001426.
[252] Rechtbank Herning 17 maart 2023, ECLI:DK:HERE:2023:SS0000000492, p. 63.
[253] Langsted e.a. 2019, p. 55.
[254] Zie het Verslag ingediend door de Strafrechtscommissie van 9 november 1917, § 19, p. 7 (aanhef) en p. 66; Langsted e.a. 2019, p. 33 en 55.
[255] Gelet op de voorbeelden die Langsted e.a. en Elholm noemen, lijkt dit te gaan om delicten buiten het commune strafrecht; zie Langsted e.a. 2019, p. 46, 55, 60 en Baumbach & Elholm 2022,

Langsted e.a. stellen dat het geven van een gedetailleerde definitie van opzet en nalatigheid een van de meest ingewikkelde problemen is waar het Deense strafrecht mee te maken heeft. Voordat het Wetboek van Strafrecht werd aangenomen, werd er een grondig vooronderzoek uitgevoerd, waarvan de belangrijkste conclusies zijn terug te vinden in drie rapporten, vergezeld van ontwerpen van het Wetboek van Strafrecht. In het tweede en derde ontwerp (gepubliceerd in 1917 respectievelijk 1923) van het Wetboek van Strafrecht van 1930 zijn definities van opzet opgenomen, welke uiteindelijk als volgt luidden: 'Er is sprake van opzet wanneer de dader met zijn handeling de intentie heeft te bewerkstelligen wat volgens de wet voor het misdrijf vereist is, of het plaatsvinden ervan als een noodzakelijk of overwegend waarschijnlijk gevolg van de handeling beschouwt, of het plaatsvinden van het misdrijf slechts als mogelijk beschouwt, maar ook zou hebben gehandeld als hij het als zeker had beschouwd.' *[vertaling auteur]*[256]

Tijdens de behandeling in het parlement werd voornoemde definitiebepaling van opzet als 'overbodig' geschrapt, maar juist omdat zij als overbodig werd beschouwd kan zij dienen als een bruikbare duiding van hetgeen de huidige wet eist ten aanzien van strafbaar opzet.[257]

In de Deense doctrine bestaat overeenstemming over het feit dat de graden van opzet van toepassing zijn op alle delicten, ongeacht of deze onderdeel zijn van het commune strafrecht dan wel het bijzondere deel van het strafrecht.[258] Uit de laatste zinsnede van de voornoemde definitie volgt dat voorwaardelijk opzet (*dolus eventualis*) als een van de vormen van opzet wordt beschouwd.[259]

Op grond van het voorgaande kan worden gesteld dat § 243 conform de hoofdregel (dat strafbepalingen in het Straffeloven opzet vereisen) opzet vereist, nu in die strafbepaling niets is opgenomen dat maakt dat van deze hoofdregel moet worden afgeweken.[260] Baumbach wijst erop dat de opzeteis betrekking heeft op alle delictsbestanddelen.[261]

---

p. 226-227. Deze risicoaansprakelijkheid kan alleen bestaan indien de mogelijkheid daartoe nadrukkelijk in de betreffende strafbepaling is voorgeschreven; zie Langsted e.a. 2019, p. 55.

[256] Zie het Verslag ingediend door de Strafrechtscommissie van 9 november 1917, § 19, p. 7; Langsted e.a. 2019, p. 55, 56.

[257] Langsted e.a. 2019, p. 56.

[258] Langsted e.a. 2019, p. 56. Dit werd bevestigd in een van de voor dit onderzoek gehouden interviews.

[259] Langsted e.a. 2019, p. 56-57.

[260] Dit werd bevestigd in de voor dit onderzoek gehouden interviews. Zie ook: Danner 2021, p. 7. Dat in § 243 niet van deze hoofdregel wordt afgeweken blijkt ook uit de reactie van de Minister van Justitie op de consultatiereacties op het initiële wetsontwerp, opgenomen in het geannoteerde consultatieoverzicht.

[261] Baumbach 2024, p. 104.

2.6.5 Wettelijke excepties

De strafbepaling van § 243, noch een specifiek daarmee samenhangende regeling (zoals § 247), kent een bijzondere strafuitsluitingsgrond. Een verdachte zal in voorkomende gevallen dus toevlucht moeten nemen tot een beroep op algemene strafuitsluitingsgronden.

2.6.6 Wettelijke strafverzwaringsgronden

§ 1 lid 3 van de eerdergenoemde Wet nr. 329 van 30 maart 2019 bracht tevens een wijziging aan in het bestaande § 247 Straffeloven, waarmee de strafverzwarende omstandigheid van recidive óók van toepassing werd verklaard op geweldsplegers die eerder veroordeeld zijn wegens het plegen van psychisch geweld. Ook werd hierdoor de strafverzwarende omstandigheid van recidive van toepassing in geval een persoon die wegens het plegen van psychisch geweld wordt veroordeeld, eerder al is veroordeeld wegens opzettelijke lichamelijke mishandeling of een misdrijf dat verband houdt met opzettelijk geweld. Hiermee stelde de wet psychisch geweld gelijk aan fysiek geweld in relatie tot strafverzwaring bij recidive. § 247 lid 1 Straffeloven, dat in dezelfde titel is opgenomen als § 243, luidt thans:

> ‘Begås nogen af de lovovertrædelser, der er nævnt i §§ 243-246, af en person, der tidligere er dømt for forsætligt legemsangreb, for psykisk vold eller for en forbrydelse, der har været forbundet med forsætlig vold, kan straffen forhøjes med indtil det halve.’

> ‘Indien een van de in de artikelen 243 tot en met 246 bedoelde strafbare feiten wordt gepleegd door een persoon die eerder is veroordeeld voor opzettelijke lichamelijke mishandeling, psychisch geweld of een misdrijf dat verband houdt met opzettelijk geweld, kan de straf met maximaal de helft worden verhoogd.’
>
> *[vertaling auteur]*

Toepassing van § 247 lid 1 Straffeloven veronderstelt dat aan de algemene voorwaarden omtrent strafverzwaring op grond van recidive uit § 84 Straffeloven is voldaan, waarvan sprake is indien de dader, voordat hij opnieuw een strafbaar feit pleegt, ‘schuldig is bevonden’ aan een (relevant) strafbaar feit. Deze laatste formulering is ruimer dan het ‘veroordeeld worden’ in de zin § 247 lid 1, waar in geval van ontslag van vervolging (*tiltalefrafald*) geen sprake van is.[262]

[262] Elholm 2022b, p. 531; Baumbach & Elholm 2022, p. 499. Op grond van § 722 Retsplejeloven kan het openbaar ministerie, indien hij van mening is dat de verdachte schuldig is aan een strafbaar feit, onder bepaalde voorwaarden die zijn vastgelegd in § 722 en § 723 Retsplejeloven, de vervolging

In de ondergezochte jurisprudentie zijn zes uitspraken gevonden waarin § 247 lid 1 Straffeloven in relatie tot een veroordeling ter zake van psychisch geweld is toegepast.[263] In andere zaken werd § 247 lid 1 Straffeloven wel toegepast in relatie tot andere tenlastegelegde geweldsdelicten, maar opvallend genoeg niet ten aanzien van het tenlastegelegde psychisch geweld.[264] Net als in het Nederlandse strafrecht (vergelijk artikel 43a Sr) wordt in concrete strafzaken het beweerdelijk van toepassing zijn van de wettelijke strafverzwaringsgrond op basis van recidive opgenomen in de tenlastelegging.

2.7 Overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid

Poging

In het Deense strafrecht kunnen handelingen die bedoeld zijn om de uitvoering van een (eigen) misdrijf te bevorderen of tot stand te brengen, indien zij niet worden uitgevoerd, worden bestraft als poging (§ 21 lid 1 Straffeloven).[265] Uit de woorden 'die bedoeld zijn' gaat een beperking uit, waardoor een strafbare poging enkel mogelijk is bij opzetdelicten. Een andere beperking hangt samen met de maximale gevangenisstraf die in een strafbepaling is bepaald: tenzij anders is bepaald, is een poging slechts strafbaar indien op het strafbare grondfeit een gevangenisstraf van meer dan vier maanden is gesteld (§ 21 lid 3 Straffeloven).[266] Het voorgaande leidt ertoe dat een poging tot het plegen van psychisch geweld, als opzetdelict met een maximale gevangenisstraf van drie jaar, in

laten vallen. Zie Langsted e.a. 2019, p. 194-198 en de website van Langsforeningen KRIM (*National Association for Crime*).

[263] Rechtbank Aalborg 29 november 2022, ECLI:DK:ALB:2022:SS0000002031; Westelijk Hooggerechtshof 21 maart 2024, ECLI:DK:VLR:2024:SS0000000200; Rechtbank Svendborg 22 december 2020, ECLI:DK:SVE:2024:SS0000000167; Oostelijk Hooggerechtshof 24 maart 2021, *TfK* 2021.645; Rechtbank Glostrup 7 februari 2025, AM2025.02.07B (feiten 3, 4 en 9); Rechtbank Frederiksberg 8 april 2022, ECLI:DK:FRB:2022:SS0000001026. In laatstgenoemde zaak werd om onduidelijke redenen overigens slechts één van de twee tenlastegelegde feiten van psychisch geweld gerelateerd aan § 247 lid 1.

[264] Zie bijvoorbeeld Rechtbank Herning 17 maart 2023, ECLI:DK:HERE:2023:SS0000000492 (zie in hoger beroep: Westelijk Hooggerechtshof 8 maart 2024, ECLI:DK:VLR:2024:SS0000000171); Rechtbank Glostrup 13 juni 2024, ECLI:DK:GLO:2024:SS0000000545; Rechtbank Glostrup 29 juni 2023, ECLI:DK:GLO:2023:SS0000000894; Rechtbank Herning 31 mei 2024, ECLI:DK:HER:2024:SS0000000411.

[265] Dit geldt voor zowel het commune als het bijzondere deel van het strafrecht, zo volgt uit § 2 Straffeloven. Zie Langsted e.a. 2019, p. 78.

[266] Langsted e.a. 2019, p. 78.

theorie strafbaar is.[267] In de bestudeerde jurisprudentie zijn in relatie tot psychisch geweld geen voorbeelden van een strafbare poging gevonden.[268]

De praktijk van tenlastelegging, bewezenverklaring en samenloop

Opvallend is dat in de voor dit onderzoek bestudeerde jurisprudentie van de Deense gerechten er (in eerste aanleg) vrijwel telkens ook andere feiten dan psychisch geweld waren tenlastegelegd.[269] Dit sluit aan bij de bevindingen van Søberg e.a.: op basis van 26 door hen bestudeerde rechterlijke uitspraken stelden zij dat er (per 22 december 2022) slechts in twee zaken sprake was van een tenlastelegging die enkel op psychisch geweld was toegespitst.[270] Ook sluit het aan bij het beeld dat volgt uit een onderzoek van de organisatie Lev Uden Vold ('Leven Zonder Geweld'): op grond van 72 vonnissen en arresten (uit het eerste kwartaal van 2023 tot het eerste kwartaal van 2024) concluderen de onderzoekers dat, op één uitspraak na, naast psychisch geweld telkens andere strafbare feiten ten laste waren gelegd.[271]

Uit de studie van Lev Uden Vold bleek verder dat in alle 42 bestudeerde zaken waarin sprake was van een veroordeling ter zake van psychisch geweld, eveneens sprake was van veroordeling ter zake van één of meer (gemiddeld: 3,5) andere delicten.[272] Een vergelijkbaar beeld volgt uit de analyse van Mølbak en Skovgård Jørgensen, die in negen van de tien door hen onderzochte veroordelingen ter zake van psychisch geweld signaleerden dat de veroordeelde bij dezelfde rechterlijke uitspraak ook schuldig werd

[267] Dat de wetgever dit mogelijk achtte, blijkt expliciet uit de toelichting bij wetsvoorstel L 126 (overweging 2.1.3). Daar benoemt de minister de situatie waarin op ongepaste wijze controle wordt uitgeoefend door het opdringen van een huwelijks- of echtscheidingsovereenkomst, maar waarbij (nog) geen sprake is van negatieve sociale controle, omdat er nog geen sprake is van een patroon (van een bepaalde duur). Het bestaan van een poging lijkt zo gelet op dit laatste verband te houden met het niet voldaan zijn aan de eis van herhaaldelijke gedragingen. Zoals hierboven al bleek, is voor strafbaarheid immers niet vereist dat de gedragingen tot een bepaald gevolg hebben geleid. Zoals uit een van de voor dit onderzoek gehouden interviews met experts naar voren kwam, betreft de strafbare poging vooral een *theoretische* mogelijkheid.

[268] Dit hoeft geen verbazing te wekken, gelet op de aard van het delict: zoals gezegd betreft het een formeel omschreven delict, nu strafbaarheid niet afhankelijk is gesteld van het daadwerkelijk intreden van een relevant gevolg (of het bereiken van een ander resultaat). § 243 Straffeloven omschrijft dan ook slechts een bepaalde gedraging, en met het verrichten van die gedraging is het delict voltooid. In veel gevallen is er dan feitelijk ook geen ruimte tussen begin van uitvoering en voltooiing van het delict. De zojuist genoemde mogelijkheid van een poging kan als een uitzondering op dit principe worden gezien.

[269] Slechts in één gevonden uitspraak werd uitsluitend psychisch geweld tenlastegelegd; zie: Rechtbank Glostrup 25 mei 2021, AM2021.05.26B.

[270] Søberg e.a. 2023.

[271] Lev Uden Vold 2024, p. 28. Lev Uden Vold is een Deense organisatie die juridisch advies biedt op het gebied van relationeel en familiaal geweld.

[272] Lev Uden Vold 2024, p. 28. De uitspraak Oostelijk Hooggerechtshof 12 januari 2022, AM2022.01.12Ø, waarin sprake was een veroordeling enkel ter zake van psychisch geweld, vormt dan ook een uitzondering.

bevonden aan andere strafbare feiten.[273, 274] Bovendien stelden zij dat het gedrag dat in de tenlastelegging als psychisch geweld werd omschreven vaak strafbaar was op grond van andere wettelijke bepalingen, wat wijst op overlap in strafbepalingen.[275] In dit verband is het opmerkelijk dat in de voor het onderhavige onderzoek bestudeerde jurisprudentie in de tenlastelegging van psychisch geweld regelmatig expliciet wordt gerefereerd aan andere aan de betreffende verdachte tenlastegelegde gedragingen, zoals fysiek (seksueel) geweld, waarbij de rechter het bewijs van andere tenlastegelegde feiten soms gebruikt ter (motivering van de) bewezenverklaring van psychisch geweld.[276, 277] In sommige gevallen werden fysieke en psychische geweldsgedragingen tezamen als één feitencomplex tenlastegelegd, bewezenverklaard en gekwalificeerd als fysiek geweld en psychisch geweld.[278]

Het voorgaande wijst erop dat er situaties zouden kunnen bestaan waarin sprake is van samenloop, waarbij één gedraging deel uitmaakt van meerdere strafbare feiten. In de wetsgeschiedenis werd het mogelijke optreden van samenloop ('sammenstød') reeds erkend, zo blijkt uit de reactie van de Minister van Justitie op de consultatiereacties op het

[273] Daarbij dient opgemerkt te worden dat Mølbak en Skovgård Jørgensen data hebben verzameld tot 4 februari 2021, waarbij slechts 11 van de 29 rechterlijke uitspraken zijn gevonden via openbare databanken (en de toegang tot de overige uitspraken is verkregen na een verzoek daartoe); Mølbak & Skovgård Jørgensen 2022, p. 328, 333.
[274] In aansluiting daarop stelt Baumbach dat in veel veroordelingen sprake is van samenloop met fysiek geweld; zie Baumbach 2024, p. 104. Zie ook Lev Uden Vold 2024, p. 28.
[275] In dit licht stelden zij dat de toepassing van § 243 waarschijnlijk een beperkte impact heeft gehad op de strafmaat in de bestudeerde veroordelingen. Vanwege de overlap met andere strafbepalingen, leek de strafbaarstelling van psychisch geweld in hun ogen van weinig (strafrechtelijke) betekenis te zijn, wat hen ertoe bracht de vraag te stellen wat de strafbaarstelling toevoegt; zie Mølbak & Skovgård Jørgensen 2022, p. 342, 344.
[276] Zie bijvoorbeeld: Rechtbank Nykøbing Falster 29 juni 2023, ECLI:DK:NYK:2023:SS0000001109 (zie expliciet in de tenlastelegging feit 11 in relatie tot de feiten 10 en 12, alsook feit 16 in relatie tot feit 15); Rechtbank Glostrup 29 juni 2023, ECLI:DK:GLO:2023:SS0000000894 (zie expliciet in de tenlastelegging feit 10 in relatie tot feit 1 tot en met 3, en 6 tot en met 8, en zie in de bewijsoverwegingen ten aanzien van feit 10 de relatie tot de feiten 1 tot en met 4, 6 en 7); Westelijk Hooggerechtshof 24 september 2024, *Tfk* 2024.365 (feit 6 in relatie tot de feiten 1-3, 4 en 8-16). Het betreft hier dus 'schakelbewijs': een bewijsvoering waarbij voor de bewezenverklaring van een feit mede redengevend wordt geacht de – uit een of meer bewijsmiddelen blijkende – omstandigheid dat de verdachte bij een of meer andere strafbare feiten betrokken was (zie: HR 12 december 2017, ECLI:NL:HR:2017:3118, r.o. 2.4). Zie: Keulen & Knigge 2024, p. 572-573.
[277] In het rapport van Lev Uden Vold wordt opgemerkt dat in ongeveer een derde van de voor dat onderzoek geanalyseerde veroordelingen bewijsmateriaal met betrekking tot andere delicten werd meegenomen in de motivering van de bewezenverklaring van psychisch geweld; zie Lev Uden Vold 2024, p. 31.
[278] Rechtbank Aalborg 29 november 2022, ECLI:DK:ALB:2022:SS0000002031 (feit 1); ; Rechtbank Svendborg 22 december 2020, ECLI:DK:SVE:2024:SS0000000167 (feit 1); Oostelijk Hooggerechtshof 24 maart 2021, *Tfk* 2021.645.

initiële wetsontwerp.[279] In Denemarken wordt in twee fasen met 'idealkonkurrence'[280] (eendaadse samenloop) omgegaan. In de eerste fase moet de rechter beslissen of de gepleegde strafbare feiten dienen te worden behandeld volgens de regels inzake samenloop, dan wel of een van de strafbare feiten het andere 'absorbeert'. In geval van absorptie wordt de zaak behandeld alsof enkel het absorberende strafbare feit is gepleegd. De hoofdregel inzake absorptie luidt: als het strafbare feit in kwestie ook de belangen beschermt die door het andere strafbare feit worden beschermd, of als dat andere strafbare feit in de praktijk bijna onvermijdelijk is of in ieder geval typisch verband houdt met het hoofddelict als een 'bijproduct', zal het hoofddelict het andere strafbare feit absorberen.

Indien de rechter absorptie niet als de juiste oplossing beschouwt, zal hij de strafbare feiten gelijktijdig behandelen. Dit is de tweede fase. § 88 Straffeloven heeft (mede) betrekking op de situaties van gelijktijdige strafbare feiten: indien een persoon door een of meer handelingen meerdere strafbare feiten heeft gepleegd, wordt voor die strafbare feiten één gemeenschappelijke straf vastgesteld binnen het voorgeschreven wettelijke bereik, of, indien straffen met een verschillend wettelijk bereik van toepassing zijn, binnen het zwaarste bereik.[281] Het Deense strafrecht hanteert als hoofdregel het principe van gematigde cumulatie. Dit betekent dat in geval van (eendaadse) samenloop een totale straf wordt opgelegd die lager is dan de volledig gecumuleerde som van de straffen die de verdachte zou hebben gekregen als elke overtreding afzonderlijk was beoordeeld, hetgeen plaatsvindt binnen het hiervoor bepaalde wettelijke bereik.[282]

In de bestudeerde jurisprudentie zijn geen voorbeelden gevonden van absorptie en is slechts één uitspraak gevonden waarin expliciet sprake was van gematigde cumulatie op grond van samenloop ex § 88 eerste lid, eerste zin Straffeloven.[283] Een mogelijke verklaring voor het feit dat geen voorbeelden zijn gevonden van absorptie zou kunnen zijn dat rechters in § 243 Straffeloven een ander beschermd rechtsgoed zien dan in andere strafbepalingen.

[279] Zie de reactie van de Minister van Justitie op de consultatiereacties op het initiële wetsontwerp, opgenomen in het geannoteerde consultatieoverzicht, p. 15. Søberg e.a. stellen dat de wetgever erkent dat § 243, afhankelijk van de omstandigheden, ook schendingen van de psychische integriteit kan omvatten die ook in andere bepalingen afzonderlijk strafbaar zijn gesteld en dat § 243 wordt verondersteld te worden toegepast in samenhang met deze andere bepalingen; zie Søberg e.a. 2023.
[280] Baumbach & Elholm 2022, p. 493.
[281] Langsted e.a. 2019, p. 126-127.
[282] Baumbach & Elholm 2022, p. 493.
[283] Oostelijk Hooggerechtshof 24 maart 2021, *TfK* 2021.645.

2.8 Schematische weergave

De belangrijkste onderzoeksresultaten in dit hoofdstuk kunnen schematisch als volgt worden weergegeven:

Rechtsbron	**Type delict**	**Beschermd rechtsgoed**	**Dader-slachtofferrelatie**	**Bestanddelen die door objectivering mogen worden ingevuld**	**Eisen van herhaling, tijdsomvang of ernst**	***Mens rea***	**Wettelijke excepties**	**Wettelijke strafverzwaringsgronden**
§ 243 Straffeloven	formeel omschreven delict (concreet) gevaarzettingsdelict	psychische integriteit en de persoonlijke vrijheid	(eerder) behoren of nauw verbonden (geweest) zijn met het huishouden van het slachtoffer	- *vernederend, intimiderend* of *aanstootgevend* gedrag - 'dat *geschikt* is om…' - 'de ander op *ongepaste* wijze te controleren'	herhaling: 'herhaaldelijk' tijdsomvang: 'gedurende een periode' ernst: *grof* vernederend, intimiderend of aanstootgevend gedrag	opzet	-	§ 247 lid 1 Straffeloven: 'Indien (…) gepleegd door een persoon die eerder is veroordeeld voor opzettelijke lichamelijke mishandeling, psychisch geweld of een misdrijf dat verband houdt met opzettelijk geweld, kan de straf met maximaal de helft worden verhoogd.'

2.9 Aangehaalde literatuur

Baumbach 2024
T. Baumbach, 'Straffelovens kapitel 25. Forbrydelser mod liv og legeme' ('Chapter 25 of the Criminal Code. Crimes against life and limb'), in: T. Baumbach & T. Elholm, *Udvalgte delikter i straffeloven. En introduktion ('Selected offences in the Criminal Code. An introduction')*, Kopenhagen: Djøf Forlag 2024.

Baumbach & Elholm 2022
T. Baumbach & T. Elholm, *Strafferettens almindelige del. Det strafferetlige ansvar ('General part of criminal law. Criminal liability')*, Kopenhagen: Djøf Forlag 2022.

Danner 2021
Danner, *To år med strafbar psykisk vold - Erfaringer fra praktikerfeltet ('Two years of punishable psychological violence - Experiences from the practitioner field'),* s.l.: Danner 2021.

Dyrby Nielsen 2019
L. Dyrby Nielsen, 'Psykisk vold - straffelovens § 243', *Juristen* 2019, afl. 3, p. 109-119.

Eiriksson, Kolze & Mihle 2023
B.A. Eiriksson, M. Kolze & A. Mihle, *Retsstilling for ofre for økonomisk vold ('Legal position of victims of economic violence')*, Kopenhagen: Justitia 2023.

Elholm, in: *Kommenteret straffelov* 2022a
T. Elholm, '§ 243', in: T. Elholm e.a. (red.), *Kommenteret straffelov. Speciel del 12. udgave ('Annotated Criminal Code. Special Part, 12th edition'),* Kopenhagen: Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2022, p. 499-504.

Elholm, in: *Kommenteret straffelov* 2022b
T. Elholm, '§ 247', in: T. Elholm e.a. (red.), *Kommenteret straffelov. Speciel del 12. udgave ('Annotated Criminal Code. Special Part, 12th edition'),* Kopenhagen: Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2022, p. 530-533.

GREVIO 2022
GREVIO, *Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports*, Straatsburg: Raad van Europa 2022.

GREVIO 2024
GREVIO, *Denmark. First thematic evaluation report*, Raad van Europa 2024.

Heide Ottosen, Frederiksen & Henze-Pedersen 2022
M. Heide Ottosen, S. Frederiksen & S. Henze-Pedersen, *Psykisk vold mod børn i hjemmet. Et vidensgrundlag ('Psychological violence against children at home. A knowledge base')*, Kopenhagen: VIVE 2022.

De Hullu & Van Kempen 2024
J. de Hullu & P.H.P.H.M.C. van Kempen, *Materieel Strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2024.

Keulen & Knigge 2024
B.F. Keulen & G. Knigge, *Strafprocesrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2024.

Langsted e.a. 2019
L.B. Langsted e.a., *Criminal Law in Denmark*, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2019.

Lev Uden Vold 2024
Lev Uden Vold (K.A. Keller, A. Guldborg Olesen & K. Haugland), *Psykisk vold. Retspraksis fem år efter kriminaliseringen ('Psychological violence. Case law five years after criminalisation')*, Kopenhagen: Lev Uden Vold 2024.

Mølbak & Skovgård Jørgensen 2022
M. Mølbak & C. Skovgård Jørgensen, 'Psykisk vold inden for lovens rammer – muligheder og begrænsninger i retliggørelsen af psykisk vold' ('Psychological violence within the law: possibilities and limitations in the juridification of psychological violence'), *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 2022, afl. 2, p. 328-347.

Rasmussen & Jensen 2018
N. Rasmussen & M.W. Jensen, 'En ny lov mod psykisk vold er ikke nok – vi skal styrke forebyggelsen' ('A new law against psychological violence is not enough – we must strengthen prevention'), *Dagbladet Information* 2018.

Rasmussen & Jensen 2019
N. Rasmussen & M.W. Jensen, 'Psykisk vold skal bekæmpes effektivt' ('Psychological violence must be combated effectively'), *Advokaten* 2018, afl. 9, p. 42-45.

Søberg e.a. 2023
T. Søberg e.a., 'Psykisk vold er alvorlig og systematisk vold, der baner vejen for andre volds- ogkriminalitetsformer – hvorfor er den så sværat få greb om?' ('Psychological violence is serious and systematic violence that paves the way for other forms of violence and crime – so why is it so difficult to tackle?'), *TfK* 2023/160.

Zweigert & Kötz 1998
K. Zweigert & H. Kötz, *An introduction to comparative law*, Oxford: Clarendon Press 1998.

Hoofdstuk 3 – Engeland en Wales

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvraag welke strafbaarheids-voorwaarden gelden in het rechtsstelsel van Engeland en Wales (hierna: het Engelse rechtsstelsel) ten aanzien van de zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld zoals vastgelegd in sectie 76 van de Serious Crime Act 2015.[284]

De volgende onderwerpen komen achtereenvolgens aan de orde: de onderzoeksmethode (paragraaf 3.2); een korte inleiding op het Engelse staatsbestel (paragraaf 3.3); bronnen in Engels recht en hun onderlinge verhouding (paragraaf 3.4); enkele hoofdlijnen van het Engelse strafrecht (paragraaf 3.5); de strafbepaling van psychisch geweld (sectie 76 van de Serious Crime Act 2015) en zijn afzonderlijke bestanddelen (paragraaf 3.6), alsook overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid (paragraaf 3.7).

Engeland en Wales vormen tezamen één rechtsgebied en worden dan ook samen in de rechtsvergelijking betrokken. Opgemerkt dient te worden dat de inhoud van sommige (met name lagere) regelgeving in Wales afwijkt van die in Engeland, waardoor er door sommige auteurs voor wordt gepleit om Wales, ten minste voor sommige doeleinden, als aparte jurisdictie te herkennen.[285] Nu dit voor de in dit onderzoek behandelde materie niet geldt, zal hierna om leesbaarheidsoverwegingen naar het recht in Engeland en Wales worden verwezen als 'het Engelse (straf)recht'.

De belangrijkste bevindingen ten aanzien van voornoemde deelvraag worden aan het einde van dit hoofdstuk schematisch weergegeven.

3.2 Methode

Allereerst zijn ten behoeve van dit onderzoek de relevante officiële wetgevingspublicaties bestudeerd.[286] Om tot een correct begrip van Engelse juridische termen te komen, is gebruik gemaakt van het *Juridisch-economisch Lexicon Engels-Nederlands*,[287] alsook van literaire werken van Engelse (straf)rechtsgeleerden.

[284] Pieters & Demarsin 2023, p. 159.
[285] Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 4.
[286] Zie de website van het Britse parlement voor de wetgevingspublicaties bij de Serious Crime Act 2015.
[287] Via InView Essential online te raadplegen (via institutionele login).

Via de database 'WestlawNext' is gezocht naar jurisprudentie. Binnen die database is onder de 'International materials' het 'United Kingdom' geselecteerd (onder 'Jurisdictions'). Allereerst is de algemene optie 'All United Kingdom Cases' geselecteerd. Op die pagina is 'Controlling or coercive behaviour' als zoekterm gebruikt. Die zoekslag leverde (tot de peildatum van 1 maart 2025) 278 resultaten op. Daarbij viel in de eerste plaats op dat er geen directe 'hits' waren van uitspraken van de Magistrates' Courts die, zoals in paragraaf 3.4 wordt gesteld, de voornaamste spelers zijn in de strafrechtsbedeling. Dit sluit aan bij de in die paragraaf genoemde vaststelling dat de uitspraken van de Magistrates' Courts zelden worden gepubliceerd in juridische databases. Daarnaast viel op dat van de Crown Court, een ander rechterlijk college dat in eerste (of tweede) aanleg het strafrecht toepast, evenmin uitspraken werden gevonden. Ook dit valt te verklaren vanuit het feit dat de beslissingen van het Crown Court niet standaard van overheidswege worden gepubliceerd. De gevonden uitspraken bevatten veelal beslissingen van het Court of Appeal (Criminal Division), maar bevatten ook veel rechterlijke beslissingen in familierechtelijke geschillen.

Om een preciezere zoekslag te maken, gericht op strafrechtelijke uitspraken in hoger beroep, is op eenzelfde wijze (dat wil zeggen: met gebruikmaking van dezelfde zoektermen) in WestlawNext gezocht, onder 'United Kingdom', vervolgens onder de titel 'Cases', en voorts onder de 'Criminal Appeal Reports'. Dit leverde 119 zoekresultaten op over de periode tot de peildatum van 1 maart 2025.[288]

Vervolgens werden enkel uitspraken van het Court of Appeal[289] geselecteerd en zijn de resultaten waarin geen sprake was van strafrechtspraak (maar – ondanks het selectiecriterium van 'Criminal Appeal Reports' – van familierechtelijke geschillen) handmatig uitgefilterd.[290] Binnen de 93 overgebleven zoekresultaten bestonden veertien dubbeltellingen: resultaten die meer dan eens voorkwamen, vermoedelijk vanwege het feit dat die op verschillende plaatsen zijn gepubliceerd. Zodoende bleven er 79 zoekresultaten over die in de analyse zijn betrokken.

Binnen de beroepen tegen uitspraken van een Crown Court voor het Court of Appeal zijn er verschillende categorieën, waaronder 'Appeals against conviction' en 'Appeals against sentence and reviews of sentencing', waarbij de eerstgenoemde categorie relevant is voor

[288] Deze zoekresultaten kunnen via deze link worden geraadpleegd (waarbij institutionele login is verplicht).
[289] Daarin is één uitspraak niet meegenomen, omdat deze afkomstig was van het Court of Appeal in Noord-Ierland. Twee uitspraken van de militaire kamer ('Martial Appeal Court') zijn wél meegenomen, nu deze eveneens het materiële strafrecht kunnen betreffen.
[290] Daardoor bleven enkel zaken over die in hun naamgeving met 'R v. (...)' beginnen. In Engelse jurisprudentie staat de letter 'R' in namen zoals 'R. v Challen', 'R. v Maguire' en 'R. v CC' voor *Rex* (Koning) of *Regina* (Koningin), afhankelijk van wie op dat moment het staatshoofd is. Deze aanduiding staat symbool voor de Kroon, die in Engeland de vervolging van strafzaken formeel voert namens de staat. Feitelijk betreft dit de Crown Prosecution Service; de openbaar aanklager die verantwoordelijk is voor de vervolging van strafzaken. Zie: Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 27.

het materiële strafrecht. Binnen die categorie kan het om verschillende onderwerpen gaan. Als het gaat om de gronden waarop of de procedure op basis waarvan iemand veroordeeld is, kan (enkel) de veroordeelde in beroep gaan. Dit is alleen mogelijk indien de veroordeelde een certificaat van de rechter in eerste aanleg verkrijgt, waaruit blijkt dat de zaak geschikt is voor hoger beroep, of wanneer verlof is verkregen van het Court of Appeal (Criminal Division).[291]

De Criminal Appeal Act maakt ten aanzien van de formele mogelijkheid om beroep in te stellen geen onderscheid tussen degenen die schuldig hebben gepleit tijdens het proces en degenen die na een hoorzitting zijn veroordeeld. Het Court of Appeal heeft echter de ontvankelijkheid van beroep tegen een veroordeling beperkt voor degenen die schuldig hebben gepleit. Als de verdachte schuldig heeft gepleit, kan hij alleen in beroep gaan tegen de veroordeling als zijn *guilty plea* het resultaat was van een rechterlijke beslissing die onjuist was (bijvoorbeeld omtrent de toelaatbaarheid van belastend bewijsmateriaal) en hem geen juridische ontsnapping aan een schuldigverklaring liet.[292] Het voorgaande verklaart waarom de geselecteerde uitspraken vrijwel alleen over straftoemeting[293] en procedurele kwesties gaan, maar nagenoeg geen relevantie hebben voor het materiële strafrecht.

Zoals hierboven blijkt, kenmerkt het Engelse rechtssysteem zich door de restrictieve wijze waarop met hoger beroep wordt omgegaan. Dit heeft enerzijds te maken met de toestemming die verkregen dient te worden voor toegang tot een beroepsprocedure, en anderzijds met het feit dat het eventuele hoger beroep in bepaalde gevallen uitsluitend rechtsvragen mag betreffen (en geen feitenkwesties).[294]

Verder vormt het feit dat lagere rechtspraak – die juist in belangrijke mate inzicht zou kunnen geven in rechterlijke interpretaties van regelgeving, omdat het in die rechtspraak gaat om feitenkwesties – niet standaard van overheidswege wordt gepubliceerd, een sterk beperkende factor in het kunnen ontsluiten van primaire bronnen van rechtspraak. Dit verklaart mogelijk waarom andere auteurs, zoals Wiener en McGorrery & McMahon,[295] die eveneens wijzen op de afwezigheid van primaire data, zich hebben verlaten op secundaire bronnen zoals mediaberichten. Nu eenzelfde exercitie, in de vorm van een analyse van nieuwsberichten over veroordelingen ter zake van 'controlling or coercive behaviour' in het kader van dit onderzoek te ver zou voeren, wordt aansluiting gezocht bij de zojuist genoemde analyses van Wiener en McGorrery & McMahon.[296] De relevante

[291] Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 1117-1118, 1131-1144; Loveless, Allen & Derry 2022, p. 14.
[292] Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 1117-1118.
[293] Dit beeld wordt in de literatuur bevestigd door Wiener (zie: Wiener 2013, p. 7) en kwam ook in de voor dit onderzoek afgenomen interviews naar voren.
[294] Pieters & Demarsin 2023, p. 176.
[295] Wiener 2023; McGorrery & McMahon 2019a; McGorrery & McMahon 2019b.
[296] Zie Wiener 2023 (zie een specifiek voorbeeld op p. 142-143) en McGorrery & McMahon 2019a, p. 957; McGorrery & McMahon 2019b.

rechtspraak die door middel van de hierboven genoemde zoekslagen is gevonden, is geïntegreerd in de onderstaande analyse van de betreffende voorwaarden voor strafbaarheid.

In dit hoofdstuk zijn bronnen tot datum 1 maart 2025 verwerkt.

3.3 Staatsbestel

Het Verenigd Koninkrijk kan bestempeld worden als een gedecentraliseerde eenheidsstaat die een constitutionele monarchie en een parlementaire democratie kent.[297] De staat is samengesteld uit vier deelgebieden (*countries*): Engeland, Wales, Schotland en Noord-Ierland. Het Verenigd Koninkrijk bestaat uit drie afzonderlijke rechtsgebieden met elk hun eigen wetgever en rechterlijke macht. Engeland en Wales vormen zoals gezegd tezamen één rechtsgebied.[298]

In het Verenigd Koninkrijk oefenen het parlement (bestaande uit het *House of Commons* – het Lagerhuis – en het *House of Lords* – het Hogerhuis) en de monarch (de Koning) samen de wetgevende macht uit over het gehele Britse grondgebied. De regering en (meer in symbolische zin) de monarch vormen de uitvoerende macht. De rechterlijke macht is bij de gerechten belegd.[299] Net als Nederland kent het Verenigd Koninkrijk een spreiding der machten als constitutioneel beginsel.[300]

3.4 Rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding

Anders dan in Nederland, Denemarken en Frankrijk, waar sprake is van een *civil law*-rechtsstelsel,[301] kennen Engeland en Wales (alsook de in dit onderzoek besproken landen Ierland en Cyprus) een *common law*-stelsel. Het rechtsstelsel van Engeland en Wales is een hedendaagse uitloper van de *common law of England*, waarbij de term 'common' verwijst naar het eengemaakte recht dat in de middeleeuwse vorstelijke rechtbanken in heel Engeland tot ontwikkeling werd gebracht.[302]

[297] Pieters & Demarsin achten een kwalificatie als quasi-federale staat ook verdedigbaar; zie: Pieters & Demarsin 2023, p. 164-165.
[298] Pieters & Demarsin 2023, p. 159-161.
[299] De vraag welke gerechten instaan voor strafrechtspraak, zal in de volgende paragraaf aan de orde komen.
[300] Pieters & Demarsin 2023, p. 164.
[301] De term 'civil' moet in dit verband worden onderscheiden van het gebruik 'als tegengesteld aan kerkelijk recht, strafrecht of militair recht'. Zie: Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 5.
[302] Pieters & Demarsin 2023, p. 159-160; Zweigert & Kötz 1998, p. 183-184.

Hoewel het Verenigd Koninkrijk wordt aangemerkt als een constitutionele monarchie, kent het land geen formele, geschreven grondwet. Er bestaan echter een aantal basisregels die naar inhoud een grondwettelijke status hebben en tezamen in materiële zin het constitutionele kader vormen, die gevonden worden in rechterlijke uitspraken, allerhande historische teksten en parlementaire wetgeving (bijvoorbeeld de *Bill of Rights* en de *Human Rights Act*), diverse rechtsgebruiken (*constitutional conventions*) of in de geschriften van gezaghebbende rechtstheoretici (*works of authority*).[303]

Rechtspraak

In Engeland is rechtspraak (*case law*) van oudsher een bindende formele rechtsbron. Uiteraard is een justitiabele in een concreet geschil gebonden aan een (onherroepelijke) uitspraak van een rechter, maar het bindende karakter strekt verder dan gezag van gewijsde. Eigen aan de *common law*-rechtstraditie is het feit dat rechters op basis van de (omstandigheden van de) concrete geschillen die aan hen worden voorgelegd algemeen geldende juridische principes en gedragsregels formuleren. Engelse rechters nemen de feiten van een concrete rechtszaak als uitgangspunt om vervolgens – stroomopwaarts – daaruit algemene, meer abstracte regels, te destilleren. Dit vormt het fundament van wat bekend staat als *stare decisis*, de bindende precedentenleer. De essentie van *stare decisis* is dat rechters (in sommige gevallen)[304] gebonden zijn door eerdere rechterlijke uitspraken, die individuele precedenten vormen.[305]

Zeker de rechterlijke uitspraken van hogere rechterlijke instanties vormen een bron van recht op zichzelf, hetgeen kenmerkend is voor *common law*-rechtsstelsels.[306] Over het algemeen gesproken is een gerecht enkel verplicht om de uitspraken te volgen die in de hiërarchische structuur van de rechterlijke instanties hoger dan wel op hetzelfde niveau staan, al bestaat daar een aantal uitzonderingen op.[307]

Hierna zullen de relevante strafrechtsprekende instanties in oplopende volgorde van gezaghebbendheid worden besproken, waarbij onder meer stil wordt gestaan bij de vraag of hun beslissingen bindende precedenten voor andere rechters scheppen.

De Magistrates' Courts (als onderdeel van de 'lage' rechtbanken, aangeduid als *subordinate courts*) zijn de voornaamste spelers in de strafrechtsbedeling. Alle strafzaken met betrekking tot volwassen verdachten vangen aan binnen de Magistrates' Courts, en ruim 90% van die zaken zal van begin tot eind door dit gerecht worden behandeld.[308]

---

[303] Pieters & Demarsin 2023, p. 163.
[304] Zo scheppen – zoals hierna zal blijken – uitspraken van Magistrates' Courts en Crown Courts geen voor andere rechters bindende precedenten.
[305] Pieters & Demarsin 2023, p. 166-169; Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 5, 475; Zweigert & Kötz 1998, p. 259-263.
[306] Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 5.
[307] Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 483.
[308] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 14.

Alleen de zwaardere strafbare feiten vallen buiten hun jurisdictie. Indien het Magistrates' Court van oordeel is dat – gelet op het tenlastegelegde feit – de procedure van 'trial on indictment' (zie de volgende paragraaf) meer geschikt is, verwijst het de zaak naar het Crown Court.[309]

In de Magistrates' Courts vindt de berechting plaats door lekenrechters dan wel een beroepsmagistraat. Uitspraken van de Magistrates' Courts worden zelden gerapporteerd buiten lokale nieuwsbladen om, maar ook als deze wel gepubliceerd zouden worden, zouden deze geen voor andere rechters bindende precedenten vormen. De Magistrates' Courts zijn hier zelf ook niet aan gebonden, hoewel kan worden verwacht dat een individuele magistraat zal proberen om consistent te zijn in zijn of haar besluitvorming. De Magistrates' Courts zijn gebonden aan beslissingen van het Court of Appeal, het High Court of Justice en het Supreme Court.[310]

In hiërarchische zin boven de voormelde *subordinate courts* staan de *senior courts of England and Wales*. Onder die verzamelnaam worden het Crown Court, het High Court of Justice en het Court of Appeal geschaard.[311]

De Crown Courts behandelen in eerste aanleg de zwaardere strafbare feiten. Daarnaast heeft een Crown Court een belangrijke bevoegdheid in tweede aanleg, aangezien dit rechtscollege in hoger beroep oordeelt in zaken die in eerste aanleg door de Magistrates' Courts zijn behandeld. Het Crown Court is gebonden aan beslissingen van het Court of Appeal en het Supreme Court. Ook de beslissingen van een Crown Court worden niet standaard van overheidswege gepubliceerd, maar vinden soms hun weg naar juridische tijdschriften. Zijn uitspraken scheppen geen voor andere rechters bindende precedenten.[312] De procedure voor het Crown Court vindt plaats ten overstaan van een (beroeps)rechter en een jury (bestaande uit twaalf willekeurig geselecteerde kiesgerechtigden).[313]

Uitspraken van rechters van het High Court of Justice (hoofdafdeling: King's Bench Division) zijn bindend voor de lagere rechters, maar niet voor andere rechters van het High Court. Het college behandelt beroepen tegen uitspraken van de lagere rechtbanken,

[309] Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 71. Een verwijzing naar het Crown Court is eveneens mogelijk na veroordeling, indien het Magistrates' Court zijn straftoemetingsbevoegdheden ontoereikend acht. Zie: Loveless, Allen & Derry 2022, p. 12.
[310] Pieters & Demarsin 2023, p. 169, 173-174; Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 483.
[311] Pieters & Demarsin 2023, p. 174.
[312] Pieters & Demarsin 2023, p. 169; Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 484.
[313] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 12, 14.

maar enkel ten aanzien van rechtsvragen gesteld door partijen.[314] Een verzoek tot een dergelijk beroep kan geweigerd worden indien het op lichtzinnige wijze wordt gedaan.[315] Het Court of Appeal is het hoogste rechterlijke college binnen de *senior courts* en behandelt enkel zaken in tweede aanleg. De Criminal Division (de strafrechtelijke sectie van de Court of Appeal) behandelt beroepsprocedures ingesteld tegen uitspraken van de Crown Court. Het merendeel van de uitspraken van de Court of Appeal zal niet nog door een hogere instantie worden behandeld, wat verklaart waarom deze uitspraken voor de rechtsvorming sterk bepalend zijn. Het Court of Appeal is gebonden door de precedenten van het Supreme Court. De Criminal Division van het Court of Appeal springt los om met zijn eigen precedenten en permitteert zich zijn eerdere rechtspraak ter zijde te schuiven wanneer dat in het belang van het recht of een van de partijen wordt geacht. Bovendien kan een vijfkoppige zetel een driekoppige overrulen.[316]

Het Supreme Court (of the United Kingdom) is het hoogste college in strafzaken voor Engeland en Wales (en Noord-Ierland). Zijn uitspraken (en vóór 1 oktober 2009 die van zijn voorganger, het *House of Lords*) zijn bindend voor alle lagere Britse rechtscolleges. Hoewel het hoogste Britse hof zich sinds 1966 formeel niet langer gebonden acht door zijn eigen precedenten, wordt er in de praktijk uiterst zelden van afgeweken.[317]

Geschreven rechtsbronnen

Wettelijke regels, vastgesteld door (de Koning tezamen met) het parlement ('Acts of Parliament' of 'statutes')[318] of tot stand gebracht op basis van door de wet gedelegeerde bevoegdheden, zijn mettertijd van een aanmerkelijk groter belang geworden dan rechterlijke beslissingen. Inmiddels bestaat het algemene gevoelen dat belangrijke veranderingen meer gelegitimeerd zijn als ze door de wetgever tot stand worden gebracht (door middel van 'statute law') dan door rechters.[319]

De uitvoerende macht is verantwoordelijk voor de tenuitvoerlegging van de wetgeving waarvoor het een verordenende bevoegdheid krijgt gedelegeerd. Dat gebeurt via 'statutory instruments', die diverse vormen aannemen (zoals *regulations*, *rules* of *orders*).[320]

Wat het internationale recht betreft, hanteert het Verenigd Koninkrijk een dualistisch systeem. Internationale verdragen maken geen deel uit van de interne rechtsorde en

[314] Deze vragen 'on point of law' worden in procedurele termen ook wel met 'case stated' aangeduid.
[315] Pieters & Demarsin 2023, p. 169; Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 64, 76, 484, 1113-1115 en 1116; Loveless, Allen & Derry 2022, p. 14-15.
[316] Pieters & Demarsin 2023, p. 168-169, 175; Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 500-501.
[317] Pieters & Demarsin 2023, p. 168, 175.
[318] Zie de website van het Britse parlement voor een uitleg van het wetgevingsproces.
[319] Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 5; Pieters & Demarsin 2023, p. 164, 167 en 173.
[320] Pieters & Demarsin 2023, p. 165.

kunnen als zodanig dan ook niet voor Britse rechtbanken worden ingeroepen. Om rechtsgevolgen te ressorteren moeten verdragen naar het Britse recht worden omgezet. In dat kader werd (het grootste deel van) de inhoud van het EVRM in 1998 via de Human Rights Act 1998 in de interne rechtsorde geïmplementeerd.[321]

3.5 Het Engelse en Welshe strafrecht: enkele hoofdlijnen

Engeland en Wales kennen (nog) geen Wetboek van Strafrecht,[322] ondanks pogingen daartoe. Zo werd in 1989 door de Law Commission, een team van strafrechtsgeleerden, de Draft Criminal Code opgesteld.[323] Deze commissie is betrokken bij langlopende wetgevingshervormingen en brengt periodiek rapporten en ontwerpen van wetsvoorstellen ter aanvulling op de Draft Criminal Code tot stand. De Draft Criminal Code heeft geen wettelijke kracht en is dan ook geen onderdeel van het huidige recht, maar van tijd tot tijd wordt deze door de gerechten als leidraad gebruikt.[324]

Het Engelse strafrecht kent een onderscheid tussen 'common law offences' en 'statutory law offences'.[325] De 'delictsomschrijvingen' van *common law offences* zijn tot stand gekomen in de rechtspraak en derhalve niet te vinden in enigerlei vorm van wetgeving.[326] De hierna te bespreken sectie 76 van de Serious Crime Act is daarentegen een wettelijke norm, en vormt dus een *statutory law offence*.

In het Engelse strafrecht wordt binnen de strafbare feiten een categorisch onderscheid gemaakt tussen drie types: 'summary offences' die binnen de Magistrates' Court worden behandeld, 'either-way offences' die – afhankelijk van de aard en de ernst van de feiten – ofwel door de Magistrates' Court dan wel door de Crown Court kunnen worden berecht, en 'indictable-only offences' die door de Crown Court moeten worden behandeld.[327]

---

[321] Pieters & Demarsin 2023, p. 166; Loveless, Allen & Derry 2022, p. 26. Zie de Human Rights Act 1998. McGorrery en McMahon wijzen er – onder verwijzing naar de opmerkingen van Lord Denning in de zaak *Macathys Ltd v Smith* [1979] 1 W.L.R. 1189 – op dat de parlementaire soevereiniteit de wetgever zou kunnen toestaan om wetgeving aan te nemen die in strijd is met het EVRM indien hij dat zou wensen. Zie: McGorrery & McMahon 2019a, p. 961.
[322] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 25; Pieters & Demarsin 2023, p. 172-173.
[323] Zie via de webpagina van de Law Commission volume 1 en volume 2 van de Draft Criminal Code. Zie voor de instelling van de commissie en haar taakstelling sectie 1 respectievelijk sectie 3 lid 1 van de Law Commissions Act 1965.
[324] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 25. Zie ook de website van de Law Commission met betrekking tot de Draft Criminal Code, waar ook de verschillende deelprojecten worden genoemd.
[325] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 26. In deze context wordt de term *common law* gebruikt om regels aan te duiden die zijn ontleend aan rechterlijke beslissingen. Het onderscheid tussen *common law* en *statute law* dient niet verward te worden met het hiervoor benoemde onderscheid tussen *common law* en *civil law*. Zie: Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 5.
[326] Smith 2003, p. 161.
[327] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 11-12. Zie in verband ook paragraaf 3.6.6.

Zoals in paragraaf 3.6.6 zal blijken, is sectie 76 van de Serious Crime Act 2015 een 'either-way offence'.

De basisvoorwaarden voor strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Engels recht vallen uiteen in de *actus reus*, *mens rea* en de afwezigheid van een strafuitsluitingsgrond ('absence of defence'). [328] In de volgende paragraaf zal worden geanalyseerd wat deze strafbaarheidsvoorwaarden – en eventueel daaronder te scharen subvoorwaarden – in het licht van sectie 76 van de Serious Crime Act 2015 omvatten.

3.6 Sectie 76 Serious Crime Act 2015

3.6.1 Achtergrond en plaatsbepaling

Achtergrond

Voordat uitgebreid op sectie 76 van de Serious Crime Act 2015 wordt ingegaan, wordt eerst kort stilgestaan bij een strafbepaling die al geruime tijd daarvoor in het leven is geroepen, namelijk sectie 4 van de Protection from Harassment Act 1997. Deze bepaling luidt als volgt:

> (1) A person whose course of conduct causes another to fear, on at least two occasions, that violence will be used against him is guilty of an offence if he knows or ought to know that his course of conduct will cause the other so to fear on each of those occasions.
>
> (2) For the purposes of this section, the person whose course of conduct is in question ought to know that it will cause another to fear that violence will be used against him on any occasion if a reasonable person in possession of the same information would think the course of conduct would cause the other so to fear on that occasion.
>
> (3) It is a defence for a person charged with an offence under this section to show that—
>
> (a) his course of conduct was pursued for the purpose of preventing or detecting crime,

[328] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 13; Clarkson, Keating & Cunningham 2010, p. 69-70. Hetgeen onder deze strafbaarheidsvoorwaarden wordt geschaard en de wijze waarop deze strafbaarheidsvoorwaarden zich tot elkaar verhouden, kan op verschillende manieren worden geanalyseerd. Zie bijvoorbeeld: Clarkson, Keating & Cunningham 2010, p. 69-70. Het tegen elkaar afzetten van deze benaderingen zou in het kader van dit onderzoeksrapport evenwel te ver voeren.

(b) his course of conduct was pursued under any enactment or rule of law or to comply with any condition or requirement imposed by any person under any enactment, or

(c) the pursuit of his course of conduct was reasonable for the protection of himself or another or for the protection of his or another's property.

(…)

De hierin neergelegde strafbaarstelling van 'putting people in fear of violence' doet in bepaalde opzichten denken aan het Nederlandse delict van bedreiging (artikel 285 Sr), maar verschilt daarmee onder meer op het punt dat voor strafbaarheid niet slechts een geïsoleerde handeling volstaat, maar een 'course of conduct' is vereist. Hoewel dit laatste aspect kenmerkend is voor psychisch geweld in de zin van artikel 33 Verdrag van Istanbul, kan niet worden gesteld dat sectie 4 van de Protection from Harassment Act 1997 in staat is om de dynamiek daarvan, alsook van het sociaalwetenschappelijke fenomeen van dwingende controle, te omvatten. In sectie 4 ligt de nadruk immers op een *specifieke* angst – die zich ten minste twee keer dient voor te doen – dat *geweld* tegen het slachtoffer zal worden gebruikt, maar niet op een algemene angst die kenmerkend is voor een patroon van psychisch geweld of dwingende controle. Om die reden zal hetgeen over de Protection from Harassment Act 1997 is gezegd hierna slechts als achtergrondinformatie dienen, om tot een goed begrip te komen van de te analyseren sectie 76 van de Serious Crime Act 2015.[329]

'Coercive control' vs. 'controlling or coercive behaviour'

Er bestaan, zoals in het inleidende hoofdstuk al aan de orde kwam, verschillen tussen enerzijds de sociaalwetenschappelijke conceptualisering van *coercive control* en anderzijds de conceptualiseringen van *controlling or coercive behaviour* in wetgeving. Zo was de hierna te bespreken strafbaarstelling in sectie 76 van de Serious Crime Act 2015 niet bedoeld om fysiek geweld, waar het sociaalwetenschappelijke concept mede betrekking op heeft, te criminaliseren (omdat dergelijk geweld reeds strafbaar was).[330] De genoemde strafbepaling was alleen bedoeld om patronen van niet-gewelddadig gedrag binnen intieme relaties 'te vangen', omdat die werden geïdentificeerd als een 'kloof in het strafrecht die gedicht moest worden'.[331] Beweerd wordt evenwel dat deze strafbepaling

[329] Zie in dezelfde lijn: Wiener 2023, p. 63-82.
[330] McGorrery & McMahon 2019a, p. 964.
[331] Home Office, *Strengthening the Law on Domestic Abuse - A Consultation*, Londen: Home Office 2014, p. 3, 9 en 11; McGorrery & McMahon 2019a, p. 963-964; Wiener 2020, p. 164-165; Wiener 2023, p. 5-6.

betrekking heeft op zowel non-fysieke als fysieke geweldsgedragingen.[332] Dit beeld wordt ondersteund door de in paragraaf 3.7 te bespreken vervolgingspraktijk.

Hierna zal de term 'coercive control' enkel worden gebruikt ter verwijzing naar het sociaalwetenschappelijke concept. Dit dient te worden onderscheiden van het juridische concept van 'controlling or coercive behaviour', waar de navolgende analyse voornamelijk op zal zien. Hier wordt reeds opgemerkt dat waar 'coercive control' een *gendered* concept is, de delictsomschrijving van 'controlling or coercive behaviour' niet genderspecifiek is geformuleerd.[333]

Wetsgeschiedenis

In de eerste versie (van juni 2014) van de Serious Crime Bill (het wetsvoorstel dat aan de Serious Crime Act 2015 voorafging) waren geen bepalingen opgenomen omtrent 'controlling or coercive behaviour'.[334] Pas in de aangepaste versie van januari 2015 werd een strafbepaling opgenomen 'to create an offence in relation to controlling or coercive behaviour in intimate or family relationships'.[335] Die bepaling is via het 'Commons Amendment 7' in dezelfde bewoordingen opgenomen in de definitieve versie van het wetsvoorstel (van februari 2015),[336] die uiteindelijk tot wet is geworden. Op 3 maart 2015 heeft de Britse monarch de Serious Crime Act 2015 formeel bekrachtigd ('Royal Assent'),[337] waarna de wet op 29 december 2015 van kracht is geworden.[338]

De relevante strafbepaling is getiteld: 'Controlling or coercive behaviour in an intimate or family relationship' en is opgenomen in hoofdstuk 9 van de Serious Crime Act 2015, in deel 5 (getiteld: 'Protection of children and others'), onder het kopje 'Domestic abuse', in sectie 76.

Wetswijzigingen

Na inwerkingtreding van sectie 76 is de inhoud van verschillende leden daarvan gewijzigd. De voornaamste wijzigingen zijn per 5 april 2023 van kracht geworden op grond van sectie 68 van de Domestic Abuse Act 2021,[339] welke wijzigingen betrekking

[332] McGorrery & McMahon 2021.
[333] Stark 2007, p. 16; Stark & Hester 2019; Lodge 2020, p. 281; Villena Rodó 2022, p. 755-756; Barlow 2023, p. 34.
[334] Zie Serious Crime Bill, Bill 001, 2014-15 zoals geïntroduceerd in het House of Lords.
[335] Zie Bill 160, 2014-15, as amended in Public Bill Committee van het House of Commons.
[336] Zie Bill 96, 2014-15, Commons Amendments, van het House Lords, pagina 6 onder amendement 7. Zie de toelichting daarbij in de 'Explanatory Notes' bij Bill 96-EN 2014-15, pagina 5 onder punt 26.
[337] Pieters & Demarsin 2023, p. 164.
[338] Zie de online gepubliceerde toenmalige versie van de Serious Crime Act 2015, inclusief tijdlijn van de nadien gemaakte wijzigingen. Zie ook het algemene overzicht van de Serious Crime Act 2015 en alle bijbehorende wetgevingspublicaties.
[339] Zie sectie 68 van de Domestic Abuse Act 2021.

hadden op de leden 1, 2 (oud), 6, 6A (nieuw) en 7 van sectie 76.[340] Sindsdien heeft de strafbepaling ook betrekking op bepaalde categorieën niet-samenwonenden, onder wie ex-partners en familieleden, zoals in paragraaf 3.6.3.2 verder aan de orde zal komen. Per 7 februari 2023 heeft een andere wijziging plaatsgevonden en wel van lid 11 van sectie 76. Die wijziging zal kort aan de orde komen in paragraaf 3.6.6.

Zie hieronder een integrale weergave van de huidige sectie 76 van de Serious Crime Act 2015:[341]

(1) A person (A) commits an offence if—

(a) A repeatedly or continuously engages in behaviour towards another person (B) that is controlling or coercive,

(b) at the time of the behaviour, A and B are personally connected (see subsection (6)),

(c) the behaviour has a serious effect on B, and

(d) A knows or ought to know that the behaviour will have a serious effect on B.

(2) . . . . . .[342]

(3) But A does not commit an offence under this section if at the time of the behaviour in question—

(a) A has responsibility for B, for the purposes of Part 1 of the Children and Young Persons Act 1933 (see section 17 of that Act), and

(b) B is under 16.

(4) A's behaviour has a "serious effect" on B if—

[340] Sectie 68 wijzigde namelijk de definitie van 'personally connected' in sectie 76 van de Serious Crime Act 2015, om deze in lijn te brengen met de definitie van 'personally connected' in sectie 2 van de Domestic Abuse Act. Zie Explanatory Notes bij de Domestic Abuse Act 2021, randnummer 310, p. 48-49.
[341] Zie de tekst van de huidige sectie 76 van de Serious Crime Act 2015.
[342] Zoals hierna zal blijken had dit tweede lid aanvankelijk inhoud, maar is dit lid vervallen als gevolg van sectie 68 lid 3 van de Domestic Abuse Act 2021.

(a) it causes B to fear, on at least two occasions, that violence will be used against B, or

(b) it causes B serious alarm or distress which has a substantial adverse effect on B's usual day-to-day activities.

(5) For the purposes of subsection (1)(d) A "ought to know" that which a reasonable person in possession of the same information would know.

(6) A and B are "personally connected" if any of the following applies—

(a) they are, or have been, married to each other;

(b) they are, or have been, civil partners of each other;

(c) they have agreed to marry one another (whether or not the agreement has been terminated);

(d) they have entered into a civil partnership agreement (whether or not the agreement has been terminated);

(e) they are, or have been, in an intimate personal relationship with each other;

(f) they each have, or there has been a time when they each have had, a parental relationship in relation to the same child (see subsection (6A));

(g) they are relatives.

(6A) For the purposes of subsection (6)(f) a person has a parental relationship in relation to a child if—

(a) the person is a parent of the child, or

(b) the person has parental responsibility for the child.

(7) In subsections (6) and (6A) —

"civil partnership agreement" has the meaning given by section 73 of the Civil Partnership Act 2004;

"child" means a person under the age of 18 years;

"parental responsibility" has the same meaning as in the Children Act 1989;

"relative" has the meaning given by section 63(1) of the Family Law Act 1996.

(8) In proceedings for an offence under this section it is a defence for A to show that—

(a) in engaging in the behaviour in question, A believed that he or she was acting in B's best interests, and

(b) the behaviour was in all the circumstances reasonable.

(9) A is to be taken to have shown the facts mentioned in subsection (8) if—

(a) sufficient evidence of the facts is adduced to raise an issue with respect to them, and

(b) the contrary is not proved beyond reasonable doubt.

(10) The defence in subsection (8) is not available to A in relation to behaviour that causes B to fear that violence will be used against B.

(11) A person guilty of an offence under this section is liable—

(a) on conviction on indictment, to imprisonment for a term not exceeding five years, or a fine, or both;

(b) on summary conviction, to imprisonment for a term not exceeding the general limit in a magistrates' court, or a fine, or both.

Het te beschermen rechtsgoed

De Engelse wetgever heeft niet als zodanig geduid wat het in sectie 76 te beschermen rechtsgoed is. Horder spreekt in relatie tot sectie 76 van 'lifestyle autonomy': de vrijheid om, al dan niet in afhankelijkheid van of samenwerking met anderen, een authentieke auteur van het eigen leven te zijn. Horder ziet 'lifestyle autonomy' als een rechtsgoed met grote intrinsieke waarde, dat onderliggend is aan veel intrinsiek gewaardeerde persoonlijke en interpersoonlijke rechtsgoederen en dat vrijheid van dwang en onrechtmatige beïnvloeding impliceert.[343] In het hiernavolgende zal deze 'levensstijlautonomie' als het door sectie 76 beschermde rechtsbelang worden beschouwd.

[343] Horder 2022, p. 49-50, 72, 348.

Richtlijnen ter interpretatie

De in sectie 76 verboden gedragingen worden niet in de wetgeving toegelicht. Voor de invulling van delictsbestanddelen mogen rechters verwijzen naar de 'Explanatory Notes' bij de wet,[344] maar ook de toelichting gegeven in de 'Explanatory Notes' bij de Serious Crime Act 2015 geeft geen duidelijkheid over welke gedragingen precies onder de strafbepaling vallen en hoe de delictsbestanddelen moeten worden ingevuld.[345] De delictsbestanddelen zijn daarom in sterke mate vatbaar voor rechterlijke interpretatie,[346] waarbij de rechter houvast dient te zoeken in andere bronnen.

Voorbeelden van strafbare gedragingen zijn wel in het *Statutory Guidance Framework* van het Home Office geschetst,[347] dat als een bron van *soft law* kan worden beschouwd en niet verbindend is.[348] Het *Statutory Guidance Framework* is een richtlijn (in de vorm van 'Statutory Guidance') gebaseerd op sectie 77 van de Serious Crime Act. Die sectie, getiteld 'Guidance about investigation of offences under section 76', luidt:

> (1) The Secretary of State may issue guidance about the investigation of offences under section 76 to whatever persons the Secretary of State considers appropriate.
>
> (2) The Secretary of State may revise any guidance issued under this section.
>
> (3) The Secretary of State must arrange for any guidance issued or revised under this section to be published.

De laatste versie van het *Statutory Guidance Framework* die betrekking heeft op *controlling or coercive behaviour* dateert van 5 april 2023. Alle personen of instanties die overtredingen onderzoeken met betrekking tot *controlling or coercive behaviour* onder

[344] Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 454-455.
[345] Die toelichting is opgesteld door het Home Office (een ministerieel departement) om de lezer te helpen de Serious Crime Act te begrijpen en dient in samenhang met die wet te worden gelezen. De toelichting is niet door het parlement goedgekeurd en maakt geen deel uit van de wet. De 'notes' zijn geen, en zijn ook niet bedoeld als, uitgebreide beschrijving van de wet. Waar een sectie of een deel van een sectie geen uitleg of commentaar lijkt te behoeven, wordt (daarom) geen toelichting gegeven. Zie de Explanatory Notes bij de Serious Crime Act 2015, Chapter 9, randnummers 1, 2, 312 en 313.
[346] Opgemerkt wordt dat dit past binnen een *common law*-rechtsstelsel, waarin rechtsontwikkeling voor een groot deel door rechtspraak plaatsvindt.
[347] Zie hierna in paragraaf 3.6.3.1.
[348] Bailey, Ching en Taylor spreken in dit verband van 'administrative quasi-legislation', die geen directe rechtskracht heeft. Zie: Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 347. In een van de voor dit onderzoek afgenomen interviews werd erop gewezen dat de term 'law' (in 'soft law') in dit verband wellicht misleidend is, waar het *Statutory Guidance Framework* feitelijk slechts een beleid(sdocument) betreft. Zie ook Bettinson en McQuigg, die spreken van een niet-bindend document; Bettinson & McQuigg 2023, p. 20.

sectie 76 van de 2015 Act moeten hier rekening mee houden. Deze richtlijn is primair gericht op wettelijke en niet-wettelijke instanties die ten behoeve van slachtoffers of met daders werken, zoals (onder meer) de politie en strafrechtelijke instanties.[349]

Het *Statutory Guidance Framework* verwijst naar de *Crown Prosecution Service Legal Guidance on Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship*[350] voor verdere richtsnoeren.[351] Deze 'Prosecution guidance' bevat richtlijnen om ervoor te zorgen dat openbaar aanklagers eerlijker, transparanter en consistenter kunnen beslissen.[352] Net als het *Statutory Guidance Framework* kan deze 'Prosecution guidance' als een bron van *soft law* worden beschouwd.

Daarnaast bestaan er Guidelines van de Sentencing Council met betrekking tot Controlling or coercive behaviour in an intimate or family relationship, die richtlijnen bevatten voor straftoemeting.[353] Omdat deze laatste geen betrekking hebben op de inhoud en uitleg van de strafbepaling, zullen deze straftoemetingsrichtlijnen verder buiten beschouwing blijven.

Territoriale werking

Het parlement van het Verenigd Koninkrijk maakt normaal gesproken geen wetten met betrekking tot zaken die binnen de bevoegdheid van het Schotse parlement, het Welshe parlement ('Welsh Parliament' (voorheen: 'National Assembly for Wales') of 'Senedd Cymru') of de Noord-Ierse Assemblee vallen zonder de toestemming van het relevante orgaan. Deze constitutionele overeenkomst wordt ook wel de Sewel-conventie genoemd. Toestemming wordt uitgedrukt door middel van een wetgevende toestemmingsmotie ('Legislative Consent Motion').[354] De National Assembly for Wales stemde op 28 januari 2015 in met een toestemmingsmotie om de bepalingen in het toenmalige wetsvoorstel ('Serious Crime Bill') met betrekking tot 'controlling or coercive behaviour in intimate of family relationships' door het parlement van het Verenigd Koninkrijk te laten behandelen.[355]

Uit sectie 87 lid 1 sub e van de Serious Crime Act 2015 (getiteld 'Extent') volgt dat sectie 76 (enkel) voor Engeland en Wales geldt (en niet voor Schotland en Noord-Ierland).[356] Echter, op basis van de op 29 juni 2021 ingevoegde sectie 76A van de Serious Crime Act

[349] Zie het *Statutory Guidance Framework* van 5 april 2023.
[350] Zie de Legal Guidance van de Crown Prosecution Service, versie 7 februari 2025.
[351] Zie het *Statutory Guidance Framework* van 5 april 2023, p. 34-50.
[352] Zie de informatie over de Prosecution guidance op de website van de Crown Prosecution Service.
[353] Zie de Sentencing Guidelines voor het Crown Court en voor het Magistrates Court.
[354] Zie de informatie op de website van het parlement van het Verenigd Koninkrijk met betrekking tot de Serious Crime Act, onder het kopje: 'Legislative Consent Motions-devolved legislatures'.
[355] Zie de brief met bijlage van de National Assembly for Wales d.d. 29 januari 2015.
[356] Zie – contrair – ook sectie 87 lid 7 van de Serious Crime Act 2015.

2015,[357] heeft sectie 76 ook territoriale werking buiten het Verenigd Koninkrijk, indien de dader een Brits staatsburger is of zijn gewone verblijfplaats heeft in Engeland of Wales.

3.6.2 Typering van het delict

Voor strafbaarheid op grond van sectie 76 van de Serious Crime Act is, gelet op het bepaalde in lid 1 sub c, vereist dat het gedrag een 'serious effect' heeft gehad op de ander. Zoals hierna in meer detail zal worden besproken, is op grond van lid 4 sprake van dit 'serious effect' als het gedrag bij minstens twee gelegenheden leidt tot de angst bij de ander dat geweld tegen hem of haar zal worden gebruikt of als het gedrag bij de ander ernstige ongerustheid of stress veroorzaakt die een aanzienlijk negatief effect heeft op zijn of haar dagelijkse activiteiten. Hieruit blijkt dat op basis van de Nederlandse doctrine sprake is van een **materieel omschreven delict**, nu strafbaarheid afhankelijk is gesteld van het daadwerkelijk bereiken van een resultaat.[358] Om die reden zal hierna worden ingegaan op 'the result element of the offence', waaronder het voor strafbaarheid vereiste oorzakelijk verband tussen gedrag en het resultaat.

Volgens de Nederlandse doctrine kan de strafbepaling tevens als **krenkingsdelict** worden getypeerd. Er wordt immers gereageerd op een daadwerkelijke schending van een rechtsgoed (in de vorm van een 'serious effect' op de levensstijlautonomie van het slachtoffer), en niet slechts op een gevaar voor krenking daarvan.[359]

3.6.3 De objectieve zijde van het delict

In het hiernavolgende wordt eerst de delictsgedraging in lid 1 van sectie 76 ontleed en vervolgens worden de (overige) objectieve delictsbestanddelen geïdentificeerd. Daarbij zal afzonderlijk stil worden gestaan bij de vereisten van dader-slachtofferrelatie, herhaling, tijdsomvang en ernst, alsook bij het strafbare gevolg en de causaliteit.

3.6.3.1 De delictsgedraging

De delictsgedraging is in lid 1 van sectie 76 te vinden:

---

[357] Hoewel het feit dat de Domestic Abuse Act 2021, hoofdstuk 17, lijst 3, sectie 74, paragraaf 3 (waarmee sectie 76A Serious Crime Act werd ingevoerd) per 29 juni 2021 in werking is getreden erop zou kunnen duiden dat de wetgever van mening was dat het delict van controlerend of dwingend gedrag vóór die datum niet van toepassing zou zijn geweest op gedrag buiten het Verenigd Koninkrijk, was het op basis van het common law-beginsel van 'substantial measure' toch reeds mogelijk om territoriale toepassing van sectie 76 van de Serious Crime Act 2015 aan te nemen, als een substantiële mate van de gedragingen die het delict vormden in het Verenigd Koninkrijk had plaatsgevonden. Zie: Court of Appeal (Criminal Division) 7 november 2023, [2023] *EWCA Crim* 1409 en [2023] 11 *WLUK* 440 (*R. v NS*).

[358] De Hullu & Van Kempen 2024, p. 85-86. In de Engelstalige literatuur wordt van een 'result crime' gesproken; zie Clarkson, Keating & Cunningham 2010, p. 72.

[359] De Hullu & Van Kempen 2024, p. 83-84.

(1) A person (A) commits an offence if—

(a) A repeatedly or continuously engages in behaviour towards another person (B) that is controlling or coercive,

(…)

Uit de vergelijkingen van Bettinson en van Loveless, Allen & Derry met (onder andere) de Schotse Domestic Abuse Act volgt dat sectie 76 geen betrekking heeft op gedragingen die gericht zijn tegen een derde, welke een effect hebben op het (primaire) slachtoffer.[360] In het inleidende hoofdstuk werd al genoemd dat de delictsgedraging een onderdeel vormt van de *actus reus*. Zoals de term *actus reus* suggereert, dient de gedraging wederrechtelijk ('unlawful') te zijn, in de zin dat de dader geen toestemming[361] tot het verrichten van die gedraging had.[362] Deze wederrechtelijkheid komt neer op 'absence of defence', oftewel: de afwezigheid van een strafuitsluitingsgrond.[363] Nu dit zo bezien om een negatieve strafbaarheidsvoorwaarde gaat en niet om een positieve strafbaarheidsvoorwaarde waarvan het vervuld zijn moet worden bewezen, zal hierna – gelet op de onderzoeksvraag – slechts in beperkte mate verder op de eis van wederrechtelijkheid worden ingegaan.[364] Hoewel de eis van *voluntariness* – de eis dat de gedraging van de dader een door diens wil gecontroleerde lichaamsbeweging betreft – met enige welwillendheid als een positieve strafbaarheidsvoorwaarde kan worden gezien, zal deze bij gebrek aan relevantie buiten beschouwing blijven nu het hierbij – zo mag worden aangenomen – om wel zeer uitzonderlijke gevallen zal gaan.[365]

De nevenschikking 'or' in 'controlling or coercive'

Waar in lid 1 sub a wordt gesproken van 'controlling *or* coercive', kan dit worden gelezen alsof wordt gesuggereerd dat de omschrijving van het gedrag (en daarmee ook de strafbaarheid) uiteenvalt in controlerend gedrag enerzijds en dwingend gedrag anderzijds. Wiener stelt dat het voegwoord 'or' zowel gebruikt kan worden om mogelijkheden met elkaar te verbinden, als om alternatieven uit te drukken,[366] maar dat

[360] Bettinson 2020, p. 201 en 205; Loveless, Allen & Derry 2022, p. 458.
[361] Ten aanzien van het hiervoor genoemde beschermde rechtsgoed van 'lifestyle autonomy', acht Horder toestemming van de persoon tot wie het gedrag is gericht – in algemene zin – een rechtvaardiging die de wederrechtelijkheid wegneemt. Zie: Horder 2022, p. 165.
[362] Horder 2022, p. 108.
[363] Clarkson, Keating & Cunningham 2010, p. 70.
[364] Dit enkel ten behoeve van de bespreking van de wettelijke exceptie van sectie 76, lid 8 (in paragraaf 3.6.5) en omwille van de vergelijkbaarheid met de andere onderzochte rechtsstelsels.
[365] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 37-38.
[366] Hoewel het Nederlandse voegwoord 'of' volgens Van Dale (onder meer) wordt gebruikt om twee mogelijkheden te geven die elkaar uitsluiten, sluit het voegwoord de betekenis 'en' niet automatisch uit; het voegwoord 'of' houdt als regel ook de mogelijkheid van beide verbonden

er tot op heden vanuit de academische wereld en de rechtspraktijk niet is gesuggereerd dat de bedoeling van de wetgever is geweest het woord in laatstbedoelde zin te gebruiken. Hoewel in de eerdere versie van het Statutory Guidance Framework (van december 2015) controlerend gedrag en dwingend gedrag afzonderlijk werden gedefinieerd,[367] moet dit niet worden begrepen als een indicatie dat het ene kan bestaan zonder het andere.[368] Dit is in het huidige Statutory Guidance Framework 2023 eveneens het geval. Om die reden zal in dit hoofdstuk dan ook van 'controlerend *of* dwingend gedrag' worden gesproken.

Voorbeelden van delictsgedragingen

In het Statutory Guidance Framework wordt een lijst met voorbeelden gegeven van gedragingen die binnen het bereik van 'controlling or coercive behaviour' vallen, ingedeeld in de categorieën fysiek en seksueel geweld, psychisch geweld, controlerend gedrag, beperkend gedrag en dreigend gedrag.[369] Voortbouwend op de voorbeelden uit het Statutory Guidance Framework, worden door de Crown Prosecution Service de volgende (niet-limitatief bedoelde) voorbeelden gegeven van gedragingen die onderdeel kunnen uitmaken van 'controlling or coercive behaviour':[370]

- het isoleren van een persoon van diens vrienden en familie;
- het onthouden van iemands basisbehoeften;
- het monitoren van iemands tijd;
- iemand monitoren via online communicatietools of spyware;
- het gebruiken van digitale systemen zoals slimme apparaten of sociale media om iemand te dwingen, te controleren of van streek te maken, inclusief het plaatsen van 'triggerend' materiaal;
- de controle over aspecten van iemands dagelijkse leven overnemen, zoals waar die persoon heen kan, wie deze kan zien, wat deze moet dragen en wanneer deze kan slapen; dit kan gepaard gaan met beweringen dat deze interventies in diens eigen belang zijn en met het 'belonen' van 'goed gedrag', bijvoorbeeld met geschenken;
- iemand de toegang tot hulpdiensten ontzeggen, zoals specialistische hulp of (andere) medische diensten;
- een ander herhaaldelijk kleineren, bijvoorbeeld door te vertellen dat deze waardeloos is;

---

delen tegelijk in. Dit sluit overigens aan bij de Nederlandse Aanwijzingen voor de Regelgeving: indien in een opsomming van gevallen 'of' wordt gebruikt, is daaronder mede begrepen de situatie dat meer dan een van de genoemde gevallen zich tegelijk voordoen. Om tot uitdrukking te brengen dat twee of meer genoemde gevallen zich niet gelijktijdig kunnen voordoen, kan gebruikgemaakt worden van woorden als 'hetzij' of 'dan wel' (zie Aanwijzing 3.12).

[367] Zie het Statutory Guidance Framework van december 2015, p. 22.

[368] Dit sluit aan bij Stark, die met zijn afzonderlijke beschrijving van de verschillende aspecten van 'coercive control' niet heeft willen suggereren dat controle en dwang in isolatie bestaan. Zie Stark 2007, p. 228-229; Wiener 2023, p. 132-133; Wiener 2021, p. 168.

[369] Zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 15-16.

[370] Zie de Legal Guidance van de Crown Prosecution Service, versie 7 februari 2025.

- regels en activiteiten afdwingen die iemand vernederen, degraderen of ontmenselijken;
- iemand dwingen deel te nemen aan criminele activiteiten zoals winkeldiefstal, verwaarlozing of misbruik van kinderen, opdat die persoon zichzelf de schuld daarvan geeft en om openbaarmaking aan autoriteiten te voorkomen;
- economisch misbruik, waaronder iemand gedwongen schulden laten aangaan, controle uitoefenen op iemands uitgaven/bankrekeningen/investeringen/hypotheken/uitkeringen, of iemands loon, uitkeringen of toelagen innemen;
- het beheersen van iemands mogelijkheden om naar school of een studieplek te gaan;
- iemand dreigen met pijniging of doding;
- iemand dreigen met het schaden van een kind;
- iemand dreigen met het onthullen of publiceren van diens privé-informatie;
- iemand dreigen met het pijn doen of fysiek schaden van een huisdier van het gezin;
- iemand mishandelen;
- iemand fysiek intimideren, zoals deuren blokkeren en vuisten ballen/schudden;
- iemands goederen vernielen, bijvoorbeeld huishoudelijke goederen;
- iemands toegang tot vervoer of werk verhinderen;
- iemand verhinderen een taal te leren of te gebruiken, of vrienden te maken buiten diens etnische of culturele achtergrond;
- iemands familie-eer schaden of reputatieschade toebrengen;
- iemand dreigen met of het plegen van seksueel geweld;
- reproductieve dwang toepassen tegen iemand, waaronder het beperken van diens toegang tot anticonceptie, weigeren om een anticonceptiemethode te gebruiken, zwangerschap afdwingen, het afdwingen om abortus, in-vitrofertilisatie (IVF) of een andere procedure te ondergaan, of het weigeren van toegang tot dergelijke procedures;
- iemand middelen zoals alcohol of drugs laten gebruiken, om hem of haar te controleren door middel van afhankelijkheid, of door toegang tot middelen te controleren;
- openbaarmaking van iemands seksuele geaardheid;
- openbaarmaking van iemands hiv-besmetting of andere medische aandoening zonder zijn of haar toestemming;
- het achterhouden en/of vernietigen van iemands immigratiedocumenten, zoals paspoorten en visa;
- iemand dreigen tegen diens wil in een instelling te plaatsen, bijvoorbeeld een verzorgingshuis, een instelling voor begeleid wonen, een instelling voor geestelijke gezondheidszorg, enz. (met name iemand die afhankelijk is van zorg).

Opvallend is dat de voornoemde gedragingen – die in een aantal gevallen op zichzelf niet strafbaar zijn – psychisch, maar ook fysiek, seksueel en economisch geweld en misbruik omvatten. Dit sluit aan bij het sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control*, waarin het geweld zich – zoals gezegd – niet noodzakelijkerwijs beperkt tot niet-fysiek

geweld. Meestal wordt onder sectie 76 een combinatie van psychische en fysieke geweldsgedragingen tenlastegelegd,[371] hoewel er veroordelingen bekend zijn waarin enkel sprake was van niet-fysieke vormen van geweld.[372] Dit is in lijn met het Statutory Guidance Framework 2023, waaruit volgt dat (bedreiging met) geweld niet aanwezig hoeft te zijn om van controlerend of dwingend gedrag te kunnen spreken.[373]

Uit de gevonden (rechts)bronnen blijkt niet of 'controlling or coercive behaviour' ook louter uit omissies kan bestaan. Naar haar aard is evenwel moeilijk voor te stellen dat dwang of controle enkel door middel van een niet-handelen kan worden uitgeoefend. Bovendien formuleert sectie 76 geen zorgplicht, waardoor deze basis van strafbaarheid lijkt te zijn uitgesloten.[374]

3.6.3.2 Vereiste dader-slachtofferrelatie

Aanvankelijk werd in het tweede lid van sectie 76 (nog) de vereiste relatie tussen dader en slachtoffer relatief beperkt ingevuld:[375]

> (2) A and B are "personally connected" if—
>
> (a) A is in an intimate personal relationship with B, or
>
> (b) A and B live together and—
>
> (i) they are members of the same family, or
>
> (ii) they have previously been in an intimate personal relationship with each other.

In deze oorspronkelijke – thans vervallen – bepaling was de vereiste slachtoffer-daderrelatie in geval van familieleden en mensen die voorheen een intieme persoonlijke relatie met elkaar hadden slechts aanwezig indien de dader ten tijde van de controlerende of dwingende gedragingen samenwoonde met het slachtoffer.[376]

---

[371] Zie Bettinson 2020, p. 213, alsook de bevindingen in paragraaf 3.7 onder het kopje 'De vervolgingspraktijk en samenloop'.
[372] Bettinson 2020, p. 202.
[373] Zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 11.
[374] Keiler 2019, p. 138.
[375] Dit vanuit het idee dat wanneer de samenwoning tussen ex-partners wordt verbroken, de bepalingen onder de Protection from Harassment Act 1997 van toepassing zouden zijn. Bettinson wijst in dit verband erop dat de focus niet op de locatie van de gedragingen zou moeten liggen, maar op de relatie waarbinnen deze plaatsvinden. Zie: Bettinson 2020, p. 212.
[376] McGorrery & McMahon 2019a, p. 958.

Op basis van een analyse van McGorrery en McMahon van veroordelingen[377] leek aan dit samenwoningsvereiste echter niet altijd te zijn voldaan. In ten minste zes gevallen waren er aanwijzingen dat de overtreder was veroordeeld voor controlerend of dwingend gedrag op basis van gedragingen die (ten minste gedeeltelijk) na de beëindiging van de relatie met het slachtoffer plaatsvonden en niet tijdens een periode van hun samenwonen.[378] Gezien de ogenschijnlijke verwarring, leek het de auteurs raadzaam dat de wetgever verduidelijking zou geven over de reikwijdte van de strafbepaling en nader zou onderbouwen= waarom hij de reikwijdte van het delict heeft beperkt tot relatietypen zoals genoemd in het tweede lid. Daarbij verdiende de kwestie of samenwonen een voorwaarde zou moeten zijn voor een of alle vastgelegde relatietypen volgens hen ook overweging.[379]

Door de hierboven genoemde wijziging middels sectie 68 (lid 3) van de Domestic Abuse Act 2021 is dit tweede lid vervallen. Zoals hiervoor reeds bleek, is als gevolg van diezelfde wijzigingswet in het eerste lid thans een verwijzing naar het (eveneens door die wet aangepaste) zesde lid opgenomen. Lid 1 van sectie 76 van de Serious Crime Act luidt sindsdien:

> A person (A) commits an offence if—
>
> (a) (…)
>
> (b) at the time of the behaviour, A and B are personally connected *(see subsection (6))*[380],
>
> (…)

In het huidige lid 6 wordt de definitie van ‘personally connected’ gegeven:

[377] Deze analyse van 107 veroordelingen vond plaats op basis van mediaberichten. Zoals de auteurs zelf ook stelden, betekende hun vertrouwen op mediaberichten dat er een kans is dat sommige van de rechterlijke beslissingen die zij als twijfelachtig hebben aangemerkt, legitiem betrekking hadden op (voormalige) intieme partners die nog steeds samenwoonden (en daarom binnen de reikwijdte van de toenmalige wetgeving vielen). De feitelijke omstandigheden van elke zaak leken echter anders te suggereren; zie McGorrery & McMahon 2019a, p. 960.
[378] Daarentegen hebben andere zaken aangetoond dat duidelijk is voldaan aan de vereiste dat het ‘gedrag’ plaatsvond terwijl de partijen samenwoonden, aangezien het controlerende of dwingende gedrag volledig voorafging aan het einde van de relatie, met aanvullende aanklachten van stalking of intimidatie met betrekking tot relevant gedrag na de scheiding; McGorrery & McMahon 2019a, p. 958, 959.
[379] McGorrery & McMahon 2019a, p. 960, 965.
[380] Cursivering auteur ter aanduiding van de wijziging in de bepaling.

(6) A and B are "personally connected" if any of the following applies—

(a) they are, or have been, married to each other;

(b) they are, or have been, civil partners of each other;

(c) they have agreed to marry one another (whether or not the agreement has been terminated);

(d) they have entered into a civil partnership agreement (whether or not the agreement has been terminated);

(e) they are, or have been, in an intimate personal relationship with each other;

(f) they each have, or there has been a time when they each have had, a parental relationship in relation to the same child (see subsection (6A));

(g) they are relatives.

Zoals hiervoor al aan de orde kwam, heeft sectie 76 sindsdien[381] ook betrekking op bepaalde categorieën niet-samenwonenden, onder wie ex-partners en familieleden.[382] De wet definieert niet wat onder 'intieme persoonlijke relatie' in de zin van lid 6 sub e moet worden verstaan. De Crown Prosecution Service valt daarom terug op de betekenis die hieraan in het normale taalgebruik wordt gegeven. Hoewel veel intieme persoonlijke relaties een seksuele relatie zullen omvatten, is dit geen vereiste. Het begrip kan ook relaties omvatten waarbij een andere vorm van persoonlijke of emotionele intimiteit bestaat, bijvoorbeeld als het slachtoffer en de verdachte met elkaar daten of een bed

[381] Het laten vervallen van de 'living together requirement' had geen terugwerkende kracht; zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 50 onder punt 139. Ook de Crown Prosecution Service benadrukt dat de wijziging niet retroactief is en dus niet van toepassing is op *controlling of coercive behaviour* dat dateert van vóór 5 april 2023. Deze opmerking lijkt wellicht overbodig, gelet op het feit dat door de wijziging in het personele bereik van sectie 76 de strafbaarheid werd uitgebreid, waaraan grenzen worden gesteld door het legaliteitsbeginsel in strafzaken. McGorrery & McMahon wijzen er in hun analyse van veroordelingen tot eind april 2018 echter op dat in een aantal zaken abusievelijk feiten van vóór de inwerkingtreding van sectie 76 zijn meegenomen in de veroordelingen, en de bepaling dus retroactief is toegepast. Zie: McGorrery & McMahon 2019a, p. 960-962. Zie voor een voorbeeld waarin wel op correcte wijze met feiten van vóór 2015 is omgegaan: Court of Appeal (Criminal Division) 19 november 2021, [2021] *EWCA* Crim 1720 (*R. v AAM*).

[382] Hierdoor is de definitie in lijn gebracht met de definitie van 'domestic abuse' in section 1 en 2 van de Domestic Abuse Act 2021. Zie: Wiener 2023, p. 151, 152 en de verklaring namens het Home Office van 1 maart 2021.

delen. Het kernaspect is intimiteit: het slachtoffer en de verdachte hoeven (daarvoor) niet samen te wonen of een bepaalde vorm van relatie te hebben.[383]

Lid 4 van de voornoemde sectie 68 van de Domestic Abuse Act 2021 leidde eveneens tot toevoeging van lid 6A aan sectie 76, welke bepaling (in relatie tot het zesde lid) de definitie van een ouder-kindrelatie geeft:

> (6A) For the purposes of subsection (6)(f) a person has a parental relationship in relation to a child if—
>
> (a) the person is a parent of the child, or
>
> (b) the person has parental responsibility for the child.

Tot slot heeft lid 5 van sectie 68 van de Domestic Abuse Act 2021 een verwijzing naar dit lid 6A toegevoegd aan het zevende lid van sectie 76 van de Serious Crime Act 2015. Die laatste bepaling bevat eveneens definities:

> (7) In subsections (6) and (6A) —
>
> "civil partnership agreement" has the meaning given by section 73 of the Civil Partnership Act 2004;
>
> "child" means a person under the age of 18 years;
>
> "parental responsibility" has the same meaning as in the Children Act 1989;
>
> "relative" has the meaning given by section 63(1) of the Family Law Act 1996.

Na de wetswijzigingen ten aanzien van de vereiste dader-slachtofferrelatie te hebben besproken, dient opgemerkt te worden dat het derde lid, dat al sinds de invoering van sectie 76 bestaat, een belangrijke beperking vormt op het 'slachtoffer-bereik' van de bepaling:

> (3) But A does not commit an offence under this section if at the time of the behaviour in question—

[383] Zie de Legal Guidance van de Crown Prosecution Service, versie 7 februari 2025.

> (a) A has responsibility for B, for the purposes of Part 1 of the Children and Young Persons Act 1933 (see section 17 of that Act), and
>
> (b) B is under 16.

Onder dit derde lid, sub a, wordt verwezen naar sectie 17 van de Children and Young Persons Act 1933.[384] Die bepaling luidt:

> (17) Interpretation of Part I.
>
> (1) For the purposes of this Part of this Act, the following shall be presumed to have responsibility for a child or young person—
>
> (a) any person who—
>
> (i) has parental responsibility for him (within the meaning of the Children Act 1989); or
>
> (ii) is otherwise legally liable to maintain him; and
>
> (b) any person who has care of him.
>
> (2) A person who is presumed to be responsible for a child or young person by virtue of subsection (1)(a) shall not be taken to have ceased to be responsible for him by reason only that he does not have care of him.

Sectie 76 van de Serious Crime Act is dus niet van toepassing als het gedrag in kwestie wordt verricht door personen die het (ouderlijk) gezag over het kind hebben of het kind verzorgen, en gericht is tegen een kind jonger dan 16 jaar. De reden hiervan is erin gelegen dat het strafrecht – met name het strafbare feit van kindermishandeling ('Cruelty to persons under sixteen') van sectie 1 van de Children and Young Persons Act 1933 – al bescherming biedt tegen dergelijk gedrag.[385]

Overigens vallen situaties van controlerend of dwingend gedrag van kind richting ouder (wel) ook onder de bepaling. Bettinson en Quinlan pleiten evenwel voor een decriminalisering van geweld dat onder sectie 76 valt en gepleegd wordt door adolescenten jegens hun ouder(s), vanwege de unieke kwetsbaarheden van zowel de

[384] Zie de Children and Young Persons Act 1933.
[385] Zie de Explanatory notes bij sectie 76, randnummer 312.

ouder als de adolescent-dader bij dit type geweld, alsook mensenrechten die op basis van die kwetsbaarheden gelijke bescherming van beide partijen vereisen.[386]

3.6.3.3 Eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst

In sectie 76 lid 1, sub a en c, zijn eisen van herhaling en ernst van het effect van de gedraging vervat:

> A person (A) commits an offence if—
>
> (a) A repeatedly or continuously engages in behaviour towards another person (B) that is controlling or coercive,
>
> (b) (…)
>
> (c) the behaviour has a serious effect on B, and
>
> (d) (…)

Hierna zal eerst worden stilgestaan bij de eis van 'repeatedly or continuously', om vervolgens in te gaan op het gevolg dat is vereist voor strafbaarheid ('a serious effect on B').

De eis van herhaling: 'repeatedly or continuously'

Per definitie volstaat één enkel incident niet voor strafbaarheid; het bestanddeel 'repeatedly' veronderstelt dat het gedrag tijdens twee of meer gelegenheden heeft plaatsgevonden. Echter, de wet zelf, noch de toelichting daarbij, geeft duidelijkheid over wat precies onder 'repeatedly or continuously' moet worden verstaan. Zo wordt bijvoorbeeld niet gespecificeerd welk tijdsbestek tussen herhaalde incidenten van controlerend of dwingend gedrag is vereist. De gedragingen hoeven daarom niet noodzakelijkerwijs onmiddellijk na elkaar plaats te hebben. Wanneer het gedrag bij twee gelegenheden plaatsvindt, die verspreid zijn over een langere periode (met bijvoorbeeld tien jaar tijd tussen de gedragingen), is het onwaarschijnlijk dat dit gedrag wordt beschouwd als gedrag dat herhaaldelijk of continu heeft plaatsgevonden.[387] Bettinson merkt op dat ook wanneer een bepaald gedrag(spatroon) zich slechts over een relatief korte tijdsperiode heeft uitgestrekt, sprake kan zijn van strafbaarheid.[388] De wet en de interpretatieve bronnen stellen geen eisen aan een minimale tijdsomvang.

[386] Bettinson & Quinlan 2020.
[387] Zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 11.
[388] Bettinson 2020, p. 203.

Van strafbaarheid kan ook sprake zijn indien het gedrag 'continuously' – oftewel op een voortdurende basis – heeft plaatsgevonden.[389] Het Statutory Guidance Framework 2023 bevestigt dat de strafbepaling geen betrekking heeft op een enkel incident, maar op een 'pattern of behaviour',[390] een van de kernaspecten van het sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control* (zie paragraaf 1.5.2.2).[391] Uit de verschillende richtlijnen volgt dat niet is vereist dat de herhaalde of voortdurende gedragingen van dezelfde aard zijn.[392]

In de op sectie 76 toegespitste modeltenlastelegging die de Crown Prosecution Service geeft, is slechts een begin- en einddatum van de gedragingen opgenomen.[393] Dit lijkt te bevestigen dat de wetgever weg heeft willen bewegen van de incident-specifieke focus zoals gehanteerd binnen het 'course of conduct'-model van de Protection from Harassment Act 1997, wat ertoe leidt dat de openbaar aanklager de bijzonderheden (zoals datum, tijd en plaats) van alle afzonderlijke dwingende en controlerende gedragingen in de periode tussen die begin- en einddatum niet in de tenlastelegging hoeft op te nemen.[394] Op basis van 107 succesvolle vervolgingen ter zake van sectie 76 concludeerden McGorrery & McMahon in 2019 dat uit geen van die gevallen bleek dat er noemenswaardige problemen zijn geweest met betrekking tot het feit dat de openbaar aanklager geen bijzonderheden van *alle* gedragingen hoefde neer te leggen, zoals data, tijden en locaties van het vermeende gedrag.[395]

De ernst van de gevolgen: 'serious effect'

Zoals hiervoor reeds bleek, is op grond van lid 1 sub b vereist dat het gedrag een 'serious effect' op het slachtoffer heeft gehad. In lid 4 is als volgt gespecificeerd wanneer er sprake is van een 'serious effect':

---

[389] Zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 11 en 37, en de Guidance van de Crown Prosecution Service.
[390] Zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 5, 10, 11. Hier lijkt een juridische inconsistentie te bestaan: uit de definitie van 'domestic abuse' in sectie 1 lid 3 van de Domestic Abuse Act 2021 volgt dat gedrag als 'abusive' wordt gekwalificeerd indien het bestaat uit 'controlling or coercive behaviour' (of een andere vorm van geweld die in dat lid wordt genoemd), waarbij het niet uitmaakt of het gedrag uit een enkel incident of uit een gedragslijn bestaat. Zie: Wiener 2023, p. 151-152.
[391] In de definitiebepaling van 'domestic abuse' in sectie 1 lid 3 van de Domestic Abuse Act 2021 worden fysiek en seksueel misbruik, geweld en bedreiging, economisch misbruik en psychisch misbruik als 'bullet points' náást *controlling or coercive behaviour* geplaatst, terwijl deze vormen van geweld en misbruik juist onderdeel zijn van de strategie die met het sociaalwetenschappelijke concept *coercive control* wordt omschreven. In de woorden van Wiener: 'This makes no sense'. Hier wordt duidelijk hoe de sociaalwetenschappelijke en juridische conceptualisering van een bepaald fenomeen uiteen kan lopen. Zie: Wiener 2023, p. 151-152.
[392] Zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 11 en de Guidance van de Crown Prosecution Service.
[393] Zie de Legal Guidance van de Crown Prosecution Service, versie 7 februari 2025.
[394] Wiener 2023, p. 132. Wiener spreekt in dit verband van een meer contextuele benadering, die sterker in lijn is met de chronische aard van *coercive control*.
[395] McGorrery & McMahon 2019a, p. 957 en 963.

(4) A's behaviour has a "serious effect" on B if—

(a) it causes B to fear, on at least two occasions, that violence will be used against B, or

(b) it causes B serious alarm or distress which has a substantial adverse effect on B's usual day-to-day activities.

Hierna zal eerst op de te bewijzen[396] gevolgen en de vereiste ernst daarvan worden ingegaan, om in paragraaf 3.6.3.4 stil te staan bij het vereiste causale verband tussen deze gevolgen en de gedragingen van de verdachte.

De wetgever heeft in de *Explanatory notes* geen toelichting gegeven op lid 4. Wel geeft het Statutory Guidance Framework 2023 een niet-limitatief bedoelde opsomming van voorbeelden van een *serious effect* van de gedraging van de dader op het slachtoffer.[397] Hiervan kan sprake zijn als de dader bewerkstelligt:

- het stoppen of veranderen van de manier waarop het slachtoffer socialiseert;
- achteruitgang/verval van de fysieke of mentale gezondheid van het slachtoffer;
- een verandering in de huiselijke routine van het slachtoffer, onder andere in verband met etenstijden of huishoudelijk werk;
- een door het slachtoffer treffen van maatregelen thuis om zichzelf of de kinderen te beschermen;
- veranderingen in werkpatronen, tewerkstellingsstatus of routes naar het werk van het slachtoffer;
- een gemonitord worden van het slachtoffer en het moeten rapporteren aan de dader;
- een beperking van het slachtoffer in diens financiële onafhankelijkheid, bijvoorbeeld doordat de dader de toegang tot geld ontzegt, het slachtoffer verhindert te werken, diens werkgelegenheid of sociale uitkeringen saboteert, de toegang tot gezamenlijke bankrekeningen ontzegt of dwingt schulden aan te gaan;
- verhindering van toegang van het slachtoffer tot medicatie, telefoon en internetgebruik;
- dat het slachtoffer zich niet in staat voelt om bezoek van familie of vrienden te ontvangen;
- dat het slachtoffer zich niet in staat voelt om deel te nemen aan activiteiten waarvan hij/zij eerder genoot;
- dat het slachtoffer sociaal geïsoleerd raakt;
- dat het slachtoffer gedicteerd wordt in wat hij/zij wel of niet kan dragen;

[396] Bettinson 2020, p. 206.
[397] Zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 12.

- emotionele en psychische schade bij het slachtoffer, zoals angst, depressie en post-traumatische stressstoornis;
- een gestraft worden van het slachtoffer of het moeten opvolgen van regels;
- dat het slachtoffer leeft in angst voor straf in enige vorm.

Het valt op dat sommige van de bovenstaande voorbeelden eerder de gedragingen van de dader verwoorden (en aansluiting vinden bij de delictsgedragingen die onder paragraaf 3.6.3.1 zijn genoemd), dan de gevolgen daarvan voor het slachtoffer. Het Statutory Guidance Framework 2023 specificeert bovendien niet op welk subonderdeel van lid 4 deze voorbeelden betrekking hebben, maar het is aannemelijk dat de voorbeelden vooral zijn bedoeld ter verduidelijking van hetgeen onder lid 4 sub b moet worden verstaan.

De Guidance van de Crown Prosecution Service geeft (wel expliciet) voorbeelden van een *substantial adverse effect* (in de zin van lid 4 sub b), die grotendeels overlappen met de voorbeelden uit het Statutory Guidance Framework 2023:

- achteruitgang/verval van de fysieke of mentale gezondheid van het slachtoffer;
- niet langer socialiseren door het slachtoffer of het zich terugtrekken uit activiteiten zoals fysieke oefening;
- het door het slachtoffer thuis maatregelen (moeten) treffen om zichzelf of de kinderen te beschermen, zoals bewakingscamera's;
- zelfbeschadiging door het slachtoffer;
- het door het slachtoffer zichzelf niet langer adequaat voorzien van voedsel;
- het door het slachtoffer wijzigen van werkpatronen, tewerkstellingsstatus of routes naar het werk.

In diezelfde richtlijn wordt erop gewezen dat openbaar aanklagers de impact op het slachtoffer dienen te beoordelen door de cumulatieve impact van een patroon van misbruik te herkennen.[398]

Wiener wijst op basis van mediaberichten op een zaak waarin de betreffende rechter een 'serious effect' niet bewezen achtte, omdat het slachtoffer daarvoor te sterk en capabel werd geacht.[399] Dit wijst op een concrete benadering van de vereiste impact, waarbij geen objectivering of abstractie plaatsvindt, maar het bestanddeel 'serious effect' juist een subjectieve invulling krijgt. Dit leidt ertoe dat het uitgangspunt dat de dader het

[398] Zie de Legal Guidance van de Crown Prosecution Service, versie 7 februari 2025.
[399] Zie Wiener 2023, p. 142-143. De mogelijkheid hiertoe werd bevestigd door een van de door Wiener geïnterviewde rechters. Hoewel de betreffende zaak omtrent dader Paul Measor en slachtoffer Lauren Smith veelvuldig in de media is geweest, heeft Wiener zich niet gebaseerd op de primaire bron van het vonnis. In het onderhavige onderzoek is het niet mogelijk gebleken om deze primaire bron (wel) te raadplegen.

slachtoffer heeft te nemen zoals hij is[400] ook in disculperende zin voor de dader kan uitpakken. Predispositie van het slachtoffer, in de vorm van mentale veerkrachtigheid, zou aldus kunnen verhinderen dat 'serious effect' kan worden bewezen.[401]

Een daarmee samenhangend kritiekpunt van Wiener is dat de bepaling in lid 4 'inadequaat/ongepast' zou verwoorden waar de schade aan het slachtoffer uit dient te bestaan.[402] Zij stelt dat met die verwoording te veel nadruk wordt gelegd op de reactie van het desbetreffende slachtoffer op het gedrag van de dader, hetgeen uitdagingen voor de opsporing en vervolging oplevert, maar ook een risico op secundaire victimisatie van het slachtoffer vormt.[403] Zo zou met lid 4 sub a – door te vereisen dat het gedrag het slachtoffer *bij twee of méér gelegenheden* doet vrezen voor gebruik van geweld jegens hem of haar – (alsnog)[404] een incident-specifieke benadering op de loer liggen,[405] terwijl de wetgever zoals gezegd juist het criminaliseren van een bepaald gedrags*patroon* – een wezenskenmerk van *coercive control* – op het oog had. Daarbij merkt Wiener op dat de angst bij slachtoffers van *coercive control* vaak gegeneraliseerd is, en dus niet alleen betrekking heeft op geweld (zoals in lid 4 sub a), maar ook op schaamte en ongenade. Tot slot stelt Wiener dat de formulering van lid 4 sub b te onbepaald is.[406] Daarmee zouden de bedoelingen van de wetgever, het daadwerkelijke resultaat van wetgeving, de empirische werkelijkheid en de sociaalwetenschappelijke conceptualisering niet volledig samenvallen.

3.6.3.4 Vereist gevolg en causaliteit

Waar in de vorige subparagraaf al op de te bewijzen (ernst van de) gevolgen is ingegaan, zal hierna enkel nog stil worden gestaan bij het vereiste **causale verband** tussen deze gevolgen en de gedragingen van de verdachte.

---

[400] Horder 2022, p. 135; Loveless, Allen & Derry 2022, p. 73. Het principe bestaat erin dat eventuele – ook niet door de dader voorziene – kwetsbaarheden en andere bijzonderheden die bij het slachtoffer aanwezig blijken te zijn, voor risico van de dader komen.
[401] Dit sluit aan bij hetgeen Smith en Kloosterhuis – met verwijzing naar HR 24 januari 1950, *NJ* 1950/293, m.nt. Röling (*Eierschedel-arrest*) – stellen: 'Zo heeft men in Engeland bij de vaststelling van een psychische predispositie van het slachtoffer gekozen voor een benadering die aansluit bij de 'egg-shell skull'-regel bij lichamelijke predisposities. Bij een psychische dispositie, spreekt men van een 'egg-shell personality'. Een eierschaalpersoonlijkheid!'. Opgemerkt dient te worden dat hiermee juist wordt verwezen naar een *verhoogde* psychische kwetsbaarheid van het slachtoffer. Zie de weblog van Smith en Kloosterhuis op arsaequi.nl, d.d. 29 november 2024.
[402] Wiener 2023, p. 152.
[403] Wiener 2023, p. 152.
[404] Zie hetgeen in de vorige subparagraaf is opgenomen onder het kopje 'Repeatedly or continuously'.
[405] Wiener 2023, p. 141; McGorrery & McMahon 2019a, p. 962. Barlow spreekt in meer algemene zin van het gevaar van 'incidentalism' bij het opsporen van *coercive control*; zie Barlow 2023, p. 42.
[406] Wiener 2023, p. 141-142. Dit kritiekpunt hangt samen met eisen van rechtszekerheid en een streven om overcriminalisering te vermijden; zie Bettinson 2020, p. 207.

Zoals hiervoor (in paragraaf 3.6.2) in het licht van lid 1 sub c en lid 4 gesteld, betreft sectie 76 een materieel omschreven delict, wat maakt dat een causaal verband tussen de gedraging van de verdachte en bepaalde wettelijk omschreven gevolgen is vereist.[407] Immers, bewezen dient te worden dat het slachtoffer door de gedragingen van de verdachte een 'serious effect' heeft ervaren, hetgeen een drempel voor vervolging – in de vorm van een extra bewijsvereiste – met zich brengt.[408]

Als algemeen principe geldt in het Engelse strafrecht dat voor een strafrechtelijk causaal verband is vereist dat het resultaat niet zou zijn opgetreden zonder het gedrag van de verdachte.[409] Net als in het Nederlandse strafrecht is daarmee – in beginsel[410] – een conditio sine qua non-verband vereist tussen de gedraging en een bepaald gevolg.[411] Het vaststellen hiervan – wat 'factual causation' (feitelijke causaliteit) wordt genoemd – is slechts de eerste stap, waar de vervolgstap betrekking heeft op de vraag of de feitelijke oorzaak ook als *rechts*oorzaak ('legal causation') mag worden gezien.[412] Bij het vaststellen van een strafrechtelijk relevant causaal verband kunnen ook gedragingen van anderen, zoals het slachtoffer en eventuele derden, een rol spelen. Daarbij wordt als vuistregel gehanteerd dat een verdachte niet aansprakelijk is voor gevolgen van zijn gedraging als de op diens gedraging volgende reactie van het slachtoffer niet binnen een reikwijdte van reacties valt die in de omstandigheden als redelijk kunnen worden beschouwd.[413] Valt de reactie van het slachtoffer wél binnen die reikwijdte, dan geldt het in de vorige subparagraaf genoemde principe dat de verdachte het slachtoffer heeft te nemen zoals hij is, en eventuele predispositie van het slachtoffer (dus) voor risico van de verdachte komt. Een verdere uiteenzetting van het leerstuk causaliteit gaat de beschrijving van de strafbaarheidsvoorwaarden van sectie 76 in dit rapport evenwel te buiten en is voor de beantwoording van de hier centraal staande deelvraag ook niet nodig.

3.6.4 De subjectieve zijde van het delict

In sectie 76, lid 1, aanhef en onder sub d zijn de zogenaamde subjectieve delictsbestanddelen te vinden die betrekking hebben op de geestesrichting van de dader ten tijde van diens gedragingen:

---

[407] Zoals Horder stelt, is niet voor ieder type delict causaliteit vereist. Zie Horder 2022, p. 106, 126.
[408] Bettinson 2020, p. 207, 214.
[409] Horder 2022, p. 129-131.
[410] Dit ligt anders bij alternatieve causaliteit (dat wil zeggen: situaties waarin een bepaald gevolg meerdere oorzaken kan hebben gehad) en causaliteit bij omissiedelicten, waar het conditio sine qua non-verband niet met zekerheid kan worden vastgesteld. Dit laatste hoeft geen hindernis te zijn om een bepaald gevolg toch in redelijkheid aan een verdachte toe te rekenen. Dit blijkt ook in het Engelse strafrecht het geval bij causaliteit bij omissiedelicten (zie Horder 2022, p. 139).
[411] Van Veen 1994, p. 392; Loveless, Allen & Derry 2022, p. 63.
[412] Molan, Bloy & Lanser 2003, p. 34-35; Loveless, Allen & Derry 2022, p. 63-64; Horder 2022, p. 131.
[413] Horder 2022, p. 131. Zie: Court of Appeal (Criminal Division) 28 March 2018, [2018] *EWCA* Crim 690, (*R. v Wallace*).

> A person (A) commits an offence if—
>
> (…)
>
> (d) A knows or ought to know that the behaviour will have a serious effect on B.

Op grond van deze bepaling is voor strafbaarheid vereist dat de verdachte wist of behoorde te weten dat zijn of haar gedrag een ernstig effect zou hebben op de ander. Hieruit volgt dat aan (de eisen van) *mens rea* kan zijn voldaan in subjectieve zin, in termen van wat de betreffende dader daadwerkelijk wist ('knows'), dan wel in geobjectiveerde[414] zin, in termen van wat een redelijk persoon behoort te hebben geweten ('ought to know').[415]

Het woord 'knows' verwijst naar 'knowledge', een vorm van *mens rea* waarvan sprake is indien de dader wetenschap had (en zich dus bewust was) van een bepaalde omstandigheid of stand van zaken.[416] In zoverre stemt de invulling van 'knowledge' overeen met de kenniscomponent die in de Nederlandse doctrine aan vormen van opzet wordt verbonden.

Wanneer (een vorm van) 'knowledge' in een wettelijke strafbepaling voorkomt, strekt dit zich normaliter uit tot elk onderdeel van de *actus reus*, oftewel de gedraging, de eventuele gevolgen en de in de delictsomschrijving genoemde overige omstandigheden.[417] Voor strafbaarheid is dan, met andere woorden, vereist dat de dader wetenschap heeft van alle in de delictsomschrijving genoemde omstandigheden.

In algemene zin worden aan 'knowledge' dezelfde eisen gesteld als aan de schuldvorm 'intention', met het verschil dat het eerstgenoemde betrekking heeft op de *omstandigheden* die onderdeel van de delictsomschrijving uitmaken, terwijl 'intention'

[414] Hoewel Wiener spreekt van 'objectively' en Bettinson van 'objective', meen ik dat de vertaling 'geobjectiveerde' beter de lading dekt om duidelijk te maken dat van de daadwerkelijke kennis van de betreffende verdachte wordt geabstraheerd, met als ijkpunt het beschikken over bepaalde informatie.
[415] Wiener 2023, p. 146; Wiener 2021, p. 189; Bettinson & McQuigg 2023, p. 26; Bettinson 2020, p. 208-209; Dixon & Walsh 2024, p. 135. Volgens Loveless, Allen & Derry is de *mens rea* (volledig) objectief (zie: Loveless, Allen & Derry 2022, p. 456), waardoor zij weinig onderscheid lijken te maken tussen de invulling van 'knowledge' en 'ought to know'. Evenwel is hetgeen iemand weet per definitie subjectief (zie in dit verband ook: Horder 2022, p. 192 en 226). Om die reden is in dit onderzoek dan ook aansluiting gezocht bij andere (de eerstgenoemde) auteurs.
[416] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 149; Horder 2022, p. 192; Molan, Bloy & Lanser 2003, p. 90; Van Veen 1994, p. 390.
[417] Molan, Bloy & Lanser 2003, p. 90.

betrekking heeft op de wettelijk omschreven delicts*gevolgen*.[418] 'Knowledge' wordt evenwel niet als een even verwijtbare geestesgesteldheid beschouwd als 'intention'.[419] Onder 'knowledge' wordt ook 'wilful blindness' geschaard:[420] de situatie waarin een verdachte opzettelijk zijn ogen heeft gesloten voor het voor de hand liggende of heeft nagelaten om onderzoek te doen omdat hij de waarheid vermoedde, maar niet wilde dat zijn vermoedens zouden worden bevestigd.[421]

Op grond van lid 5 geldt hetgeen een redelijk persoon die over dezelfde informatie als de verdachte beschikt zou moeten weten, als de maatstaf voor hetgeen die verdachte had 'behoren te weten':

> (5) For the purposes of subsection (1)(d) A "ought to know" that which a reasonable person in possession of the same information would know.

De woordcombinatie 'ought to know' verwijst naar 'negligence',[422] te vertalen als nalatigheid of achteloosheid. Kenmerkend daarvoor is een gedraging die niet voldoet aan een objectieve gedragsstandaard: die van de redelijke persoon.[423] Het normatieve verwijt dat op basis van (een schending van) die standaard wordt gemaakt, komt overeen met hetgeen in de Nederlandse doctrine onder culpoos[424] handelen wordt verstaan: een doen

[418] Horder wijst erop dat dit acceptabel is als scheidslijn, ook al is het onderscheid tussen omstandigheden en gevolgen niet zonder problemen wanneer het wordt toegepast op sommige delictsomschrijvingen. Mijns inziens geldt dit laatste ook ten aanzien van sectie 76 lid 1, aanhef en onder sub d: de wetenschap dat het gedrag een ernstig effect op het slachtoffer zal hebben, hangt in taalkundige zin – gelet op het woord 'effect', maar ook de formulering in de toekomende tijd – eerder samen met de gevolgen van het gedrag, en niet met de omstandigheden waaronder het plaatsvindt (waaronder bijvoorbeeld de vereiste dader-slachtofferrelatie zou kunnen worden geschaard, zoals Wiener doet). Zie: Horder 2022, p. 224; Molan, Bloy & Lanser 2003, p. 90; Wiener 2023, p. 138-140.
[419] Bettinson 2020, p. 209.
[420] Horder ziet 'wilful blindness' als een vorm van 'reckless knowledge': Horder 2022, p. 226-227.
[421] Molan, Bloy & Lanser 2003, p. 90; Loveless, Allen & Derry 2022, p. 149; Horder 2022, p. 226-227.
[422] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 128. Waar Horder *negligence* beschouwt als een vorm van *fault*, maar niet als een vorm van *mens rea*, zien Blomsma en Roef *negligence* daarentegen wél als een vorm van *mens rea*. Blomsma en Roef wijzen er evenwel op dat *negligence* in de traditionele Engelse visie niet als een daadwerkelijke vorm van *mens rea* – oftewel een cognitieve (subjectieve) geestesgesteldheid – wordt beschouwd, maar eerder als een falen in het voldoen aan een gedragsstandaard. Zij stellen dat dat perspectief onvoldoende onderkent dat bij geestesgesteldheden zoals *recklessness*, normatieve vragen eveneens een rol spelen. In dit onderzoek zal de juistheid van de verschillende visies in het midden worden gelaten en zal omwille van eenduidigheid – zoals in het inleidende hoofdstuk opgemerkt – *mens rea* in dit onderzoek volledig gelijk worden gesteld aan de subjectieve zijde van het delict, waardoor ook *negligence* daaronder valt. Zie: Horder 2022, p. 229-230; Blomsma & Roef 2019, p. 195.
[423] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 128; Horder 2022, p. 227, 228.
[424] Afgeleid van het Latijnse woord 'culpa', dat schuld betekent. In de Nederlandse doctrine wordt met de term 'culpa' gedoeld op schuld als delictsbestanddeel.

of nalaten in de vorm van een verwijtbare aanmerkelijke onzorgvuldigheid. 'Negligence' heeft evenwel enkel betrekking op onbewuste schuld, en dus niet op bewuste schuld.[425]

3.6.5 Wettelijke excepties

Met 'wettelijke excepties' wordt, zoals in het inleidende hoofdstuk geduid, verwezen naar bijzondere strafuitsluitingsgronden, oftewel: strafuitsluitingsgronden die uit de betreffende wettelijke bepaling of een specifiek daarmee samenhangende regeling volgen, in dit geval sectie 76. *Defences* (strafuitsluitingsgronden) vallen uiteen in *justifications* (rechtvaardigingsgronden) en *excuses* (schulduitsluitingsgronden). In geval van een geslaagd beroep op een *justification* is de gedraging niet wederrechtelijk, ook al volgt (impliciet) uit het doen van een beroep daarop dat de delictsomschrijving is vervuld. Wanneer er een succesvol beroep op een *excuse* wordt gedaan, vervalt de verwijtbaarheid van de verdachte. Anders dan bij een *justification* wordt de strafbaarheid van de gedraging dan niet aangetast; sterker nog, met een beroep op een *excuse* wordt (impliciet) erkend dat de gedraging wederrechtelijk is. Een geslaagd beroep op een *justification* heeft ook effect op de deelnemers aan de gedraging, omdat daardoor de wederrechtelijkheid aan de gedraging komt te ontvallen, terwijl een *excuse* slechts een individueel effect (dus enkel ten aanzien van de pleger) heeft.[426]

Strafuitsluitingsgronden houden verband met de (ongeschreven) strafbaarheids-voorwaarde van 'absence of defence', waarbij overigens de precieze verhouding daarvan tot de *actus reus* en *mens rea* onderwerp van discussie is in de literatuur.[427] Het gaat het bereik van dit onderzoek te buiten om stil te staan bij de implicaties van de verschillende visies daarop. Volstaan wordt dan ook met de vaststelling dat de aanwezigheid van omstandigheden die leiden tot het aannemen van een strafuitsluitingsgrond in de weg staan aan strafbaarheid van (in ieder geval) de dader, en dat de wetgever in de lid 8 van sectie 76 een wettelijke exceptie heeft aangereikt.[428]

De leden 8 tot en met 10 van sectie 76 luiden als volgt:

> (8) In proceedings for an offence under this section it is a defence for A to show that—

[425] Het Engelse recht kent geen 'conscious negligence'; in plaats daarvan wordt *recklessness* (dat bewustheid van risico's veronderstelt) als een aparte categorie tussen *intention* en *negligence* onderscheiden. Zie: Blomsma & Roef 2019, p. 189-190, 196, 197. Op de inhoud van *recklessness* en de verhouding daarvan tot *intention* en *negligence* zal hierna niet verder worden ingegaan, nu dit geen bestanddeel vormt van de Engelse (en Ierse) strafbepaling.
[426] Fletcher 1978, p. 759.
[427] Van Veen 1994, p. 390.
[428] Onduidelijk is overigens of de wetgever hiermee een rechtvaardigingsgrond dan wel schulduitsluitingsgrond in het leven heeft geroepen.

(a) in engaging in the behaviour in question, A believed that he or she was acting in B's best interests, and

(b) the behaviour was in all the circumstances reasonable.

(9) A is to be taken to have shown the facts mentioned in subsection (8) if—

(a) sufficient evidence of the facts is adduced to raise an issue with respect to them, and

(b) the contrary is not proved beyond reasonable doubt.

(10) The defence in subsection (8) is not available to A in relation to behaviour that causes B to fear that violence will be used against B.

Lid 8 voorziet in een strafuitsluitingsgrond wanneer de verdachte geloofde dat hij of zij handelde in het belang van het slachtoffer[429] en kan aantonen dat zijn of haar gedrag in de specifieke omstandigheden objectief beschouwd redelijk was.[430] Deze grond is bedoeld om strafbaarheid uit te sluiten in omstandigheden waarin iemand bijvoorbeeld verzorger was van een geesteszieke echtgenoot, die op grond van diens medische toestand thuis moest worden gehouden of moest worden gedwongen om medicijnen in te nemen, voor zijn eigen bescherming of in zijn eigen belang. In deze context kan het gedrag van de verzorger als controlerend worden beschouwd, maar onder de omstandigheden redelijk.[431]

Uit het Statutory Guidance Framework 2023 volgt dat rekening moet worden gehouden met de manier waarop een verdachte een situatie kan manipuleren in een poging om zijn of haar gedrag als redelijk voor te stellen, met name door te suggereren dat het slachtoffer niet in staat is om eigen beslissingen te nemen vanwege zijn of haar geestelijke gezondheid, leeftijd of (capaciteits)beperking. De capaciteit kan bijvoorbeeld zijn beperkt bij mensen met een ernstige leerstoornis, hersenletsel, een psychische aandoening, een beroerte of bewusteloosheid veroorzaakt door een verdovend middel of een ongeval. Een gebrek aan capaciteit kan niet worden vastgesteld door alleen te verwijzen naar de leeftijd of verschijning van het slachtoffer, of naar een aandoening of een aspect van zijn of haar gedrag. Immers, iemand kan niet in staat zijn om bepaalde beslissingen te nemen (bijvoorbeeld om te beslissen over complexe financiële kwesties), maar kan nog wel in staat zijn om andere beslissingen te nemen (bijvoorbeeld om te

[429] Loveless, Allen & Derry zien hierin een subjectief in te vullen component; zie Loveless, Allen & Derry 2022, p. 457.
[430] Zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 38, onder punt 96; Loveless, Allen & Derry 2022, p. 457.
[431] Zie de Explanatory notes bij sectie 76, randnummer 312.

beslissen welke artikelen hij of zij koopt in de plaatselijke winkel). Mensen hebben daarbij in algemene zin het recht om beslissingen te nemen die anderen als onverstandig zouden kunnen beschouwen en mogen niet worden behandeld alsof zij niet in staat zijn om (zelf) een beslissing te nemen.[432]

Lid 9 ziet op de bewijslast die op de verdachte rust indien hij of zij een beroep doet op het 'best interest'-verweer als bedoeld in lid 8. De verdachte dient voldoende feitelijk te onderbouwen dat zijn of haar gedrag in de specifieke omstandigheden objectief beschouwd redelijk was. Het is dan aan de openbaar aanklager om op basis van de strafrechtelijke bewijsstandaard, namelijk buiten redelijke twijfel, aan te tonen dat het verweer niet opgaat.[433] Als het verweer van handelen in iemands belang wordt aangevoerd, is verder onderzoek nodig, wat kan inhouden dat er contact wordt opgenomen met professionals die betrokken zijn bij de zorg voor het slachtoffer en, als professionals niet betrokken zijn, in beschouwing wordt genomen waarom dit mogelijk niet het geval is.[434]

Op grond van lid 10 staat het verweer niet ter beschikking met betrekking tot gedrag waardoor het slachtoffer vreest[435] dat geweld jegens hem of haar zal worden gebruikt. Gesteld kan worden dat de strafuitsluitingsgrond van lid 8 beperkte meerwaarde heeft, aangezien in geval van 'honest and reasonable belief' waarschijnlijk niet aan de *mens rea*-eis van 'knowledge' ten aanzien van de relevante omstandigheden zal zijn voldaan.[436] Ook gelet op het vereiste (ernstig) nadelige effect op het slachtoffer lijkt deze strafuitsluitingsgrond grotendeels overbodig. Immers, gedrag waarvan men denkt dat het in het belang van het slachtoffer is én dat objectief gezien redelijk is, zal zelden een dergelijk negatief effect op het slachtoffer hebben.[437]

3.6.6 Wettelijke strafverzwaringsgronden

Sectie 76 van de Serious Crime Act (of een specifiek daarmee samenhangende regeling) kent geen bijzondere strafverzwaringsgronden. Wel kent zij een (potentieel) verschillend strafmaximum naargelang er sprake is van 'summary conviction' of 'conviction on indictment' (zie lid 11).[438] Een 'summary conviction' heeft betrekking op een minder

[432] Zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 38-39, onder punt 97 tot en met 99.
[433] Zie het Explanatory notes bij sectie 76, randnummer 312. Zie ook de Legal Guidance van de Crown Prosecution Service, versie 7 februari 2025.
[434] Zie het Statutory Guidance Framework 2023, p. 39, onder punt 99.
[435] Hierbij overwoog de wetgever nadrukkelijk dat ernstig gealarmeerd ('seriously alarmed') of overstuur ('distressed') zijn niet is vereist, maar angst voor het geweld volstaat. In tegenstelling tot sectie 76, lid 4, sub a, hoeft dit geen *herhaalde* angst voor geweld te betreffen (zie paragraaf 3.6.3.3). Zie de Explanatory notes bij sectie 76, randnummer 312.
[436] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 149.
[437] Bettinson 2020, p. 212.
[438] Lid 11 sub b is gewijzigd op 7 februari 2023 via The Judicial Review and Courts Act 2022 (Magistrates' Court Sentencing Powers) Regulations 2023, door in die bepaling de woorden '12 months' te vervangen door 'the general limit in a magistrates' court'.

ernstig delict, vindt plaats in een lagere rechterlijke instantie zonder jury en leidt doorgaans tot lichtere straffen. Een 'conviction on indictment' heeft betrekking op een ernstiger delict, wordt behandeld in een hogere rechterlijke instantie voor een jury en omvat een formeler en langduriger proces met mogelijk zwaardere sancties. Nu in geval van sectie 76 – afhankelijk van de aard en de ernst van de feiten – beide opties mogelijk zijn, is het delict een zogenaamde 'either-way offence'.[439] Omdat dit onderscheid betrekking heeft op de sanctienorm en de wijze waarop het delict kan worden berecht[440] en niet de inhoud van de delictsomschrijving raakt, zal hier niet verder op in worden gegaan.

3.7 Overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid

Strafbare poging

Zoals in paragraaf 3.6.3.3 bleek, zou het kunnen dat predispositie van het slachtoffer, in de vorm van mentale veerkracht, kan verhinderen dat 'serious effect' kan worden bewezen. Omdat er in dat geval sprake is van een relatief ondeugdelijk object (een specifiek slachtoffer dat niet vatbaar blijkt voor de vereiste beïnvloeding door het gedrag), worden niet alle delictsbestanddelen vervuld en is er geen sprake van een voltooid strafbaar feit. Hier rijst de vraag of in zo'n geval sprake kan zijn van een strafbare poging in de zin van de Criminal Attempts Act 1981.[441] Uit sectie 1, lid 1 van die wet volgt dat opzet ('intention') is vereist, wat in veel gevallen van *controlling or coercive behaviour* geen obstakel zal zijn. In de genoemde wet wordt bovendien een subjectieve pogingsleer aangehangen, zo volgt uit sectie 1, lid 2 en 3, waarbij de misdadige wil van de dader (en niet het objectief gevaarzettende karakter van de gedraging) centraal staat. Gevallen waarin het behalen van het beoogde doel een strafbaar feit zou hebben opgeleverd, maar de voltooiing van het delict werd verhinderd door feiten die onbekend waren bij de verdachte, kunnen (als 'factually impossible attempt') naar Engels recht een strafbare poging opleveren.[442] Hoewel de mogelijkheid om te komen tot een strafbare poging *in theorie* lijkt te bestaan, blijkt uit de bestudeerde jurisprudentie of andere (rechts)bronnen niet het bestaan van strafbare pogingen in relatie tot *controlling or coercive behaviour*. Dit werd onderschreven door de voor dit onderzoek geïnterviewde experts.

[439] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 12.
[440] Smith 2003, p. 161.
[441] Zie de Criminal Attempts Act 1981.
[442] Keiler & Roef 2019, p. 267, 270-272, 275-276.

De praktijk van tenlastelegging, bewezenverklaring en samenloop

Het Home Office heeft in 2021 een evaluatie uitgevoerd van de strafbaarstelling van 'controlling or coercive behaviour'.[443] Om zicht te krijgen op de wijze waarop de strafbaarstelling sinds de introductie ervan in 2015 in de praktijk is gebruikt, zijn beschikbare gegevens uit statistieken, uit academische literatuur en uit gesprekken met belanghebbenden geanalyseerd. Deze analyse laat zien dat het aantal geregistreerde overtredingen en vervolgingen jaar na jaar is toegenomen, hetgeen erop kan duiden dat met de strafbaarstelling een (verbeterd) juridisch kader is geboden om dit type geweld aan te pakken. De analyse toont echter ook aan dat er nog ruimte is voor verbetering in het begrijpen, identificeren en bewijzen van 'controlling or coercive behaviour', aangezien het waarschijnlijk is dat slechts een klein deel van die gedragingen onder de aandacht van de politie komt of wordt geregistreerd als 'controlling or coercive behaviour', en het aantal zaken waarin tot vervolging wordt overgegaan relatief laag blijft.[444]

Daarnaast wordt in de analyse van het Home Office erop gewezen dat vervolging van 'controlling or coercive behaviour' in veel gevallen gepaard gaat met vervolging ter zake van andere strafbare feiten. Op basis van data over de jaren 2017-2019 kan worden geconcludeerd dat 'controlling or coercive behaviour' in een (kleine) meerderheid van die vervolgingen de 'principal offence' was, dat wil zeggen: het meest ernstige feit dat ten laste is gelegd.[445]
Ook Loveless, Allen & Derry wijzen erop dat bij de meeste vervolgingen wegens verdenking van 'controlling or coercive behaviour' ook verdenkingen ten aanzien van andere strafbare feiten speelden.[446] Dit wordt bevestigd door de bevindingen van McGorrery & McMahon, waaruit volgt dat in de grote meerderheid van succesvolle vervolgingen ook (bedreiging met) fysiek of seksueel geweld onderdeel was van de tenlastelegging.[447]

In dit licht stelt het Home Office dat wanneer er specifieke incidenten zijn van fysiek geweld, schade of seksueel geweld, deze meestal worden vervolgd als een afzonderlijk strafbaar feit náást 'controlling or coercive behaviour', in plaats van als onderdeel van het patroon van controlerend of dwingend gedrag.[448] Deze bevindingen kunnen volgens een van de geïnterviewde experts (mede) erop wijzen dat openbaar aanklagers 'niet op één paard wedden', door 'controlling or coercive behaviour' ten laste te leggen samen met

[443] Home Office 2021. Het Home Office is een ministerieel departement van de regering van het Verenigd Koninkrijk. De taken daarvan lijken op deze van het Ministerie van Binnenlandse Zaken in andere landen.
[444] Zie de samenvattende informatie op de website van de Home Office.
[445] Home Office 2021, p. 25-26.
[446] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 458.
[447] McGorrery & McMahon 2019b, p. 579-580.
[448] Dit sluit naadloos aan bij de bevindingen van McGorrery & McMahon; zie: McGorrery & McMahon 2019b,
p. 572-573.

andere feiten die mogelijk minder moeilijk te bewijzen zijn, zoals mishandeling of vernieling. Bettinson en Wiener wijzen daarbij – onder verwijzing naar de rechtspraak[449] – op het risico dat geweldsgedragingen zowel in het kader van 'controlling or coercive behaviour' als afzonderlijk worden tenlastegelegd en bewezenverklaard, waardoor er sprake kan zijn van dubbele bestraffing.[450] De Crown Prosecution Service benadrukt thans het belang van het vervolgen van individuele incidenten die náást 'controlling or coercive behaviour' ten laste worden gelegd, vooral wanneer daarop een maximale gevangenisstraf van vijf jaar of meer is gesteld.[451] Het Home Office vond in 2021 evenwel onvoldoende bewijs om met zekerheid te kunnen beoordelen wat de (toenmalige) vervolgingspraktijk drijft.[452]

Tot slot benoemt de Crown Prosecution Service dat er duidelijk sprake is van overlap van 'controlling or coercive behaviour' met de delicten stalking en intimidatie ('harassment'), waarvoor hij handvatten voor de praktijk geeft. Zo kan het monitoren van de bewegingen van een persoon of het monitoren van iemands gebruik van sociale media onderdeel zijn van zowel stalking als 'controlling or coercive behaviour', en het controleren met welke personen iemand afspreekt en wanneer diegene het huis verlaat kan onderdeel zijn van zowel intimidatie als 'controlling or coercive behaviour'.[453] Echter, patronen van controlerende of dwingende gedragingen vallen over het algemeen niet onder andere Engelse strafbepalingen, omdat deze laatste beperkt zijn in hun vermogen om gedragingen te vatten die *cumulatief* leiden tot psychische schade.[454]

[449] Bettinson verwijst naar de volgende uitspraak: Court of Appeal (Criminal Division) 21 november 2017, [2018] 1 *Cr App R* (*S.*) 38 (*R. v Conlon*).
[450] Bettinson 2020, p. 213; Wiener 2023, p. 150; zie ook Bettinson & McQuigg 2023, p. 20. Dit risico bestaat wanneer de rechter in die gevallen 'consecutive sentences' oplegt (dat wil zeggen: straffen die achtereenvolgens ten uitvoer worden gelegd), niet wanneer hij 'concurrent sentences' (straffen die tegelijkertijd ten uitvoer worden gelegd) uitspreekt. Gelet op de 'Totality Guideline' van de Sentencing Council en de uitleg daarbij, wordt de eerstgenoemde modaliteit gewoonlijk toegepast in gevallen van meerdaadse samenloop en is de modaliteit van 'concurrent sentences' gebruikelijk bij eendaadse samenloop. In geval van 'concurrent sentences' absorbeert de zwaardere straf voor het ene feit als het ware de lichtere straf voor een ander feit. In het Engelse strafrecht wordt samenloop dus 'opgelost' via deze modaliteiten van straftoemeting, en niet via de kwalificatie van het bewezenverklaarde. Zie Wiener 2023, p. 150 voor de tekortkomingen van beide modaliteiten bij de bestraffing van 'controlling or coercive behaviour'.
[451] Zie de Legal Guidance van de Crown Prosecution Service, versie 7 februari 2025.
[452] Home Office 2021, p. 26.
[453] Zie de Legal Guidance van de Crown Prosecution Service, versie 7 februari 2025, onder het kopje 'Selecting the Most Appropriate Charge or Charges'.
[454] Bettinson 2020, p. 201.

3.8 Schematische weergave

De belangrijkste onderzoeksresultaten in dit hoofdstuk kunnen schematisch als volgt worden weergegeven:

Rechtsbron	**Type delict**	**Beschermd rechtsgoed**	**Dader-slachtofferrelatie**	**Bestanddelen die door objectivering mogen worden ingevuld**	**Eisen van herhaling, tijdsomvang of ernst**	***Mens rea***	**Wettelijke excepties**	**Wettelijke strafverzwaringsgronden**
Section 76 Serious Crime Act	materieel omschreven delict (causaliteit is relevant) krenkingsdelict	autonomie van levensstijl	'personally connected' (lid 1, 3 en 6, 6a en 7): een (ex)partner, een familielid of een (eerdere) ouderlijk medeverantwoordelijke ten aanzien van eenzelfde kind (bepaalde ouder-kindrelaties uitgezonderd)	'ought to know' (lid 5)	'repeatedly or continuously' (lid 1 sub a) (geen nader gespecificeerde eisen aan tijdsomvang) 'Serious effect' (lid 1 sub c en lid 4) – mogelijk een subjectieve invulling	wetenschap of onbewuste schuld ('know or ought to know' – lid 1 sub d)	Lid 8	-

3.9 Aangehaalde literatuur

Bailey, Ching & Taylor 2007
S.H. Bailey, J.P.L. Ching & N.W. Taylor, *Smith, Bailey & Gunn. The Modern English Legal System*, Londen: Sweet & Maxwell 2007.

Barlow 2023
C. Barlow, 'Understanding and Responding to Coercive Control. Lessons Learned From England and Wales', in: V. Bettinson & R. McQuigg (red.), *Criminalising Coercive Control. Challenges for the Implementation of Northern Ireland's Domestic Abuse Offence*, Londen: Routledge, p. 33-49.

Bettinson 2020
V. Bettinson, 'A Comparative Evaluation of Offences: Criminalising Abusive Behaviour in England, Wales, Scotland, Ireland and Tasmania', in: M. McMahon & P. McGorrery, *Criminalising Coercive Control. Family Violence and the Criminal Law*, Singapore: Springer Singapore Pte Limited 2020, p. 197-217.

Bettinson & McQuigg 2023
V. Bettinson & R. McQuigg, 'Introducing a Criminal Offence of Domestic Abuse in Northern Ireland. Comparative Insights Into Criminalising Coercive Control', in: V. Bettinson & R. McQuigg (red.), *Criminalising Coercive Control. Challenges for the Implementation of Northern Ireland's Domestic Abuse Offence*, Londen: Routledge 2023, p. 13-32.

Bettinson & Quinlan 2020
V. Bettinson & C. Quinlan, 'De-criminalising adolescent to parent violence under s.76 Serious Crime Act 2015 (c.9)', *Journal of Criminal Law* 2020, volume 84, afl. 1, p. 3-18.

Blomsma & Roef 2019
J. Blomsma & D. Roef, 'Forms and Aspects of Mens Rea', in: J. Keiler & D. Roef (red.), *Comparative Concepts of Criminal Law*, Cambridge: Intersentia 2019, p. 177-205.

Clarkson, Keating & Cunningham 2010
C.M.V. Clarkson, H.M. Keating & S.R. Cunningham, *Clarkson and Keating Criminal Law. Text and materials*, London: Sweet & Maxwell 2010.

Fletcher 1978
G.P. Fletcher, *Rethinking criminal law*, Boston/Toronto: Little, Brown and Company 1978.

Home Office 2014
Home Office, *Strengthening the Law on Domestic Abuse - A Consultation*, Londen: Home Office 2014.

Home Office 2021
Home Office, *Review of the Controlling or Coercive Behaviour Offence,* Londen: Home Office 2021.

Horder 2022
J. Horder, *Ashworth's principles of criminal law*, Oxford: Oxford University Press 2022.

De Hullu & Van Kempen 2024
J. de Hullu & P.H.P.H.M.C. van Kempen, *Materieel Strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2024.

Keiler 2019
J. Keiler, 'Commission versus Omission', in: J. Keiler & D. Roef (red.), *Comparative Concepts of Criminal Law*, Cambridge: Intersentia 2019, p. 121-152.

Keiler & Roef 2019
J. Keiler & D. Roef, 'Inchoate Offences: Attempt and Preparation', in: J. Keiler & D. Roef (red.), *Comparative Concepts of Criminal Law*, Cambridge: Intersentia 2019, p. 253-284.

Lodge 2020
A. Lodge, 'Domestic Abuse, Suicide and Liability for Manslaughter: In Pursuit of Justice for Victims', *The Journal of Criminal Law* 2020, vol. 84, afl. 4, p. 273-292.

Loveless, Allen & Derry 2022
J. Loveless, M. Allen & C. Derry, *Complete Criminal Law. Text, Cases and Materials*, Oxford: Oxford University Press 2022.

McGorrery & McMahon 2019a
P. McGorrery & M. McMahon, 'Criminalising "the Worst" Part: Operationalising the Offence of Coercive Control in England and Wales', *The Criminal Law Review* 2019, afl. 11, p. 957-965.

McGorrery & McMahon 2019b
P. McGorrery & M. McMahon, 'Prosecuting Controlling or Coercive Behaviour in England and Wales: Media Reports of a Novel Offence', *Criminology & Criminal Justice* 2019.

McGorrery & McMahon 2021
P. McGorrery & M. McMahon, 'Criminalising psychological violence in Europe: (non-)compliance with article 33 of the Istanbul Convention', *European Law Review* 2021, 46(2), p. 211-227.

McMahon & McGorrery 2020
M. McMahon & P. McGorrery, *Criminalising Coercive Control. Family Violence and the Criminal Law,* Singapore: Springer Singapore Pte Limited 2020.

Molan, Bloy & Lanser 2003
M. Molan, D. Bloy & D. Lanser, *Modern criminal law*, Londen: Cavendish Publishing Limited 2003.

Pieters & Demarsin 2023
D. Pieters & B. Demarsin, *Rechtsvergelijking. De uitdagende wereld van het recht*, Leuven/Den Haag: Acco 2023.

Stark 2007
E. Stark, *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*, Oxford: Oxford University Press 2007.

Stark & Hester 2019
E. Stark & M. Hester, 'Coercive Control: Update and Review', *Violence Against Women* 2019, vol. 25, afl. 1, p. 89-91.

Van Veen 1994
A. van Veen, 'De strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Engels en Nederlands recht', *AA* 1994, vol. 43, afl. 5, p. 389-397.

Wiener 2020
C. Wiener, 'From social construct to legal innovation: The offence of controlling or coercive behaviour in England and Wales', in: M. McMahon & P. McGorrery (red.), *Criminalising Coercive Control. Family Violence and the Criminal Law*, Singapore: Springer Singapore Pte Limited 2020, p. 159-175.

Wiener 2021
C. Wiener, *It's not enough to plug the gap: coercive control and the criminal law* (diss. Sussex), Sussex: University of Sussex 2021.

Wiener 2023
C. Wiener, *Coercive control and the criminal law*, New York: Routledge 2023.

Zweigert & Kötz 1998
K. Zweigert & H. Kötz, *An introduction to comparative law*, Oxford: Clarendon Press 1998.

Hoofdstuk 4 – Ierland

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvraag welke strafbaarheids-voorwaarden gelden ten aanzien van de Ierse zelfstandige strafbaarstelling van 'controlling or coercive behaviour', zoals vastgelegd in sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018.

De volgende onderwerpen komen achtereenvolgens aan de orde: de onderzoeksmethode (paragraaf 4.2), een korte inleiding op het Ierse staatsbestel (paragraaf 4.3); bronnen van Iers recht en hun onderlinge verhouding (paragraaf 4.4); enkele hoofdlijnen van het Ierse strafrecht (paragraaf 4.5); de strafbepaling van 'controlling or coercive behaviour' (sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018) en zijn afzonderlijke bestanddelen (paragraaf 4.6), alsook overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid (paragraaf 4.7).

Vanwege de met de Engelse bepaling (artikel 76 van de Serious Crime Act 2015) vergelijkbare bewoordingen in de Ierse strafbepaling, is in relevante Ierse rechtspraak – zoals door sommigen werd verwacht[455] – belang gehecht aan beslissingen van gerechten binnen de Engelse jurisdictie.[456] Ook in de Ierse juridische dogmatiek is aansluiting gezocht bij deze aangrenzende jurisdictie.[457] Gelet op de sterke gelijkenissen die er (op sommige onderdelen) zijn met de relevante Engelse strafbepaling,[458] zullen hierna – juist ook om verschillen tussen de strafbepalingen te duiden – eveneens onderlinge verbanden worden gelegd.

De belangrijkste bevindingen ten aanzien van voornoemde deelvraag worden aan het einde van dit hoofdstuk schematisch weergegeven.

4.2 Methode

Allereerst zijn ten behoeve van dit onderzoek de relevante officiële wetgevingspublicaties bestudeerd.[459] Om tot een correct begrip van juridische termen te komen, is gebruik

[455] Reid O'Doherty & Gillane 2022, p. 130.
[456] Court of Appeal 30 maart 2023, [2023] *IECA* 86 (*Director of Public Prosecutions -v- Kane*), r.o. 27.
[457] Leahy 2023, p. 5; Leahy 2022, p. 65, 68; Reid O'Doherty & Gillane 2022, p. 131. Dit werd bevestigd in een van de voor dit onderzoek afgenomen interviews.
[458] Dixon & Walsh 2024, p. 119. Wiener drukt dit sterker uit: sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018 'mirrors section 76'. Zie Wiener 2023, p. 6.
[459] Zie de website van het Ierse parlement voor de wetgevingspublicaties bij de Domestic Violence Act 2018.

gemaakt van literaire werken van Ierse (straf)rechtsgeleerden. Wegens de overeenkomsten en gelijkenissen met het Engelse (en Welshe) strafrecht, is ook van de literatuur gebruik gemaakt die op dat rechtsstelsel betrekking heeft.

Via databases is op verschillende wijzen naar relevante rechtspraak gezocht. Waar via de database WestlawNext geen Ierse rechtspraak beschikbaar bleek, is gezocht via de databases van de website *courts.ie* (de pagina van de Ierse 'Courts Service'), het BAILII (*British and Irish Legal Information Institute*) en het IRLII (*Irish Legal Information Initiative*).[460]

Voordat de relevante zoekresultaten worden besproken, wordt erop gewezen dat de uitspraken van de hierna te bespreken District Courts en Circuit Courts – vergelijkbaar met die van de Engelse Magistrates' Courts en Crown Courts – niet standaard van overheidswege worden gepubliceerd.[461] Zo bevat de database van de website *courts.ie* op de datum van 1 april 2025 in totaal slechts 22 uitspraken van District Courts en Circuit Courts met 'Director of Public Prosecutions' (de standaardaanduiding in strafzaken, refererend aan de openbaar aanklager als procespartij,[462] soms afgekort als 'DPP') in de titel.[463] De databases van BAILII en IRLII bevatten in het geheel geen uitspraken van District Courts en Circuit Courts.

Om die redenen is gezocht naar rechtspraak van het High Court/Central Criminal Court, het Court of Appeal en het Supreme Court (zie over deze gerechten paragraaf 4.4). Hiervoor zijn in alle drie de genoemde databases telkens dezelfde zoektermen gebruikt: 'Controlling or coercive', 'coercive control' en de combinatie van 'section 39' met 'Domestic Violence Act'. Via de database van *courts.ie* werden daarmee – door in de tekst (niet: de titel) van de gepubliceerde uitspraken te zoeken – tien unieke uitspraken in strafzaken gevonden die vóór 1 april 2025 werden gepubliceerd. Die vielen uiteen in negen uitspraken van het Court of Appeal en één uitspraak van het Supreme Court. Een zoekslag met voornoemde zoektermen binnen de Ierse rechtspraak die in BAILLI is opgenomen leverde geen andere uitspraken in strafzaken op. Eenzelfde exercitie via de database van IRLII leverde één andere uitspraak in een strafzaak op, die uiteindelijk niet relevant bleek voor dit onderzoek.

---

[460] Zie respectievelijk de database van courts.ie, de database van het BAILII en de database van het IRLII.

[461] Dit verklaart waarschijnlijk ook waarom Women's Aid zich voor de rechtspraakanalyse in haar hierna te bespreken rapport (mede) heeft gebaseerd op rechtbankverslagen en mediaberichten, aangezien de onderzoekers geen toegang hadden tot de primaire bronnen. Zie Women's Aid 2024, p. 4.

[462] Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 445.

[463] Zie de zoekresultaten via de database van courts.ie met 'Director of Public Prosecutions' in de titel van de uitspraken van District Courts en Circuit Courts.

De strafrechtspraak die via de hierboven genoemde zoekslagen is gevonden, is voor zover relevant gebruikt voor de onderstaande analyse van de betreffende delictsbestanddelen.

Het bronnenonderzoek ten behoeve van dit hoofdstuk is op 1 april 2025 afgerond.

4.3 Staatsbestel

De Republiek Ierland kent een parlementaire democratie, waarbij het nationale parlement ('Oireachtas') bestaat uit de president en twee huizen: de Dáil Éireann (hierna: het Huis van Afgevaardigden) en de Seanad Éireann (hierna: de Senaat).[464] De rechtstreeks door het volk gekozen president is het staatshoofd; deze vervult hoofdzakelijk een ceremoniële rol.[465] Op grond van artikel 13 lid 9 van de 'Constitution of Ireland' (hierna ook: 'Grondwet') wordt als uitgangspunt aangenomen dat de president zijn bevoegdheden uitoefent op advies van de regering. In de praktijk betekent dit dat ministers deze bevoegdheden feitelijk uitoefenen.[466]

Uit artikel 15 lid 2 sub 1 van de Grondwet volgt dat het parlement de exclusieve bevoegdheid heeft om wetten te maken. Uit sub 2 van dat lid volgt echter dat bij wet kan worden voorzien in de oprichting of erkenning van ondergeschikte wetgevende lichamen en in de bevoegdheden en functies van deze wetgevende lichamen. Deze bepalingen vormen – samen met artikel 35 van de Grondwet waarin de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht wordt gewaarborgd – onderdeel van de scheiding der machten.[467]

De uitvoerende macht van de staat wordt uitgeoefend door of op gezag van de regering. Zodoende wordt de uitvoerende macht uitgeoefend door de regering als college en door de ministers als hoofden van de departementen waarover de staatszaken zijn verdeeld.[468]

De rechterlijke macht is bij de gerechten belegd, die volgens artikel 34 van de Grondwet uiteenvallen in Courts of First Instance, een Court of Appeal en een Court of Final Appeal. Op de bevoegdheden en de onderlinge (hiërarchische en functionele) verhouding van deze gerechten zal in de volgende paragraaf verder worden ingegaan.

---

[464] Zie artikel 5 en 15 lid 1 van de Constitution of Ireland. Zie ook Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 405, 414, 426.
[465] Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 414.
[466] Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 414. Zie de Constitution of Ireland. In de Ierse taal: 'Bunreacht na hÉireann'.
[467] Ní Choileáin 2017, p. 4; Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 445.
[468] Zie artikel 28 lid 2 van de Constitution of Ireland. Zie ook: Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 414.

De Ierse taal – zijnde de nationale taal – is de eerste officiële taal, en de Engelse taal is erkend als de tweede officiële taal.[469] In dit hoofdstuk zullen soms (ook) aanduidingen in de Ierse taal worden weergegeven.

4.4 Rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding

Geschreven rechtsbronnen

Oorspronkelijk was (ook) Ierland lid van het Gemenebest van Naties (*Commonwealth of Nations*), tot het – nadat in 1921 de Ierse Vrijstaat werd gesticht – in 1949 een republiek werd. Ierland is pas vanaf dat moment volledig onafhankelijk van het Verenigd Koninkrijk.[470] Om die reden zijn de basiselementen van het Engelse recht verankerd in het Ierse rechtssysteem.[471] Als voortgekomen uit het Engelse rechtsstelsel, is het Ierse rechtsstelsel dus ook een *common law*-systeem, waarin sterk de nadruk ligt op rechtsvorming door de rechter.[472] Op grond van een overgangsbepaling die in de Constitutie van de Ierse Vrijstaat van 1922 is opgenomen, alsook een soortgelijke bepaling in de 'Constitution of Ireland' van 1937, blijven wettelijke regels van vóór 6 december 1922 – voor zover verenigbaar met de nieuwe constitutionele bepalingen – van kracht, waaronder ook bindende precedenten.[473] Deze 'Constitution of Ireland', oftewel de Grondwet, vormt binnen Ierland de primaire bron van het recht.[474]

Voor zover verenigbaar met de Grondwet, kunnen door het parlement wetten ('statutes') worden uitgevaardigd om nieuwe strafbare feiten te creëren, om bestaande *common law*-regels te codificeren, of om een toevoeging te vormen op *common law*-delicten.[475] Delegatie van de wetgevingsbevoegdheid is toegestaan, mits die bevoegdheid niet méér betreft dan het louter ten uitvoer leggen van beginselen en beleidslijnen die in de wet zelf zijn vervat.[476]

Wat het internationale recht betreft, hanteert Ierland een dualistisch systeem. Internationale verdragen maken geen deel uit van de interne rechtsorde en kunnen als zodanig dan ook niet voor Ierse gerechten worden ingeroepen; om rechtsgevolgen te ressorteren moeten verdragen in het Ierse recht worden omgezet. In dat kader werd de inhoud van het EVRM via de European Convention on Human Rights Act 2003 in de interne rechtsorde geïmplementeerd. Artikel 2 en artikel 4 van deze wet bepalen dat de

[469] Zie artikel 8 lid 1 en 2 van de Constitution of Ireland.
[470] Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 400-401, 406-407.
[471] Bailey, Ching & Taylor 2007, p. 5.
[472] Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 407, 444.
[473] Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 407; Ní Choileáin 2017, p. 6. Zie artikel 50 van de Grondwet van 1937.
[474] Ní Choileáin 2017, p. 4.
[475] Ní Choileáin 2017, p. 3.
[476] Zie Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 430; zie: Supreme Court 1 januari 1980, [1980] *I.R.* 381 (*Cityview Press v. An Chomhairle Oiliúna*).

rechter een rechtsregel zoveel mogelijk uitlegt in overeenstemming met het EVRM en de rechtspraak van het EHRM.[477]

Rechtspraak

Behalve in wetten, die de voornaamste bron van recht vormen, is het Ierse strafrecht vastgelegd in rechtspraak ('case law'). Net als in Engeland en Wales vormen rechterlijke beslissingen van oudsher een formele rechtsbron. Ook in Ierland vindt rechtspraak plaats op grond van *stare decisis*, de bindende precedentenleer.[478]

Hierna zullen de relevante strafrechtsprekende instanties in oplopende volgorde van gezaghebbendheid worden besproken.

Allereerst wordt gewezen op de District Courts (als onderdeel van de *Courts of First Instance*, bedoeld in artikel 34 lid 3 sub 4 van de Grondwet) als de voornaamste spelers in de strafrechtsbedeling. Alle strafzaken met betrekking tot meerderjarige en minderjarige verdachten vangen aan binnen de District Courts.[479] Een District Court heeft 'summary jurisdiction', wat inhoudt dat het 'summary offences' en 'either way-offences' die (eveneens) een 'minor offence'[480] vormen behandelt.[481] In een District Court heeft een alleenzetelende ('unus') rechter zitting, zonder jury.[482]

De Circuit Courts behandelen in eerste aanleg sommige (zwaardere) 'either way-offences' en de 'indictable offences',[483] met uitzondering van de feiten die exclusief zijn voorbehouden aan het Central Criminal Court. Daarnaast heeft een Circuit Court een bevoegdheid in tweede aanleg, aangezien dit rechtscollege in hoger beroep recht spreekt ten aanzien van de uitspraken van de District Courts. De uitspraak van een Circuit Court in hoger beroep betreft een uitspraak die gegeven is in hoogste instantie. In een Circuit Court heeft een rechter tezamen met een jury zitting.[484]

Op grond van artikel 34 lid 3 sub 1 van de Grondwet is aan het High Court, in strafzaken bekend als het Central Criminal Court,[485] de volledige bevoegdheid verleend om in eerste

[477] Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 434. Zie artikel 2 en 4 van de European Convention on Human Rights Act 2003.
[478] Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 407 en 444.
[479] Campbell e.a. 2021, p. 424-425.
[480] Wanneer precies sprake is van een 'minor offence', is onduidelijk. In artikel 38 lid 2 van de Grondwet wordt de term 'minor offence' genoemd, maar deze wordt in de Grondwet niet nader gedefinieerd. Hoewel er *case law* bestaat over de betekenis hiervan, laat ook deze veel ruimte voor interpretatie. Zie Campbell e.a. 2021, p. 50.
[481] Zie hierover ook paragraaf 4.5.
[482] Campbell e.a. 2021, p. 424; Ní Choileáin 2017, p. 11; Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 444-446. Zie ook artikel 38 lid 2 en lid 5 van de Grondwet.
[483] Zie hierover ook paragraaf 4.5.
[484] Campbell e.a. 2021, p. 424, 427; Ní Choileáin 2017, p. 12; Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 446.
[485] Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 446.

aanleg te beslissen over feitelijke kwesties en op rechtsvragen ('case stated'). In de praktijk is de uitoefening van deze bevoegdheid zeer beperkt, op grond van wetgeving die is uitgevaardigd om de behandeling van bepaalde strafzaken over te laten aan lagere gerechten. Om die reden behandelt het Central Criminal Court amper zaken in eerste aanleg, tenzij hem bij wet een exclusieve bevoegdheid is toegekend.[486] Dit laatste is ten aanzien van sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018 niet het geval.[487] Ook in tweede aanleg heeft het bevoegdheid om (prejudiciële) rechtsvragen, die uit geschillen voor het District Court zijn gerezen, te beantwoorden.[488]

Daarnaast kent Ierland twee Special Criminal Courts, die (enkel) in eerste aanleg een bijzondere bevoegdheid hebben om bepaalde 'scheduled offences' (bij wet aangewezen strafbare feiten) te behandelen, dan wel strafbare feiten waarvan de openbaar aanklager van oordeel is dat de reguliere gerechten de rechtsbedeling en de handhaving van de openbare orde en rust onvoldoende kunnen waarborgen.[489] Nu niet gebleken is dat sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018 onder een van deze categorieën valt, zal niet nader op de Special Criminal Courts worden ingegaan.

Het Court of Appeal heeft geen bevoegdheid in eerste aanleg, maar behandelt slechts appèlzaken. Het behandelt beroepen tegen uitspraken van de Circuit Courts (gewezen in eerste aanleg), het Central Criminal Court en de Special Criminal Courts.[490] Het betreft beroepen ten aanzien van een veroordeling (*an sich*),[491] maar ook tegen de straftoemeting. In beide gevallen wordt in beginsel uitgegaan van de feiten zoals vastgesteld in de voorafgaande uitspraak (van de lagere instantie) waartegen beroep is ingesteld. Daarnaast is het Court of Appeal sinds de Court of Appeal Act 2014 bevoegd om beroepen te behandelen die zijn ingesteld door de openbaar aanklager ter beantwoording van rechtsvragen die zijn gerezen in strafzaken waarin sprake was van vrijspraak. Voor inwerkingtreding van de laatstgenoemde wet behoorde dit tot de bevoegdheid van het Supreme Court.[492]

Uit artikel 34 lid 5 van de Grondwet volgt dat het Supreme Court het *Court of Final Appeal* vormt. Het Supreme Court heeft op basis van de Grondwet in twee bijzondere situaties echter ook bevoegdheid in eerste (en enige) aanleg, namelijk het op verwijzing van de president beoordelen of (een bepaling van) een wetsvoorstel in strijd is met de Grondwet

[486] Campbell e.a. 2021, p. 428-429; Ní Choileáin 2017, p. 12-13.
[487] Zo volgt contrair uit sectie 25 lid 2 van de Courts (Supplemental Provisions) Act 1961 dat het Circuit Court een bevoegdheid heeft om dat feit te berechten.
[488] Campbell e.a. 2021, p. 429; Ní Choileáin 2017, p. 13; Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 446.
[489] Campbell e.a. 2021, p. 429-430; Ní Choileáin 2017, p. 13.
[490] Dit mits het Court of Appeal toestemming geeft om in beroep te gaan, omdat het de zaak belangrijk genoeg acht. Zie: Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 447. Van die toestemming gaat dus een selecterende werking uit.
[491] Een veroordeelde dient hiervoor geen toestemming te verkrijgen van de rechter die diens zaak in eerste aanleg heeft behandeld. Zie: Campbell e.a. 2021, p. 431.
[492] Campbell e.a. 2021, p. 431; Ní Choileáin 2017, p. 14-15; Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 447.

(artikel 26) en het vaststellen van permanente handelingsonbekwaamheid van de president (artikel 12, lid 3, sub 1). Hoewel het Supreme Court in andere gevallen formeel het gerecht in laatste aanleg vormt, is het feitelijk het Court of Appeal dat in veel strafzaken de laatste rechterlijke instantie is. Dit heeft te maken met het feit dat de bevoegdheid van het Supreme Court is gereserveerd voor uitzonderlijke zaken waarin de uitspraak een kwestie van algemeen publiek belang betreft en in het belang van de rechtspleging is.[493] Het Supreme Court is geen feitenrechter (geen 'trial court'); hij baseert zich op de feiten zoals vastgesteld door lagere instanties.[494]

4.5 Het Ierse strafrecht: enkele hoofdlijnen

Ierland heeft geen wetboek waarin het strafrecht is gecodificeerd. In plaats daarvan is het vastgelegd in een breed scala aan wetten ('statutes') en rechterlijke beslissingen.

Op grond van de Criminal Justice Act 2006 is het 'Criminal Law Codification Advisory Committee' opgericht, dat advies en verslag uitbrengt over de codificatie van het Ierse strafrecht. Deze commissie heeft in 2010 de 'Draft Criminal Code and Commentary' gepubliceerd.[495] Sindsdien heeft de commissie geen wijzigingen hiervan gepubliceerd en thans is zij inactief. Hoewel de Minister voor Justitie en Gelijkheid en de 'Law Society of Ireland' zich in het verleden in het licht van het 'Criminal Law Codification Project' positief hebben uitgesproken over codificatie,[496] is van dit laatste vooralsnog geen sprake.[497]

Net als het Engelse strafrecht kent het Ierse strafrecht een onderscheid tussen 'common law offences' en 'statutory law offences'.[498] Op dit punt wordt verwezen naar de uitleg onder paragraaf 3.4. De hierna te bespreken sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018 betreft een wettelijke norm, en vormt dus een 'statutory law offence'.

Opnieuw zoals in het Engelse strafrecht, wordt ook in het Ierse strafrecht binnen de strafbare feiten een categorisch onderscheid gemaakt tussen drie types:[499] 'summary offences' die binnen een District Court worden behandeld, 'either-way offences' die – afhankelijk van de aard, de strafmaat en/of bezwaren van de verdachte en de openbaar aanklager om al dan niet berecht te worden door een jury – zowel door een District Court

[493] Zie artikel 34, lid 5, sub 3 en 4 van de Grondwet.
[494] Campbell e.a. 2021, p. 433-434; Ní Choileáin 2017, p. 15.
[495] Zie de Draft Criminal Code and Commentary van mei 2010.
[496] Zie het debat in het Huis van Afgevaardigden van 18 september 2012 over het Criminal Law Codification Project en de website van de Law Society of Ireland.
[497] Wel is de Law Reform Commission actief op het vlak van consolidatie van het straf(proces)recht, maar niet op het gebied van codificatie. Zie de website van de Law Reform Commission.
[498] Ní Choileáin 2017, p. 3-4.
[499] Hoewel meer onderscheidingen te maken zijn, zullen deze – bij gebrek aan relevantie voor hetgeen hierna te bespreken – buiten beschouwing blijven.

als door een Circuit Court kunnen worden berecht, en 'indictable-only offences' die in eerste aanleg door een Circuit Court moeten worden behandeld.[500] Zoals in paragraaf 4.6.6 zal blijken, is sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018 een 'either-way offence'.

De algemene voorwaarden voor strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Iers recht vallen uiteen in de *actus reus*, *mens rea* en de afwezigheid van een strafuitsluitingsgrond ('absence of defence').[501, 502] In de volgende paragraaf zal worden geanalyseerd wat deze strafbaarheidsvoorwaarden – en eventueel daaronder te scharen subvoorwaarden – in het licht van sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018 inhouden.

4.6 Sectie 39 Domestic Violence Act 2018

4.6.1 Achtergrond

Op 1 februari 2017 werd bij de Senaat de (initiële versie van de) Domestic Violence Bill 2017 ingediend.[503] Op dat moment bevatte het wetsvoorstel nog geen bepaling met betrekking tot 'controlling or coercive behaviour'.[504] Tijdens een debat op 1 maart 2017 werd deze keuze door de plaatsvervangend Minister voor Justitie en Gelijkheid toegelicht. Zij stelde dat besloten is om geen strafbepaling ten aanzien van 'controlling or coercive behaviour' in het wetsvoorstel op te nemen omdat het, gezien de complexiteit van relaties en het scala aan gedragingen dat als dwingend of controlerend kan worden beschouwd, zeer problematisch zou zijn om dat gedrag in de wet te definiëren. Ook zou – vanuit het idee dat de veroorzaakte schade niet-fysiek is – het verkrijgen van bewijs van dergelijk gedrag en de daardoor veroorzaakte schade, dat voldoet aan de strafrechtelijke bewijsstandaard van 'buiten redelijke twijfel',[505] waarschijnlijk buitengewoon moeilijk zijn. Daarbij wees de minister erop dat rechters dergelijke gedragingen al in overweging kunnen nemen bij de straftoemeting in zaken van huiselijk geweld. Tot slot werd erop gewezen dat de Non-Fatal Offences against the Person Act 1997 al voorzag in strafbepalingen met betrekking tot intimidatie ('harassment') en bedreigend gedrag.[506]

---

[500] Campbell e.a. 2021, p. 61-62, 424, 427; Ní Choileáin 2017, p. 4, 11; Koekkoek/Efthymiou 2009, p. 446. Zie in dit verband ook paragraaf 4.6.6.
[501] Campbell e.a. 2021, p. 72; Ní Choileáin 2017, p. 49.
[502] Hetgeen onder deze strafbaarheidsvoorwaarden wordt geschaard en de wijze waarop deze strafbaarheidsvoorwaarden zich tot elkaar verhouden, kan op verschillende manieren worden geanalyseerd. Zie bijvoorbeeld: Campbell e.a. 2021, p. 72. Het tegen elkaar afzetten van deze benaderingen zou in het kader van dit onderzoeksrapport evenwel te ver voeren.
[503] Zie 'Domestic Violence Bill 2017 (As initiated)' (Bill no. 13 of 2017).
[504] Zie ook: Dixon & Walsh 2024, p. 118.
[505] In Ierse strafzaken rust op de openbaar aanklager (die optreedt namens de Staat) de last om alle relevante feiten 'buiten redelijke twijfel' ('beyond reasonable doubt') te bewijzen. Zie: Campbell e.a. 2021, p. 45 en 333.
[506] Zie de toelichting van de minister aan de Senaat tijdens het debat in 'Second stage' (vol. 250, no. 8).

Bij de initiële versie van de Domestic Violence Bill 2017 is een 'Explanatory Memorandum' gevoegd.[507] Deze toelichting geeft echter geen zicht op de interpretatie van sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018, aangezien ten tijde van het 'Explanatory Memorandum' nog geen bepaling omtrent 'controlling or coercive behaviour' in het wetsvoorstel was opgenomen. Nu het 'Explanatory Memorandum' ongewijzigd is gebleven, zullen voor een toelichting op sectie 39 aanknopingspunten gezocht moeten worden in latere, parlementaire documenten.

Op 31 mei 2017 werd in de Senaat een amendement voorgesteld waarmee (alsnog) een bepaling omtrent 'controlling or coercive behaviour' in het wetsvoorstel zou worden ingevoegd. Dit omdat betwist werd dat de Non-Fatal Offences against the Person Act 1997 voldoende bescherming bood tegen dit gedrag en om – met het oog op ratificatie van het Verdrag van Istanbul – te voldoen aan de verplichtingen van artikel 33 van dat verdrag.[508] Opvallend is dat de inhoud van de voorgestelde bepaling vrijwel letterlijk integraal is overgenomen uit de toenmalige sectie 76 van de Engelse Serious Crime Act 2015 (op de definitiebepaling in lid 7 van sectie 76 na).[509]

Op 28 november 2017 werd bij wijze van 'Government amendment 47a' een – ten opzichte van het eerdere amendement – afgeslankte versie van de strafbepaling voorgesteld.[510] Deze versie van de bepaling is nagenoeg identiek aan de versie die uiteindelijk in de Domestic Violence Act 2018 is opgenomen, zij het dat in het amendement een eis werd geformuleerd dat de dader een 'intimate *and committed* relationship' met het slachtoffer heeft (gehad), terwijl sectie 39 lid 4 sub b van de wet betrekking heeft op (slechts) een (eerdere) 'intimate relationship' tussen dader en slachtoffer.[511]

Uit het debat in de Senaat van 28 maart 2018 blijkt dat de zojuist genoemde woorden 'and committed' uiteindelijk zijn verwijderd om slachtoffers te beschermen in situaties waarin een dader stelt dat van toewijding in die relatie geen sprake is, bijvoorbeeld vanwege de afwezigheid van seksueel contact tussen hen, seksuele activiteit van de dader met een derde partij of het feit dat het slachtoffer eerder had geprobeerd de relatie te beëindigen.[512]

---

[507] Zie het Explanatory and Financial Memorandum bij de Domestic Violence Bill 2017, uitgegeven door het Department of Justice and Equality.
[508] Zie het debat in 'Committee Stage' dat eveneens op 31 mei 2017 plaatsvond (vol. 252, no. 4).
[509] Zie Committee Amendments, amendement 52, waarmee invoeging van een sectie 47 werd voorgesteld. Dat de Engelse strafbepaling de inspiratiebron vormde, blijkt ook uit het debat in 'Committee Stage' van 31 mei 2017 (vol. 252, no. 4).
[510] Zie Second additional list of amendments in 'Committee Stage'.
[511] De aanvullende eis van een intieme 'en toegewijde' relatie is overigens ook niet in sectie 76 van de Engelse Serious Crime Act 2015 te vinden.
[512] Zie het debat in de Senaat van 28 maart 2017.

De versie van de Domestic Violence Bill 2017 van 28 maart 2018[513] – net als de daaropvolgende versie van 25 april 2018, die in het licht van dit onderzoek geen relevante wijzigingen meer met zich bracht[514] – bevat de exacte bewoordingen van de strafbepaling die uiteindelijk in sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018 is opgenomen.[515]

Op 8 mei 2018 is het wetsvoorstel tot wet geworden door bekrachtiging door de president. De wet werd op 1 januari 2019 van kracht.[516, 517] Sindsdien is sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018 ongewijzigd gebleven.

De strafbepaling van sectie 39 is getiteld: 'Offence of coercive control'. De daarin opgenomen delictsomschrijving luidt:[518]

> (1) A person commits an offence where he or she knowingly and persistently engages in behaviour that—
>
> (a) is controlling or coercive,
>
> (b) has a serious effect on a relevant person, and
>
> (c) a reasonable person would consider likely to have a serious effect on a relevant person.

[513] Zie p. 35-36 van de Domestic Violence Bill 2017, versie 28 maart 2018.
[514] Zie p. 35-36 van de Domestic Violence Bill 2017, versie 25 april 2018.
[515] Zie de Domestic Violence Act 2018, no. 6 of 2018.
[516] Zie artikel 2 van de Domestic Violence Act 2018 (Commencement) Order 2018 (S.I. No. 532 of 2018).
[517] Opgemerkt wordt dat de bepaling geen terugwerkende kracht had (zie ook: Dixon & Walsh 2024, p. 118), hetgeen volgt uit artikel 15 lid 5 sub 1 van de Grondwet, maar ook uit overwegingen van het Supreme Court (zie: Supreme Court 6 december 2019, S:AP:IE:2018:000067, [2019] *IESC* 000, r.o. 24 (*DPP v F.E.*)). Zie bijvoorbeeld Court of Appeal 30 maart 2023, [2023] *IECA* 86 (*Director of Public Prosecutions -v- Kane*) r.o. 4 voor een correcte toepassing vanaf 1 januari 2019. Echter, op basis van de beschikbare informatie in de uitspraak van het Court of Appeal van 23 april 2024 in de zaak *Director of Public Prosecutions -v- Taib*, [2024] *IECA* 99, kan mijns inziens niet worden uitgesloten dat in die uitspraak wél sprake is van retroactieve toepassing, nu de als 'controlling or coercive behaviour' tenlastegelegde gedragingen waaraan de verdachte 'on a "full facts" basis' schuld heeft bepleit, betrekking hadden op de periode van 9 mei 2018 (dus vóór 1 januari 2019) tot 19 juni 2019 (zie r.o. 3 en 6). Terzijde wordt opgemerkt dat niet iedere vorm van terugwerkende kracht van een strafbepaling door het EHRM in strijd wordt geacht met artikel 7 EVRM; in geval van '"continuing" or "continuous" offences' kan retroactieve toepassing onder omstandigheden zijn toegestaan; zie Guide on Article 7 of the European Convention on Human Rights, p. 21-22. Op dit onderwerp zal in dit onderzoek niet nader worden ingegaan.
[518] Zie de integrale weergave van de huidige sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018.

Volgens de Minister voor Justitie en Gelijkheid zendt deze strafbepaling een duidelijke en consistente boodschap dat fysiek geweldloze controle in een intieme relatie strafbaar is en als zodanig zal worden behandeld. Het effect van dergelijk gedrag op slachtoffers kan volgens hem net zo schadelijk zijn als fysiek geweld, omdat het een schending betreft van het unieke vertrouwen dat geassocieerd wordt met een intieme relatie.[519] Het strafbaar stellen van 'controlling or coercive behaviour' wordt door Sheehy bestempeld als een belangrijke stap voorwaarts in de erkenning van niet-fysieke schade en zorgt er volgens hem voor dat Ierland voldoet aan zijn verplichtingen onder het Verdrag van Istanbul.[520]

Sectie 39 kan volgens Wiener – net als section 76 van de Serious Crime Act 2015 – het beste worden begrepen als onderdeel van een lappendeken: het sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control* wordt opgevat als psychisch geweld,[521] en het onvermogen van het strafrecht om dergelijk niet-fysiek geweld te vervolgen werd gezien als een 'kloof' die door de nieuwe wetgeving moest worden 'gedicht'. Deze wetgeving komt volgens Wiener niet tegemoet aan fundamentele kritiek inhoudende dat in eerdere regelgeving de nadruk werd gelegd op incidenten in plaats van gedragspatronen, waardoor deze onvoldoende erkenning geeft aan het ernstige wangedrag dat inherent is aan strategische patronen van controle en onderwerping.[522]

Het te beschermen rechtsgoed

Vergelijkbaar met de Engelse situatie, heeft de Ierse wetgever niet als zodanig geduid wat het met sectie 39 te beschermen rechtsgoed betreft. Zoals in het vorige hoofdstuk (in paragraaf 3.6.1) naar voren kwam, spreekt Horder in relatie tot sectie 76 van de Engelse Serious Crime Act 2015 van 'lifestyle autonomy' als beschermd rechtsgoed. Gelet op het feit dat de Engelse strafbepaling – zoals hierboven bleek – de inspiratiebron vormde voor de Ierse strafbepaling, en de Ierse en Engelse strafbepalingen bovendien een soortgelijke inhoud en reikwijdte kennen, zal deze 'levensstijlautonomie' hierna als een door sectie 39 beschermd rechtsbelang worden beschouwd. Hiermee wordt eveneens aansluiting gevonden bij hetgeen in de Ierse doctrine wordt erkend als 'individual autonomy': de (door het strafrecht beschermde) mogelijkheid voor een individu om zelf te bepalen wat voor soort leven het wenst te leiden.[523] De bestempeling van 'lifestyle autonomy' als het in sectie 39 te beschermen rechtsgoed werd door de voor dit onderzoek geïnterviewde

[519] Zie het debat in het Huis van Afgevaardigden van 25 april 2018 (vol. 968, no. 1).
[520] Sheehy 2019, p. 59. Ook Leahy en Villena Rodó zien hierin een belangrijke stap richting het naleven van de verplichtingen onder het Verdrag van Istanbul; zie Leahy 2022, p. 68 en Villena Rodó 2022, p. 767.
[521] Dat de strafbaarstelling ontworpen is met *het doel* om ook psychisch geweld te 'vangen', werd ook overwogen in Court of Appeal 30 maart 2023, [2023] *IECA* 86 (*Director of Public Prosecutions -v- Kane*), r.o. 29. Dit doel werd bevestigd in een van de voor dit onderzoek afgenomen interviews. McGorrery en McMahon wijzen er echter op dat sectie 39 zowel niet-fysieke als fysieke geweldsgedragingen criminaliseert; zie: McGorrery & McMahon 2021, p. 212.
[522] Wiener 2023, p. 5-6. Zie ook paragraaf 3.6.1.
[523] Campbell e.a. 2021, p. 22-25.

experts onderschreven, maar zij zagen daarnaast ook reden om de psychische integriteit als kernbelang te zien. De hierboven geschetste wetsgeschiedenis biedt aanknopingspunten om (ook) de psychische integriteit als het met sectie 39 te beschermen rechtsgoed te beschouwen.

Richtlijnen ter interpretatie

De in sectie 39 verboden gedragingen worden niet nader in de wetgeving[524] gedefinieerd en, zoals gesteld, is ook geen toelichting te vinden in het Explanatory Memorandum.[525] Anders dan in het Engelse rechtssysteem, zijn er geen richtlijnen (in de vorm van 'Guidance') te vinden met betrekking tot 'controlling or coercive behaviour',[526] ondanks een daartoe strekkend advies van GREVIO.[527] In paragraaf 4.6.3.1 zal hierna op dit onderwerp worden ingegaan.

4.6.2 Typering van het delict

Voor strafbaarheid op grond van deze bepaling is, gelet op het bepaalde in lid 1 sub b, vereist dat het gedrag een 'serious effect' heeft gehad op de ander. Zoals hierna zal blijken, is op grond van lid 2 sprake van dit 'serious effect' als het gedrag leidt tot de angst bij de ander dat geweld tegen hem of haar zal worden gebruikt, of als het gedrag bij de ander ernstige ongerustheid of stress veroorzaakt die een aanzienlijk negatief effect heeft op zijn of haar dagelijkse activiteiten. Hieruit blijkt dat op basis van de Nederlandse doctrine sprake is van een **materieel omschreven delict**, nu strafbaarheid afhankelijk is gesteld van het daadwerkelijk bereiken van een resultaat.[528] Om die reden zal hierna worden ingegaan op dat resultaat, alsook op het vereiste oorzakelijk verband tussen gedrag en het resultaat.

---

[524] In de Committee Amendments (in de Senaat) ten aanzien van de Domestic Violence Bill 2017 zijn definities van 'coercive behaviour' en 'controlling behaviour' voorgesteld, maar deze definities zijn niet in de uiteindelijke Domestic Violence Act 2018 opgenomen. Zie de Committee Amendments van 31 mei 2017. Zie ook Villena Rodó 2022, p. 753.
[525] Sheehy 2019, p. 61; Villena Rodó 2022, p. 756-757; Dixon & Walsh 2024, p. 119-120; Bettinson & McQuigg 2023, p. 17-20.
[526] Villena Rodó 2022, p. 756-757, 767. Daarbij verdient opmerking dat het voorstel om de Minister voor Justitie en Gelijkheid de bevoegdheid te verlenen om richtlijnen ter opsporing van 'controlling or coercive behaviour' aan politieambtenaren uit te vaardigen, het niet gehaald heeft tot in de Domestic Violence Act 2018: zie voor dit voorstel amendement 53 van de Committee Amendments vanuit de Senaat op de Domestic Violence Bill 2017 (p. 18). Door de opeenvolgende Ministers voor Justitie en Gelijkheid werd naar voren gebracht dat dit amendement het effect zou hebben dat de operationele onafhankelijkheid met betrekking tot opsporingsonderzoeken wordt verplaatst van de politiediensten naar de politieke arena, terwijl deze ministers niet weg wilden bewegen van het lang bestaande principe dat de Minister voor Justitie en Gelijkheid geen rol heeft met betrekking tot de uitvoering van politieonderzoeken. Zie het debat in 'Committee Stage' van 31 mei 2017 (vol. 252, no. 4) en het debat van 4 juli 2017 in de Senaat in 'Committee Stage' (vol. 252, no. 11).
[527] Zie: GREVIO 2023, p. 65, randnummer 199.
[528] De Hullu & Van Kempen 2024, p. 85-86.

Volgens de Nederlandse doctrine kwalificeert de strafbepaling daarnaast als een **krenkingsdelict**. Er wordt immers gereageerd op een daadwerkelijke schending van een rechtsgoed (in de vorm van een 'serious effect' op de levensstijlautonomie van het slachtoffer), en niet slechts op een gevaar voor krenking daarvan, zoals het geval is bij een gevaarzettingsdelict.[529]

4.6.3 De objectieve zijde van het delict

In het hiernavolgende wordt eerst de delictsgedraging in lid 1 van sectie 39 besproken en worden de (overige) objectieve delictsbestanddelen geïdentificeerd. Daarbij zal afzonderlijk stil worden gestaan bij de vereiste dader-slachtofferrelatie (paragraaf 4.6.3.2), eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst (paragraaf 4.6.3.3), alsook de vereisten van strafbaar gevolg en causaliteit (paragraaf 4.6.3.4).

4.6.3.1 De delictsgedraging

De delictsgedraging is zoals gezegd in lid 1 van sectie 39 te vinden:

> (1) A person commits an offence where he or she knowingly and persistently engages in behaviour that—
>
> (a) is controlling or coercive,
>
> (…)

Sectie 39 heeft geen betrekking op gedragingen die gericht worden aan een derde en die een effect hebben op het (primaire) slachtoffer.[530] De strafbepaling is – gelet op het feit dat dader (in lid 1) en slachtoffer (in lid 4) met 'he or she' wordt aangeduid – niet genderspecifiek geformuleerd.[531]

Wat betreft de betekenis van de ongeschreven strafbaarheidsvoorwaarden van *unlawfulness* en *voluntariness*[532] wordt hier verwezen naar hetgeen daarover in het hoofdstuk over Engeland en Wales, meer precies paragraaf 3.6.3.1, is gesteld.

[529] De Hullu & Van Kempen 2024, p. 83-84.
[530] Bettinson 2020, p. 201 en 205.
[531] Villena Rodó 2022, p. 755-756; Reid O'Doherty & Gillane 2022, p. 132.
[532] Zie daarover in de Ierse doctrine ook: Ní Choileáin 2017, p. 44.

De nevenschikking 'or' in 'controlling or coercive'

Reid O'Doherty en Gillane suggereren dat 'controlling behaviour' en 'coercive behaviour' afzonderlijk tot strafbaarheid onder sectie 39 kunnen leiden.[533] Dit beeld is echter niet bevestigd in de voor dit onderzoek bestudeerde jurisprudentie of andere bronnen. Aansluitend bij hetgeen in paragraaf 3.6.3.1 onder het kopje "De nevenschikking 'or' in 'controlling or coercive'" over de Engelse strafbepaling is opgemerkt, zijn ook ten aanzien van de Ierse strafbepaling geen (andere) bronnen uit de rechtspraktijk of de academische wereld te vinden die onderbouwen dat het ene (op strafbare wijze) kan bestaan zonder het andere. Om die reden zal ook in dit hoofdstuk van 'controlerend *of* dwingend gedrag' worden gesproken, waarmee niet bedoeld is om alternatieven uit te drukken.

Voorbeelden van delictsgedragingen

De wet geeft geen uitleg over wat onder de termen 'controlling or coercive behaviour' moet worden verstaan,[534] op welke lacune kritiek is gekomen.[535] Zoals hiervoor al bleek, is er evenmin sprake van beleidsrichtlijnen, zoals de in het vorige hoofdstuk genoemde 'Guidances'.[536] Door Villena Rodó werd de mogelijkheid benoemd dat er aansluiting zal worden gezocht bij de 'Guidances' in Engeland en Wales, mede gelet op de sterke gelijkenissen tussen de Engelse en de Ierse strafbepaling.[537] In de rechtsleer blijkt dit het geval te zijn: hoewel het Engelse Statutory Guidance Framework (ook) in Ierland niet juridisch bindend is, wordt deze richtlijn behulpzaam geacht bij de interpretatie van sectie 39. Zo verwijzen Dixon en Walsh naar de definities van 'controlling behaviour' en 'coercive behaviour' alsook de types van gedragingen die in de eerdere versie van het Statutory Guidance Framework (van december 2015)[538] werden genoemd.[539] In de gevonden Ierse rechtspraak is het Statutory Guidance Framework echter niet aangehaald.

Uit de gevonden (rechts)bronnen blijkt niet of 'controlling or coercive behaviour' ook louter uit omissies kan bestaan. Naar haar aard is evenwel moeilijk voor te stellen dat dwang of controle enkel door middel van een niet-handelen kan worden uitgeoefend. Bovendien formuleert sectie 39 geen zorgplicht, waardoor deze basis van strafbaarheid lijkt te zijn uitgesloten.[540]

---

[533] Zie hun woorden: 'Either controlling or coercive behaviour constitutes the offence', die niet nader worden onderbouwd. Zie: Reid O'Doherty & Gillane 2022, p. 132.
[534] Bettinson & McQuigg 2023, p. 17; Bettinson 2020, p. 201-202; Dixon & Walsh 2024, p. 119.
[535] Bettinson & McQuigg 2023, p. 17; Bettinson 2020, p. 202; Sheehy 2019, p. 61 en Villena Rodó 2022, p. 756-757.
[536] Bettinson & McQuigg 2023, p. 17-20. Dit werd bevestigd door de geïnterviewde experts.
[537] Villena Rodó 2022, p. 757.
[538] Zie het Statutory Guidance Framework van december 2015, p. 4 en 22.
[539] Dixon & Walsh 2024, p. 119-120. De reden dat Dixon en Walsh naar de versie van 2015 en niet naar de versie van april 2023 verwijzen, is onduidelijk. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat enkel de eerstgenoemde versie afzonderlijke definities van controlerend gedrag en dwingend gedrag bevatte (zie paragraaf 3.6.3.1).
[540] Ní Choileáin 2017, p. 43; Campbell e.a. 2021, p. 73; Keiler 2019, p. 138.

4.6.3.2 Vereiste dader-slachtofferrelatie

Lid 4 van sectie 39 luidt op het moment van afronden van dit hoofdstuk:

> (4) In this section, a person is a "relevant person" in respect of another person if he or she—
>
> (a) is the spouse or civil partner of that other person, or
>
> (b) is not the spouse or civil partner of that other person and is not related to that other person within a prohibited degree of relationship but is or was in an intimate relationship with that other person.

De bepaling heeft in de eerste plaats betrekking op de echtgeno(o)t(e) of geregistreerd partner van de dader.[541] Ook heeft de bepaling betrekking op partners en ex-partners (ongeacht samenwonen of de juridische status van hun relatie),[542] maar deze sluit bepaalde (andere) familieleden uit.[543] De familieleden die buiten het beschermingsbereik van lid 4 vallen, zijn personen die binnen een *verboden* verwantschapsgraad aan de dader verwant zijn, waarvan sprake is indien zij vanwege die verwantschap naar Iers recht niet met de dader zouden mogen trouwen.[544]

Verschillende auteurs achtten het raadzaam dat (ook) de Ierse wetgever een sterke onderbouwing zou geven om te duiden waarom hij de reikwijdte van het delict heeft beperkt tot de voornoemde relatietypen.[545] In het verlengde daarvan is ook gesuggereerd om het personele bereik uit te breiden, door ook familieleden zoals ouders, grootouders, kinderen, kleinkinderen, broers, zussen en stiefkinderen onder de bepaling te brengen.[546] Waar O'Sullivan het beperkte huidige personele bereik van artikel 39 in het licht van het

[541] Op grond van sectie 2 lid 1 van de Domestic Violence Act 2018 omvatten de termen 'spouse' en 'civil partner' ook gewezen echtgenoten respectievelijk gewezen geregistreerde partners. Zie ook: Dixon & Walsh 2024, p. 132.
[542] Bettinson 2020, p. 199, 215; Villena Rodó 2022, p. 754. In sectie 2 lid 3 van de Domestic Violence Act 2018 wordt buiten twijfel gesteld dat een relatie niet ophoudt een intieme relatie te zijn in de zin van die wet, enkel en alleen omdat deze niet langer seksueel van aard is.
Vermoedelijk kan ook sprake zijn van een 'intimate relationship' indien de relatie niet seksueel van aard is geweest, zoals in het Engelse recht het geval is bij de invulling van de term 'intimate personal relationship' (zie paragraaf 3.6.3.2).
[543] Zie ten aanzien van dit laatste punt het verschil met sectie 76 van de Engelse Serious Crime Act. Zie: Dixon & Walsh 2024, p. 119.
[544] Zie sectie 2 lid 2 Domestic Violence Act 2018. Zie ook: Dixon & Walsh 2024, p. 119.
[545] McGorrery & McMahon 2019, p. 960; Bettinson 2020, p. 211.
[546] Dixon & Walsh 2024, p. 198. Zie ook de online bijdrage van advocate Michelle Cronin van 14 maart 2022.

Verdrag van Istanbul heeft bekritiseerd,[547] lijkt GREVIO zich hier juist positief over te hebben geuit.[548]

Tegen de achtergrond van deze geluiden is op 25 september 2024 in de Domestic Violence (Amendment) (No. 3) Bill 2024 voorgesteld om de betekenis van 'relevant person' in sectie 39 te verruimen,[549] zodat onder meer ook bepaalde (andere) familieleden van een dader bescherming genieten onder de strafbepaling.[550] Daartoe is geopperd om het huidige lid 4 te vervangen door een nieuw lid 4, lid 5 en lid 6. De voorgestelde leden 4 en 5 hebben betrekking op de vereiste dader-slachtofferrelatie en luiden op het moment van afronden van dit hoofdstuk als volgt:[551]

> (4) In this section, a person is a 'relevant person' in respect of another person if the first-named person—
>
> (a) is, or has been, the spouse or civil partner of the said other person,
>
> (b) is, or has been, party to an agreement to marry the said other person,
>
> (c) is, or has been, in an intimate relationship with the said other person,
>
> (d) is a parent, adoptive parent, grandparent, great-grandparent, child, brother, sister, first cousin, uncle, aunt, nephew or niece, whether of the whole blood, half blood or by marriage or civil partnership of the said other person or that other person's spouse, former
> spouse, civil partner or former civil partner, or
>
> (e) is eligible to make an application under section 6C(2)(a) of the Act of 1964 in respect of a child of the said other person.
>
> (5) The definition of 'child' in section 2(1) does not apply for the purposes of this section.

[547] O'Sullivan 2023, p. 119 en 138-139.
[548] GREVIO 2023, p. 64.
[549] Zie 'Domestic Violence (Amendment) (No. 3) Bill 2024' (Bill no. 71 of 2024). Zie voor meer informatie over het bijbehorende wetgevingsproces de website van het parlement.
[550] Zie in dit verband de toelichting van senator Vincent P. Martin op het wetsvoorstel, gegeven tijdens het debat in de Senaat van 25 september 2024.
[551] Het voorgestelde lid 6 heeft betrekking op een wettelijke exceptie en zal om die reden afzonderlijk worden besproken in paragraaf 4.6.5.

Met de Domestic Violence (Amendment) (No. 3) Bill 2024 wordt beoogd om sectie 39 ook van toepassing te laten zijn op bepaalde (bloedverwante of aanverwante) familieleden tot en met de vierde graad, alsook bepaalde personen die tot de stieffamilie van de dader behoren of behoorden.[552] Anders dan met sectie 76 van de Engelse Serious Crime Act 2015, wordt met dat wetsvoorstel (dus) niet beoogd om *alle* familieleden van een dader of diens (ex-)partner te beschermen tegen 'controlling or coercive behaviour'.

Uit het voorgestelde lid 5 volgt dat aan de term 'kind' in lid 4 de meest algemene betekenis van 'afstammeling' in de vorm van zoon of dochter wordt gegeven, ongeacht leeftijd of burgerlijke status.[553]

Op het moment van afronden van dit hoofdstuk is de Domestic Violence (Amendment) (No. 3) Bill 2024 nog niet tot wet geworden.

4.6.3.3 Eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst

'Persistently'

Opnieuw wordt de aandacht gevestigd op het eerste lid van sectie 39, meer precies de aanhef:

> (1) A person commits an offence where he or she knowingly and persistently engages in behaviour that—
>
> (…)

De wetgeving zelf geeft geen duidelijkheid over de betekenis van de term 'persistently'.[554] Villena Rodó zag dit delictsbestanddeel als een concretisering van het in artikel 33 van het Verdrag van Istanbul bedoelde 'intentional conduct'.[555] Echter, afhankelijk van de gehanteerde vertaling verwijst het woord 'persistently' niet noodzakelijk naar een bepaalde geestesrichting. De term kan immers ook een volledig objectieve invulling krijgen. Zo brengen Bettinson en McQuigg het bestanddeel 'persistently' in verband met de frequentie van de gedragingen en de eis van een gedragspatroon.[556] Ook McGorrery

[552] Gelet op de frase 'or that other person's spouse, former spouse, civil partner or former civil partner' in het voorgestelde lid 4 sub d gaat het immers ook om de in de bepaling genoemde familieleden van de persoon met wie de dader een band van huwelijk of geregistreerd partnerschap heeft of heeft gehad.
[553] Zie in dit verband sectie 2 lid 1 van de Domestic Violence Act 2018.
[554] Bettinson 2020, p. 203. Dit geldt ook ten aanzien van sectie 9 en 10 van de Non-Fatal Offences Against the Person Act 1997 (de strafbepalingen met betrekking tot 'coercion' respectievelijk 'harassment'), waarin de term 'persistently' eveneens voorkomt.
[555] Villena Rodó 2022, p. 754-755.
[556] Bettinson & McQuigg 2023, p. 19, 22; Bettinson 2020, p. 203. Deze visie kwam ook in de voor dit onderzoek gehouden interviews naar voren.

en McMahon zien het bestanddeel in het licht van een gedragslijn.[557] Deze laatste benaderingen sluiten aan bij hetgeen in de debatten in de Senaat naar voren is gebracht, ter ondersteuning van het amendement waarmee de strafbepaling in het toenmalige wetsvoorstel is ingevoegd. Daar wordt duidelijk dat strafbaarheid beoogd werd van een bepaald gedrags*patroon*, aansluitend bij het sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control*.[558] Uit het voorgaande wordt geconcludeerd dat het bestanddeel 'persistently' een volledig objectieve invulling krijgt, maar niet duidelijk is aan welke minimumnorm voldaan moet zijn om dit bestanddeel te vervullen. Hoe dan ook lijkt sectie 39 op dit punt de goedkeuring weg te dragen van GREVIO, dat opmerkt dat het strafbaar gestelde gedrag een patroon van herhaaldelijk en cyclisch gedrag omvat, overeenkomstig de norm die in het Verdrag van Istanbul is vastgelegd.[559]

'Serious effect'

Op grond van sectie 39 lid 1 sub b is vereist dat de gedragingen een 'serious effect' hebben (gehad) op het slachtoffer:

> (1) A person commits an offence where he or she knowingly and persistently engages in behaviour that—
>
> (a) (…)
>
> (b) has a serious effect on a relevant person, and
>
> (c) (…)

Uit het tweede lid van sectie 39 volgt wat onder 'serious effect' moet worden verstaan:

> (2) For the purposes of *subsection (1)*, a person's behaviour has a serious effect on a relevant person if the behaviour causes the relevant person—
>
> (a) to fear that violence will be used against him or her, or
>
> (b) serious alarm or distress that has a substantial adverse impact on his or her usual day-to-day activities.

[557] McGorrery & McMahon 2019, p. 962.
[558] Zie het debat van 4 juli 2017 in de Senaat in 'Committee Stage'.
[559] GREVIO 2023, p. 65.

Hierna zal eerst op de te bewijzen[560] gevolgen en de vereiste ernst daarvan worden ingegaan, om in paragraaf 4.6.3.4 stil te staan bij het vereiste causale verband tussen deze gevolgen en de gedragingen van de verdachte.

Lid 2 van sectie 39 kent sterke gelijkenissen met lid 4 van sectie 76 van de Engelse Serious Crime Act 2015, maar een verschil is dat sectie 39 geen eisen stelt aan het aantal gelegenheden waarop het slachtoffer moet hebben gevreesd voor geweld jegens hem of haar.[561] Daarbij geldt – net als in de Engelse strafbepaling – dat angst voor het gebruik van *geweld* jegens het slachtoffer, maar niet voor het 'controlling or coercive behaviour', bewijs van het 'serious effect' kan opleveren.[562]

Sheehy ziet het feit dat meer subtiele gedragingen (zoals 'microregulatie' van iemands vrijheid) door de focus op het 'serious effect' buiten het bereik van de strafbepaling vallen, als de kern van de tekortkoming van sectie 39. Hij wijst erop dat de bestanddelen '*serious* alarm or distress' en '*substantial* impact' (cursiveringen auteur) in lid 2 sub b een hoge drempel vormen als extra bewijsvereiste.[563] Psychische schade wordt evenwel niet vereist.[564]

Sheehy spreekt in het licht van sectie 39 lid 2 van een subjectieve maatstaf.[565] Een voordeel hiervan is dat het slachtoffer in kwestie centraal wordt gesteld, en geen andere persoon in de beleving van het slachtoffer treedt.[566] Onder verwijzing naar Engelse jurisprudentie wijzen Ní Choileáin en Campbell e.a. erop dat het uitgangspunt dat "de dader het slachtoffer heeft te nemen zoals hij hem aantreft", ook binnen het Ierse strafrecht wordt gehanteerd.[567] In geval van bovengemiddelde kwetsbaarheid van het slachtoffer is er nochtans een bepaald correctief voor het risico dat op basis van dit beginsel bij de verdachte ligt: noodzakelijk is dat een redelijke persoon zou menen dat de gedraging naar verwachting een 'serious effect' zou hebben op de relevante persoon in de zin van sectie 39 (zie lid 1 sub c). Een nadeel van de subjectieve invulling van 'serious effect' is dat – zoals uit paragraaf 3.6.3.3 volgde – de weerbaarheid van het concrete slachtoffer in de weg kan staan aan strafbaarheid. Daarnaast zullen er in het licht van de

[560] Bettinson 2020, p. 206.
[561] Bettinson & McQuigg 2023, p. 23; Bettinson 2020, p. 207.
[562] Sheehy 2019, p. 60.
[563] Sheehy 2019, p. 59-60.
[564] Reid O'Doherty & Gillane 2022, p. 132.
[565] Sheehy 2019, p. 61. Reid O'Doherty en Gillane stellen echter – zonder nadere toelichting – dat het bestanddeel 'serious effect' op *objectieve* wijze wordt ingevuld. Gelet op de invulling van het gelijkluidende bestanddeel in de Engelse rechtspraak (zie paragraaf 3.6.3.3), maar ook vanwege het feit dat de eis van een substantieel negatief effect op de gebruikelijke dagelijkse activiteiten van het slachtoffer (lid 2 sub b) niet anders kán worden ingevuld dan betrekking hebbend op het concrete slachtoffer, zal deze zienswijze niet worden gevolgd. Zie: Reid O'Doherty & Gillane 2022, p. 132.
[566] Sheehy 2019, p. 61.
[567] Zij spreken in dit verband van de 'Eggshell skull rule', zie: Ní Choileáin 2017, p. 53 en Campbell e.a. 2021, p. 100.

bewijslevering verwachtingen aan het slachtoffer worden gesteld, nu op die persoon een last komt te liggen om aan te tonen dat het dwingende en controlerende gedrag een bepaald effect op hem of haar heeft gehad.[568] GREVIO wijst er bovendien op dat de eis dat het gedrag een substantiële negatieve invloed heeft gehad op het dagelijkse leven van het slachtoffer, geen correct begrip van *coercive control* weerspiegelt. Immers, studies tonen aan dat de reacties van slachtoffers op dwingende controle heel verschillend kunnen zijn, waarbij sommige slachtoffers gedrag aannemen dat ten onrechte kan worden gezien als meegaand of in overeenstemming met het controlerende gedrag van de dader.[569]

'A reasonable person would consider [the behaviour] likely to have a serious effect on a relevant person'

Aan de objectieve zijde van het delict is nog een ander bestanddeel te vinden, dat in verband kan worden gebracht met de ernst van het gedrag:

> (1) A person commits an offence where he or she knowingly and persistently engages in behaviour that—
>
> (a) (…)
>
> (b) (…), and
>
> (c) a reasonable person would consider likely to have a serious effect on a relevant person.

In lid 1 sub c is een geobjectiveerd criterium gegeven om te bepalen of de gedraging naar verwachting ernstige gevolgen zou hebben voor het slachtoffer. Voor die verwachting vormt 'een redelijke persoon' de maatstaf. Sheehy spreekt in dit verband van een 'fully objective test'.[570] De formulering van de strafbepaling laat enige ruimte voor interpretatie: de vraag is of de 'relevant person' als bedoeld onder sub c dezelfde persoon is als de 'relevant person' (het slachtoffer i.c.) die onder sub b wordt bedoeld. Het lijkt onwaarschijnlijk dat onder sub c volledig geabstraheerd wordt van het slachtoffer in kwestie, omdat dit afbreuk zou doen aan de hierboven genoemde subjectieve maatstaf die ten aanzien van sub b wordt gehanteerd bij het bepalen van het 'serious effect'. Om die reden wordt ervan uitgegaan dat de 'relevant person' als bedoeld in sub b en sub c het slachtoffer is.

[568] Villena Rodó 2022, p. 756.
[569] GREVIO 2023, p. 65.
[570] Sheehy 2019, p. 58.

4.6.3.4 Vereist gevolg en causaliteit

Zoals hiervoor gesteld (onder het kopje 'Typering van het delict' in paragraaf 4.6.2) in het licht van lid 1 sub b en lid 2, betreft sectie 39 een materieel omschreven delict, wat maakt dat een causaal verband tussen de gedraging van de verdachte en bepaalde wettelijk omschreven gevolgen is vereist. Immers, bewezen dient te worden dat het slachtoffer door de gedragingen van de verdachte een 'serious effect' heeft ervaren, hetgeen een drempel voor vervolging – in de vorm van een extra bewijsvereiste – met zich meebrengt.[571]

Nu – vergelijkbaar met de situatie in Engeland en Wales – ook in de Ierse doctrine blijkt dat strafrechtelijk relevante causaliteit bestaat door het allereerst vaststellen van 'factual causation' (een conditio sine qua non-verband) en het vervolgens vestigen van 'legal causation',[572] wordt hier voor de invulling van de eisen van causaliteit verwezen naar hetgeen in paragraaf 3.6.3.4 uiteen is gezet.

4.6.4 De subjectieve zijde van het delict

Allereerst dient erop gewezen te worden dat voor de invulling van de subjectieve delictsbestanddelen in de Ierse doctrine aansluiting wordt gezocht bij (onder meer) de Engelse rechtspraak.[573] Gelet op de gemeenschappelijke en vergelijkbare elementen in het Engelse en Ierse strafrecht, zal hierna (ook) ten aanzien van de subjectieve zijde van het delict worden teruggevallen op hetgeen in het vorige hoofdstuk (meer precies paragraaf 3.6.4) is besproken.

Voor de bespreking van de eisen van *mens rea* wordt het eerste lid van sectie 39 in herinnering gebracht:

> (1) A person commits an offence where he or she knowingly and persistently engages in behaviour that—
>
> (a) is controlling or coercive,
>
> (b) has a serious effect on a relevant person, and
>
> (c) a reasonable person would consider likely to have a serious effect on a relevant person.

[571] Bettinson 2020, p. 207, 214; Sheehy 2019, p. 59-60; Villena Rodó 2022, p. 754.
[572] Campbell e.a. 2021, p. 91-92.
[573] Ní Choileáin 2017, p. 44-49; Campbell e.a. 2021, p. 144. Voor de invulling van de subjectieve delictsbestanddelen is ook in de Ierse rechtspraak aansluiting gezocht bij de Engelse jurisprudentie; zie bijvoorbeeld Supreme Court 1 januari 1982, [1981] *IR* 489 (*Hanlon v Fleming*).

Bettinson stelt dat sectie 39 zowel een subjectief (zie het bestanddeel 'knowingly' in de aanhef) als een objectief (onder verwijzing naar het bepaalde in lid 1 sub c) *mens rea*-element vereist.[574] Echter, betwist kan worden of in lid 1 sub c een *mens rea*-eis moet worden ingelezen. Op basis daarvan wordt namelijk niet een bepaalde geestesrichting bij de verdachte vereist, maar lijkt eerder een geobjectiveerd criterium te worden gegeven om te bepalen of de gedraging naar verwachting een 'serious effect' zou hebben op het slachtoffer. De formulering daarvan laat geen ruimte voor een normatief oordeel met betrekking tot schuld van de verdachte (anders dan in de Engelse strafbepaling waarin wel een normatief oordeel te vinden is, in het bestanddeel 'ought to know' – zie paragraaf 3.6.4).

De eis dat een redelijke persoon zou menen dat de gedraging naar verwachting ernstige gevolgen zou hebben voor het slachtoffer, wordt in dit onderzoek dan ook in het licht van de ernst van de gedraging geplaatst; de reden waarom deze eis al in paragraaf 4.6.3.3 aan de orde kwam. Wetenschap van de verdachte van de controlerende en dwingende aard van het gedrag en het ernstige effect daarvan op het slachtoffer (waarvoor 'een redelijke persoon' als maatstaf wordt gehanteerd) wordt dan ook voldoende geacht om aan het *mens rea*-vereiste van sectie 39 te voldoen.

Sheehy spreekt in relatie tot het bestanddeel 'knowingly' van een 'intentional mens rea of power and control' en ook Villena Rodó linkt dit bestanddeel aan 'intentional conduct'.[575] Advocatenkantoor Baker McKenzie stelt echter – zonder nadere toelichting – dat 'intent' geen eis is van sectie 39.[576] Gelet op hetgeen onder paragraaf 3.6.4 is opgemerkt over de verhouding tussen 'intention' en 'knowledge', worden aan deze schuldvormen in algemene zin dezelfde eisen gesteld, zij het dat 'knowledge' betrekking heeft op de omstandigheden die onderdeel van de delictsomschrijving uitmaken, waar 'intention' betrekking heeft op de wettelijk omschreven delictsgevolgen.[577] Gelet op hetgeen in het vorige hoofdstuk in voetnoot 418 is opgemerkt, lijkt dit onderscheid niet waterdicht.

Bettinson wijst erop dat (ook) de term 'knowingly' niet gedefinieerd is in de Domestic Violence Act 2018. Zij noemt dit ongelukkig, omdat de vervolgende instantie dient te bewijzen dat de verdachte wetenschap had van de controlerende en dwingende aard van zijn gedrag.[578] Aangezien de begrippen 'controlerend' en 'dwingend', zoals gezegd, evenmin in de wetgeving zijn gedefinieerd, kunnen verdachten volgens Bettinson betogen dat zij niet begrepen wat dwingende controle was, of dat zij deze niet toepasten

[574] Bettinson 2020, p. 208-209.
[575] Zie respectievelijk Sheehy 2019, p. 60 en Villena Rodó 2022, p. 754-755.
[576] Baker McKenzie 2021, p. 23.
[577] Zie binnen de Ierse doctrine ook Campbell e.a. Zij voegen hieraan toe dat 'knowledge' niet exact hetzelfde is als 'intention', maar gelijkwaardig daaraan is in termen van morele schuld. Zie: Campbell e.a. 2021, p. 141.
[578] Zie in dit verband ook Sheehy 2019, p. 60.

binnen hun relatie met het slachtoffer (omdat zij geloofden dat de gedragingen liefdevol of zorgzaam waren).[579]

Ní Choileáin stelt dat ten aanzien van alle Ierse delicten een (weerlegbaar) vermoeden van opzet geldt, dat ertoe strekt dat verondersteld wordt dat de verdachte opzet heeft gehad op de natuurlijke en waarschijnlijke gevolgen van zijn gedrag,[580] maar daarmee is mijns inziens niet noodzakelijk sprake van bewijs van daadwerkelijke wetenschap bij de verdachte van de relevante omstandigheden.[581] Daarnaast geldt – als beperking op de onschuldpresumptie – het 'peculiar knowledge principle' in omstandigheden waarin de rechter de overtuiging heeft dat het bewijs uitsluitend ligt binnen het kennisdomein van de verdachte. In dat geval dient de openbaar aanklager (enig) bewijs te leveren dat er 'prima facie' (dat wil zeggen: in een beoordeling op het eerste gezicht, zonder uitgebreide onderbouwing) sprake is van bepaalde wetenschap bij de verdachte. Indien dit bewijs wordt geleverd, verschuift de bewijs*leverings*last naar de verdachte, waardoor het aan hem is om 'reasonable doubt' te bewerkstelligen indien hij niet daadwerkelijk die wetenschap had.[582] Tot slot bestaan er 'notorious facts and matters of common knowledge', die geen bewijs behoeven.[583] Het bewijs dat deze feiten van algemene bekendheid opleveren zou ertoe kunnen leiden dat de aanwezigheid van het subjectieve *mens rea*-element van 'knowingly' in bepaalde gevallen toch kan worden bewezen indien een verdachte zwijgt of opzet in het licht van het tenlastegelegde ontkent.

4.6.5 Wettelijke excepties

De Ierse wettelijke regeling van 'controlling or coercive behaviour' bevat op het moment van afronden van dit hoofdstuk geen bijzondere excepties.[584] Hieruit vloeien enkele positieve strafbaarheidsvoorwaarden voort.

De in het eerdergenoemde wetsvoorstel getiteld 'Domestic Violence (Amendment) (No. 3) Bill 2024' voorgestelde exceptie,[585] in te voegen in sectie 39 via een (nieuw) lid 6, luidt als volgt:

---

[579] Bettinson 2020, p. 209 en 212.
[580] Ní Choileáin 2017, p. 46-47. Dit onder verwijzing naar Court of Criminal Appeal 29 januari 1996, [1997] 1 *ILRM* 233 (*DPP v McBride*).
[581] Zonder direct bewijs van iemands geestesrichting, zoals volgend uit iemands verklaring (al is deze niet noodzakelijk betrouwbaar), kan *mens rea* worden vastgesteld door gevolgtrekkingen uit feiten (inferenties). Dit is enkel mogelijk door het (proberen) vaststellen van wat een normale of redelijke persoon zou hebben beoogd of voorzien in de gegeven omstandigheden. Hieruit is de belangrijke stelregel ontstaan dat een persoon geacht moet worden de natuurlijke en waarschijnlijke gevolgen van zijn daden te beogen. Zie: Clarkson, Keating & Cunningham 2010, p. 134.
[582] Campbell e.a. 2021, p. 334-336. Een van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts stelde dat het een lastige opgave zal zijn voor verdachten om aannemelijk te maken dat deze wetenschap afwezig was.
[583] Dennis 2007, p. 513-515. Zie ook de Irish Legal Blog over bewijs in Ierse strafzaken.
[584] Bettinson & McQuigg 2023, p. 28; Bettinson 2020, p. 212; Reid O'Doherty & Gillane 2022, p. 132.
[585] Zie de Domestic Violence (Amendment) (No. 3) Bill 2024.

(6) Except in the case of behaviour described under subsection (2)(a), it shall be a defence for a person charged with an offence under subsection (1) to prove that at the time of the alleged offence—

(a) that person believed that he or she was acting in the best interests of the relevant person, and

(b) such behaviour was, in the circumstances, reasonable.

De inhoud van deze voorgestelde strafuitsluitingsgrond is nagenoeg identiek aan de exceptie in de Engelse strafbaarstelling (zie sectie 76 lid 8 van de Serious Crime Act 2015). Een belangrijke overeenkomst tussen deze bepalingen is dat ook deze exceptie niet succesvol in te roepen is indien het slachtoffer door de gedragingen vreesde dat geweld jegens hem of haar zal worden gebruikt (vergelijking sectie 76 lid 10 van de Serious Crime Act 2015).[586]

De onder lid 6 sub a voorgestelde eis dat de dader geloofde dat hij of zij in het belang van het slachtoffer handelde, vraagt mijns inziens om een subjectieve benadering; het gaat erom wat de dader in het concrete geval geloofde. De bijkomende eis die uit lid 6 sub b (nieuw) volgt, die betrekking heeft op de vraag of het gedrag in de gegeven omstandigheden redelijk was, vraagt echter – net als in sectie 76 lid 8 sub b van de Serious Crime Act 2015 – om een objectieve benadering. Ook bij deze voorgestelde exceptie kan de meerwaarde in twijfel worden getrokken, omdat in de bijzondere situaties waar lid 6 (nieuw) op ziet bepaalde delictsbestanddelen mogelijk niet zullen zijn vervuld. In dit verband wordt ook verwezen naar paragraaf 3.6.5.

4.6.6 Wettelijke strafverzwaringsgronden

Sectie 39 van de Domestic Violence Act 2018 kent geen strafverzwaringsgronden. Ook elders in de Domestic Violence Act 2018 is geen strafverzwaringsgrond in relatie tot sectie 39 opgenomen. Op grond van sectie 40 lid 1 juncto lid 5 van die wet – waarin enkele bijzondere strafverzwaringsgronden zijn opgenomen – wordt 'controlling or coercive behaviour' expliciet niet als een 'relevant offence' aangeduid:[587]

[586] In het voorgestelde lid 6 wordt verwezen naar 'behaviour described under subsection (2)(a)', maar indien hiermee enkel naar de inhoud van lid 2 sub a (op zichzelf) wordt verwezen, zou het gedrag betrekking hebben op 'violence'. Als de verwijzing in het voorgestelde lid 6 zo begrepen moet worden dat ook de aanhef van lid 2 hieronder valt, wordt pas duidelijk dat het om het gedrag als bedoeld in lid 1 gaat.
[587] Zie sectie 40, lid 5, sub b, onder ii. Zie ook Dixon & Walsh 2024, p. 133.

(1) Where a court is determining the sentence to be imposed on a person for a relevant offence, the fact that the offence was committed by the person against a relevant person shall be treated, for the purpose of determining the sentence, as an aggravating factor.

(…)

(5) In this section—

(…)

"relevant offence" means—

(a) (…)

(b) any offence which involves violence or a threat of violence to a person other than an offence—

(i) (…), or

(ii) under section 39

(…)

Het feit dat het hebben (gehad) van een intieme relatie – in afwijking van sectie 40, lid 6 – (daarom) geen strafverzwaringsgrond vormt, kan verklaard worden vanuit het gegeven dat dit een (constitutief) delictsbestanddeel is van sectie 39 en dus geen verzwarende factor kan vormen.[588] Dit sluit aan bij het bepaalde in artikel 46 van het Verdrag van Istanbul.

In 2025 bracht 'The Sentencing Guidelines and Information Committee' een rapport uit over de toepassing van sectie 40. Hoewel het strafbare feit van 'controlling or coercive behaviour' uitdrukkelijk is uitgesloten in artikel 40, is deze commissie van mening dat haar bevindingen rechters kunnen helpen bij het vaststellen van de verzwarende en verzachtende omstandigheden in zaken waarin dit delict ten laste is gelegd.[589]

[588] Court of Appeal 30 maart 2023, [2023] *IECA* 86 (*Director of Public Prosecutions -v- Kane*), r.o. 31; The Sentencing Guidelines and Information Committee 2025, p. 2-3.
[589] The Sentencing Guidelines and Information Committee 2025, p. 2-3. Zie ook de 'Information note accompanying the SGIC report on the application of section 40 of the Domestic Violence Act 2018', p. 7-8.

Terzijde wordt opgemerkt dat sectie 39 een (potentieel) verschillend strafmaximum kent naargelang er sprake is van 'conviction on indictment' of 'summary conviction' (zie lid 3).[590] Nu – afhankelijk van de strafmaat en de wens van de verdachte om al dan niet berecht te worden door een jury – beide opties mogelijk zijn, vormt sectie 39 een zogenaamde 'either-way offence'.[591] Weliswaar blijken weinig zaken waarin vervolging ter zake van 'controlling or coercive behaviour' plaatsvindt voor een District Court te worden gebracht, vanwege de zwaarte van het vergrijp (en de daarmee samenhangende strafmaat).[592] Nu het onderscheid tussen 'conviction on indictment' of 'summary conviction' betrekking heeft op de wijze waarop het delict kan worden berecht (waaronder door welke rechterlijke instantie)[593] en niet de inhoud van de delictsomschrijving raakt, zal hier niet verder op in worden gegaan.

4.7 Overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid

Strafbare poging

Op grond van sectie 39 lid 3 sub b van de Domestic Violence Act 2018 kan 'controlling or coercive behaviour' in geval van een 'conviction on indictment' worden gestraft met een gevangenisstraf van (maximaal) vijf jaar. Op grond van de definitie gegeven in sectie 2 lid 1 van de Criminal Law Act 1997 kan het delict daarom – in ieder geval in de vorm van 'indictable offence' – als 'arrestable offence' worden aangemerkt. Dit maakt dat een strafbare poging in theorie mogelijk is.[594] Echter, uit de bestudeerde jurisprudentie of andere (rechts)bronnen zijn geen voorbeelden van een strafbare poging in relatie tot 'controlling or coercive behaviour' naar voren gekomen. Dit sluit aan bij de bevindingen van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts.

De praktijk van tenlastelegging, bewezenverklaring en samenloop

Niet lang nadat Leahy opmerkte dat er geen studies beschikbaar waren over de opsporing en vervolging van 'controlling or coercive behaviour' in Ierland en zij hier zelf enig licht op wierp,[595] publiceerde Women's Aid een meer systematische analyse op dit vlak.[596] Uit die analyse blijkt dat er binnen de voor dat onderzoek bestudeerde strafzaken

[590] Zie paragraaf 3.6.6 voor dit onderscheid.
[591] Campbell e.a. 2021, p. 424.
[592] Om die reden worden deze veelal door Circuit Courts behandeld; zie Maguire 2024, p. 106-110, 115, 152.
[593] Campbell e.a. 2021, p. 424-428.
[594] Zie Campbell e.a. 2021, p. 68, 177 en sectie 2 lid 1 van de Criminal Law Act 1997. Weliswaar is – op basis van *common law* – voor een strafbare poging 'intention' vereist; Ní Choileáin 2017, p. 162-164; Campbell e.a. 2021, p. 179-190.
[595] Leahy 2023, p. 5-7.
[596] Women's Aid – een liefdadigheidsinstelling in het Verenigd Koninkrijk die als doel heeft een einde te maken aan huiselijk geweld tegen vrouwen en kinderen – onderzocht in het kader daarvan

geen zaken waren waarin 'controlling or coercive behaviour' het enige tenlastegelegde feit was.[597] Dit sluit aan bij bevindingen van anderen,[598] alsook bij de bevindingen uit de voor het onderhavige onderzoek bestudeerde jurisprudentie.

Uit de laatstbedoelde rechtspraak blijkt ook dat schakelbewijs is toegepast: zo kwam uit één zaak nadrukkelijk naar voren dat het bewijsmateriaal met betrekking tot verschillende mishandelingen onderdeel vormde van het bewijsmateriaal met betrekking tot het ten laste gelegde 'controlling or coercive behaviour'.[599] De bevindingen van Women's Aid lijken het gebruik van schakelbewijs in dit verband te ondersteunen.[600]

Uit het rapport van Women's Aid volgt eveneens dat in alle door haar bestudeerde rechterlijke uitspraken (bedreiging met) fysiek geweld onderdeel vormde van 'controlling or coercive behaviour'. Dit beeld wordt ondersteund door de bevindingen uit de voor dit onderzoek bestudeerde jurisprudentie,[601] maar ook door de evaluatiedata van GREVIO. GREVIO stelde in 2023 in dit verband dat er geen informatie beschikbaar is over de vraag of er veroordelingen zijn geweest voor 'controlling or coercive behaviour' zonder dat elementen van fysiek geweld daar onderdeel van uitmaakten.[602]

Net als in het Engelse strafrecht wordt samenloop in het Ierse recht 'opgelost' via modaliteiten van straftoemeting ('consecutive sentences' en 'concurrent sentences'), en niet via de kwalificatie van het bewezenverklaarde (zie paragraaf 3.7). Ook in het Ierse strafrecht wordt de eerstgenoemde modaliteit gewoonlijk toegepast in gevallen van meerdaadse samenloop en is de modaliteit van 'concurrent sentences' gebruikelijk bij

---

elf strafzaken op basis van openbaar beschikbare bronnen, te weten gepubliceerde jurisprudentie, rechtbankverslagen en mediaberichten. Het onderzoeksteam erkende beperkingen van de analyse, aangezien zij geen toegang had tot de oorspronkelijke strafdossiers of zaaksaantekeningen, noch de mogelijkheid had om de juistheid van sommige details te verifiëren. Zie: Women's Aid 2024, p. 4.

[597] Women's Aid 2024, p. 5, 8. Opgemerkt dient te worden dat het hier slechts ging om elf zaken waarin sprake was van een rechterlijke uitspraak. In tien zaken daarvan ging het om een veroordeling ter zake van 'controlling or coercive behaviour'. In één zaak kwam het niet zover, omdat dit tenlastegelegde feit kwam te vervallen, vermoedelijk als gevolg van een schikking; zie Women's Aid 2024, p. 57.

[598] Reid O'Doherty & Gillane 2022, p. 132; zie ook de online bijdrage van advocate Michelle Cronin van 14 maart 2022. Leahy stelt dat feiten als mishandeling, intimidatie en seksuele delicten in de huidige praktijk als afzonderlijke feiten (dus naast 'controlling or coercive behaviour') ten laste worden gelegd, hetgeen volgens haar geen weerspiegeling van de realiteit van huiselijk geweld vormt; zie Leahy 2023, p. 16 en Leahy 2022, p. 69. In een van de voor dit onderzoek gehouden interviews werd het gebrek aan 'guidance' als verklaring genoemd voor het feit dat de vervolging in zaken waarin 'controlling or coercive behaviour' is tenlastegelegd tevens op andere strafbare feiten is gericht.

[599] Court of Appeal 23 april 2024, [2024] *IECA* 99 (*Director of Public Prosecutions -v- Taib*), r.o. 6.

[600] Zie: Women's Aid 2024, p. 15, 30, 34 en 52.

[601] Court of Appeal 21 juli 2023, [2023] *IECA* 211 (*Director of Public Prosecutions -v- Boles*), r.o. 87; Court of Appeal 30 maart 2023, [2023] *IECA* 86 (*Director of Public Prosecutions -v- Kane*) r.o. 32; Court of Appeal 23 april 2024, [2024] *IECA* 99 (*Director of Public Prosecutions -v- Taib*), r.o. 6.

[602] GREVIO 2023, p. 64-65.

eendaadse samenloop.[603] Omdat samenloop in dat geval geen betrekking heeft op de strafbaarheidsbepalende factoren, zal hierop niet nader worden ingegaan.

[603] Zie de Irish Legal Blog over 'consecutive sentences' en 'concurrent sentences' in Ierse strafzaken.

4.8 Schematische weergave

De belangrijkste onderzoeksresultaten in dit hoofdstuk kunnen schematisch als volgt worden weergegeven:

Rechtsbron	**Type delict**	**Beschermd rechtsgoed**	**Dader-slachtofferrelatie**	**Bestanddelen die door objectivering mogen worden ingevuld**	**Eisen van herhaling, tijdsomvang of ernst**	***Mens rea***	**Wettelijke excepties**	**Wettelijke strafverzwaringsgronden**
Section 39 Domestic Violence Act 2018	materieel omschreven delict krenkingsdelict	autonomie van levensstijl, mogelijk ook psychische integriteit	echtgeno(o)t(e) of geregistreerd partner, of een persoon 'not related to that other person within a prohibited degree of relationship but is or was in an intimate relationship with that other person' (lid 4)	'*a reasonable person* would consider the behaviour *likely* to have a serious effect on the victim' (lid 1 sub c)	herhaling: 'persistently' (lid 1, aanhef) tijdsomvang: (geen nader gespecificeerde eisen aan tijdsomvang) ernst: '*serious* effect' (lid 1 sub b en lid 2) – mogelijk een subjectieve invulling	wetenschap[604] ('knowingly')	-	-

[604] Uit het niet benoemen van 'wetenschap' bij bestanddelen die door objectivering mogen worden ingevuld moet niet worden geconcludeerd dat er in het geheel geen objectivering van dit bestanddeel plaatsvindt (zie paragraaf 4.6.4). Hetzelfde geldt ten aanzien van de Engelse strafbepaling, zij het dat de kwestie daarin minder prangend is, nu sectie 76 van de Serious Crime Act 2015 tevens het bestanddeel 'ought to know' kent (zie paragraaf 3.6.4).

4.9 Aangehaalde literatuur

Baker McKenzie 2021
Baker McKenzie, *Fighting Domestic Violence: Ireland*, s.l.: Baker McKenzie 2021.

Bettinson 2020
V. Bettinson, 'A Comparative Evaluation of Offences: Criminalising Abusive Behaviour in England, Wales, Scotland, Ireland and Tasmania', in: M. McMahon & P. McGorrery (red.), *Criminalising Coercive Control. Family Violence and the Criminal Law*, Singapore: Springer Singapore Pte Limited 2020, p. 197-217.

Bettinson & McQuigg 2023
V. Bettinson & R. McQuigg, 'Introducing a Criminal Offence of Domestic Abuse in Northern Ireland. Comparative Insights Into Criminalising Coercive Control', in: V. Bettinson & R. McQuigg (red.), *Criminalising Coercive Control. Challenges for the Implementation of Northern Ireland's Domestic Abuse Offence*, Londen: Routledge, p. 13-32.

Campbell e.a. 2021
L. Campbell e.a., *Criminal law in Ireland. Cases and commentary*, Dublin: Clarus Press Ltd 2021.

Clarkson, Keating & Cunningham 2010
C.M.V. Clarkson, H.M. Keating & S.R. Cunningham, *Clarkson and Keating Criminal Law. Text and materials*, London: Sweet & Maxwell 2010.

Dennis 2007
I.H. Dennis, *The law of evidence*, Londen: Sweet & Maxwell 2007.

Dixon & Walsh 2024
S. Dixon & K. Walsh, *Domestic Violence. Law and Practice in Ireland*, Londen: Bloomsbury Professional 2024.

GREVIO 2023
GREVIO, *Baseline Evaluation Report Ireland*, Straatsburg: Raad van Europa 2023.

De Hullu & Van Kempen 2024
J. de Hullu & P.H.P.H.M.C. van Kempen, *Materieel Strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2024.

Keiler 2019
J. Keiler, 'Commission versus Omission', in: J. Keiler & D. Roef (red.), *Comparative Concepts of Criminal Law*, Cambridge: Intersentia 2019.

Koekkoek/Efthymiou 2009
A.K. Koekkoek/N.S. Efthymiou, 'Ierland', in: L. Prakke & C.A.J.M. Kortmann (red.), *Het staatsrecht van 15 landen van de Europese Unie*, Deventer: Kluwer 2009.

Leahy 2022
S. Leahy, 'What Is Next for Irish Law and Policy on Domestic Abuse?: Lessons from our Neighbours', *Irish Journal Of Family Law* 2022, vol. 25, afl. 4, p. 65-72.

Leahy 2023
S. Leahy, 'Still a private matter? Evaluating the Irish State's response to domestic abuse', *International Journal of Law, Policy and The Family* 2023, vol. 37, afl. 1, p. 1-20.

Maguire 2024
N. Maguire, *A Study of District Court Judges Views on Sentencing and the Sentencing of Relationship Violence*, s.l.: South East Technological University 2024.

McGorrery & McMahon 2019
P. McGorrery & M. McMahon, 'Criminalising "the Worst" Part: Operationalising the Offence of Coercive Control in England and Wales', *The Criminal Law Review* 2019, afl. 11, p. 957-965.

McGorrery & McMahon 2021
P. McGorrery & M. McMahon, 'Criminalising psychological violence in Europe: (non-)compliance with article 33 of the Istanbul Convention', *European Law Review* 2021, vol. 46, afl. 2, p. 211-227.

Ní Choileáin 2017
C. Ní Choileáin, *Criminal Law*, Dublin: Thomson Reuters Ireland Limited 2017.

O'Sullivan 2023
E. O'Sullivan, 'The marginalisation of victims of domestic abuse under the Irish Domestic Violence Act 2018', *Journal of Social Welfare and Family Law* 2023, vol. 45, afl. 2, p. 119-142.

Reid O'Doherty & Gillane 2022
E. Reid O'Doherty & S. Gillane, 'Coercive control and stalking', *The Bar Review* 2022, vol. 27, afl. 5 (december 2022), p. 130-133.

Sheehy 2019
D. Sheehy, 'Toward a new 'measuring of harm': A critique of the offence of 'coercive control' under the Domestic Violence Act 2018', *King's Student Law Review* 2019, vol. 10, afl. 1, p. 51-64.

The Sentencing Guidelines and Information Committee 2025
The Sentencing Guidelines and Information Committee, *Report on the application of section 40 of the Domestic Violence Act 2018*, s.l.: The Judicial Council 2025.

Villena Rodó 2022
J. Villena Rodó, 'Coercive control, legislative reform and the Istanbul Convention: Ireland's Domestic Violence Act 2018', *Northern Ireland Legal Quarterly* 2022, vol. 73, afl. 4, p. 742-767.

Women's Aid 2024
Women's Aid, *Insights Report: Review of Publicly Reported Enforcement of the Coercive Control Offence in Ireland 2019 – 2024*, Women's Aid 2024.

Hoofdstuk 5 – Frankrijk

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvraag welke strafbaarheids-voorwaarden gelden ten aanzien van de Franse zelfstandige strafbaarstellingen van psychisch geweld, zoals vastgelegd in een aantal verschillende strafbepalingen in de Code Pénal, waarvan artikel 222-14-3 en 222-33-2-2 in het licht van de verplichtingen op grond van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul de meest relevante zijn, gelet op hun generieke karakter.[605]

De volgende onderwerpen komen achtereenvolgens aan de orde: de onderzoeksmethode (paragraaf 5.2); een korte inleiding op het Franse staatsbestel (paragraaf 5.3); bronnen van Frans recht en hun onderlinge verhouding (paragraaf 5.4); enkele hoofdlijnen van het Franse strafrecht (paragraaf 5.5); de chronologie, inhoud en selectie van de relevante strafbepalingen in relatie tot psychisch geweld (paragraaf 5.6.1); de strafbaarheids-voorwaarden van artikel 222-14-3 en artikel 222-33-2-2 Code Pénal (paragraaf 5.6.3 e.v.), alsook overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid van deze strafbepalingen (paragraaf 5.7).

De belangrijkste bevindingen ten aanzien van voornoemde deelvraag worden aan het einde van dit hoofdstuk schematisch weergegeven.

5.2 Methode

Allereerst zijn ten behoeve van dit onderzoek de relevante officiële wetgevingspublicaties bestudeerd. Veelal betrof dit parlementaire documenten uit wetgevingsdossiers die via de openbare databank Légifrance te raadplegen zijn.[606]

[605] GREVIO stelt in zijn Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports dat 'In its baseline evaluation reports on [...] France, [...], GREVIO observed that although stand-alone offences of psychological violence are not in place, these parties have introduced specific offences of domestic violence where forms of psychological violence may be prosecuted' (zie GREVIO 2022, p. 103). Dit suggereert dat GREVIO de interpretatieve bepaling 222-14-3 niet als een zelfstandige strafbaarstelling ziet, wat mogelijk kan worden verklaard door het feit dat het om een interpretatieve bepaling gaat die in samenhang met andere bepalingen moet worden gelezen. Gelet op de invulling van de selectiecriteria in het inleidende hoofdstuk, zal artikel 222-14-3 evenwel als een zelfstandige strafbaarstelling worden beschouwd, nu psychisch geweld hiermee expliciet onder andere geweldsdelicten wordt gebracht.
[606] Zie: https://www.legifrance.gouv.fr/.

Daarnaast is wetenschappelijke literatuur geraadpleegd met betrekking tot het Franse strafrecht. Dit betrof handboeken waarin leerstukken van het Franse materiële strafrecht uiteen worden gezet, maar ook annotaties van strafrechtsgeleerden bij relevante arresten en het geannoteerde Wetboek van Strafrecht (Code Pénal Annoté). Met name dit laatste werk leverde nieuwe literaire en jurisprudentiële bronnen op en vormde het startpunt voor toepassing van een 'sneeuwbalmethode'.

Deze (en andere) Franse strafrechtspraak is eveneens via de databank Légifrance ontsloten. Daartoe is gezocht in de categorie 'Jurisprudence judiciaire', waar strafrechtspraak onder valt. In de eerste plaats is gezocht met de zoekterm '222-14-3', waarmee op peildatum 1 september 2025 tien uitspraken van de strafrechtkamer van de Franse cassatierechter (*Cour de cassation*) werden gevonden die betrekking hebben op artikel 222-14-3 van de Code Pénal. Een additionele zoekslag met dezelfde zoekterm binnen de jurisprudentiedatabase van uitgever Lefebvre Dalloz leverde op dezelfde peildatum geen aanvullende zoekresultaten op.[607]

Een soortgelijke zoekactie is verricht door in de databank Légifrance de zoekterm '222-33-2-2' te gebruiken. Hiermee werden op peildatum 1 september 2025 zestien uitspraken van de strafrechtkamer van de cassatierechter gevonden die verband houden met artikel 222-33-2-2 van de Code Pénal.[608] Een aanvullende zoekslag met dezelfde zoekterm binnen de jurisprudentiedatabase van Lefebvre Dalloz leverde nog één andere uitspraak op. Zodoende zijn in totaal zeventien strafrechtelijke uitspraken van het Hof van Cassatie omtrent artikel 222-33-2-2 in de analyse betrokken.

Gelet op de hoeveelheid cassatierechtspraak die relevant bleek voor dit onderzoek, is niet óók een zoekslag verricht naar relevante feitenrechtspraak. Vanwege de afbakening binnen dit hoofdstuk (zie paragraaf 5.6.1.8) is niet op eenzelfde systematische wijze naar rechtspraak gezocht die betrekking heeft op de andere strafbepalingen die in dit hoofdstuk aan de orde komen. De relevante rechtspraak is zoveel mogelijk geïntegreerd in de onderstaande analyse van de betreffende delictsbestanddelen.

Het bronnenonderzoek ten behoeve van dit hoofdstuk is op 1 september 2025 afgerond.

5.3 Staatsbestel

Frankrijk, officieel de Franse Republiek, wordt gekarakteriseerd als een gedecentraliseerde eenheidsstaat.[609] De Franse Grondwet (*Constitution*) biedt in de artikelen 72 tot en met 75

[607] Zie de jurisprudentiedatabase van uitgever Lefebvre Dalloz.
[608] Hiermee werden twee uitspraken gevonden die reeds in de zoekresultaten met betrekking tot artikel 222-14-3 voorkwamen.
[609] Zie artikel 1 van de Franse Grondwet, dat bepaalt dat Frankrijk ondeelbaar (en dus geen federale staat) is. Zie ook: Kortmann/Broeksteeg 2018, p. 129.

de wettelijke basis voor decentralisatie. De territoriaal gedecentraliseerde besturen zijn geheel onderworpen aan het centraal gezag, dat financieel en bestuurlijk toezicht houdt via de figuur van de prefect, de vertegenwoordiger van de centrale overheid.[610]

Opmerkelijk aan het Franse staatsbestel is de sterke rol van het staatshoofd, de president. De president ziet als bewaker van de Grondwet en de republikeinse waarden toe op het functioneren van de verschillende staatsmachten. De Franse president wordt rechtstreeks verkozen voor een ambtstermijn van vijf jaar en heeft een mandaat dat eenmaal hernieuwbaar is. In tegenstelling tot de president draagt de regering wel verantwoordelijkheid ten opzichte van het parlement, wat past in een parlementaire democratie.[611]

Het parlement, bestaande uit twee kamers (te weten: *l'Assemblée nationale* en *le Sénat*), heeft wetgeving als belangrijkste bevoegdheid. Deze bevoegdheid is echter beperkt tot bepaalde, expliciet in artikel 34 van de Grondwet opgesomde terreinen. De uitvoerende macht heeft in Frankrijk een residuaire bevoegdheid op wetgevend terrein. De regering en de president vaardigen daartoe reglementen (*règlements*) uit, wat de generieke benaming is voor de rechtshandelingen van de (leden van de) uitvoerende macht. Het begrip *décret* wordt in het Franse recht vaak gehanteerd om de reglementen aan te duiden die van de president en de premier uitgaan.[612] Het initiatiefrecht van wetten berust op grond van artikel 39, eerste alinea, Grondwet bij de premier (wetsontwerp, *projet de loi*) en bij de leden van de Assemblée en de Senaat (wetsvoorstel, *proposition de loi*).[613]

5.4 Rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding

Frankrijk kent de volgende formele rechtsbronnen: wet- en regelgeving, rechtspraak, algemene rechtsbeginselen, gewoonte en rechtsleer.[614] De bronnen wet- en regelgeving en rechtspraak zullen hierna kort worden toegelicht.

Wet- en regelgeving

Voor wat betreft de onderlinge verhouding van de geschreven regelgevende bronnen, geldt de volgende normenhiërarchie. Het *bloc de constitutionnalité*, waartoe de Franse Grondwet behoort, staat aan de top van de normenhiërarchie en vormt de toetssteen op

[610] Pieters & Demarsin 2023, p. 128-129.
[611] Pieters & Demarsin 2023, p. 131, 132.
[612] Pieters & Demarsin 2023, p. 132-133; Kortmann/Broeksteeg 2018, p. 150, 154, 155; Van Schaik e.a. 2023, p. 146.
[613] Kortmann/Broeksteeg 2018, p. 156.
[614] Pieters & Demarsin 2023, p. 129. Pieters en Demarsin nuanceren de rol van de rechtsleer (*doctrine*), nu de rechtscheppende functie daarvan niet ten volle wordt erkend. Zie Pieters & Demarsin 2023, p. 135.

basis waarvan de grondwettigheid van de Franse wetgeving wordt beoordeeld. Het *bloc de conventionalité* staat een trap lager en omvat het geheel van bindende regels van internationale of supranationale oorsprong, meer bepaald het verdrags- en het EU-recht. Wat verdragen betreft, heeft Frankrijk een monistisch systeem (zie artikel 55 van de Franse Grondwet). Verdragen maken zodoende onmiddellijk deel uit van de Franse rechtsorde en zijn rechtstreeks toepasselijk, zonder na ratificatie via interne wetgeving in het Franse recht te moeten worden geïncorporeerd. Dit betekent echter niet dat elke verdragsbepaling ook directe werking (*effet direct*) heeft en dus inroepbaar is voor Franse rechtscolleges. Verdragenrecht heeft voorrang op, zowel eerdere als latere, Franse wetten, maar niet op de Grondwet.[615] Ook wat het EU-recht betreft, bestaat suprematie over Franse wetten,[616] althans volgens het Grondwettelijk hof (*Conseil Constitutionnel*).[617] Het *bloc de legalité* bestaat onder meer uit gewone wetten, die conform behoren te zijn aan de voornoemde *blocs*.[618]

Rechtspraak

De rechtsbedeling in Frankrijk wordt gekenmerkt door wat bekendstaat als het jurisdictionele dualisme, waarin twee afzonderlijke rechtsordes naast elkaar bestaan: de *juridiction judiciaire* en de *juridiction administrative*.[619] Deze zijn geheel onafhankelijk van elkaar, met elk hun eigen hoven en rechtbanken, een eigen procedure en eigen rechtsregels. De *juridiction judiciaire* betreft de strafrechtsbedeling (en de burgerlijke rechtsbedeling). De rechtscolleges van die rechtsorde zijn dus bevoegd om (onder meer) het strafrecht toe te passen.[620]

In dat kader kan allereerst worden gewezen op de colleges die rechtspraak in eerste aanleg wijzen, waarvan de absolute bevoegdheid gebaseerd is op het categorisch onderscheid naar gelang de 'zwaarte' van delicten (die in de volgende paragraaf nader uiteen zal worden gezet). Zodoende behandelt de politierechtbank (*Tribunal de police*) de lichtste categorie delicten (de overtredingen)[621] en de correctionele rechtbank (*Tribunal correctionnel*) de wanbedrijven, de middencategorie.[622] De zwaarste categorie delicten, te

[615] Kortmann/Broeksteeg 2018, p. 134.
[616] Voor zover het EU-recht directe werking heeft (Pieters & Demarsin 2023, p. 136). Zie ook artikel 55 van de Franse Grondwet.
[617] Dit Grondwettelijk hof ziet erop toe dat het parlement zijn wetgevende bevoegdheden niet te buiten gaat; Pieters & Demarsin 2023, p. 133, 136. Echter, volgens de *Conseil d'État* (Raad van State) staat het communautaire recht in de normenhiërarchie gelijk aan nationaal recht, dus niet daarboven; zie: Kortmann/Broeksteeg 2018, p. 134.
[618] Pieters & Demarsin 2023, p. 135-136; Kortmann/Broeksteeg 2018, p. 134.
[619] De *juridiction administrative* omvat de geschillen tussen bestuursorganen en burgers of tussen bestuursorganen onderling; zie Pieters & Demarsin 2023, p. 139. Bij gebrek aan relevantie voor dit onderzoek zal niet nader op deze rechtsorde worden ingegaan.
[620] Pieters & Demarsin 2023, p. 139.
[621] Zie artikel 521 van de Code de procédure pénale.
[622] Zie artikel 381 van de Code de procédure pénale.

weten de misdaden, wordt behandeld door het Hof van Assisen (*Cour d'assises*, op grond van juryrechtspraak) of door het *Cour criminelle départementelle*.[623]

De strafkamer van het Cour d'appel is bevoegd inzake hoger beroep tegen uitspraken van de *Tribunaux de police* en *Tribunaux correctionnels*.[624] Hoger beroep tegen een veroordeling door het Cour d'assises (ter zake van een misdaad) is eveneens mogelijk; in dat geval wordt het beroep voor een ander Hof van Assisen gebracht dat is aangewezen door de strafkamer van het Hof van Cassatie (*Cour de Cassation*).[625]

Dit laatstgenoemde hof staat aan de top van de *juridiction judiciaire* en waakt als cassatierechter over de eenheid van de rechtspraak door te beoordelen of de rechter in laatste (voorafgaande) aanleg de rechtsregels correct interpreteerde en toepaste op de door hem vastgestelde feiten.[626] Is dat niet het geval, dan vernietigt het Hof van Cassatie de rechterlijke beslissing en wijst hij de zaak terug naar een rechter van hetzelfde niveau als diegene die de beslissing in laatste aanleg wees. [627] Het Hof van Cassatie speelt ook een belangrijke rol in de grondwettigheidscontrole, aangezien het voor grondwettigheidsbezwaren die partijen voor een rechtscollege van de *juridiction judicaire* opwerpen, selecteert welke daadwerkelijk als *question prioritaire de constitutionnalité* aan de *Conseil constitutionnel* worden voorgelegd.[628]

5.5 Het Franse strafrecht: enkele hoofdlijnen

Frankrijk kent het oermodel van de *civil law*-rechtstraditie, die als voornaamste kenmerk heeft dat het recht is opgedeeld in rechtstakken waarvan de systematiek vervat ligt in een basiswetboek dat de grondslag vormt van de betrokken discipline. Een van de (vele) wetboeken is de Code Pénal (hierna ook: Wetboek van Strafrecht).[629] De in dit hoofdstuk genoemde artikelen verwijzen telkens naar de Code Pénal, tenzij nadrukkelijk anders aangeduid.

---

[623] Sinds 1 januari 2023 is dit college, dat uit slechts vijf magistraten bestaat, bevoegd om te oordelen over misdaden begaan door volwassenen, met uitzondering van recidivisten, die strafbaar zijn met vijftien tot twintig jaar gevangenisstraf. Zie Kolb & Leturmy 2024, p. 16-17, 19; Pieters & Demarsin 2023, p. 140.
[624] Pieters & Demarsin 2023, p. 140.
[625] Elliott 2001, p. 50-51; Pieters & Demarsin 2023, p. 140-141. Zie artikel 231 en 380-1 van de Code de procédure pénale. De openbare aanklager kan ook beroep instellen tegen vrijspraak; zie artikel 380-2 van de Code de procédure pénale.
[626] Het Hof van Cassatie beantwoordt dus enkel rechtsvragen; de vaststelling van feiten wordt aan de soevereine beoordeling van feitenrechters overgelaten; zie Zweigert & Kötz 1998, p. 121. Alle andere hiervoor genoemde rechterlijke colleges betreffen feitenrechters. Zie Elliott 2001, p. 58.
[627] Pieters & Demarsin 2023, p. 139. Zie ook Zweigert & Kötz 1998, p. 120-121; Kortmann/Broeksteeg 2018, p. 173.
[628] Pieters & Demarsin 2023, p. 139.
[629] Pieters & Demarsin 2023, p. 137.

De huidige Code Pénal is op 1 maart 1994 van kracht geworden en verving de Code Pénal van 1810.[630] Dit wetboek is onderverdeeld in twee delen: het wetgevende deel (*Partie législative*, bestaande uit de artikelen 111-1 tot en met 727-3) en het regelgevende deel (*Partie réglementaire - Décrets en Conseil d'État*, de artikelen R131-1 tot en met R722-7).[631] Met de introductie van de huidige Code Pénal is de nummering van de artikelen gewijzigd: ieder artikel bestaat uit (minimaal) vier cijfers, waarbij het eerste nummer correspondeert met het betreffende boek (*Livre*) van de Code Pénal, het tweede nummer met de titel (*Titre*) en het derde met het hoofdstuk (*Chapitre*) waarin het artikel is opgenomen. Het getal op de vierde positie verwijst naar de plaats van het artikel in het hoofdstuk.[632] Zodoende is het eerste artikel van de Code Pénal niet artikel 1, maar artikel 111-1.[633]

Het Franse strafrecht maakt binnen de strafbare feiten een categorisch onderscheid naar gelang hun zwaarte: overtredingen (*contraventions*) vormen de lichtste categorie, wanbedrijven (*délits*)[634] vormen de middengroep en de zwaarste categorie bestaat uit misdaden (*crimes*).[635] Deze driedeling hangt samen met de nomenclatuur van op te leggen straffen: om te weten in welke categorie een bepaald strafbaar feit valt, dient de sanctienorm bij dat delict te worden geraadpleegd.[636] Misdaden zijn de delicten die met een gevangenisstraf of hechtenis (*réclusion criminelle ou détention criminelle*) worden bedreigd, waarbij de maximumstraffen variëren van tien jaar tot een levenslange duur.[637] Wanbedrijven kunnen worden bestraft met een vrijheidsstraf of een geldboete van € 3.750 of meer, waarbij de maximale vrijheidsstraf ten minste twee maanden, maar niet meer dan tien jaar beloopt.[638] Overtredingen betreffen de strafbare feiten die bestraft

[630] Zie Elliott 2001, p. 8-10. De huidige versie van de Code Pénal kan online worden geraadpleegd via de website van Légifrance.
[631] De hierna te bespreken misdaden en wanbedrijven behoren tot het wetgevende deel, de overtredingen vallen binnen het regelgevende domein. Zie artikel 34 en 37 Grondwet en artikel 111-2 Code Pénal. Zie ook Kolb & Leturmy 2024, p. 18. Voor dit onderzoek heeft voornamelijk het wetgevende deel van de Code Pénal relevantie.
[632] Binnen de hoofdstukken van de Code Pénal zijn in sommige gevallen afdelingen (*Sections*) opgenomen (alsook soms onderafdelingen (*Sous-sections*)), die op hun beurt soms weer uiteen kunnen vallen in paragrafen (*Paragraphes*). Zodoende kennen sommige bepalingen, zoals de in dit hoofdstuk te analyseren artikelen, méér dan vier cijfers.
[633] Elliott 2001, p. 10.
[634] Anders dan Pieters & Demarsin, die de term *délit* als 'delict' vertalen, zal in dit hoofdstuk de vertaling 'wanbedrijf' worden aangehouden. Dit conform (de Nederlandstalige vertaling in) het Belgische strafrecht, dat op het Franse strafrecht is gebaseerd en eenzelfde driedeling kent in de strafbare feiten (zie C. Van den Wyngaert, m.m.v. S. Vandromme, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen. Deel I*, Antwerpen/Apeldoorn: Maklu 2006, p. 153). Waar in dit hoofdstuk van 'delict' wordt gesproken, wordt gedoeld op een strafbaar feit in algemene zin.
[635] Zie artikel 111-1 van de Code Pénal. Zie ook: Pieters & Demarsin 2023, p. 140.
[636] Pin 2023, p. 50.
[637] Zie artikel 131-1 van de Code Pénal. De vertalingen van *réclusion criminelle* en *détention criminelle* zijn gebaseerd op het Nederlandse strafrecht.
[638] Zie artikel 131-4 van de Code Pénal en artikel 381 van de Code de procédure pénale.

kunnen worden met een geldboete van maximaal € 3.000,[639] maar niet met een vrijheidsstraf.[640]

Het onderscheidende criterium tussen de drie categorieën strafbare feiten is dus de door de wetgever vastgestelde maximale straf. Deze indeling heeft relevantie voor zowel materieelstrafrechtelijke leerstukken (zoals opzet en medeplichtigheid) als strafprocessuele kwesties, waaronder de hiervoor genoemde absolute competentie van de rechterlijke colleges.[641]

5.6 De relevante Franse strafbepalingen

5.6.1 Chronologie, inhoud en selectie van relevante strafwetgeving

In deze paragraaf wordt allereerst een chronologisch overzicht gegeven van de ontwikkelingen in wetgeving die verband houden met de strafbaarstelling van psychisch geweld. Zie voor een meer schematische weergave van deze wetgevende ontwikkelingen de tijdlijn die in annex C is opgenomen.

Vervolgens wordt in algemene zin stilgestaan bij de inhoud van de relevante strafbepalingen, en vinden onderlinge vergelijkingen plaats. Daarnaast wordt in paragraaf 5.6.1.7 ook het recente wetsvoorstel n° 669 besproken. Tot slot volgt een selectie van relevante bepalingen die vanaf paragraaf 5.6.2 verder in de analyse zullen worden betrokken.

5.6.1.1 Chronologisch overzicht

Voor een goed begrip van het verdere hoofdstuk is ervoor gekozen om eerst het tijdspad van de relevante wetgevende ontwikkelingen weer te geven, zodat duidelijker wordt op welke stand van het recht de wetgever zijn opeenvolgende keuzes heeft gebaseerd.[642] Het hiernavolgende overzicht is beperkt tot ontwikkelingen in wetgeving die betrekking hebben op het gehele spectrum van psychisch geweld (en dwingende controle) en dus niet slechts deelaspecten daarvan:[643]

---

[639] Zie artikel 131-13 van de Code Pénal.
[640] Pin 2023, p. 50-51.
[641] Kolb & Leturmy 2023.
[642] Dit met in het achterhoofd het door Chauvet gemaakte verwijt aan de wetgever dat de relevante bepalingen in de Code Pénal een gebrek aan samenhang vertonen.
[643] In dit laatste verband kan bijvoorbeeld op artikel 222-16 worden gewezen, dat ziet op herhaalde kwaadwillige telefonische oproepen, herhaalde verzending van kwaadwillige berichten via elektronische communicatie of geluidsaanvallen met het oog op het verstoren van de rust van anderen. Dit artikel zal op sommige plaatsen in dit hoofdstuk wel in verband worden gebracht met de hierna te bespreken strafbepalingen. Ook kan gewezen worden op artikel 225-4-13, dat herhaalde praktijken, gedragingen of opmerkingen bestraft die gericht zijn op het wijzigen of

2002 Artikel 170 van Wet nr. 2002-73 van 17 januari 2002 schiep het delict *harcèlement moral au travail* door invoeging van artikel 222-33-2 in de Code Pénal.[644] De in deze bepaling bedoelde gedragingen zijn beperkt tot herhaalde handelingen die een verslechtering van de werkomstandigheden van het slachtoffer tot doel of gevolg hebben.[645] De bepaling kan gezien worden als een eerste poging van de wetgever om dit type gedragingen (in relatie tot andermans professionele situatie) in de strafwet op te nemen. De strafmaat en de delictsomschrijving werden gewijzigd in respectievelijk 2012 en 2014 (zie hierna). In paragraaf 5.6.1.3 zal nader op artikel 222-33-2 worden ingegaan.

2010 Artikel 31 van Wet nr. 2010-769 van 9 juli 2010 creëerde artikel 222-14-3[646] en artikel 222-33-2-1.[647] Artikel 222-14-3, dat sinds zijn inwerkingtreding ongewijzigd is gebleven, betreft een interpretatieve bepaling op basis waarvan onder bepaalde gewelddaden in de Code Pénal ook psychisch geweld wordt begrepen. In paragraaf 5.6.1.2 en paragraaf 5.6.2 en volgende wordt uitgebreid op deze bepaling ingegaan. Artikel 222-33-2-1 betreft de strafbaarstelling van *harcèlement moral au sein du couple*, en ziet (slechts) op situaties waarin dader en slachtoffer elkaars echtgenoten, geregistreerde partners of samenwonende partners zijn of waren. Het betreft soortgelijke gedragingen als in artikel 222-33-2, maar de in artikel 222-33-2-1 bedoelde herhaalde gedragingen hebben in meer algemene zin een verslechtering van de *levens*omstandigheden (niet specifiek de werkomstandigheden) van het slachtoffer tot doel of gevolg. Zie over dit laatstgenoemde artikel paragraaf 5.6.1.4.

---

onderdrukken van iemands werkelijke of vermeende seksuele geaardheid of genderidentiteit en die resulteren in een verandering van zijn of haar fysieke of mentale gezondheid.

644 'Loi n° 2002-73 du 17 janvier 2002 de modernisation sociale', *JORF* n° 0015, 18 januari 2002. Zie voor meer informatie het volledige wetgevingsdossier.

645 De redactie van deze bepaling werd geïnspireerd door de regeling van *harcèlement sexuel* (zie artikel 222-33). Zie rapport n° 3073, geregistreerd bij het Presidium van l'Assemblée nationale op 16 mei 2001, p. 93.

646 Pas in de tekst aangenomen in eerste lezing door Assemblée nationale op 25 februari 2010 is voorgesteld om ook artikel 222-14-3 op te nemen; zie artikel 17, onderdeel 1 en 2 van de op 25 februari 2010 in eerste lezing door de Assemblée nationale aangenomen tekst van het betreffende wetsvoorstel.

647 'Loi n° 2010-769 du 9 juillet 2010 relative aux violences faites spécifiquement aux femmes, aux violences au sein des couples et aux incidences de ces dernières sur les enfants', *JORF* n° 0158, 10 juli 2010. Diezelfde maand heeft een rectificatie van de wettekst plaatsgehad (gepubliceerd in *JORF* n° 172, 28 juli 2010), die echter geen betrekking had op de genoemde strafbepalingen. Zie voor meer informatie het volledige wetgevingsdossier.

2012 Artikel 2 van Wet n° 2012-954 van 6 augustus 2012 wijzigde artikel 222-33-2, waardoor de maximumstraffen ter zake van *harcèlement moral au travail* werden verhoogd van één naar twee jaar gevangenisstraf en van € 15.000 naar € 30.000 geldboete.[648] De delictsomschrijving van artikel 222-33-2 bleef ongewijzigd.

2014 Artikel 41 van Wet nr. 2014-873 van 4 augustus 2014[649] creëerde artikel 222-33-2-2. De delictsomschrijving van die bepaling heeft betrekking op exact dezelfde gedragingen als genoemd in artikel 222-33-2-1, maar zonder beperking in het personele bereik.[650] De strafbepaling ziet dus niet enkel op huiselijk geweld.[651] De strafbepaling is sinds zijn introductie meerdere malen gewijzigd, zoals hierna zal blijken. Zie paragraaf 5.6.1.5 en paragraaf 5.6.2 en volgende voor een uitgebreide bespreking van artikel 222-33-2-2. Daarnaast bracht artikel 40 van de genoemde wet een aanpassing in artikel 222-33-2 én artikel 222-33-2-1 door in beide bepalingen de woorden 'des agissements' ('handelingen') te vervangen door 'des propos ou comportements' ('opmerkingen of gedragingen').[652]

2018 De artikelen 11 en 13 van Wet nr. 2018-703 van 3 augustus 2018 ter versterking van de strijd tegen seksueel en gendergerelateerd geweld brachten wijzigingen aan in artikel 222-33-2-1 (*harcèlement moral au sein du couple*) respectievelijk artikel 222-33-2-2 (*harcèlement moral général*).[653] Ten aanzien van artikel 222-33-2-1 betrof dit een toevoeging van een strafverzwarende omstandigheid, die erin bestaat dat de gedragingen zijn gepleegd terwijl een minderjarige daarbij aanwezig was en daarvan getuige was. Diezelfde strafverzwaringsgrond werd aan artikel 222-33-2-2 toegevoegd. In laatstgenoemde bepaling werden bovendien drie alinea's ingevoegd die tot een uitbreiding van de delictsgedraging leidden: sindsdien is de delictsomschrijving óók vervuld indien de betreffende

[648] 'Loi n° 2012-954 du 6 août 2012 relative au harcèlement sexuel', *JORF* n° 0182, 7 augustus 2012.
[649] 'Loi n° 2014-873 du 4 août 2014 pour l'égalité réelle entre les femmes et les hommes', *JORF* n° 0179, 5 augustus 2014. Zie voor meer informatie het volledige wetgevingsdossier.
[650] In dit verband wordt wel gesproken van 'harcèlement (moral) général'; zie Rousseau 2023 en Saenko & Detraz 2018. Deze term zal hierna eveneens worden gebruikt ter verwijzing naar het delict in artikel 222-33-2-2.
[651] Onduidelijk is waarom GREVIO deze strafbepaling wél in verband brengt met huiselijk geweld; zie Hedlund 2024, p. 146 en GREVIO 2019, p. 55, randnummer 187.
[652] Deze aanpassing betrof slechts een formele kwestie; zij leidde niet tot een wijziging in de reikwijdte van de bepalingen, nu 'opmerkingen' reeds op grond van de jurisprudentie gewezen vóór de wetswijziging onder de genoemde bepalingen werden geschaard. Zie: Fardoux 2018, p. 224; RÉGINE 2014.
[653] 'Loi n° 2018-703 du 3 août 2018 renforçant la lutte contre les violences sexuelles et sexistes', *JORF* n° 0179, 5 augustus 2018.

opmerkingen of gedragingen door meerdere personen, in onderlinge afstemming of op instigatie van een van hen, aan hetzelfde slachtoffer worden gericht, ook al heeft geen van hen herhaaldelijk gehandeld. Eveneens kan strafbaarheid bestaan wanneer de opmerkingen of gedragingen achtereenvolgens door meerdere personen aan hetzelfde slachtoffer worden gericht die, ook indien er geen overleg is geweest, weten dat deze opmerkingen of gedragingen een herhaling vormen. Zie in dit verband paragraaf 5.6.3.3.

2020 Door middel van artikel 9 van Wet n° 2020-936 van 30 juli 2020 werd artikel 222-33-2-1 (*harcèlement moral au sein du couple*) gewijzigd.[654] Door toevoeging van een derde alinea in die bepaling werd een strafverzwarings-grond gecreëerd op basis waarvan de maximumstraffen zijn verhoogd tot tien jaar gevangenisstraf en een boete van € 150.000 als de gedragingen het slachtoffer aanzetten tot zelfdoding of een poging tot zelfdoding.

2022 Artikel 11 van Wet nr. 2022-299 van 2 maart 2022 creëerde artikel 222-33-2-3, welke bepaling sindsdien ongewijzigd is gebleven.[655] Deze bepaling verwijst expliciet naar de gedragingen in artikel 222-33-2-2 (*harcèlement moral général*) en bevat specifieke bepalingen voor die gevallen waarin het gedrag in de context van opleiding plaatsvindt (*harcèlement scolaire*). Om die redenen kan artikel 222-33-2-3 worden gezien als een *lex specialis* (met strafverzwarende elementen) ten opzichte van het generieke artikel 222-33-2-2. Zie in dat verband paragraaf 5.6.1.6 en 5.6.6. Daarnaast bracht artikel 13 van de genoemde wet een aanpassing aan in artikel 222-33-2-2 die ertoe leidde dat een leeftijdsgrens ten aanzien van minderjarige slachtoffers werd losgelaten: voortaan vormen gedragingen gepleegd jegens *iedere* minderjarige grond voor strafverzwaring.[656]

2024 Artikel 3 van Wet n° 2024-247 van 21 maart 2024 bracht een wijziging aan in artikel 222-33-2-2.[657] Door toevoeging van sub 4° bis werden de maximumstraffen verhoogd tot twee jaar gevangenisstraf en een boete van

[654] 'Loi n° 2020-936 du 30 juillet 2020 visant à protéger les victimes de violences conjugales', *JORF* n° 0187, 31 juli 2020.
[655] 'Loi n° 2022-299 du 2 mars 2022 visant à combattre le harcèlement scolaire', *JORF* n° 0052, 3 maart 2022. Zie voor meer informatie het volledige wetgevingsdossier.
[656] Zie de in artikel 222-33-2-1 onder sub 2° opgenomen strafverzwaringsgrond. Zie ook: Léon 2022.
[657] 'Loi n° 2024-247 du 21 mars 2024 renforçant la sécurité et la protection des maires et des élus locaux', *JORF* n° 0069, 22 maart 2024.

€ 30.000 wanneer de gedragingen gepleegd zijn tegen een houder van een gekozen mandaat.

Daarnaast werd op 3 december 2024 wetsvoorstel n° 669 ingediend, waarmee aanvankelijk een toevoeging aan artikel 222-14-3 werd beoogd, maar thans een wijziging van 222-33-2-1 wordt nagestreefd, die ziet op dwingende controle.[658] Dit wetsvoorstel ligt op het moment van afronding van dit onderzoek in tweede lezing voor in *l'Assemblée nationale*. Op dit wetsvoorstel wordt in paragraaf 5.6.1.7 ingegaan.

5.6.1.2 Artikel 222-14-3 Code Pénal: 'violences psychologiques'

Artikel 222-14-3 is zoals gezegd in het leven geroepen door artikel 31 lid 1 van Wet n° 2010-769 van 9 juli 2010[659] en is sindsdien ongewijzigd. Deze strafbepaling kent de volgende inhoud:

> 'Les violences prévues par les dispositions de la présente section sont réprimées quelle que soit leur nature, y compris s'il s'agit de violences psychologiques.'

> 'De gewelddaden bedoeld in de bepalingen van deze afdeling zijn strafbaar, ongeacht hun aard, ook als het psychisch geweld betreft.'[660]
>
> *[vertaling auteur]*

Artikel 222-14-3 betreft zoals gezegd een interpretatieve bepaling,[661] op basis waarvan onder bepaalde gewelddaden genoemd in de Code Pénal ook psychisch geweld wordt

[658] Zie 'Proposition de loi, n° 669 - Proposition de loi visant à renforcer la lutte contre les violences faites aux femmes et aux enfants'. Zie voor meer informatie het volledige wetgevingsdossier.
[659] 'Loi n° 2010-769 du 9 juillet 2010 relative aux violences faites spécifiquement aux femmes, aux violences au sein des couples et aux incidences de ces dernières sur les enfants', *JORF* n° 158, 10 juli 2010. Diezelfde maand heeft een rectificatie van de wettekst plaatsgehad (gepubliceerd in *JORF* n° 172, 28 juli 2010), die echter geen betrekking had op de strafbaarstelling van psychisch geweld.
[660] Een striktere vertaling waarmee dichter bij de Franse wettekst worden gebleven zou zijn: 'De gewelddaden bedoeld in de bepalingen van deze afdeling worden bestraft, ongeacht hun aard, met inbegrip van de gevallen waarin er sprake is van psychisch geweld'. Hier is gekozen voor een vlottere vertaling naar juridisch Nederlands.
[661] Zie de 'Circulaire relative à la présentation des dispositions de droit pénal et de procédure pénale de la loi n° 2010-769 du 9 juillet 2010 relative aux violences faites spécifiquement aux femmes, aux violences au sein des couples et aux incidences de ces dernières sur les enfants' (hierna: 'de circulaire'), paragraaf 1.1, alsook Rapport n° 564, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 17 juni 2010, p. 84.

begrepen. De psychische en fysieke integriteit betreft het met artikel 222-14-3 beschermde rechtsgoed.[662]

De invoering van artikel 222-14-3 werd als een aanzienlijke stap voorwaarts gezien in de bestrijding van huiselijk geweld,[663] al is de reikwijdte van de bepaling niet beperkt tot die categorie van geweld.[664] Bij de materieelstrafrechtelijke meerwaarde van de bepaling kunnen evenwel kanttekeningen worden geplaatst. Zo werd in het kader van de parlementaire behandeling opgemerkt dat het hoofdstuk van de Code Pénal waarin artikel 222-14-3 is opgenomen reeds de titel "Aantastingen van de fysieke of *psychische integriteit* van de persoon" [*cursivering auteur*] droeg (en draagt).[665] Daarnaast was de verbreding van de interpretatie van geweld naar inbreuken op de psychische integriteit op basis van jurisprudentie al lange tijd onderdeel van het geldende recht.

Zo oordeelde de strafkamer van het Hof van Cassatie in een arrest van 19 februari 1892 reeds dat het begrip 'geweld' ook gedragingen omvat die, zonder de persoon zo ernstig te treffen als slagen (mishandeling), van dien aard zijn dat zij een diepe indruk op hem kunnen maken door de angst die zij opwekken en de emotie die zij oproepen.[666] De strafkamer heeft dit standpunt in de meer recente geschiedenis herhaaldelijk laten terugkeren in haar jurisprudentie. Zo heeft het Hof van Cassatie in een arrest van 2 september 2005 geoordeeld dat het geweldsdelict bedoeld in artikel 222-13 Code Pénal zonder enig fysiek contact met het lichaam van het slachtoffer kan worden gevormd, door elke handeling of gedraging die bij het slachtoffer een aantasting van zijn of haar fysieke of psychische integriteit kan veroorzaken, gekenmerkt door een emotionele schok of een psychische verstoring.[667] In diezelfde lijn werd in een arrest van 18 maart 2008 geoordeeld dat het geweldsdelict bedoeld in artikel 222-13 Code Pénal, zelfs zonder fysieke aantasting van het slachtoffer, wordt gevormd door elke daad die een diepe indruk kan maken op het slachtoffer en hem een emotionele schok kan bezorgen.[668] Ook

[662] Rapport n° 2293, namens de bijzondere commissie bevoegd voor de behandeling van wetsontwerp n° 2121, geregistreerd bij het Presidium van l'Assemblée nationale op 10 februari 2010, p. 64. Gelet op het hoofdstuk van de Code Pénal waarin deze bepaling is opgenomen, te weten Boek 2, Titel 2, Hoofdstuk 2, getiteld: 'Aantasting van de fysieke of psychische integriteit van de persoon', wekt dit geen verbazing.
[663] Lasbats 2011.
[664] Zie de circulaire, paragraaf 1.1.
[665] Zie ook Rapport n° 553, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 10 juni 2010, p. 10. Dit betreft een vertaling van: 'Des atteintes à l'intégrité physique ou psychique de la personne'.
[666] Cour de cassation (Chambre criminelle) 19 februari 1892, *DP* [Recueil périodique et critique mensuel Dalloz] 1892, deel 1, p. 550, zoals opgenomen in de databank van Gallica.
[667] Cour de cassation (Chambre criminelle) 2 september 2005, beroepsnummer 04-87.046, gepubliceerd in *Bulletin criminel* 2005, n° 212, p. 758. Zie hierover ook noot 20 van Rapport n° 482, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 26 maart 2025.
[668] Cour de cassation (Chambre criminelle) 18 maart 2008, beroepsnummer 07-86.075, gepubliceerd in Bulletin criminel 2008, n° 65, p. 291-293. Artikel 222-13 heeft betrekking op geweld dat leidt tot arbeidsongeschiktheid van minder dan of gelijk aan acht dagen of niet leidt tot arbeidsongeschiktheid.

uit jurisprudentie uit de vorige eeuw blijkt dat het delict bedoeld in artikel 222-13 geweld omvat dat, zonder het slachtoffer fysiek te schaden of arbeidsongeschikt te maken, een emotionele schok kan veroorzaken.[669] Uit andere rechtspraak, gewezen op basis van het recht dat vóór de inwerkingtreding van de huidige Code Pénal gold, volgt eveneens dat gewelddaden gedrag omvatten dat, zonder personen lichamelijk letsel toe te brengen of hen arbeidsongeschikt te maken, niettemin een diepe indruk op hen kan maken.[670] Voor een dergelijke indruk is evenwel méér nodig dan slechts een lichte emotionele verstoring.[671]

Het voorgaande laat er weinig twijfel over bestaan dat psychisch geweld reeds vóór de introductie van artikel 222-14-3 strafbaar werd geacht. Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat (slechts) een codificatie werd beoogd van de jurisprudentie van het Hof van Cassatie betreffende het feit dat geweld fysiek of psychisch van aard kan zijn. Deze codificatie had volgens de wetgever (dus) geen gevolgen voor het toepasselijke recht, hetgeen begrepen moet worden als: geen materiële verandering in het bereik van de strafwet teweegbrengend.[672] Wel kan gesteld worden dat artikel 222-14-3 het toepasselijke recht explicieter heeft gemaakt.[673]

Echter, op grond van de wettelijke formulering kan verwarring ontstaan over het precieze toepassingsbereik van artikel 222-14-3 binnen de Code Pénal.[674] De woorden 'la présente section' verwijzen naar de afdeling waarin artikel 222-14-3 is opgenomen (te weten: *Section 1: Des atteintes volontaires à l'intégrité de la personne*) die de artikelen 222-1 tot en met 222-18-3 omvat. Binnen die afdeling is (onder meer) paragraaf 2 opgenomen, getiteld: 'Des violences', die de artikelen 222-7 tot en met 222-16-3 bestrijkt. De formulering 'Les violences prévues par les dispositions de la présente section' zou

[669] Cour de cassation (Chambre criminelle) 30 april 1996, beroepsnummer 95-84.271, gepubliceerd in *Bulletin criminel* 1996, n° 180, p. 520; Cour de cassation (Chambre criminelle) 13 juni 1991, beroepsnummer 90-84.103, *Bulletin criminel* 1991, n° 253, p. 660.
[670] Cour de cassation (Chambre criminelle) 3 maart 1992, beroepsnummer 90-85.373, gepubliceerd in *Bulletin criminel* 1992, n° 95, p. 243. Een nader criterium om te bepalen wanneer er sprake is van een 'diepe indruk', is niet gevonden. Larguier, Conte en Fournier stellen – naar ik meen: in het licht van een 'emotionele schok' – dat de emotie moet voortkomen uit een angst die het slachtoffer voelt voor zijn of haar fysieke integriteit. Deze stellingname lijkt echter niet te kunnen worden onderschreven op basis van de hierboven aangehaalde jurisprudentie. Overigens dient opgemerkt te worden dat in sommige voorbeelden die de auteurs noemen (zoals een valse overlijdensadvertentie publiceren) de link met iemands fysieke integriteit niet direct duidelijk is; zie Larguier, Conte & Fournier 2024, p. 23-24.
[671] Cour de cassation (Chambre criminelle) 6 november 1989, beroepsnummer 89-81.477, gepubliceerd in *Bulletin criminel* 1989, n° 391, p. 943.
[672] Zie de toelichting bij amendement CS 104 bij het initiële wetsvoorstel. Zie ook Rapport n° 2293, namens de bijzondere commissie bevoegd voor de behandeling van wetsontwerp n° 2121, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 10 februari 2010, p. 64.
[673] Zie de circulaire, paragraaf 1.1. Volgens de Franse overheid is artikel 222-14-3 gecreëerd 'naar het model van eerdere constante jurisprudentie'. Zie het namens Frankrijk aan GREVIO overgelegde thematische evaluatierapport van 30 juni 2024, p. 12.
[674] Voor een goed begrip van hetgeen hierna in deze paragraaf volgt, is het zinvol om de indeling van de Code Pénal te raadplegen.

opgevat kunnen worden als verwijzend naar gewelddaden in 'Section 1', maar ook – meer beperkt – naar de delicten die als 'Des violences' in paragraaf 2 van die afdeling zijn opgenomen.[675]

Uit de wetsgeschiedenis volgt dat artikel 222-14-3 betrekking heeft op geweld in de zin van 'de artikelen 222-7 en volgende' van de Code Pénal,[676] wat lijkt aan te sluiten bij de laatstgenoemde lezing. Deze duiding laat evenwel – gelet op de vraag wat precies onder 'en volgende' moet worden verstaan – ruimte voor een interpretatie waarin artikel 222-14-3 verwijst naar bepalingen in paragraaf 2 (dus de artikelen 222-7 tot en met 222-16-3) én paragraaf 3 (getiteld: 'Des menaces', de artikelen 222-17 tot en met 222-18-3), nu beide paragrafen onderdeel vormen van 'Section 1'. De bestudeerde jurisprudentie van het Hof van Cassatie ter zake van artikel 222-14-3 geeft echter geen aanleiding te vermoeden dat dit ook de interpretatie van het hof (en de wetgever) is, aangezien alle gronddelicten hun oorsprong vonden in paragraaf 2.[677]

De vervolgvraag is evenwel of álle bepalingen in paragraaf 2 onder het bereik van artikel 222-14-3 vallen. In de bestudeerde bronnen zijn geen expliciete gronden gevonden op basis waarvan artikel 222-14-3 op een nog beperktere manier moet worden gelezen, bijvoorbeeld enkel verwijzend naar de bepalingen in paragraaf 2 die letterlijk betrekking hebben op gewelddaden (en dus het woord 'violences' in de strafbepaling bevatten).[678] Wel lijkt de 'verbreding' naar psychisch geweld die artikel 222-14-3 met zich brengt ten aanzien van andere strafbepalingen overbodig,[679] dan wel vanwege de aard van psychisch geweld minder relevant,[680] hetgeen zou kunnen verklaren waarom artikel 222-14-3 in de

[675] Deze onduidelijkheid van de formulering werd ook opgemerkt door een van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts.
[676] Rapport n° 2293, namens de bijzondere commissie bevoegd voor de behandeling van wetsontwerp n° 2121, geregistreerd bij het Presidium van l'Assemblée nationale op 10 februari 2010, p. 64. Zie ook Rapport n° 564, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 17 juni 2010, p. 84 en Rapport n° 2684, geregistreerd bij het Presidium van l'Assemblée nationale op 28 juni 2010 (in tweede lezing in l'Assemblée nationale), p. 51.
[677] Dat het woord 'violence(s)' enkel in paragraaf 2 voorkomt, en niet elders in sectie 1, is mijns inziens een extra argument voor de stelling dat het bereik van artikel 222-14-3 niet verder strekt dan paragraaf 2.
[678] Aangezien Hedlund de artikelen 222-7, 222-9, 222-11 en 222-14 – die het woord 'violences' bevatten – slechts op niet-uitputtende wijze als voorbeelden noemt, kunnen op basis hiervan mijns inziens geen harde conclusies worden getrokken over zijn interpretatie van het bereik van artikel 222-14-3; zie Hedlund 2024, p. 146.
[679] Zo zullen herhaalde kwaadwillige telefonische oproepen, herhaalde verzending van kwaadwillige berichten via elektronische communicatie of geluidsaanvallen met het oog op het verstoren van de rust van anderen in de zin van artikel 222-16, vrijwel nooit tot een fysieke inwerking op het lichaam leiden (tenzij er gehoorschade wordt toegebracht), maar altijd inwerken op de psyche. Ook is de toediening van schadelijke stoffen die de fysieke of psychische integriteit van een andere persoon hebben geschaad reeds (enkel) op grond van artikel 222-15 strafbaar; uit de redactie van die bepaling volgt dat artikel 222-14-3 niet tot een uitbreiding van haar toepassingsbereik leidt, nu een dergelijke inbreuk op de geestelijke integriteit al onderdeel uitmaakt van de delictsomschrijving.
[680] Zie in dit verband paragraaf 5.6.3.4.

bestudeerde jurisprudentie niet in verband is gebracht met die bepalingen.[681] Voor nu wordt op een voorzichtige wijze geconcludeerd dat artikel 222-14-3 verwijst naar *alle* bepalingen van paragraaf 2, dus de artikelen 222-7 tot en met 222-16-3.

Op grond van het voorgaande kan worden gesteld dat artikel 222-14-3 niet slechts ten aanzien van enkele afzonderlijke gronddelicten waar het betrekking op heeft, maar misschien wel in algemene zin van relatieve meerwaarde is geweest, óók in het licht van de latere wetgevende ontwikkelingen die in de vorige paragraaf werden genoemd, en hierna nader aan de orde komen.

5.6.1.3 Artikel 222-33-2 Code Pénal: 'harcèlement' in arbeidsverband

Artikel 222-33-2 Code Pénal (zoals reeds genoemd gecreëerd door artikel 170 van Wet n° 2002-73 van 17 januari 2002[682] en gewijzigd door artikel 2 van Wet n° 2012-954 van 6 augustus 2012[683] en artikel 40 van Wet n° 2014-873 van 4 augustus 2014)[684] luidt thans als volgt:

> 'Le fait de harceler autrui par des propos ou comportements répétés ayant pour objet ou pour effet une dégradation des conditions de travail susceptible de porter atteinte à ses droits et à sa dignité, d'altérer sa santé physique ou mentale ou de compromettre son avenir professionnel, est puni de deux ans d'emprisonnement et de 30 000 € d'amende.'

> 'Het lastigvallen van een ander door herhaalde opmerkingen of gedragingen die tot doel of gevolg hebben dat de arbeidsomstandigheden verslechteren, waardoor zijn rechten en waardigheid kunnen worden geschonden, zijn lichamelijke of geestelijke gezondheid kan worden aangetast of zijn professionele toekomst in gevaar kan worden gebracht, wordt gestraft met twee jaar gevangenisstraf en een boete van € 30.000.'[685]
>
> *[vertaling auteur]*

[681] In de geanalyseerde strafrechtspraak van het Cour de cassation bleek artikel 222-14-3 veelal in verband te worden gebracht met overtreding van artikel 222-13 (geweld dat leidt tot arbeidsongeschiktheid van minder dan of gelijk aan acht dagen, of niet leidt tot arbeidsongeschiktheid).
[682] 'Loi n° 2002-73 du 17 janvier 2002 de modernisation sociale', *JORF* n° 0015, 18 januari 2002.
[683] 'Loi n° 2012-954 du 6 août 2012 relative au harcèlement sexuel', *JORF* n° 0182, 7 augustus 2012.
[684] 'Loi n° 2014-873 du 4 août 2014 pour l'égalité réelle entre les femmes et les hommes', *JORF* n° 0179, 5 augustus 2014.
[685] Een striktere vertaling waarmee dichter bij de Franse wettekst worden gebleven zou zijn: 'De gewelddaden bedoeld in de bepalingen van deze afdeling worden bestraft, ongeacht hun aard, met inbegrip van de gevallen waarin er sprake is van psychisch geweld'. Hier is gekozen voor een vlottere vertaling naar juridisch Nederlands.

De term 'harceler' – die ook in de hierna te bespreken artikelen 222-33-2-1 en 222-33-2-2 voorkomt – laat zich lastig met één term vertalen naar het Nederlands: Van Dale spreekt van 'belagen', 'bestoken' en 'pesten', maar 'intimidatie' en 'lastigvallen' zijn ook gangbare vertalingen.[686] Onmiskenbaar is echter dat de laatstgenoemde twee strafbepalingen met psychisch geweld in verband worden gebracht: zowel de Franse overheid in de beoordeling van haar verplichtingen onder het Verdrag van Istanbul als GREVIO ziet relevantie in het licht van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul.[687]

Het delict van artikel 222-33-2 veronderstelt dat de gedragingen (waaronder eventueel ook omissies)[688] zijn gepleegd in een kader van een professionele relatie; het Hof van Cassatie beschouwt het bestaan van deze relatie als een constitutief vereiste.[689] De vraag of een verdachte al dan niet een ondergeschikte is van het slachtoffer, is evenwel irrelevant voor de kwalificatie van het delict. Een hiërarchische relatie tussen dader en slachtoffer wordt dan ook niet vereist.[690] Het beschermde rechtsgoed betreft de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden waarin iemand verkeert.[691]

Verscheidene rechtsgeleerden beschouwen het vergrijp in artikel 222-33-2 als formeel omschreven.[692] Het Hof van Cassatie heeft bevestigd dat de loutere *mogelijkheid* van een verslechtering van de arbeidsomstandigheden van het slachtoffer voldoende is om het

---

[686] De termen 'harceler' en 'harcèlement' zullen hierna dan ook zoveel als mogelijk onvertaald blijven en gebruikt worden in relatie tot de artikelen 222-33-2 en volgende, ter onderscheiding van de wettelijke term 'violences' (geweld), die in dit hoofdstuk zoveel mogelijk in relatie tot artikel 222-14-3 zal worden gebruikt.

[687] Zie het namens Frankrijk aan GREVIO overgelegde thematische evaluatierapport van 30 juni 2024, p. 38 en 100 en GREVIO 2019, p. 55. Overigens zien de artikelen 222-33-2-1 en 222-33-2-2 volgens GREVIO mede op gedragingen die onder belaging (vertaling van het Engelse woord 'harassment') in de zin van artikel 34 van het Verdrag van Istanbul kunnen worden geschaard.

[688] Fardoux 2018, p. 225.

[689] Fardoux 2018, p. 222, 224, 227; Cour de cassation (Chambre criminelle) 13 décembre 2016, ECLI:FR:CCASS:2016:CR05513, beroepsnummer 16-81.253; Cour de cassation (Chambre criminelle) 28 maart 2017, ECLI:FR:CCASS:2017:CR00670, beroepsnummer 15-86.509. In de laatstgenoemde uitspraak oordeelde het Hof van Cassatie dat van een arbeidsrelatie geen sprake was in de situatie waarin de dader een gebruiker was van de diensten van het slachtoffer (zonder collega's van elkaar te zijn).

[690] Cour de cassation (Chambre criminelle) 6 december 2011, beroepsnummer 10-82.266, gepubliceerd in *Bulletin criminel* 2011, n° 249. Het vergrijp kan dus ook door een ondergeschikte worden gepleegd tegen zijn meerdere; zie Larguier, Conte & Fournier 2024 en Duvert 2013.

[691] Fardoux 2018, p. 222.

[692] Rousseau 2023; zie (op impliciete wijze) ook Saas in haar noot bij Cour de cassation (Chambre criminelle) 9 mei 2018, ECLI:FR:CCASS:2018:CR01007 (beroepsnummer 17-83.623), in *AJ Pénal* 2018, p. 367. Zie eveneens Larguier, Conte & Fournier 2024 en Duvert 2013, die wijzen op het bestanddeel 'susceptible de'. Ook Mayaud ziet in artikel 222-33-2 een formeel omschreven delict, omdat het volgens hem alleen gedrag bestraft dat bestaat uit het doen verslechteren van andermans arbeidsomstandigheden, zonder dat een daadwerkelijke aantasting van de waardigheid of integriteit van dat individu is vereist. Die toelichting is opmerkelijk, omdat hij het intreden van het gevolg 'verslechteren van arbeidsomstandigheden' als constitutief lijkt te beschouwen, hetgeen duidt op een (op zijn minst deels) materieel omschreven delict.

delict te kunnen constitueren,[693] hetgeen mijns inziens reeds uit de bewoordingen van artikel 222-33-2 volgt: de frase 'tot doel of gevolg hebben' wijst erop dat voor strafbaarheid niet *noodzakelijk* is dat de gedragingen de in de bepaling genoemde gevolgen daadwerkelijk ten resultaat hebben gehad. De wettelijke formulering laat niettemin nadrukkelijk de mogelijkheid open dat deze gevolgen wél zijn ingetreden, terwijl de verdachte met zijn gedragingen het intreden van die gevolgen niet tot doel had, waarbij (ook) sprake kan zijn van strafbaarheid.[694] In lijn met Fardoux wordt dan ook geconcludeerd dat artikel 222-33-2 een formeel omschreven, dan wel materieel omschreven invulling kan krijgen.[695] In het verlengde daarvan kan worden betoogd dat deze strafbepaling zowel elementen van een (concreet) gevaarzettingsdelict als elementen van een krenkingsdelict in zich draagt: het in gevaar brengen van de kwaliteit van andermans arbeidsomstandigheden, maar óók het daadwerkelijk schaden van dit rechtsgoed geniet strafrechtelijke bescherming. Opvallend is wel dat het wettelijke strafmaximum in beide situaties gelijk is; artikel 222-33-2 kent – bij gebrek aan bijzondere strafverzwaringsgronden – geen differentiatie in de strafmaat naargelang er wel of geen verslechtering van de arbeidsomstandigheden optreedt.

De strafkamer van het Hof van Cassatie oordeelde dat feitenrechters dienen te beoordelen of de tenlastegelegde feiten het gedrag vormen waarnaar in artikel 222-33-2 wordt verwezen, zonder rekening te houden met de invloed van het gedrag van het slachtoffer zelf op een verslechtering van de professionele relatie met de verdachte.[696] In het verlengde hiervan geldt dat eveneens dient te worden geabstraheerd van een eventuele psychische predispositie van het slachtoffer.[697] Het voorgaande lijkt echter enkel relevant indien ten laste is gelegd dat de opmerkingen of (andere) gedragingen van

[693] Cour de cassation (Chambre criminelle) 6 december 2011, beroepsnummer 10-82.266, gepubliceerd in *Bulletin criminel* 2011, n° 249; Cour de cassation (Chambre criminelle) 14 januari 2014, ECLI:FR:CCASS:2014:CR06322 (beroepsnummer 11-81.362), gepubliceerd in *Bulletin criminel* 2014, n° 5; Cour de cassation (Chambre criminelle), 13 december 2016, ECLI:FR:CCASS:2016:CR05512, beroepsnummer 15-81.853. Hieruit volgt naar mijn mening dat de opmerkingen of gedragingen naar hun aard geschikt moeten zijn om het doel van verslechtering van de arbeidsomstandigheden (waardoor de rechten en waardigheid kúnnen worden geschonden, de lichamelijke of geestelijke gezondheid kán worden aangetast of de professionele toekomst van het slachtoffer in gevaar kán worden gebracht) te kunnen bereiken; het gaat dan om een objectiveerde invulling van het bestanddeel 'verslechtering van arbeidsomstandigheden' indien aan de verdachte ten laste is gelegd dat zijn opmerkingen of gedragingen dat gevolg tot doel hadden. Mijns inziens geldt dit ook voor de invulling van 'verslechtering van levensomstandigheden' in artikel 222-33-2-1 en artikel 222-33-2-2.

[694] Zie in dit verband ook de zienswijze van Chauvet ten aanzien van artikel 222-33-2-2 die in paragraaf 5.6.2 uiteen wordt gezet.

[695] Fardoux 2018, p. 226.

[696] Cour de cassation (Chambre criminelle) 27 mei 2015, ECLI:FR:CCASS:2015:CR02056, beroepsnummer 14-81.489, gepubliceerd in *Bulletin criminel* 2015, n° 129. Zie ook Fardoux 2018, p. 229.

[697] Zo volgde uit het oordeel van het Hof van Cassatie dat procesrechters geen rekening mogen houden met de geestelijke gesteldheid van het slachtoffer in hun motivering van de beslissing. Zie Cour de cassation (Chambre criminelle) 8 september 2015, ECLI:FR:CCASS:2015:CR03263, beroepsnummer 13-83.299. Zie ook Fardoux 2018, p. 229.

de verdachte *tot gevolg* (niet: tot doel) hebben dat de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden van het slachtoffer is aangetast. Vermoedelijk heeft de genoemde abstrahering van het gedrag en de mentale staat van het slachtoffer – vanwege hun gelijkenissen met artikel 222-33-2 – ook te gelden ten aanzien van de hierna te bespreken artikelen 222-33-2-1, 222-33-2-2 en 222-33-2-3.[698]

5.6.1.4 Artikel 222-33-2-1 Code Pénal: 'harcèlement' in (ex-)partnerverband

Met het delict van *harcèlement moral au travail* – het zojuist besproken feit van artikel 222-33-2, dat alleen betrekking heeft op professionele relaties – in gedachten heeft de wetgever in 2009 de opname van een nieuw delict voorgesteld, dat beter rekening moest houden met situaties binnen specifieke partnerrelaties die niet noodzakelijk leiden tot fysiek geweld, maar ernstige gevolgen kunnen hebben voor de personen die er slachtoffer van zijn.[699] Dat voorgestelde nieuwe delict betrof het feit dat uiteindelijk in gewijzigde vorm via artikel 222-33-2-1 in de Code Pénal is opgenomen.[700]

Opvallend is dat de wetgever stelde dat hij met het daartoe voorgestelde artikel 17 van het initiële wetsvoorstel beoogde om het begrip psychisch geweld (*violences psychologiques*) in de Code Pénal te introduceren.[701] Dit begrip lijkt namelijk nadien te zijn voorbehouden aan de (later in datzelfde wetgevingstraject voorgestelde) bepaling van artikel 222-14-3 en te worden onderscheiden van *harcèlement moral au sein du couple* in de zin van artikel 222-33-2-1, dat in deze paragraaf centraal staat, al lijkt de wetgever hierin niet consequent te zijn geweest.[702]

Het initiële wetsvoorstel werd gewijzigd door amendement CS 104, waarmee werd beoogd om (nog) beter rekening te houden met psychisch geweld en *harcèlement moral*

---

[698] Overigens lijkt tussen artikel 222-33-2 – dat verwijst naar de rechten en waardigheid van het slachtoffer en het in gevaar kunnen brengen van zijn professionele toekomst – en de artikelen 222-33-2-1, 222-33-2-2 en 222-33-2-3 geen genus-speciesverhouding te bestaan, zoals tussen de laatstgenoemde bepalingen mijns inziens wél het geval is (zie paragraaf 5.6.6).

[699] Zie de memorie van toelichting bij het initiële wetsvoorstel n° 2121 (*Proposition de loi renforçant la protection des victimes et la prévention et la répression des violences faites aux femmes*), ingediend bij de *Assemblée nationale* op 27 november 2009, p. 5 en Rapport n° 564, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 17 juni 2010, p. 84-85.

[700] Vergelijk artikel 17 van het initiële wetsvoorstel en artikel 31 lid 2 van wet n° 2010-769 van 9 juli 2010.

[701] Zie de memorie van toelichting bij het initiële wetsvoorstel n° 2121 (*Proposition de loi renforçant la protection des victimes et la prévention et la répression des violences faites aux femmes*), ingediend bij de *Assemblée nationale* op 27 november 2009, p. 5.

[702] Zo werd – om de terminologie nog verwarrender te maken – in het licht van het hierna besproken amendement CS 104 gesteld dat een verwijzing naar de mogelijkheid van psychisch geweld in artikel 222-14-3 wordt opgenomen, en dat *dit* geweld wordt gedefinieerd in artikel 222-33-2-1. Daarnaast werd gesproken van 'violences psychologiques au sein du couple'. Zie Rapport n° 2293, namens de bijzondere commissie bevoegd voor de behandeling van wetsontwerp n° 2121, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 10 februari 2010, p. 62, 64, 185.

au sein du couple.[703] Middels dat amendement werd voorgesteld om náást artikel 222-33-2-1 de interpretatieve bepaling op te nemen die thans in artikel 222-14-3 te vinden is (zie paragraaf 5.6.1.2). In de toelichting bij het amendement werd overwogen dat die interpretatieve bepaling niet alle situaties van huiselijk geweld dekt. Zo werd gewezen op de mogelijkheid dat een van de partners verantwoordelijk is voor daadwerkelijke 'harcèlement' van de andere partner, zonder dat er sprake is van een specifieke handeling die als zodanig als geweld kan worden gekwalificeerd. Omdat de opeenstapeling van schijnbaar triviale handelingen een algemene context van geweld kan scheppen, werd het noodzakelijk geacht om ook een specifiek strafbaar feit van *harcèlement au sein du couple* te creëren, in overeenstemming met de oorspronkelijke ambitie van de voorgestelde wet.[704]

In een ongeveer gelijktijdig met het amendement verschenen rapport dat door een commissie van *l'Assemblée nationale is* uitgebracht, werd overwogen dat er op dat moment geen strafbaar feit bestond dat betrekking had op *harcèlement moral* binnen specifieke partnerrelaties.[705] Het begrip geweld, zoals uitgelegd in de rechtspraak van het Hof van Cassatie, zou volgens de commissieleden onvoldoende relevantie hebben voor psychisch geweld binnen die relaties.[706] Zo zouden geweld (*les violences*) en 'le harcèlement' twee verschillende logica's volgen. In het eerste geval is één enkele handeling voldoende om het strafbare feit te vormen, maar moet deze van een bepaalde ernst zijn: van dien aard dat een emotionele schok of psychische verstoring kan worden veroorzaakt. Daarentegen wordt 'harcèlement' gekenmerkt door een opeenvolging van gedragingen, die op het eerste gezicht misschien onbeduidend lijken, maar waarvan de accumulatie leidt tot een aanzienlijke verslechtering van de levensomstandigheden van het slachtoffer.[707] Echter, geen van deze gedragingen zou op zichzelf geweld kunnen vormen in de zin van de Code Pénal, aldus de commissie.[708] Hiermee werd de introductie gerechtvaardigd van hetgeen nu artikel 222-33-2-1 vormt.

---

[703] Zie de toelichting bij amendement CS 104 bij het initiële wetsvoorstel.
[704] Zie de toelichting bij amendement CS 104 bij het initiële wetsvoorstel.
[705] Rapport n° 2293, namens de bijzondere commissie bevoegd voor de behandeling van wetsontwerp n° 2121, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 10 februari 2010, p. 63. Zie opmerkingen bij artikel 17 van het initiële wetsvoorstel, dat betrekking had op het aanvankelijk voorgestelde artikel 222-13-1, welke regeling uiteindelijk in gewijzigde vorm in artikel 222-33-2-1 terecht is gekomen.
[706] Dit blijkbaar ondanks het feit dat de artikelen 222-7 e.v. ook toen al strafverzwaringsgronden kenden in situaties waarin dader en slachtoffer elkaars echtgenoten, geregistreerde partners of samenwonende partners zijn.
[707] Om het risico van ongrondwettigheid te vermijden (omdat respect voor de menselijke waardigheid niet in de Grondwet was opgenomen), verwees de nieuwe formulering van artikel 17 van het initiële wetsvoorstel niet langer naar menselijke waardigheid. Zie Rapport n° 2293, namens de bijzondere commissie bevoegd voor de behandeling van wetsontwerp n° 2121, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 10 februari 2010, p. 64.
[708] Rapport n° 2293, namens de bijzondere commissie bevoegd voor de behandeling van wetsontwerp n° 2121, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 10 februari 2010, p. 63-64.

Deze bepaling luidt thans:

'Le fait de harceler son conjoint, son partenaire lié par un pacte civil de solidarité ou son concubin par des propos ou comportements répétés ayant pour objet ou pour effet une dégradation de ses conditions de vie se traduisant par une altération de sa santé physique ou mentale est puni de trois ans d'emprisonnement et de 45 000 € d'amende lorsque ces faits ont causé une incapacité totale de travail inférieure ou égale à huit jours ou n'ont entraîné aucune incapacité de travail et de cinq ans d'emprisonnement et de 75 000 € d'amende lorsqu'ils ont causé une incapacité totale de travail supérieure à huit jours ou ont été commis alors qu'un mineur était présent et y a assisté.

Les mêmes peines sont encourues lorsque cette infraction est commise par un ancien conjoint ou un ancien concubin de la victime, ou un ancien partenaire lié à cette dernière par un pacte civil de solidarité.

Les peines sont portées à dix ans d'emprisonnement et à 150 000 € d'amende lorsque le harcèlement a conduit la victime à se suicider ou à tenter de se suicider.'

'Het lastigvallen van de echtgeno(o)t(e), geregistreerde partner of samenwonende partner door herhaaldelijke opmerkingen of gedragingen die tot doel of tot gevolg hebben dat zijn of haar levensomstandigheden verslechteren door[709] een aantasting van zijn of haar lichamelijke of geestelijke gezondheid, wordt gestraft met drie jaar gevangenisstraf en een boete van € 45.000 wanneer dergelijke handelingen een totale arbeidsongeschiktheid van minder dan of gelijk aan acht dagen hebben veroorzaakt of niet tot arbeidsongeschiktheid hebben geleid, en met vijf jaar gevangenisstraf en een boete van € 75.000 wanneer ze een totale arbeidsongeschiktheid van meer dan acht dagen hebben veroorzaakt of zijn gepleegd terwijl een minderjarige aanwezig was en er getuige van is geweest.

Dezelfde straffen zijn van toepassing wanneer dit misdrijf wordt gepleegd door een voormalige echtgeno(o)t(e), voormalige samenwonende partner van het slachtoffer of een voormalige partner van het slachtoffer in het kader van een samenlevingscontract.

De straffen worden verhoogd tot tien jaar gevangenisstraf en een boete van € 150.000 wanneer het lastigvallen van het slachtoffer ertoe heeft geleid dat het slachtoffer zelfmoord heeft gepleegd of een zelfmoordpoging heeft gedaan.'

[vertaling auteur]

[709] Er is voor gekozen om de woorden 'se traduisant par' te vertalen met het woord 'door' en niet letterlijk te vertalen als 'zich vertalend in' of 'hetgeen zich vertaalt in', omdat dit onvoldoende recht zou doen aan de uitleg die in de literatuur aan deze bepaling (en de daarvan afgeleide bepalingen) is gegeven en die is bevestigd door een van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts.

Uit deze bepaling volgt dat *harcèlement moral au sein du couple* slechts strafbaar is in bepaalde partnerrelaties. Zoals uit het bovenstaande chronologische overzicht al kon worden opgemaakt, vormde artikel 222-33-2-1 de basis voor het hierna te bespreken artikel 222-33-2-2.

5.6.1.5 Artikel 222-33-2-2 Code Pénal: de generieke strafbaarstelling van 'harcèlement'

De wetgever overwoog in 2013/2014 dat de toenmalige strafwetgeving omtrent *harcèlement moral* beperkt was tot professionele relaties (artikel 222-33-2) en specifieke partnerrelaties (artikel 222-33-2-1), maar het niet mogelijk maakte om voldoende effectief te reageren op cyberpesten, dat met name voor schoolgaande jongeren als een groot probleem werd gezien. Hoewel het in theorie mogelijk werd geacht om de daders daarvan te vervolgen onder de kwalificatie van psychisch geweld (in de zin van artikel 222-14-3), zouden aangiften van slachtoffers – vanwege een zeker gebrek aan bekendheid met die algemene strafbepaling, en bij gebrek aan een specifieke strafbaarstelling van wat door slachtoffers wordt ervaren als *harcèlement* en niet als geweld – zeldzaam zijn en slechts uitzonderlijk leiden tot strafrechtelijke sancties. Om die reden werd voorgesteld om *harcèlement* in het algemeen strafbaar te stellen, zonder dat een specifieke dader-slachtofferrelatie is vereist, waarbij onder meer het gebruik van online communicatiemiddelen door de dader een verzwarende omstandigheid vormt. Bij dit laatste speelde mee dat online een oneindig aantal mensen kan worden bereikt, en digitale informatie soms jarenlang toegankelijk blijft.[710] Ter invoering van een generieke strafbaarstelling inzake *harcèlement moral* werd artikel 222-33-2-2 in het leven geroepen.[711]

Volgens onderzoekers binnen het onderzoeksproject RÉGINE betrof deze strafbaarstelling het 'gevolg van een soort parlementaire razernij gericht op de bestrijding van "cyberpesten"', waarbij de wetgever zonder acht te slaan op (onder meer) de recente jurisprudentie en wetgeving inzake psychisch geweld in de zin van artikel 222-14-3 in allerijl heeft besloten een nieuw algemeen delict te creëren. De onderzoekers verweten de wetgever dan ook een gebrek aan algemene bezinning op de tekst van de nieuwe strafbepaling en de formulering van de verschillende bestaande strafbare feiten, waardoor verwacht werd dat deze bepaling in de toekomst op veel toepassings-problemen zou stuiten.[712]

---

[710] Rapport n° 1663, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 18 december 2018, p. 233-238; zie ook 'Compte rendu intégral des séances du 24 janvier 2014' ('Volledig verslag van de vergaderingen van 24 januari 2014', in de eerste lezing van het wetsvoorstel door l'Assemblée nationale), p. 971-972.
[711] Deze bepaling werd voorgesteld in de eerste lezing van het wetsvoorstel door l'Assemblée nationale, d.d. 28 januari 2014. Zie artikel 12 *bis* AA van aangenomen tekst n° 282.
[712] RÉGINE 2014.

Hoewel de wetgever zoals gezegd ook reeds in 2013/2014 overwoog dat de toenmalige strafwetgeving het niet mogelijk maakte om voldoende effectief te reageren op cyberpesten, werd in 2018 – opnieuw vanuit overwegingen van gebrek aan efficiëntie in de aanpak van 'digitale aanvallen', met name wanneer gepleegd door meerdere daders – een wijziging van artikel 222-33-2-2 aangenomen, in de vorm van een invoeging van een bijzondere regeling omtrent strafbare deelneming in wat thans alinea twee tot en met vier is.

Na nogmaals – zoals in paragraaf 5.6.1.1 al aan de orde kwam – in 2022 en 2024 te zijn gewijzigd, luidt artikel 222-33-2-2 Code Pénal thans:

'Le fait de harceler une personne par des propos ou comportements répétés ayant pour objet ou pour effet une dégradation de ses conditions de vie se traduisant par une altération de sa santé physique ou mentale est puni d'un an d'emprisonnement et de 15 000 € d'amende lorsque ces faits ont causé une incapacité totale de travail inférieure ou égale à huit jours ou n'ont entraîné aucune incapacité de travail.

L'infraction est également constituée :

a) Lorsque ces propos ou comportements sont imposés à une même victime par plusieurs personnes, de manière concertée ou à l'instigation de l'une d'elles, alors même que chacune de ces personnes n'a pas agi de façon répétée ;

b) Lorsque ces propos ou comportements sont imposés à une même victime, successivement, par plusieurs personnes qui, même en l'absence de concertation, savent que ces propos ou comportements caractérisent une répétition.

(...)'

'Het lastigvallen van een persoon door herhaalde opmerkingen of gedragingen die tot doel of tot gevolg hebben dat zijn levensomstandigheden verslechteren door een aantasting van zijn lichamelijke of geestelijke gezondheid, wordt bestraft met een gevangenisstraf van een jaar en een geldboete van € 15 000 wanneer deze handelingen hebben geleid tot een totale arbeidsongeschiktheid van minder dan of gelijk aan acht dagen, of niet hebben geleid tot enige arbeidsongeschiktheid. (...)

Het strafbare feit wordt ook gepleegd:

a) wanneer deze opmerkingen of gedragingen door meerdere personen, in onderlinge afstemming of op instigatie van een van hen, aan hetzelfde slachtoffer worden opgedrongen, ook al heeft geen van hen herhaaldelijk gehandeld;

b) wanneer deze opmerkingen of gedragingen achtereenvolgens door meerdere personen aan hetzelfde slachtoffer worden opgedrongen die, zelfs zonder overleg, weten dat deze opmerkingen of gedragingen een herhaling kenmerken.'

[vertaling auteur]

Het feit dat het strafmaximum van artikel 222-33-2-2 lager is dan de strafmaat van vrijwel alle gronddelicten waarop artikel 222-14-3 ziet,[713] werd door de wetgever gerechtvaardigd geacht vanuit het idee dat hiermee een veelheid aan kleine handelingen van geringe ernst wordt aangepakt, die bij herhaling ondraaglijk worden. Dat deze strafmaat lager is dan in geval van artikel 222-33-2 of artikel 222-33-2-1 werd gerechtvaardigd door te stellen dat de druk op het slachtoffer groter werd geacht in het kader van een arbeidsrelatie respectievelijk in de privacy van de huiselijke sfeer.[714]

Hoewel in de bestudeerde parlementaire documenten geen expliciete overwegingen omtrent het met artikel 222-33-2-2 (noch artikel 222-33-2-1 en artikel 222-33-2-3) te beschermen rechtsgoed zijn gevonden, kan – in het verlengde van het delict *harcèlement moral au travail* (waarbij de kwaliteit van de *arbeids*omstandigheden het rechtsbelang vormt) en gelet op de bovenstaande delictsomschrijving – worden aangenomen dat dit de kwaliteit van de levensomstandigheden van het slachtoffer betreft.[715] Daartegen kan op grond van de wetssystematiek worden ingebracht dat artikel 222-33-2-2, net als artikel 222-14-3, is opgenomen in het hoofdstuk van de Code Pénal dat is getiteld: 'Aantasting van de fysieke of psychische integriteit van de persoon', wat erop zou kunnen wijzen dat (ook bij deze bepaling) de integriteit van het slachtoffer centraal staat.[716] Echter, aangezien in dat hoofdstuk ook bepalingen rond drugs- en wapenhandel (zie de afdelingen 7 en 10) zijn opgenomen, die weinig tot geen relatie hebben met iemands lichamelijke of mentale integriteit, overtuigt dat argument niet.[717]

Voorzichtig kan dan ook worden geconcludeerd dat het met artikel 222-33-2-2 beschermde rechtsgoed de kwaliteit van de levensomstandigheden van het slachtoffer

[713] Afgaande op de basisvorm van de delicten, komt alleen de strafmaat van het eerdergenoemde artikel 222-16 overeen.
[714] Rapport n° 443, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 9 april 2014, p. 70.
[715] Mijns inziens kan hetzelfde worden aangenomen ten aanzien van artikel 222-33-2-1 en artikel 222-33-2-3.
[716] Duvert stelt dat het opnemen van 'psychische integriteit' in de naam van deze titel onvoldoende doordacht is en dat de inhoud van die term door de wetgever als (te) vanzelfsprekend werd aanvaard, waardoor de delicten in die titel van het wetboek een heterogene verzameling zijn gaan vormen. Zie Duvert 2012, p. 53.
[717] Dat het met artikel 222-33-2 beschermde rechtsgoed niet de (fysieke of psychische) integriteit betreft, kan mogelijk worden afgeleid uit het feit dat de wetgever in de definiëring van 'harcèlement moral au travail' een verwijzing naar integriteit heeft willen vermijden (zie rapport n° 3073, geregistreerd bij het Presidium van l'Assemblée nationale op 16 mei 2001, p. 94). Dit vormt een extra argument voor de hiernavolgende conclusie ten aanzien van het beschermde rechtsbelang.

betreft. Gelet op de parallellen die deze bepaling met artikel 222-33-2-1 en artikel 222-33-2-3 vertoont, zal hetzelfde worden geconcludeerd ten aanzien van het rechtsbelang achter díe strafbepalingen.

5.6.1.6 Artikel 222-33-2-3 Code Pénal: 'harcèlement' in onderwijsverband

Artikel 222-33-2-3, de strafbepaling met betrekking tot *harcèlement scolaire*, is als volgt geredigeerd:

'Constituent un harcèlement scolaire les faits de harcèlement moral définis aux quatre premiers alinéas de l'article 222-33-2-2 lorsqu'ils sont commis à l'encontre d'un élève par toute personne étudiant ou exerçant une activité professionnelle au sein du même établissement d'enseignement.

Le harcèlement scolaire est puni de trois ans d'emprisonnement et de 45 000 € d'amende lorsqu'il a causé une incapacité totale de travail inférieure ou égale à huit jours ou n'a entraîné aucune incapacité de travail.

Les peines sont portées à cinq ans d'emprisonnement et à 75 000 € d'amende lorsque les faits ont causé une incapacité totale de travail supérieure à huit jours.

Les peines sont portées à dix ans d'emprisonnement et à 150 000 € d'amende lorsque les faits ont conduit la victime à se suicider ou à tenter de se suicider.

Le présent article est également applicable lorsque la commission des faits mentionnés au premier alinéa du présent article se poursuit alors que l'auteur ou la victime n'étudie plus ou n'exerce plus au sein de l'établissement.'

'Onder lastigvallen op school worden verstaan handelingen van lastigvallen zoals gedefinieerd in de eerste vier alinea's van artikel 222-33-2-2, wanneer deze worden begaan tegen een leerling door een persoon die een studie volgt of een beroepsactiviteit uitoefent binnen dezelfde onderwijsinstelling.

Lastigvallen op school wordt bestraft met drie jaar gevangenisstraf en een boete van € 45.000 wanneer het leidt tot een volledige arbeidsongeschiktheid van minder dan of gelijk aan acht dagen of niet tot enige arbeidsongeschiktheid.

De straffen worden verhoogd tot vijf jaar gevangenisstraf en een boete van € 75.000 wanneer de feiten hebben geleid tot volledige arbeidsongeschiktheid van meer dan acht dagen.

De straffen worden verhoogd tot tien jaar gevangenisstraf en een boete van € 150.000 wanneer de feiten ertoe hebben geleid dat het slachtoffer zelfmoord heeft gepleegd of een zelfmoordpoging heeft gedaan.'

[vertaling auteur]

Uit het voorgaande volgt dat artikel 222-33-2-3 bescherming biedt tegen (het voortduren van) *harcèlement moral* gepleegd tegen een (oud-)leerling, door een persoon die een studie volgt of volgde, dan wel een beroepsactiviteit uitoefent of uitoefende binnen dezelfde onderwijsinstelling. Uit deze bepaling blijkt dat (naast medeleerlingen ook) onderwijzend personeel als dader kan kwalificeren, maar niet als slachtoffer.[718]

De rapporteur die tijdens de voorbereiding van Wet n°2022-299 uit naam van de betrokken wetgevingscommissie aan *l'Assemblée nationale* verslag deed, betoogde dat pesten op school op dat moment zeker kon worden aangepakt door middel van het delict van *harcèlement moral* dat is opgenomen in artikel 222-33-2-2, maar dat het ontbreken van een autonome kwalificatie aan elke communicatie over pesten op school een deel van haar effectiviteit ontnam.[719] Dezelfde rapporteur betoogde ook dat artikel 222-33-2-2 aan elke pedagogische benadering in de weg staat; deze bepaling zou moeilijk te begrijpen zijn voor een acht- of twaalfjarige, zelfs in het licht van de fictie dat eenieder geacht wordt de wet te kennen.[720]

Segonds wijst er – mijns inziens terecht – op dat een dergelijke redenering om ten minste twee redenen niet overtuigt. Enerzijds omdat er geen bewijs is dat de overmatige specialisatie van bijzondere strafbepalingen (in algemene zin) de effectiviteit ervan tot nu toe heeft vergroot. Anderzijds omdat de autonomie van de kwalificatie zeer relatief is, aangezien het nieuwe artikel 222-33-2-3 pesten op school definieert door uitdrukkelijk te verwijzen naar *harcèlement moral* zoals gedefinieerd in de eerste vier alinea's van artikel 222-33-2-2.[721] In dit laatste verband wijst Mayaud eveneens op het gebrek aan materieelstrafrechtelijke meerwaarde van artikel 222-33-2-3, nu de delictsomschrijving daarvan volledig is ontleend aan de generieke bepaling van 222-33-2-2.[722] De eerstgenoemde strafbepaling moet volgens hem dan ook gezien worden als een politiek antwoord op een – volgens hem – toenemend sociaal fenomeen (pestgedrag op school), gekoppeld aan een vastberadenheid om repressief tegen deze misdragingen op te treden, waarbij de straffen uitgesproken streng zijn.[723]

---

[718] Segonds wijst erop dat niet duidelijk is of een causaal dan wel temporeel verband is vereist met betrekking tot het in de laatste alinea van artikel 222-33-2-3 bedoelde 'voortduren' van de feiten in kwestie terwijl de dader of het slachtoffer niet langer studeert of werkt binnen de onderwijsinstelling; zie Segonds 2022.
[719] Rapport n° 4712, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 24 november 2021, p. 7.
[720] Rapport n° 4984 en n° 433, geregistreerd bij de Presidia van de l'Assemblée nationale en de Sénat op 1 februari 2022, p. 7.
[721] Zo bezien zou de zojuist genoemde kritiek van de rapporteur dus óók ten aanzien van artikel 222-33-2-3 opgaan; Segonds 2022.
[722] Segonds benoemt dat pesten op school als een species kan worden gezien van het genus 'harcèlement moral', welke samenvallen indien de gedragingen worden gepleegd tegen een (oud-)leerling, door een persoon die een studie volgt of volgde, dan wel een beroepsactiviteit uitoefent of uitoefende binnen dezelfde onderwijsinstelling. Zie Segonds 2022.
[723] Mayaud 2023.

Uit de redactie van de derde en vierde alinea van de bepaling blijkt dat voor het bewijs van de strafverzwaringsgrond bij volledige arbeidsongeschiktheid van méér dan acht dagen respectievelijk de strafverzwaringsgrond in geval van (een poging tot) zelfdoding van het slachtoffer een causaal verband is vereist met het pesten op school. In dit verband bevond de kinderrechtbank van Epinal vier leerlingen schuldig aan (slechts) *harcèlement scolaire* van een dertienjarige medeleerling, maar niet aan zijn zelfdoding, omdat er meer dan een maand was verstreken tussen de laatste episode van het pesten en de zelfdoding van het slachtoffer.[724]

5.6.1.7 Wetsvoorstel n° 669

Op 3 december 2024 werd wetsvoorstel n° 669, (initieel)[725] getiteld: 'Proposition de loi visant à renforcer la lutte contre les violences faites aux femmes et aux enfants', in *l'Assemblée nationale* ingediend.[726]

Met artikel 3 van dat wetsvoorstel werd aanvankelijk beoogd om artikel 222-14-3 aan te vullen met een alinea die als volgt luidt:

> 'Les manœuvres délibérées et répétées de déstabilisation psychologique, sociale et physique ayant pour effet de diminuer la capacité d'action de la victime et de générer un état de vulnérabilité ou de sujétion constituent des violences psychologiques.'

> 'Opzettelijke en herhaalde handelingen van psychologische, sociale en fysieke destabilisatie die tot gevolg hebben dat de handelingsbekwaamheid van het slachtoffer wordt verminderd en een toestand van kwetsbaarheid of onderwerping wordt gecreëerd, vormen psychisch geweld.'
>
> *[vertaling auteur]*

Uit de memorie van toelichting volgt dat het doel van artikel 3 van het wetsvoorstel is om een definitie van dwingende controle (*contrôle coercitif*) in de Code Pénal op te nemen, om het fenomeen van dwingende controle beter te bestraffen.[727] Deze definitie is volgens de indieners van het wetsvoorstel ontleend aan vijf uitspraken die het Hof van Beroep van Poitiers op 31 januari 2024 deed over strafbare feiten zoals gewoontegeweld, *harcèlement*

[724] Zie de online bijdrage getiteld 'Suicide de Lucas : les quatre collégiens reconnus coupables de harcèlement' d.d. 5 juni 2023, te raadplegen via franceinfo.fr.
[725] Middels amendement CL7, aangenomen op 22 januari 2025, is de titel van het wetsvoorstel veranderd: aan het einde van de titel zijn de woorden "faites aux femmes et aux enfants" vervangen door de woorden "sexuelles et sexistes".
[726] Zie 'Proposition de loi, n° 669 - Proposition de loi visant à renforcer la lutte contre les violences faites aux femmes et aux enfants'. Zie voor meer informatie het volledige wetgevingsdossier.
[727] Zie de memorie van toelichting bij wetsvoorstel n° 669, p. 4-5.

moral en doodsbedreigingen.[728] Deze beslissingen onderscheiden zich door het gebruik van het concept van dwingende controle om de delicten te contextualiseren, wat een primeur is in Frankrijk. Zo legde het hof uit hoe alledaagse gedragingen, die op het eerste gezicht onschuldig lijken wanneer ze op zichzelf worden beschouwd, zich kunnen ophopen tot een onderdrukkende en vernederende relatie.[729] Een recent oordeel van de cassatierechter over een (ander) arrest van het Hof van Beroep van Poitiers lijkt een aanknopingspunt te bieden voor een dergelijke ruime interpretatie van 'violences psychologiques'.[730]

Op 28 januari 2025 – de datum waarop het wetsvoorstel in eerste lezing in *l'Assemblée nationale* is aangenomen – werd ook amendement n° 29 aangenomen.[731] Naar aanleiding van dit amendement is de hierboven genoemde uitbreiding van artikel 222-14-3 geschrapt, waarbij in de plaats daarvan werd voorgesteld om na het huidige artikel 222-14-3 een nieuw artikel 222-14-3-1, met daarin een expliciete verwijzing naar *contrôle coercitif*, in te voegen. Daarbij werd overwogen dat de strafbepalingen omtrent gewoontegeweld en *harcèlement moral* weliswaar bepaalde aspecten van dwingende controle beteugelen, maar geen enkel delict in de Code Pénal de cumulatieve, multidimensionale en aanhoudende aard ervan volledig 'vangt'.[732] Ook dit aspect van het wetsvoorstel is vervolgens gesneuveld, en wel in de eerste lezing door de *Sénat*. Daarin werd gesteld dat de door *l'Assemblée nationale* aangenomen formulering in het nieuwe artikel 222-14-3-1 een groot risico opleverde van strijdigheid met de Grondwet, met name vanwege het gebruik van termen waarvan de juridische draagwijdte niet was vastgesteld.[733]

De *Sénat* heeft daarom het door *l'Assemblée nationale* in eerste lezing aangenomen wetsvoorstel gewijzigd, waardoor in artikel 3 van het wetsvoorstel thans (enkel) een uitbreiding van artikel 222-33-2-1 voorligt.[734] Deze uitbreiding heeft voornamelijk betrekking op invoeging van een nieuwe tweede alinea in artikel 222-33-2-1, die als volgt is geredigeerd:

---

[728] Zie voor een van deze uitspraken de database van Lextenso+ AI. Op pagina 6 van het arrest wordt de formulering gegeven die in het wetsvoorstel is overgenomen. Hetzelfde hof gaf op 6 november 2024 ook een definitie van het fenomeen 'gaslighting' (vertaald als 'détournement cognitif'), dat hij als onderdeel van de in casu bewezenverklaarde dwingende controle zag. Zie het arrest gepubliceerd op de website van Seban Avocats (zie p. 8).
[729] Zie de memorie van toelichting bij wetsvoorstel n° 669, p. 4-5.
[730] Cour de cassation (Chambre criminelle) 15 mei 2024, ECLI:CCASS:2024:CR00605, beroepsnummer 23-83.439.
[731] Zie de inhoud van amendement n° 29 en het in eerste lezing door l'Assemblée Nationale aangenomen wetsvoorstel.
[732] Zie de toelichting bij amendement n° 29.
[733] Rapport n° 482, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 26 maart 2025, p. 29.
[734] Zie het wetsvoorstel zoals gewijzigd door de Sénat in eerste lezing, aangenomen in tekst n° 101.

> 'Constituent l'infraction mentionnée au premier alinéa les propos ou comportements répétés ayant pour objet ou pour effet de restreindre gravement la liberté d'aller et venir de la victime ou sa vie privée ou familiale ou de contraindre sa vie quotidienne par des menaces ou des pressions psychologiques, économiques ou financières.'

> 'Het in de eerste alinea bedoelde strafbare feit bestaat uit herhaalde opmerkingen of gedragingen die tot doel of gevolg hebben dat de bewegingsvrijheid van het slachtoffer of zijn privé- of gezinsleven ernstig wordt beperkt of dwang wordt uitgeoefend op zijn dagelijks leven door bedreigingen of psychologische, economische of financiële druk.'
>
> *[vertaling auteur]*

Deze bepaling betreft de invoering van de notie van dwingende controle als vorm van *harcèlement moral au sein du couple*, waarbij de wetgever nadrukkelijk stil heeft gestaan bij het sociaalwetenschappelijke concept[735] en een expliciete verwijzing maakt naar de bescherming van de autonomie van het slachtoffer.[736] Hier gaat het – net als bij artikel 222-14-3 – om een interpretatieve bepaling.[737] Daarbij dient eveneens opgemerkt te worden dat de voorgestelde bepaling geen verschil aanbrengt in het personele bereik van het huidige artikel 222-33-2-1. Niet gebleken is dat de wetgever anderszins een uitbreiding van het huidige materiële bereik van deze bepaling beoogt.

Ten aanzien van het invoeren van dwingende controle als een *autonoom* strafbaar feit, waren de standpunten die tijdens de hoorzittingen van de betreffende wetgevingscommissie van de Senaat werden geuit sterk uiteenlopend. De personen of instanties die pleitten voor dwingende controle als zelfstandig delict baseerden hun redenering – in de woorden van de senatoren – op in wezen symbolische of educatieve motieven gericht op slachtoffers. Hoewel legitiem, achtte de Senaat deze rechtvaardigingen onvoldoende om de aanzienlijke nadelen te compenseren die een dergelijke strafbaarstelling volgens hem met zich zou brengen.[738] Om verschillende

[735] Zie in dit verband ook de toegenomen aandacht in de Franse wetenschappelijke literatuur voor het concept dwingende controle, waaruit volgt dat psychisch geweld slechts als een onderdeel van dwingende controle wordt gezien, en waarbij een expliciete wettelijke referentie aan dit laatste fenomeen als essentieel wordt beschouwd om tot een complete strafrechtelijke bescherming omtrent huiselijk geweld te komen. Zie: Lavédrine & Gruev-Vintila 2023; Force juridique de la Fondation des Femmes e.a. 2022.
[736] Rapport n° 482, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 26 maart 2025, p. 29 e.v.
[737] Zo werd bevestigd door één van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts.
[738] Rapport n° 482, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 26 maart 2025, p. 53. Eén van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts stelde dat de aandacht van de wetgever voor het fenomeen van dwingende controle sinds deze wijziging (april 2025) is geluwd.

redenen leek het de wetgevingscommissie niet gepast om ten aanzien van dwingende controle een autonoom strafbaar feit te creëren, te weten:

- de technische complexiteit die gepaard gaat met de invoering van een nieuw strafbaar feit waarvan de koppeling met bestaande strafbare feiten een bron van moeilijkheden zou vormen voor onderzoekers en aanklagers en een verhoogd risico met zich zou brengen met betrekking tot de naleving van het grondwettelijke legaliteitsbeginsel;[739]
- het risico dat een op zichzelf staand strafbaar feit bestaande strafbare feiten zou kunnen verdringen, ook wanneer deze volgens de wet tot een hogere straf zouden kunnen leiden;
- het lage aantal veroordelingen in het buitenland op basis van de zelfstandige strafbaarstelling van dwingende controle: zo zouden in Schotland, een land dat vaak als voorbeeld op dit gebied wordt genoemd,[740] de beschikbare gegevens een laag percentage vervolgingen en – in geval van veroordelingen – vaak milde bestraffing laten zien, vanwege de "aanzienlijke obstakels" die slachtoffers in gerechtelijke procedures tegenkomen.[741]

Uit bovengenoemde redenen wordt mijns inziens onvoldoende duidelijk hoe deze bezwaren niet zouden gelden in geval van een *niet*-zelfstandige strafbaarstelling van dwingende controle, of hoe de huidige voorgestelde bepaling afdoende aan die bezwaren tegemoet zou komen.

Ook wilde de wetgevingscommissie de term ‘dwingende controle’ niet in de wet opnemen omdat zij, wederom, van mening was dat de nadelen zwaarder zouden wegen dan de beoogde voordelen, aangezien:

- het concept van ‘dwingende controle’ nog steeds onderwerp is van zowel sociologisch als juridisch onderzoek. In dit verband waren veel van de door de

[739] In dit verband werd erop gewezen dat het plaatsen van GPS-zenders, bewakingscamera’s en het traceren van telefoongesprekken rondom een slachtoffer reeds elementen zijn die kwalificeren onder artikel 222-33-2-1, met verwijzing naar Cour de cassation (Chambre criminelle) 2 september 2020, ECLI:FR:CCASS:2020:CR01233, beroepsnummer 19-82.471.
[740] Omdat artikel 1 en 2 van de Domestic Abuse (Scotland) Act 2018 zien op ‘abusive behaviour’ en onvoldoende specifiek betrekking hebben op psychisch geweld of dwingende controle (zie in dit verband het inleidende hoofdstuk), zijn deze bepalingen niet in dit onderzoek meegenomen.
[741] Rapport n° 482, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 26 maart 2025, p. 53-54. Wat deze ‘aanzienlijke obstakels’ exact inhouden, en hoe deze in gerechtelijke procedures precies leiden tot een laag percentage vervolgingen en vaak milde bestraffing, wordt onvoldoende duidelijk uit het rapport.

wetgevingscommissie geïnterviewden van mening dat elke opname van het concept in de wet op zijn minst voorbarig zou zijn;[742]

- de opname van het begrip in de Code Pénal, gelet op het (het rechtssubject beschermende) beginsel van strikte interpretatie van de strafwet, ertoe zou leiden dat het begrip een rigiditeit krijgt die het vandaag de dag niet alleen mist (zoals blijkt uit de steeds talrijker wordende toepassing ervan in de jurisprudentie), maar ook de flexibiliteit eraan zou ontnemen die nodig is voor opsporingsdiensten om huiselijk geweld, met name in sluipende vorm, beter op te sporen;
- en bovenal, de Code Pénal, door zich te richten op 'dwingende controle', de handen van burgerlijke rechters in een restrictievere zin zou binden dan (het stilzwijgen van) de wet hun toestaat.[743]

Thans ligt het wetsvoorstel in tweede lezing voor in *l'Assemblée nationale*.[744] Op het moment van afronden van dit rapport is nog niet duidelijk of, en zo ja, in welke vorm, wetsvoorstel n° 669 de eindstreep heeft gehaald.

5.6.1.8 Selectie en afbakening

Gelet op het ruime aantal hiervoor besproken bepalingen dat verband houdt met psychisch geweld, is het zinvol om tot een afbakening te komen ten behoeve van de verdere analyse. Waar conformiteit met artikel 33 van het Verdrag van Istanbul een bruikbaar criterium bleek om tot een landenselectie te komen, blijkt het ook voor nadere selectie binnen de relevante Franse strafbepalingen een zinvol aanknopingspunt.

In het Explanatory Report bij het Verdrag van Istanbul wordt gesteld dat huiselijk geweld grofweg twee typen van geweld omvat: geweld tussen huidige of gewezen intieme partners, en intergenerationeel geweld dat over het algemeen tussen ouders en kinderen voorkomt. In hetzelfde document wordt gesteld dat psychisch geweld vaak vooraf gaat aan of gepaard gaat met fysiek en seksueel geweld in intieme relaties, maar dat het ook in andere situaties kan voorkomen, bijvoorbeeld op het werk of op school.[745] De

---

[742] Dit gelet op de op dat moment lopende thematische onderzoeken van het 'Observatoire des litiges' van het Cour de cassation en de 'Conseil national des barreaux' (vergelijkbaar met de Nederlandse orde van advocaten).

[743] Rapport n° 482, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 26 maart 2025, p. 54-55. Een van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts heeft dit laatste punt als volgt geduid: indien de term 'dwingende controle' in de strafwet wordt opgenomen, zou een kinderrechter de term mogelijk niet kunnen gebruiken in zijn beslissingen, omdat deze het strafrechtelijke vermoeden van onschuld dient te respecteren zolang de pleger van de dwingende controle niet onherroepelijk is veroordeeld.

[744] Zie tekst n° 1256 (het wetsvoorstel na wijziging door de Sénat in eerste lezing), in l'Assemblée nationale ingediend op 4 april 2025.

[745] Zie het Explanatory Report bij het Verdrag van Istanbul, randnummers 41 en 181. Denk daarnaast ook aan psychische mishandeling van ouderen of (andere) hulpbehoevenden, met wie de dader geen familie- of samenwoningsverband heeft; psychisch geweld beperkt zich niet tot bepaalde dader-slachtofferrelaties.

verplichting op basis van het Verdrag om psychisch geweld strafbaar te stellen ziet daarom op méér dan enkel intieme relaties. Zoals uit het inleidende hoofdstuk volgt, heeft GREVIO nationale autoriteiten sterk aangemoedigd om alle handelingen die de psychische integriteit van *een persoon* (in algemene zin) ernstig aantasten effectief strafbaar te stellen,[746] zodat in lijn met artikel 33 van het Verdrag van Istanbul bepaalde geweldspatronen *binnen en buiten* de familiesfeer worden gecriminaliseerd.[747] Om handelingen die tot een ernstige aantasting van de psychische integriteit van alle mogelijke slachtoffers leiden zo effectief mogelijk strafbaar te stellen, zijn dus met name generieke strafbepalingen, die géén beperkingen in het personele bereik of qua setting (bijvoorbeeld in werk- of schoolverband) kennen, geschikt.[748]

Dit laatste rechtvaardigt in het vervolg van dit hoofdstuk een focus op de artikelen 222-14-3 en 222-33-2-2. Zoals blijkt uit de parlementaire geschiedenis, zijn de bepalingen omtrent psychisch geweld en *harcèlement moral au sein du couple* niet antagonistisch maar complementair: terwijl artikel 222-14-3 een gedraging strafbaar stelt die mogelijk uniek (niet herhalend of cumulerend) is maar wel wordt gekenmerkt door een zekere ernst, betreft artikel 222-33-2-1 juist de strafbaarstelling van lichtere maar zich opeenstapelende feiten, maar waarvan het resultaat eveneens destructief is voor het slachtoffer.[749] Nu artikel 222-33-2-2 en artikel 222-33-2-1 in een genus-speciesverhouding tot elkaar staan (zie paragraaf 5.6.6), kan ook de eerstgenoemde bepaling als complementair aan artikel 222-14-3 worden gezien. In dit laatste verband oordeelde het Hof van Cassatie dat artikel 222-33-2-2 niets aan het bestaan van artikel 222-14-3 heeft veranderd.[750]

Gelet op het voorgaande, zal de verdere analyse zich toespitsen op artikel 222-14-3 én artikel 222-33-2-2. De artikelen 222-33-2, 222-33-2-1 en 222-33-2-3, die (gelet op hun delictsomschrijvingen) wél beperkingen kennen in het personele bereik of qua setting,

---

[746] GREVIO 2022, p. 103.

[747] Zie het Explanatory Report bij het Verdrag van Istanbul, randnummer 181. Ook Hedlund wijst erop dat artikel 33 geen specifieke setting, dader-slachtofferrelatie of bepaald gender van dader of slachtoffer vereist; zie Hedlund 2024, p. 140.

[748] De lichte(re) geweldsdelicten ('violences') die in de vorm van overtredingen in het regelgevende deel van de Code Pénal – te weten in de artikelen R.624-1 en R.625-1 – zijn opgenomen, zullen niet in de analyse worden betrokken, nu daarvan niet kan worden gezegd dat deze handelingen (zonder dat herhaling vereist is) een *ernstige* aantasting van de psychische integriteit opleveren. Larguier, Conte & Fournier noemen als voorbeelden schreeuwen en op iemand spugen zonder hem te raken. Zie Larguier, Conte & Fournier 2024.

[749] Rapport n° 2293, namens de bijzondere commissie bevoegd voor de behandeling van wetsontwerp n° 2121, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 10 februari 2010, p. 64. Zie ook de circulaire, paragraaf 1.1. Uit die overweging blijkt mijns inziens onvoldoende hoe de wetgever de term 'antagonistisch' heeft ingevuld: (slechts) als tegengesteld aan elkaar qua logica, dan wel als elkaar wederzijds uitsluitend qua juridische toepasbaarheid.

[750] Cour de cassation (Chambre criminelle) 25 juli 2018, ECLI:FR:CCASS:2018:CR01882, beroepsnummer 17-84.032. Zie ook Mayaud 2024, p. 725.

zullen hierna niet zelfstandig worden besproken, maar enkel in relatie tot artikel 222-33-2-2.[751]

Tot slot, wat betreft het hierboven besproken wetsvoorstel n° 669: het personele bereik van de in dit wetsvoorstel voorgestelde (aangepaste) bepaling sluit aan bij het huidige artikel 222-33-2-1 en is dus eveneens beperkt tot bepaalde intieme relaties (de echtgeno(o)t(e), geregistreerde partner of samenwonende partner). Om die reden, maar ook vanwege het feit dat het voorstel nog niet tot wet is geworden, zal dit wetsvoorstel niet in de verdere analyse worden betrokken. Zodoende komt de voorgestelde bepaling ook niet terug in de schematische weergave in paragraaf 5.8.

5.6.2 Typering van het delict

Voor wat betreft **artikel 222-14-3**, is het afhankelijk van het gronddelict of er sprake is van een materieel dan wel formeel omschreven delict. Duidelijk is evenwel dat deze interpretatieve bepaling *op zichzelf* niet als een van beide valt te categoriseren. In paragraaf 5.6.3.4 zal nader op deze kwestie, alsook op het door het gronddelict (eventueel) vereiste gevolg worden ingegaan.

Chauvet wijst erop dat in **artikel 222-33-2-2** zowel een formeel als een materieel omschreven delict kan worden gelezen.[752] Uit de vereiste dat de gedragingen van de dader (slechts) tot *doel* hebben gehad dat andermans levensomstandigheden verslechteren door een aantasting van diens lichamelijke of geestelijke gezondheid, gecombineerd met de zinssnede '… ou n'ont entraîné aucune incapacité de travail' (vrij vertaald: 'of niet tot enige arbeidsongeschiktheid hebben geleid'), volgt dat voor strafbaarheid niet noodzakelijk een gevolg is vereist en er dus sprake is van een formeel omschreven delict. In dat geval vervullen handelingen van de dader die gericht zijn op het verslechteren van de levensomstandigheden van het slachtoffer reeds als zodanig de delictsomschrijving. De schadelijke gevolgen worden dan pas in de straftoemetingsfase overwogen.[753] Voor zover de strafbepaling betrekking heeft op gedragingen die tot *gevolg* hebben gehad dat andermans levensomstandigheden verslechteren door een aantasting van zijn of haar lichamelijke of geestelijke gezondheid, betreft artikel 222-33-2-2 een materieel omschreven delict. Dat gevolg lijkt voldoende voor strafbaarheid, gelet op de zojuist genoemde zinssnede 'of niet tot enige arbeidsongeschiktheid hebben geleid'.

Chauvet stelt dat wetgever beide hypothesen (een formeel vs. materieel omschreven invulling van het delict) lijkt te erkennen, wat volgens haar ongebruikelijk is in het

[751] Ten aanzien van artikel 222-33-2 speelt eveneens mee dat de *arbeids*omstandigheden het (primair) beschermde rechtsgoed zijn.
[752] Chauvet 2015.
[753] Chauvet 2015.

strafrecht.[754] Saas, daarentegen, stelt dat het feit bedoeld in artikel 222-33-2-2 – in tegenstelling tot 'harcèlement moral au travail' (zie artikel 222-33-2) – een materieel omschreven delict is en dat de tekst daarvan – ondanks de volgens haar onhandige formulering – duidelijk de aantasting van de fysieke of mentale gezondheid van het slachtoffer vereist. Ik meen echter dat deze laatste bevindingen in meerdere opzichten opmerkelijk zijn.[755] Immers, in de eerste plaats hebben de delictsomschrijvingen van *beide* genoemde bepalingen betrekking op opmerkingen of gedragingen 'die tot doel of tot gevolg hebben' dat bepaalde omstandigheden verslechteren.[756] In de tweede plaats volgt uit de overweging van het Hof van Cassatie waar Saas zich op baseert dat het Hof van Beroep in de bestreden uitspraak '(…) zonder beter te karakteriseren hoe de feiten waarvan de verdachte wordt beschuldigd, tot doel of gevolg hadden dat de levens-omstandigheden van het slachtoffer verslechterden en resulteerden in een aantasting van zijn lichamelijke of geestelijke gezondheid', zijn beslissing niet heeft gemotiveerd. Ook in dit oordeel van het Hof van Cassatie wordt evenwel nadrukkelijk de mogelijkheid opengelaten dat de gedragingen slechts *tot doel* hebben dat de levensomstandigheden van het slachtoffer verslechteren en resulteren in een aantasting van zijn lichamelijke of geestelijke gezondheid, zonder dat dit gevolg daadwerkelijk intreedt.[757]

Nu dat in voorkomende gevallen volstaat voor strafbaarheid,[758] wordt in dit onderzoek aangesloten bij de hierboven genoemde zienswijze van Chauvet: artikel 222-33-2-2 kan zowel een formeel omschreven als een materieel omschreven invulling krijgen.[759] In het

[754] Chauvet 2015.
[755] Zie de noot van Saas bij Cour de cassation (Chambre criminelle) 9 mei 2018, ECLI:FR:CCASS:2018:CR01007 (beroepsnummer 17-83.623), in *AJ Pénal* 2018, p. 367. Ook Muller-Lagarde en Gruev-Vintila stellen dat op dit punt een verschil bestaat tussen artikel 222-33-2 en artikel 222-33-2-2, waarbij ten aanzien van die laatste bepaling naar een commissierapport van de Sénat wordt verwezen. Echter, uit dat rapport lijkt slechts te volgen dat een causaal verband dient te worden vastgesteld tussen de verslechtering van de gezondheid van het slachtoffer en de verslechtering van zijn levensomstandigheden (als gevolg van de gedragingen van de dader), en niet dat het intreden van die gevolgen een *noodzakelijk* vereiste is voor strafbaarheid; zie Muller-Lagarde & Gruev-Vintila 2022, p. 252 en Rapport n° 564, geregistreerd bij het Presidium van de Sénat op 17 juni 2010, p. 87 onder het tweede gedachtestreepje.
[756] Zie in dit verband mijn opmerking in paragraaf 5.6.1.3 dat ook in (enkel) het laten verslechteren van andermans arbeidsomstandigheden op zichzelf – dus zonder dat dit een van de in artikel 222-33-2 beschreven nadere gevolgen heeft – een gevolg kan worden gezien dat toereikend is voor strafbaarheid op grond van die bepaling.
[757] Cour de cassation (Chambre criminelle) 9 mei 2018, ECLI:FR:CCASS:2018:CR01007 (beroepsnummer 17-83.623).
[758] Op vergelijkbare wijze oordeelde het Hof van Cassatie zoals hierboven bleek ten aanzien van artikel 222-33-2 – dat eveneens de frase 'gedragingen die tot doel of gevolg hebben' als onderdeel van de delictsomschrijving kent – dat de loutere mogelijkheid van een verslechtering van de arbeidsomstandigheden voldoende is om tot strafbaarheid te kunnen komen. Zie voetnoot 693.
[759] Zie in gelijke zin over artikel 222-33-2: Fardoux 2018, p. 226. Door de auteur is bewust niet gekozen voor een formulering als 'deels ('*pro parte*') formeel en deels materieel' omschreven delict. Het gaat immers om twee volledig dragende delictstyperingen: zowel in formele als in materiële zin

verlengde daarvan kan – net als bij artikel 222-33-2 – worden betoogd dat de strafbepaling zowel elementen van een (concreet) gevaarzettingsdelict als elementen van een krenkingsdelict in zich draagt: het in gevaar brengen van de kwaliteit van andermans levensomstandigheden, maar óók het daadwerkelijk schaden hiervan geniet strafrechtelijke bescherming.[760]

5.6.3 De objectieve zijde van het delict

In het hiernavolgende wordt met betrekking tot artikel 222-14-3 en artikel 222-33-2-2 eerst de delictsgedraging ontleed en vervolgens worden de (overige) objectieve delictsbestanddelen geïdentificeerd. Daarbij zal afzonderlijk stil worden gestaan bij de vereisten van de dader-slachtofferrelatie, herhaling, tijdsomvang en ernst, alsook bij het strafbare gevolg en de causaliteit.

5.6.3.1 De delictsgedraging

In feite bevat **artikel 222-14-3** geen delictsgedraging, maar betreft het zoals gezegd slechts een interpretatieve bepaling die betrekking heeft op de gronddelicten die in Boek 2, Titel 2, Hoofdstuk 2, Afdeling 1, Paragraaf 2 van de Code Pénal zijn opgenomen. Mayaud stelt in het licht van enkele gronddelicten waarop artikel 222-14-3 ziet dat 'opzettelijk geweld' betrekking heeft op positieve handelingen (actieve gedragingen), niet op het simpelweg onthouden van handelingen, ook al zouden die hetzelfde gevolg kunnen hebben.[761] Een nadere onderbouwing hiervan is niet gevonden, maar in de onderzochte jurisprudentie ter zake van artikel 222-14-3 zijn géén voorbeelden gevonden waarin de delictsomschrijving van het grondfeit werd vervuld door omissies.

Uit het voorgaande volgde dat de delictsgedraging van **artikel 222-33-2-2** bestaat uit herhaalde opmerkingen of gedragingen die tot doel of tot gevolg hebben dat de levensomstandigheden van het slachtoffer verslechteren door een aantasting van zijn lichamelijke of geestelijke gezondheid. Hoewel deze 'opmerkingen of gedragingen' en 'verslechtering van de levensomstandigheden door een aantasting van de lichamelijke of geestelijke gezondheid' niet nader zijn gespecificeerd, oordeelde het Hof van Cassatie dat deze strafbepaling in voldoende duidelijke en nauwkeurige bewoordingen is geformuleerd en het legaliteitsbeginsel eerbiedigt, zodat de interpretatie van deze tekst door de strafrechter kan worden uitgevoerd zonder risico op willekeur.[762]

---

kan het delict worden getypeerd. Zo bezien gaat het om volwaardige zelfstandige delicten. Deze visie werd ondersteund door één van de geïnterviewde experts.

[760] Gelet op de parellellen in de betreffende bepalingen, hebben de conclusies die op deze punten ten aanzien van artikel 222-33-2 en artikel 222-33-2-2 worden getrokken ook te gelden ten opzichte van de artikelen 222-33-2-1 en 222-33-2-3.

[761] Mayaud 2023.

[762] Cour de cassation (Chambre criminelle) 9 mei 2018, ECLI:FR:CCASS:2018:CR01166, beroepsnummer 18-90.007.

Overtreding van artikel 222-33-2-2 kan ook bestaan indien herhaaldelijke opmerkingen of gedragingen gericht zijn aan derden, indien de verdachte zich er niet onbewust van kon zijn dat deze opmerkingen of gedragingen onder de aandacht zouden komen van de persoon op wie hij zich richtte (het eigenlijke slachtoffer), zo oordeelde de cassatierechter. In haar noot bij dit arrest stelde Saas dat dit oordeel moet worden verwelkomd in het licht van de bedoeling van de wetgever, aangezien een van de verschijningsvormen van dit delict bestaat uit het veroorzaken van sociale isolatie van de slachtoffers, dat zich kenmerkt door haar indirecte karakter.[763] In de onderzochte jurisprudentie die betrekking heeft op artikel 222-33-2-2 zijn geen voorbeelden gevonden waarin de delictsomschrijving werd vervuld door het plegen van omissies.

Mayaud stelt dat het, hoewel artikel 222-33-2-2 bedoeld is om de specifieke modus operandi van *harcèlement moral* te bestraffen, niet zeker is dat de delictsgedraging[764] daarvan duidelijk te onderscheiden is van de gewelddaden waarop artikel 222-14-3 ziet.[765] Ook Chauvet wijst op het beperkte verschil in reikwijdte tussen deze twee artikelen.[766] In het feit dat artikel 222-33-2-2 voor strafbaarheid niet noodzakelijkerwijs het intreden van een gevolg van de gedragingen vereist (zie paragraaf 5.6.2), ziet zij evenwel verschil met 222-14-3. Dit standpunt zal in paragraaf 5.6.3.4 worden bekritiseerd.

5.6.3.2 Vereiste dader-slachtofferrelatie

De gronddelicten waarop **artikel 222-14-3** betrekking heeft, vereisen in hun basisvorm vaak geen specifieke dader-slachtofferrelatie (zie bijvoorbeeld artikel 222-9), maar soms wel (zie bijvoorbeeld artikel 222-14, waarin gewoontegeweld tegen (onder meer) een minderjarige van veertien jaar of jonger strafbaar is gesteld). Echter, artikel 222-14-3 zélf stelt op het punt van de dader-slachtofferrelatie geen voorwaarden. Dit maakt dat het personele bereik van de bepaling op zichzelf niet is beperkt.

Ook **artikel 222-33-2-2** stelt geen beperkingen aan zijn personele bereik; in principe kan eenieder dader dan wel slachtoffer zijn van dit feit. In bepaalde gevallen maken de kenmerken van het slachtoffer evenwel dat er een wettelijke strafverzwaringsgrond van toepassing is. Hierop zal in paragraaf 5.6.6 nader worden ingegaan.

[763] Zie Cour de cassation (Chambre criminelle) 9 mei 2018, ECLI:FR:CCASS:2018:CR01007, beroepsnummer 17-83.623 en de noot van Saas daarbij in *AJ Pénal* 2018, p. 367.
[764] Hoewel Mayaud letterlijk spreekt van de 'kwalificatie', meen ik dat een verwijzing naar de delictsgedraging in dit verband correcter is.
[765] Mayaud 2023.
[766] Chauvet 2015.

5.6.3.3 Eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst

Artikel 222-14-3 vereist (zelf) geen herhaalde gedragingen; volgens de parlementaire geschiedenis kan het een uniek feit (van een bepaalde zwaarte) omvatten.[767] Afhankelijk van welk gronddelict met deze interpretatieve bepaling in verband wordt gebracht, kan er evenwel een herhalingseis bestaan, bijvoorbeeld in geval van het gewoontedelict dat in artikel 222-14 is neergelegd.[768]

Hoewel artikel 222-14-3 niet melding maakt van een gedrags*patroon* (en voor strafbaarheid op grond van artikel 222-14-3 een enkele gedraging dus kan volstaan), lijkt GREVIO de bepaling in lijn te beschouwen met artikel 33 van het Verdrag van Istanbul, althans plaatst zij daar op dit punt geen kritische kanttekeningen bij.[769] Deze interpretatieve bepaling kan er echter om worden bekritiseerd dat zij – gelet op de delicten waarop deze betrekking heeft – (veelal) incidentgericht is. Ook vloeit uit de bewoordingen van de bepaling geen eis van tijdsomvang van de gedragingen voort.

Daarentegen vereist **artikel 222-33-2-2** een herhaling van feiten; zie in dit verband de delictsbestanddelen 'répétés', 'répétée' en 'répétition'. Nu de formulering van de delictsgedraging is geïnspireerd op artikel 222-33-2-1,[770] moet worden aangenomen dat ook artikel 222-33-2-2 een opeenstapeling van feiten van een beperkte ernst (dat wil zeggen: een reeks van gedragingen die op het eerste gezicht onbeduidend kunnen lijken) strafbaar stelt, indien het resultaat daarvan een verslechtering van de levensomstandigheden van het slachtoffer is.[771] Bij de invulling van de herhalingseis van artikel 222-33-2-2 blijkt ook het aantal gedragingen en de aard daarvan een rol te spelen.[772]

---

[767] Rapport n° 2293, namens de bijzondere commissie bevoegd voor de behandeling van wetsontwerp n° 2121, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 10 februari 2010, p. 64. Zie ook de circulaire, paragraaf 1.1.
[768] Mayaud 2023.
[769] GREVIO 2019, p. 55. Op dit punt wordt de toelichting bij artikel 33 van het Verdrag in herinnering gebracht: 'This provision refers to a course of conduct rather than a single event. It is intended to capture the criminal nature of an abusive pattern of behaviour occurring over time – within or outside the family.' (zie het Explanatory Report bij het Verdrag van Istanbul, randnummer 181). Met name indien in de woorden 'rather than' een strikte tegenstelling moet worden gelezen en artikel 33 (dan) enkel verwijst naar een gedragspatroon, is het opmerkelijk dat GREVIO zich niet heeft uitgesproken over het ontbreken van een herhalingseis in artikel 222-14-3 (of gronddelicten waarop die bepaling betrekking heeft).
[770] Rapport n° 1663, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 18 december 2018, p. 58, 235.
[771] Zie de circulaire, paragraaf 1.1 en Rapport n° 2293, namens de bijzondere commissie bevoegd voor de behandeling van wetsontwerp n° 2121, geregistreerd bij het Presidium van de l'Assemblée nationale op 10 februari 2010, p. 63.
[772] Zie Cour de cassation (Chambre criminelle) 9 juni 2021, ECLI:FR:CCASS:2021:CR00728, beroepsnummer 20-85.965.

Chauvet en Mayaud spreken in dit verband van een gewoontedelict.[773] Volgens Saas betreft het echter geen gewoontedelict in strikte zin, al ontbreekt op dit punt toelichting.[774] Mogelijk houdt haar stelling verband met het feit dat een gewoontedelict (*une infraction d'habitude*) in de Franse doctrine wordt geduid als 'een herhaling van identieke handelingen'.[775] De invulling van de herhalingseis in artikel 222-33-2-2 lijkt daar immers op twee manieren van af te wijken. In de eerste plaats heeft het Hof van Cassatie in het licht van artikel 222-33-2-1 geoordeeld dat bepaalde soortgelijke gedragingen slechts als één enkele handeling (en dus niet als herhaalde handelingen) moeten worden beschouwd.[776] Gelet op de overeenkomst in de delictsgedraging met artikel 222-33-2-1, zal vermoedelijk ook ten aanzien van artikel 222-33-2-2 gelden dat bepaalde gelijksoortige gedragingen slechts als één enkele handeling moeten worden beschouwd. In de tweede plaats kan de herhaling van gedragingen in de zin van artikel 222-33-2-2 ook *on*gelijksoortige gedragingen betreffen.[777]

Bovendien wordt de herhalingseis in artikel 222-33-2-2 genuanceerd. Strafbaarheid bestaat op grond van de derde alinea van die bepaling immers ook wanneer de betreffende opmerkingen of gedragingen door meerdere personen, in onderlinge afstemming of op instigatie van een van hen, aan hetzelfde slachtoffer worden gericht, ook al heeft geen van hen herhaaldelijk gehandeld. Op basis van de vierde alinea kan eveneens strafbaarheid bestaan, wanneer opmerkingen of gedragingen achtereenvolgens door meerdere personen aan hetzelfde slachtoffer worden gericht die, ook indien er geen overleg is geweest, weten dat deze opmerkingen of gedragingen een herhaling vormen. De strafbaarheid op grond van artikel 222-33-2-2 is zo bezien niet puur afhankelijk van een cumulatie van gedragingen van één en dezelfde dader, maar kan ook bestaan op

[773] Chauvet 2015 en Mayaud 2023.
[774] Zie de noot van Saas bij Cour de cassation (Chambre criminelle) 9 mei 2018, ECLI:FR:CCASS:2018:CR01007 (beroepsnummer 17-83.623), in *AJ Pénal* 2018, p. 367.
[775] Kolb & Leturmy 2023, p. 44; Fardoux 2018, p. 225. In de Nederlandse doctrine lijkt gelijksoortigheid van de gedragingen (eerder dan het identiek zijn daarvan) een kenmerk van gewoontedelicten. Zie de conclusie van advocaat-generaal Hofstee van 21 september 2021, ECLI:NL:PHR:2021:843.
[776] Zo werd in het licht van artikel 222-33-2-1 Code Pénal in cassatie geoordeeld dat het versturen van identieke of soortgelijke brieven naar collega's van het slachtoffer op hun gemeenschappelijke werkplek, slechts het karakter heeft van één enkele handeling. Deze beperkte opvatting van 'herhaling' is bekritiseerd vanuit het idee dat brieven in materiële zin van elkaar te onderscheiden zijn, terwijl dat niet geldt voor één e-mail gericht aan een (potentieel onbeperkt) aantal ontvangers. Zie Cour de cassation (Chambre criminelle) 9 mei 2018, ECLI:FR:CCASS:2018:CR01007 (beroepsnummer 17-83.623) en de noot van Saas daarbij in *AJ Pénal* 2018, p. 367.
[777] Zo wijst Saas erop dat uit de jurisprudentie van het Hof van Cassatie kan worden afgeleid dat de opmerkingen en gedragingen *niet noodzakelijkerwijs* van een andere aard hoefden te zijn. Zie de noot van Saas bij Cour de cassation (Chambre criminelle) 9 mei 2018, ECLI:FR:CCASS:2018:CR01007 (beroepsnummer 17-83.623) in *AJ Pénal* 2018, p. 367. Op eenzelfde wijze is geoordeeld ten aanzien van artikel 222-33-2: zie Cour de cassation (Chambre criminelle) 26 januari 2016, ECLI:FR:CCASS:2016:CR06259, beroepsnummer 14-80.455, *Criminal Bulletin* 2016, nr. 15 en Cour de cassation (Chambre criminelle) 2 oktober 2012, beroepsnummer 11-82.239.

basis van de herhaling die een gedraging van een dader (in het licht van gedragingen van anderen) voor het slachtoffer kan opleveren.[778] De cassatierechter oordeelde dat deze twee bepalingen geen plaatsvervangende strafrechtelijke aansprakelijkheid scheppen voor handelingen van anderen dan de dader, maar de veroordeling van de dader afhankelijk stellen van het persoonlijk plegen van een feit zolang die weet dat deze handeling deel uitmaakt van een reeks woorden of gedragingen die kenmerkend zijn voor *harcèlement*.[779]

5.6.3.4 Vereist gevolg en causaliteit

Voor wat betreft het op grond van **artikel 222-14-3** voor strafbaarheid vereiste gevolg, lijkt er overeenstemming te bestaan tussen verschillende auteurs. Verwijzend naar de geweldsdelicten van artikel 222-7, 222-9, 222-11 (in samenhang met artikel 222-14-3) spreekt Mayaud van materieel omschreven delicten.[780] Ook Chauvet stelt dat in geval van artikel 222-14-3 een bepaald resultaat vereist is voor strafbaarheid, en de rechtsgeleerden Larguier, Conte en Fournier suggereren hetzelfde.[781] Hierbij kunnen evenwel enkele kritische kanttekeningen worden geplaatst.

Allereerst valt, zoals in paragraaf 5.6.2 al werd gesteld, de interpretatieve bepaling van artikel 222-14-3 *op zichzelf* niet als een materieel omschreven dan wel formeel omschreven delict te categoriseren. Dat de bewoordingen van artikel 222-14-3 (zelf) voor strafbaarheid een bepaald gevolg vereisen, dient mijns inziens dan ook te worden weersproken. Immers, naar de letter van de wet, verwijst artikel 222-14-3 met de termen 'leur nature' en 'violences psychologiques' (slechts) naar de *aard* (en niet het gevolg) van het geweld. De in pararagraaf 5.6.1.2 genoemde jurisprudentie lijkt eveneens te verwijzen naar de aard van het geweld, waarbij niet vereist is dat dit geweld heeft geleid tot een diepe indruk op het slachtoffer. Uit de daar aangehaalde uitspraken volgt dat de betreffende gedragingen welbepaalde gevolgen moeten *kunnen* teweegbrengen, wil er sprake zijn van psychisch geweld.

Daarnaast valt te betwijfelen of de stelling dat een bepaald resultaat vereist is voor strafbaarheid opgaat ten aanzien van álle (verschijningsvormen van) gronddelicten die zijn opgenomen in Boek 2, Titel 2, Hoofdstuk 2, Afdeling 1, Paragraaf 2 van de Code

---

[778] Ten aanzien van artikel 222-33-2 lijkt het Hof van Cassatie de herhalingseis eveneens te hebben genuanceerd: met een eenmalige gedraging en het in stand laten van de daardoor ontstane verboden toestand – conform de omschrijving die De Graaf geeft van een 'voortdurend delict' (zie De Graaf 2018, p. 69) – kan de herhalingseis eveneens worden vervuld; Cour de cassation (Chambre criminelle) 25 november 2008, beroepsnummer 08-81.727. Zie ook: De Hullu & Van Kempen 2024, p. 92.
[779] Cour de cassation (Chambre criminelle) 20 december 2023, ECLI:CCASS:2023:CR01620, beroepsnummer 23-80.806.
[780] Mayaud 2023. Binnen de Franse doctrine heet dit een 'infraction matérielle' (vs. een 'infraction formelle'); zie Kolb & Leturmy 2023, p. 44; Mayaud 2023.
[781] Chauvet 2015; Larguier, Conte & Fournier 2024.

Pénal. Zie bijvoorbeeld artikel 222-16 (aangehaald in paragraaf 5.6.1), dat Chauvet eveneens relevant acht in het licht van psychisch geweld.[782] Op grond van die bepaling zijn herhaalde kwaadwillige telefonische oproepen, herhaalde verzending van kwaadwillige berichten via elektronische communicatie of geluidsaanvallen met het oog op het verstoren van de rust van anderen strafbaar. Uit deze delictsomschrijving kan niet worden afgeleid dat enig gevolg is vereist voor strafbaarheid; het lijkt in geval van artikel 222-16 dan ook te gaan om een formeel omschreven delict. Daarnaast is in artikel 222-15-1 het opzetten van een hinderlaag strafbaar gesteld: het wachten gedurende een bepaalde tijd en op een bepaalde plaats op bepaalde gezagsdragers met het oogmerk om tegen hen geweld te gebruiken; voor strafbaarheid op grond hiervan hoeft het oogmerk zich niet verwezenlijkt te hebben.[783] Tot slot vereist artikel 222-13 niet *noodzakelijkerwijs* een gevolg; óók geweld dat niet leidt tot enige arbeidsongeschiktheid is strafbaar. Gelet op het voorgaande, dient de suggestie dat de gronddelicten waarop artikel 222-14-3 betrekking heeft altijd een gevolg vereisen voor strafbaarheid, naar mijn mening te worden weersproken.

Ten slotte kan worden opgemerkt dat mogelijk niet alle materieel omschreven delicten van Boek 2, Titel 2, Hoofdstuk 2, Afdeling 1, Paragraaf 2 van de Code Pénal even relevant zijn in het licht van de empirische werkelijkheid van psychisch geweld, aangezien zuiver psychisch geweld (dus zonder fysiek contact) naar haar aard niet *rechtstreeks* tot bepaalde gevolgen zal kunnen leiden (bijvoorbeeld verminking of de dood; zie artikel 222-9 respectievelijk artikel 222-7). Wel is denkbaar dat een als gevolg van de geweldsgedragingen door het slachtoffer uitgevoerde zelfdoding aan de dader van die geweldsgedragingen zou kunnen worden toegerekend,[784] maar afhankelijk van de context zouden dan ook artikel 222-33-2-1 (derde alinea) of artikel 222-33-2-3 (vierde alinea) – die overigens een minder zware strafbedreiging dan artikel 222-7 kennen – in beeld kunnen komen.

Voor wat betreft **artikel 222-33-2-2**, geldt dat daaraan (zoals hiervoor in paragraaf 5.6.2 al aan de orde kwam) een formeel dan wel materieel omschreven invulling kan worden gegeven. Indien de tenlastelegging is toegespitst op een materieel omschreven invulling, is voor strafbaarheid vereist dat een bepaald gevolg intreedt, in dit geval: verslechtering van de levensomstandigheden van het slachtoffer door een aantasting van zijn lichamelijke of geestelijke gezondheid. Dit gevolg dient in een causaal verband te staan

[782] Chauvet 2015.
[783] Zie ook: Larguier, Conte & Fournier 2024.
[784] Zie ter vergelijking Hof Den Haag 4 maart 2014, ECLI:NL:GHDHA:2014:621 voor een veroordeling (ter zake van zware mishandeling gepleegd met voorbedachten rade, terwijl het feit de dood ten gevolge heeft) in de situatie waarin de zelfdoding van een vrouw in redelijkheid aan de verdachte werd toegerekend als gevolg van zijn fysieke aanval op haar. Hoewel dit arrest betrekking heeft op fysiek geweld, is het niet ondenkbaar dat eenzelfde redenering – met name door feitenrechters die onder het misdrijf 'mishandeling' in de zin van artikel 300 Sr ook opzettelijke benadeling van de geestelijke gezondheid scharen – wordt toegepast op psychisch geweld indien dit resulteert in een zelfdoding van het slachtoffer.

met de herhaalde opmerkingen of gedragingen van de verdachte. Bij de formeel omschreven invulling van het delict volstaat het verrichten van deze handelingen met als doel dat de levensomstandigheden van het slachtoffer verslechteren door een aantasting van zijn lichamelijke of geestelijke gezondheid, zonder dat hierdoor dit gevolg hoeft te zijn veroorzaakt.[785] Op dit punt wordt verwezen naar de zojuist genoemde bovenstaande paragraaf.

5.6.4 De subjectieve zijde van het delict

Op grond van artikel 121-3, eerste alinea Code Pénal[786] is bij misdaden en wanbedrijven voor strafbaarheid opzet (*intention*) vereist bij de dader op het plegen daarvan.[787]

In geval van misdaden geldt deze hoofdregel onverkort, maar voor wanbedrijven kan hierop een uitzondering worden gemaakt. Bij wanbedrijven is in beginsel opzet vereist, tenzij de delictsomschrijving uitdrukkelijk een vorm van culpa vereist.[788] Wanneer een delictsomschrijving van een wanbedrijf géén eis van *mens rea* specificeert, moet worden aangenomen dat dat wanbedrijf een opzetdelict is.[789]

Alle opzetdelicten vereisen (minstens) algemeen opzet (*dol général*),[790] dat dient te worden onderscheiden van het hierna te bespreken bijzonder opzet (*dol spécial*), een verfijnder, strikter opzet dat aan het algemeen opzet kan worden toegevoegd, dat slechts bij bepaalde opzetdelicten is vereist.[791]

Bij gebrek aan een wettelijke definitie wordt opzet in de doctrine omschreven als de intentie om een handeling te plegen waarvan bekend is dat deze verboden is.[792] Het concept impliceert daarom een dubbel karakter, namelijk kennis van het verbod en de

[785] Zoals in paragraaf 5.6.2 reeds aan de orde kwam: zie de noot van Saas bij Cour de cassation (Chambre criminelle) 9 mei 2018, ECLI:FR:CCASS:2018:CR01007 (beroepsnummer 17-83.623), in *AJ Pénal* 2018, p. 367 voor een andere visie.
[786] Welke bepaling luidt: 'Il n'y a point de crime ou de délit sans intention de le commettre', te vertalen als: 'Er is geen sprake van een misdaad of wanbedrijf zonder opzet om deze/dit te plegen'.
[787] Deze bepaling heeft betrekking op *alle* wanbedrijven, ook wanneer deze niet in wetboeken zijn opgenomen; zie Mayaud 2024, p. 175. Uit deze bepaling volgt dat overtredingen géén opzet vereisen.
[788] Zie in dit verband de tweede tot en met vierde alinea van artikel 121-3 Code Pénal. Zie ook: Elliott 2001, p. 64; Kolb & Leturmy 2024, p. 16, 18.
[789] Pin 2023, p. 237; Elliott 2001, p. 65.
[790] Kolb en Leturmy spreken in dit verband van de 'kleinste gemene deler' van opzetdelicten; zie Kolb & Leturmy 2024, p. 48.
[791] Pin 2023, p. 238-242; Elliott 2001, p. 66-71; Kolb & Leturmy 2024, p. 48-49.
[792] Meestal wordt dit opzet afgeleid uit de feiten of vastgesteld door een vermoeden op basis van de omstandigheden van het feit of de hoedanigheid van de dader. Daarnaast kent het Franse recht (net als het Nederlandse recht) het algemene rechtsbeginsel 'nemo censetur ignorare legem', hetgeen – positief geformuleerd – vertaald kan worden als: 'Eenieder wordt geacht de wet te kennen'. Zie Elliott 2001, p. 66; Pin 2023, p. 239; Mayaud 2023.

intentie om de handeling toch te plegen.[793] Wil en bewustzijn zijn daarom noodzakelijkerwijs aanwezig bij opzetdelicten.[794] Hier gaat het om algemeen opzet, de opzetvorm waar het zojuist genoemde artikel 121-3, eerste alinea Code Pénal naar verwijst.[795] Als gevolg van deze bepaling, is er in de huidige Code Pénal geen noodzaak meer om in delictsomschrijvingen bestanddelen op te nemen die verwijzen naar de eis van algemeen opzet.[796]

Bij sommige opzetdelicten volstaat algemeen opzet niet en is aanvullend een specifiekere geestesrichting vereist in de vorm van bijzonder opzet.[797] Doorgaans gaat dit om opzetdelicten die het intreden van een bepaald gevolg vergen. Als hoofdregel geldt namelijk dat alle materieel omschreven delicten bijzonder opzet vereisen, wat wil zeggen: opzet op het veroorzaken van het gevolg dat in de betreffende delictsomschrijving wordt genoemd. Hiermee hangt samen dat de precieze invulling van de eis van bijzonder opzet per opzetdelict verschilt.[798]

Alle feiten waarop de interpretatieve bepaling van **artikel 222-14-3** Code Pénal betrekking heeft, betreffen – gelet op de daarop gestelde strafmaxima – misdaden dan wel wanbedrijven. Nu in die wanbedrijven geen onderdelen zijn opgenomen die afwijken van de hoofdregel dat wanbedrijven in beginsel opzet vereisen (zie paragraaf 5.5), vereisen deze – net zoals bij misdaden standaard het geval is – opzet van de dader.[799] Dit laatste geldt ook ten aanzien van het wanbedrijf in **artikel 222-33-2-2** Code Pénal.[800]

De vervolgvraag is of algemeen opzet volstaat dan wel bijzonder opzet is vereist. Als algemene regel geldt zoals gezegd dat alle strafbare feiten die het intreden van een bepaald gevolg als strafbaarheidsvoorwaarde stellen, bijzonder opzet vereisen.[801] In relatie tot artikel 222-33-2-2 lijkt die hoofdregel echter niet op te gaan. Zo oordeelde het Hof van Cassatie ten aanzien van artikel 222-33-2-1 dat goede trouw of het ontbreken van de intentie om het slachtoffer te schaden aan de zijde van de verdachte irrelevant is voor een eventuele bewezenverklaring indien de betreffende opmerkingen of

[793] Hier gaat het dus om boos opzet, maar met het in de vorige voetnoot genoemde uitgangspunt dat eenieder geacht wordt de wet te kennen, waardoor de aanwezigheid van het intellectuele element van algemeen opzet bij de verdachte normaal gesproken wordt verondersteld. Zie Elliott 2001, p. 66.
[794] Kolb & Leturmy 2024, p. 48; Elliott 2001, p. 66; Pin 2023, p. 238.
[795] Elliott 2001, p. 68.
[796] Elliott 2001, p. 68; Pin 2023, p. 238.
[797] Kolb & Leturmy 2024, p. 49; Pin 2023, p. 240.
[798] Elliott 2001, p. 69-70; Pin 2023, p. 240.
[799] Ook Mayaud wijst erop dat 'les violences' opzettelijke gedragingen zijn; zie Mayaud 2023.
[800] Deze opzeteis geldt overigens eveneens voor de andere in paragraaf 5.6.1 besproken delicten. Zie over de opzeteis van artikel 222-33-2: Fardoux 2018, p. 226-227; Larguier, Conte & Fournier 2024 en Cour de cassation (Chambre criminelle) 21 juni 2005, beroepsnummer 04-86.936, gepubliceerd in *Bulletin criminel* 2005, n° 187, p. 661.
[801] Elliott 2001, p. 70.

gedragingen (zoals tenlastegelegd) *tot gevolg* hadden dat de levensomstandigheden van het slachtoffer verslechterden, omdat in dat geval geen bijzonder opzet is vereist.[802] In dit verband kan worden gesproken van een geobjectiveerd gevolg: de verslechtering van de levensomstandigheden wordt niet door het opzet bestreken. Bijzonder opzet lijkt echter vereist indien dit gevolg uitblijft, dus indien bewezen moet worden dat de opmerkingen of gedragingen *tot doel* hadden dat de levensomstandigheden van het slachtoffer verslechterden.[803] De vereiste gerichtheid van het opzet lijkt dus te verschillen naar gelang de tenlastelegging is toegespitst op de formeel dan wel materieel omschreven invulling van het delict.[804]

Zoals hiervoor werd geconcludeerd, kan aan artikel 222-33-2-2 eveneens een formeel dan wel materieel omschreven invulling worden gegeven; voor strafbaarheid onder deze bepaling is *niet noodzakelijk* dat het in het artikel genoemde gevolg daadwerkelijk is ingetreden. Indien het een materieel omschreven invulling krijgt, wordt geen aansluiting gezocht bij de hoofdregel dat een materieel omschreven delict bijzonder opzet vereist; uit de zojuist aangehaalde jurisprudentie kan namelijk worden afgeleid dat algemeen opzet in dat geval volstaat. Bij een formeel omschreven invulling geldt mijns inziens wél de eis van bijzonder opzet: de bepaling spreekt letterlijk van herhaalde opmerkingen of gedragingen die *tot doel* hebben dat de levensomstandigheden van het slachtoffer verslechteren door een aantasting van zijn lichamelijke of geestelijke gezondheid. In dat geval is dus een wilsgerichtheid vereist op het bewerkstelligen van de verslechtering van levensomstandigheden zoals in de delictsomschrijving benoemd. Algemeen opzet, enkel gericht op de herhaalde opmerkingen of gedragingen, volstaat in die situatie niet.

Waar Fardoux binnen de rechtswetenschap verdeeldheid signaleert over het antwoord op de vraag of artikel 222-33-2 bijzonder opzet vereist, dient evenwel gewaakt te worden voor te harde conclusies omtrent de opzeteis, alsook overmatige extrapolatie daarvan naar de andere bepalingen omtrent *harcèlement*, zoals artikel 222-33-2-2.[805]

Nu het te ver leidt om in relatie tot artikel 222-14-3 per gronddelict te bepalen wat de opzeteis precies behelst, zal op dit punt worden volstaan met de conclusie dat al die delicten *minstens* algemeen opzet (*dol général*) vereisen.

---

[802] Cour de Cassation (Chambre criminelle) 2 september 2020, ECLI:FR:CCASS:2020:CR01233, beroepsnummer 19-82.471, r.o. 14.
[803] Zo lijkt Chauvet te concluderen op grond van het arrest Cour de cassation (Chambre criminelle) 11 maart 2008, beroepsnummer 07-82.346; zie Chauvet 2015. Uit de bewoordingen en de datum van het arrest kan worden afgeleid dat deze zaak betrekking heeft op 'harcèlement moral au travail'. Ten aanzien van die delictsvorm is ook Duvert van mening dat bijzonder opzet dient te worden bewezen, indien ten laste is gelegd dat de opmerkingen of gedragingen *tot doel* hadden dat de levensomstandigheden van het slachtoffer verslechterden; zie Duvert 2013.
[804] Zoals mijns inziens ook gesuggereerd door Chauvet; zie Chauvet 2015.
[805] Fardoux 2018, p. 226-228.

5.6.5 Wettelijke excepties

De strafbepaling van artikel 222-33-2-2 Code Pénal kent geen bijzondere strafuitsluitingsgrond. Datzelfde geldt ten aanzien van artikel 222-14-3 en de gronddelicten waar deze bepaling op ziet. Een verdachte zal in voorkomende gevallen dus toevlucht moeten nemen tot een beroep op algemene strafuitsluitingsgronden.[806]

5.6.6 Wettelijke strafverzwaringsgronden

Zoals uit het inleidende hoofdstuk al volgde, wordt hierna enkel ingegaan op *bijzondere* wettelijke strafverzwaringsgronden. Dit maakt dat een algemene regeling zoals artikel 132-80 (die voorziet in een generieke strafverzwaringsgrond voor gevallen waarin een strafbaar feit wordt gepleegd door een huidige of voormalige echtgenoot, samenwonende partner of partner die met het slachtoffer is verbonden door een kader van een samenlevingscontract, ook wanneer zij niet samenwonen) buiten beschouwing blijft.

De strafbare feiten waar **artikel 222-14-3** op ziet kennen uiteenlopende strafverzwaringsgronden, maar delen in een aantal gevallen de mogelijkheid tot strafverzwaring indien het geweld is gepleegd jegens een minderjarige van veertien jaar of jonger door een wettige, natuurlijke of adoptieve bloedverwant in opgaande lijn of door een andere persoon die gezag heeft over de minderjarige. Daarnaast is in verschillende van die strafbepalingen een strafverzwaringsgrond opgenomen die betrekking heeft op situaties waarin een minderjarige aanwezig is bij de feiten en de feiten worden gepleegd door de echtgeno(o)t(e) of samenwonende partner van het slachtoffer of de partner die met het slachtoffer is verbonden door een samenlevingscontract of, indien het slachtoffer minderjarig is, door een wettige, natuurlijke of adoptieve bloedverwant in opgaande lijn of door een andere persoon die gezag heeft over het minderjarige slachtoffer. Of er een wettelijke strafverzwaringsgrond van kracht is in relatie tot artikel 222-14-3, en zo ja, welke, is evenwel per gronddelict verschillend.

In de vijfde en volgende alinea's van **artikel 222-33-2-2 Code Pénal** is het volgende opgenomen ten aanzien van strafverzwaring:

> 'Les faits mentionnés aux premier à quatrième alinéas sont punis de deux ans d'emprisonnement et de 30 000 € d'amende :
>
> 1° Lorsqu'ils ont causé une incapacité totale de travail supérieure à huit jours ;

[806] Deze zijn neergelegd in Boek 1, Titel II, Hoofdstuk 2 Code Pénal (artikelen 122-1 tot en met 122-9). In dat hoofdstuk zijn zowel gronden van niet-aansprakelijkheid als gronden van beperking van aansprakelijkheid opgenomen.

2° Lorsqu'ils ont été commis sur un mineur ;

3° Lorsqu'ils ont été commis sur une personne dont la particulière vulnérabilité, due à son âge, à une maladie, à une infirmité, à une déficience physique ou psychique ou à un état de grossesse, est apparente ou connue de leur auteur ;

4° Lorsqu'ils ont été commis par l'utilisation d'un service de communication au public en ligne ou par le biais d'un support numérique ou électronique ;

4° bis Lorsqu'ils ont été commis sur le titulaire d'un mandat électif ;

5° Lorsqu'un mineur était présent et y a assisté.

Les faits mentionnés aux premier à quatrième alinéas sont punis de trois ans d'emprisonnement et de 45 000 € d'amende lorsqu'ils sont commis dans deux des circonstances mentionnées aux 1° à 5°.'

'De in de eerste tot en met de vierde alinea genoemde feiten worden bestraft met twee jaar gevangenisstraf en een boete van € 30.000:

1° Wanneer zij een volledige arbeidsongeschiktheid van meer dan acht dagen hebben veroorzaakt;

2° Wanneer ze zijn gepleegd jegens een minderjarige;

3° Wanneer ze zijn gepleegd op een persoon wiens bijzondere kwetsbaarheid, vanwege zijn leeftijd, ziekte, handicap, lichamelijke of geestelijke beperking of zwangerschap, duidelijk is of bekend is bij de dader;

4° Wanneer ze zijn gepleegd door gebruik te maken van een openbare online communicatiedienst of via een digitaal of elektronisch medium;

4° bis Wanneer ze zijn gepleegd jegens de drager van een verkozen ambt;

5° Wanneer een minderjarige aanwezig was en er getuige van was.

De in de eerste tot en met de vierde alinea genoemde feiten worden bestraft met drie jaar gevangenisstraf en een boete van € 45.000 wanneer zij zijn gepleegd in twee van de in 1° tot en met 5° genoemde omstandigheden.'

[vertaling auteur]

Gelet op de parallellen in de delictsomschrijvingen (en mede gezien de verschillende strafmaxima), ontstaat de vraag of artikel 222-33-2-1 ten opzichte van artikel 222-33-2-2

kan worden gezien als hetgeen in de Nederlandse doctrine als een logische specialis (ook wel: logische specialiteit) wordt aangeduid.

Volgens de Nederlandse doctrine bevat een logische specialis alle bestanddelen van de generalis (algemene bepaling, ook wel gronddelict genoemd) *plus* nog één of meer bijzondere bestanddelen; door die toegevoegde bestanddelen krijgt de specialis zijn eigen specifieke, meer beperkte karakter.[807] Van een logische specialis is bovendien sprake in het geval van verbijzondering van een bestanddeel van de generalis.[808] Dit is het geval als de bijzondere strafbepaling alle bestanddelen van de generalis kent, waarbij een of meer van die bestanddelen ten opzichte van de delictsomschrijving van de generalis meer gespecificeerd zijn.[809]

Zo vormt 'de echtgeno(o)t(e), geregistreerde partner of samenwonende partner' in artikel 222-33-2-1 een verbijzondering van 'een persoon' in de zin van artikel 222-33-2-2. Omdat 'de echtgeno(o)t(e), geregistreerde partner of samenwonende partner' in alle gevallen 'een persoon' zal betreffen, is er bij vervulling van de delictsbestanddelen van artikel 222-33-2-1 altijd eveneens sprake van vervulling van de delictsbestanddelen van artikel 222-33-2-2, waardoor samenloop in beeld komt. Op deze figuur zal in paragraaf 5.7 verder worden ingegaan. Op dit punt wordt geconcludeerd dat artikel 222-33-2-1 volgens de Nederlandse doctrine een gekwalificeerde (dat wil zeggen: strafverzwarende) logische specialis vormt ten opzichte van artikel 222-33-2-2.

Tot slot rijst, vanwege de expliciete verwijzing in artikel 222-33-2-3 naar artikel 222-33-2-2 (en opnieuw mede gezien de verschillende strafmaxima van die bepalingen), de vraag of artikel 222-33-2-3 ten opzichte van artikel 222-33-2-2 kan worden gezien als hetgeen in de Nederlandse doctrine als een systematische specialis wordt aangeduid. Daarvan is sprake indien geen (zuivere) verhouding van logische specialiteit bestaat,[810] maar de onderlinge relatie toch zodanig is dat, op grond van het wettelijke stelsel of de bedoeling van de wetgever, geconcludeerd moet worden dat slechts één van die strafbepalingen voor toepassing in aanmerking komt.[811] Het feit dat de wetgever in artikel 222-33-2-3 een

[807] HR 23 februari 1982, ECLI:NL:HR:1982:AC7541, *NJ* 1982/647, m.nt. A.L. Melai; De Hullu & Van Kempen 2024, p. 579.
[808] Van Bemmelen/Van Hattum 1953, p. 546.
[809] Lindenberg & Wolswijk 2021, p. 364.
[810] De Hullu en Van Kempen wijzen er evenwel op dat er vermoedelijk een vloeiende overgang tussen de logische en de systematische specialiteit is. Zie De Hullu & Van Kempen 2024, p. 579.
[811] Lindenberg & Wolswijk 2021, p. 364. De Hullu en Van Kempen omschrijven een systematische specialiteit als een specialiteitsverhouding die niet op grond van een letterlijke vergelijking van delictsomschrijvingen moet worden aangenomen, maar op basis van het wettelijk stelsel *en* de bedoeling van de wetgever. Betwijfeld moet worden of De Hullu en Van Kempen met de nevenschikking 'en' een cumulatieve en dus striktere eis hebben willen stellen aan een logische specialiteit dan Lindenberg en Wolswijk doen, die op hun beurt stellen dat deze specialiteitsverhouding kan worden afgeleid uit het wettelijke stelsel *of* de bedoeling van de

expliciete verwijzing naar de eerste vier alinea's van artikel 222-33-2-2 heeft opgenomen, laat hier geen twijfel over bestaan. Artikel 222-33-2-3 kan dan ook – gelet op de eerste alinea daarvan – als een gekwalificeerde systematische specialis ten opzichte van (de eerste vier alinea's van) artikel 222-33-2-2 worden aangeduid.[812]

In de volgende paragraaf zal (onder meer) worden ingegaan op de vraag welk rechtsgevolg moet worden verbonden aan de vaststelling dat een bewezenverklaarde gedraging binnen verschillende kwalificaties kan vallen die in een genus-speciesverhouding staan.

5.7 Overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid

Strafbare poging

Uit artikel 121-4 (onder sub 2) volgt dat een strafbare poging[813] mogelijk is ten aanzien van alle misdaden. Ook wanbedrijven kunnen op strafbare wijze worden gepoogd, maar slechts indien de wetgever expliciet in de mogelijkheid hiertoe heeft voorzien, zo blijkt uit diezelfde bepaling. Ten aanzien van overtredingen heeft de wetgever geen strafbare poging mogelijk gemaakt.[814]

Op grond van de interpretatieve bepaling in **artikel 222-14-3** komen enkel de misdaden genoemd in Boek 2, Titel 2, Hoofdstuk 2, Afdeling 1, Paragraaf 2 van de Code Pénal in aanmerking voor een strafbare poging. Hoewel het in theorie mogelijk is dat via artikel 222-14-3 een strafbare poging tot een van de relevante misdaden wordt ondernomen, waarbij een begin van uitvoering is gemaakt met gedrag dat bij voltooiing psychisch geweld zou opleveren, zijn er in de bestudeerde jurisprudentie geen voorbeelden gevonden van zo'n strafbare poging. Ten aanzien van de in zojuist genoemde paragraaf opgenomen wanbedrijven heeft de wetgever géén strafbare poging mogelijk gemaakt.[815]

Ten aanzien van het wanbedrijf in **artikel 222-33-2-2** is géén bepaling opgenomen die een strafbare poging mogelijk maakt.[816]

---

wetgever. Zie en vergelijk De Hullu & Van Kempen 2024, p. 580 en Lindenberg & Wolswijk 2021, p. 364.

[812] Zoals uit paragraaf 5.6.1.6 al volgde, beschouwt ook Segonds artikel 222-33-2-3 als een species ten opzichte van het genus 'harcèlement moral' van artikel 222-33-2-2. Zie Segonds 2022.

[813] Zie voor de materiële eisen die aan een strafbare poging worden gesteld artikel 121-5.

[814] Zie ook: Elliott 2001, p. 100 en Kolb & Leturmy 2024, p. 16, 18.

[815] Zie in dit laatste verband ook Larguier, Conte & Fournier 2024.

[816] Vergelijk de gelijkluidende conclusie van Duvert ten aanzien van artikel 222-33-2; zie Duvert 2013.

Eendaadse samenloop

Omdat er verschillende deels overlappende strafbepalingen bestaan in relatie tot psychisch geweld, bestaat het risico dat ten laste van een verdachte bewezenverklaarde feiten onder méér dan één strafbepaling vallen. Net als binnen het Nederlandse recht, wordt de verdachte binnen het Franse strafrecht beschermd tegen dubbele bestraffing.

Voor zover het gaat om het verbod van dubbele bestraffing voor hetzelfde feit door meervoudige kwalificatie van dat feit in één en dezelfde vervolging, is sprake van eendaadse samenloop of 'concours idéal (de qualifications/d'infractions)'. Dit leerstuk kent, anders dan in Nederland, geen bijzondere wettelijke regeling en wordt beredeneerd vanuit het beginsel dat iemand niet tweemaal voor hetzelfde feit dient te worden bestraft: 'non bis in idem'.[817] Eendaadse samenloop en 'non bis in idem' zijn dus volgens de Franse doctrine te herleiden tot hetzelfde fundament, het verbod van dubbele bestraffing.[818] De gevolgde redenering is dat 'omdat niet tweemaal voor hetzelfde mag worden gestraft', een meervoudig te kwalificeren enkel feit, slechts eenmaal mag worden bestraft. Er mag slechts sprake zijn van één schuldigverklaring (*déclaration de culpabilité*). Bij verschil van strafmaxima komt alleen de kwalificatie van het feit met het hoogste strafmaximum in aanmerking.[819]

Voorwaarde lijkt evenwel dat de concurrerende bepalingen hetzelfde rechtsgoed (*valeur sociale*) dienen en het opzet van de verdachte enkel was gericht op schending van dát ene rechtsgoed.[820] Als dit niet het geval is, is wél cumulatie van strafrechtelijke kwalificaties mogelijk (en daardoor ook meerdere schuldigverklaringen), mits deze kwalificaties niet onverenigbaar zijn en gelijktijdig kunnen worden toegepast.[821] Als voorbeeld van de mogelijkheid van verschillende gelijktijdige kwalificaties noemen Kolb en Leturmy de delicten van vakbondsdiscriminatie (*discriminations syndicales*) en

[817] Dit beginsel wordt vaak ook aangeduid als '*ne* bis in idem'. Met de hier gekozen formulering is niet bedoeld een onderscheid uit te drukken.
[818] Niet alleen de grondslag maar ook het feitsbegrip wordt in beide leerstukken op dezelfde wijze benaderd; zie Van Hattum 2012, p. 474-476. Zie over het feitsbegrip: Cour de cassation (Chambre criminelle) 22 april 1986, beroepsnummer 85-93.671, *Bulletin criminel* 1986, n° 133, p. 337. Overigens wordt het verbod van dubbele bestraffing ook in de Nederlandse doctrine ten grondslag gelegd aan zowel eendaadse samenloop als 'non bis in idem'.
[819] Zie Van Hattum 2012, p. 8, 473-474 en Mayaud 2024, p. 371 en de aldaar aangehaalde jurisprudentie. Zie ook Concl. A-G F.W. Bleichrodt 10 januari 2017, ECLI:NL:PHR:2017:24, paragraaf 37. De zojuist genoemde voorrangsregel is vergelijkbaar met artikel 55 lid 1 Sr, de Nederlandse regeling van eendaadse samenloop.
[820] Zo bezien gaat het om een abstractere leer van eendaadse samenloop dan in Nederland wordt gevolgd.
[821] Kolb & Leturmy 2023, p. 26-27; Mayaud 2024, p. 373-377. Ook in de Nederlandse rechterlijke invulling van de regeling van eendaadse samenloop heeft het met de betreffende strafbepalingen beschermde rechtsgoed relevantie, waarbij vooral de vraag van belang is of hun strekking niet wezenlijk uiteenloopt; zie HR 20 juni 2017, ECLI:NL:HR:2017:1112, *NJ* 2019/112, m.nt. P. Mevis. r.o. 2.7-2.9.

harcèlement moral, waarbij verschillende rechtsgoederen in het geding zijn.[822] Mayaud reikt een ander voorbeeld aan, waarbij hij erop wijst dat het met het geweldsdelict van artikel 222-11 en artikel 222-12 beschermde rechtsgoed, te weten de (fysieke en mentale) integriteit, een ander rechtsgoed betreft dan het rechtsbelang dat ten grondslag ligt aan artikel 225-14, namelijk de menselijke waardigheid.[823] Hoewel – zoals uit paragraaf 5.6.1.4 en 5.6.1.8 volgde – artikel 222-14-3 en artikel 222-33-2-1/artikel 222-33-2-2 verschillende logica's volgen en complementair aan elkaar zijn, lijken deze elkaar als kwalificatie niet noodzakelijk uit te sluiten; zij lijken immers een verschillend rechtsgoed te beschermen.[824] In de onderzochte jurisprudentie zijn evenwel geen voorbeelden gevonden van uitspraken waarin deze kwalificaties cumuleerden.[825]

Een soortgelijke regeling als artikel 55 lid 2 Sr, de regel waarbij een bijzondere strafbepaling (*lex specialis*) voorrang krijgt op een meer algemene strafbepaling (*lex generalis*) toepassing vindt, is in Franse strafrecht niet in de wet te vinden. Op basis van het algemene beginsel 'specialia generalibus derogant' is het evenwel zo dat samenloop van strafbare feiten ook tot één enkele schuldigverklaring moet kunnen leiden indien de kwalificaties die van toepassing zijn in een genus-speciesverhouding staan: de bijzondere kwalificatie krijgt dan voorrang op de algemene kwalificatie.[826]

Dit beginsel biedt – gelet op de in de vorige paragraaf besproken specialiteits-verhoudingen – uitkomst in geval van eendaadse samenloop van de feiten in artikel 222-33-2-2 met de feiten in artikel 222-33-2-1 of artikel 222-33-2-3.

Tot slot is ten aanzien van de voornoemde voorrangsregelingen relevant om op te merken dat in artikel 40-1 juncto artikel 40 van de Code de procédure pénale het opportuniteitsbeginsel is neergelegd, op basis waarvan de openbaar aanklager om opportuniteitsredenen kan afzien van (verdere) vervolging.[827] In dit onderzoek zijn geen gronden gevonden waarop het de Franse openbaar aanklager niet zou zijn toegestaan om alleen een lichter delict ten laste te leggen als het verweten feit eveneens een

[822] Kolb & Leturmy 2023, p. 27.
[823] Mayaud 2003. Artikel 225-14 ziet op het onderwerpen van een persoon, wiens kwetsbaarheid of staat van afhankelijkheid duidelijk of bekend is bij de dader, aan werk- of huisvestingsomstandigheden die onverenigbaar zijn met de menselijke waardigheid.
[824] Zie paragraaf 5.6.1.2 en 5.6.1.5.
[825] Door één van de geïnterviewde experts werd de hypothese opgeworpen dat dit verband zou kunnen houden met een strafprocessuele kwestie: de openbaar aanklager zou ervoor kunnen kiezen om de betreffende gedragingen enkel als 'violence' ten laste te leggen, omdat de zaak in dat geval door een enkelvoudige strafkamer kan worden berecht. In dat geval zouden proceseconomische redenen ten grondslag liggen aan de wijze van tenlasteleggen.
[826] Pin 2023, p. 339. Zie bijvoorbeeld Cour de cassation (Chambre criminelle) 15 december 2021, ECLI:FR:CCASS:2021:CR01387, nummer 21-81.864, r.o. 28-30.
[827] Zie ook: A.M. van Kalmthout & P.J.P. Tak, *Ups en downs van de minimumstraf. Een verkennende studie naar het voorkomen van minimum-straffen in Frankrijk, België, Duitsland, Engeland en Wales*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2003, p. 27. Zie ook: Elliott 2001, p. 25-26.

zwaarder delict vormt, of enkel de 'generalis' ten laste te leggen indien tevens de 'specialis' van toepassing is op de gedragingen.[828]

[828] Op grond van de Nederlandse invulling van het opportuniteitsbeginsel staat het de officier van justitie vrij om te vervolgen voor een minder zwaar feit dan in werkelijkheid is gepleegd. De officier mag de tenlastelegging – in plaats van toe te snijden op de gekwalificeerde bijzondere bepaling – beperken tot de lichtere algemene bepaling. Zie Lindenberg & Wolswijk 2021, p. 366.

5.8 Schematische weergave

De belangrijkste onderzoeksresultaten in dit hoofdstuk kunnen schematisch als volgt worden weergegeven:

Rechtsbron	**Type bepaling**	**Type delict**	**Beschermd rechtsgoed**	**Dader-slachtofferrelatie**	**Bestanddelen die door objectivering mogen worden ingevuld**	**Eisen van herhaling, tijdsomvang of ernst**	***Mens rea***	**Wettelijke excepties**	**Wettelijke strafverzwaringsgronden**
Artikel 222-14-3 Code Pénal	interpretatieve bepaling	(n.v.t.)	psychische en fysieke integriteit	(van het gronddelict afhankelijk; niet door 222-14-3 beperkt)	(van het gronddelict afhankelijk; niet door 222-14-3 beperkt)	(van het gronddelict afhankelijk; niet door 222-14-3 vereist)	heeft enkel betrekking op opzet-delicten	-	(van het gronddelict afhankelijk)
Artikel 222-33-2 Code Pénal	zelfstandige strafbepaling	zowel formeel omschreven als materieel omschreven invulling mogelijk deels (concreet) gevaarzettings-delict, deels krenkingsdelict	de kwaliteit van arbeids-omstandigheden	professionele relatie	'verslechtering van arbeidsomstandigheden' (indien ten laste is gelegd dat de betreffende opmerkingen of gedragingen dat gevolg tot doel hadden)	<u>herhaling:</u> 'herhaaldelijke' (in beginsel) <u>tijdsomvang:</u> - <u>ernst:</u> -	opzet	-	-

Rechtsbron	**Type bepaling**	**Type delict**	**Beschermd rechtsgoed**	**Dader-slachtofferrelatie**	**Bestanddelen die door objectivering mogen worden ingevuld**	**Eisen van herhaling, tijdsomvang of ernst**	***Mens rea***	**Wettelijke excepties**	**Wettelijke strafverzwaringsgronden**
Artikel 222-33-2-1 Code Pénal	zelfstandige strafbepaling, maar tevens logische specialis t.o.v. 222-33-2-2 (strafverzwarend)	zowel formeel omschreven als materieel omschreven invulling mogelijk	de kwaliteit van levens-omstandigheden	(voormalige) echtgenoten, geregistreerde partners of samenwonende	'verslechtering van levensomstandigheden' (indien ten laste is gelegd dat de betreffende opmerkingen of gedragingen dat gevolg tot doel hadden)	herhaling: 'herhaaldelijke' tijdsomvang: - ernst: -	opzet	-	▪ volledige arbeidsongeschiktheid van méér dan acht dagen of gepleegd terwijl een minderjarige aanwezig was en getuige was (eerste alinea) ▪ zelfdoding(spoging) van het slachtoffer ten gevolge hebbend (derde alinea)
Artikel 222-33-2-2 Code Pénal	zelfstandige strafbepaling	zowel formeel omschreven als materieel omschreven invulling mogelijk deels (concreet) gevaarzettings-delict, deels krenkingsdelict	De kwaliteit van levens-omstandigheden	(Algemeen – niet beperkt)	'verslechtering van levensomstandigheden' (indien ten laste is gelegd dat de betreffende opmerkingen of gedragingen dat gevolg tot doel hadden)	herhaling: 'herhaaldelijke' tijdsomvang: - ernst: -	opzet	-	Zie vijfde alinea e.v. Zie ook artikel 222-33-2-1 als gekwalificeerde logische specialis Zie ook artikel 222-33-2-3 als gekwalificeerde systematische specialis t.o.v. de eerste vier alinea's van 222-33-2-2

Rechtsbron	**Type bepaling**	**Type delict**	**Beschermd rechtsgoed**	**Dader-slachtofferrelatie**	**Bestanddelen die door objectivering mogen worden ingevuld**	**Eisen van herhaling, tijdsomvang of ernst**	***Mens rea***	**Wettelijke excepties**	**Wettelijke strafverzwaringsgronden**
Artikel 222-33-2-3 Code Pénal	systematische specialis t.o.v. eerste vier alinea's van 222-33-2-2 (strafverzwarend)	zowel formeel omschreven als materieel omschreven invulling mogelijk deels (concreet) gevaarzettings-delict, deels krenkingsdelict	de kwaliteit van levens-omstandigheden	personen die (voorheen) aan dezelfde onderwijsinstelling studeren/werken	'verslechtering van levensomstandigheden' (indien ten laste is gelegd dat de betreffende opmerkingen of gedragingen dat gevolg tot doel hadden)	herhaling: 'herhaaldelijke' tijdsomvang: - ernst: -	opzet	-	▪ Volledige arbeidsongeschiktheid van méér dan acht dagen (derde alinea) ▪ Zelfdoding(spoging) van het slachtoffer ten gevolge hebbend (vierde alinea)

5.9 Aangehaalde literatuur

Van Bemmelen/Van Hattum 1953
J.M. van Bemmelen/W.F.C. van Hattum, *Hand- en leerboek van het Nederlandse strafrecht. Deel I: Algemene leerstukken*, Arnhem: Gouda Quint/Brouwer; 's-Gravenhage: Nijhoff 1953.

Chauvet 2015
D. Chauvet, 'Mérites ou démérites du délit général de harcèlement moral créé par la loi du 4 août 2014?', *Recueil Dalloz* 2015, p. 174.

Duvert 2012
C. Duvert, 'Dix ans de harcèlement: La naissance litigieuse de l'intégrité psychique', *Esprit* 2012, afl. 5, p. 46-60.

Duvert 2013
C. Duvert, 'Harcèlement moral: commentaire de l'article 222-33-2 du Code pénal', *Jurisclasseur pénal*, bijgewerkt 31 maart 2013.

Elliott 2001
C. Elliott, *French Criminal Law*, Cullompton: Willan Publishing 2001.

Fardoux 2018
O. Fardoux, *Fiches de Droit pénal du travail. Rappels de cours et exercices corrigés*, Parijs: Ellipses 2018.

Force juridique de la Fondation des Femmes e.a. 2022
Force juridique de la Fondation des Femmes e.a., 'La notion de contrôle coercitif: état des lieux et perspectives', *La Semaine Juridique - Edition Générale* 2022/299, afl. 9, p. 476-479.

De Graaf 2018
F.C.W. de Graaf, *Meervoudige aansprakelijkstelling: Een analyse van rechtsfiguren die aansprakelijkstelling voor meer dan één strafbaar feit normeren* (diss. Amsterdam VU), Den Haag: Boom juridisch 2018.

GREVIO 2019
GREVIO, *GREVIO Baseline Evaluation Report France*, Straatsburg: Raad van Europa 2019.

GREVIO 2022
GREVIO, *Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports*, Straatsburg: Raad van Europa 2022.

Van Hattum 2012
W.F. van Hattum, *Non bis in idem. De ontwikkeling van een beginsel* (diss. Groningen), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2012.

Hedlund 2024
N. Hedlund, 'The obligation to criminalise psychological violence: an analysis of Article 33 of the Istanbul Convention and its implementation', *European Law Review* 2024, vol. 49, afl. 2, p. 126-149.

De Hullu & Van Kempen 2024
J. de Hullu & P.H.P.H.M.C. van Kempen, *Materieel Strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2024.

Van Kalmthout & Tak 2003
A.M. van Kalmthout & P.J.P. Tak, *Ups en downs van de minimumstraf. Een verkennende studie naar het voorkomen van minimum-straffen in Frankrijk, België, Duitsland, Engeland en Wales*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2003.

Kolb & Leturmy 2024
P. Kolb & L. Leturmy, *L'essentiel du droit pénal général*, Parijs: Gualino 2024.

Kortmann/Broeksteeg 2018
C.A.J.M. Kortmann/J.L.W. Broeksteeg, 'De Franse Republiek', in: L.F.M. Besselink e.a. (red.), *Het Staatsrecht van 7 Europese landen*, Deventer: Wolters Kluwer 2018, p. 123-189.

Larguier, Conte & Fournier 2024
J. Larguier, P. Conte & S. Fournier, *Droit pénal special (16e édition)*, Courbevoie: Éditions Dalloz 2024.

Lasbats 2011
M. Lasbats, 'Les violences conjugales: aspects psychologiques', *AJ Pénal* 2011, p. 182.

Lavédrine & Gruev-Vintila 2023
M. Lavédrine & A. Gruev-Vintila, 'Redefining domestic violence in France as a violation of human rights: coercive control', *Journal of Gender-Based Violence* 2023, afl. 3, p. 435-449.

Léon 2022
A. Léon, 'Loi visant à combattre le harcèlement scolaire : création d'un nouveau délit et réactions aux récentes déclarations d'inconstitutionnalité', *Le Quotidien*, maart 2022.

Lindenberg & Wolswijk 2021
K. Lindenberg & H.D. Wolswijk, *Het materiële strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2021.

Mayaud 2003
Y. Mayaud, 'Conditions indignes de travail et violences volontaires par harcèlement moral', *Revue de science criminelle* 2003, p. 561.

Mayaud 2023
Y. Mayaud, *Les grands articles du code pénal*, Montrouge: Dalloz 2023.

Mayaud 2024
Y. Mayaud, *Code pénal. Annoté*, Parijs: Dalloz 2024.

Muller-Lagarde & Gruev-Vintila 2022
Y. Muller-Lagarde & A. Gruev-Vintila, 'Violences au sein du couple: pour une consécration pénale du contrôle coercitif', *Actualité Juridique – Pénal*, 5, mei 2022, p. 251-254.

Pieters & Demarsin 2023
D. Pieters & B. Demarsin, *Rechtsvergelijking. De uitdagende wereld van het recht*, Leuven/Den Haag: Acco 2023.

Pin 2023
X. Pin, *Droit pénal général 2024*, Courbevoie: Dalloz 2023 (15e editie).

RÉGINE 2014
Recherches et Études sur le Genre et les Inégalités dans les Normes en Europe (RÉGINE), 'Commentaire de la loi pour l'égalité réelle entre les femmes et les hommes n° 2014-873 du 4 août 2014', *Recueil Dalloz* 2014, p. 1895-1904.

Rousseau 2023
F. Rousseau, 'Le « harcèlement moral institutionnel » à l'aune des principes du droit penal', *Amplitude du droit* 2023, afl. 2.

Saenko & Detraz 2018
L. Saenko & S. Detraz, 'La loi n° 2018-703 du 3 août 2018 renforçant la lutte contre les violences sexuelles et sexistes: les femmes et les enfants d'abord!', *Recueil Dalloz* 2018, p. 2031.

Van Schaik e.a. 2023
B.M. van Schaik e.a., *Een verkennend onderzoek naar uitsluiting van ex-leden door religieuze gemeenschappen*, Den Haag: WODC 2023.

Segonds 2022
M. Segonds, 'La prévention/répression d'une nouvelle infraction (faussement) autonome. (Loi n° 2022-299 du 2 mars 2022 visant à combattre le harcèlement scolaire)', *RSC* 2022, n°4, p. 889-894.

Van den Wyngaert/Vandromme 2006
C. Van den Wyngaert, m.m.v. S. Vandromme, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen. Deel I*, Antwerpen/Apeldoorn: Maklu 2006.

Zweigert & Kötz 1998
K. Zweigert & H. Kötz, *An introduction to comparative law*, Oxford: Clarendon Press 1998.

Hoofdstuk 6 – Cyprus

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvraag welke strafbaarheids-voorwaarden gelden ten aanzien van de Cypriotische zelfstandige strafbaarstelling van het uitoefenen van psychisch geweld, zoals vastgelegd in sectie 6 van Wet 115(I)/2021.

De volgende onderwerpen komen achtereenvolgens aan de orde: de onderzoeksmethode (paragraaf 6.2); een korte inleiding op het Cypriotische staatsbestel (paragraaf 6.3); bronnen van Cypriotisch recht en hun onderlinge verhouding (paragraaf 6.4); enkele hoofdlijnen van het Cypriotische strafrecht (paragraaf 6.5); de achtergrond, plaatsbepaling en strafbaarheidsvoorwaarden van sectie 6 van Wet 115(I)/2021 (paragraaf 6.6), alsook overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid (paragraaf 6.7).

De belangrijkste bevindingen ten aanzien van voornoemde deelonderzoeksvraag worden aan het einde van dit hoofdstuk schematisch weergegeven.

6.2 Methode

Allereerst zijn ten behoeve van dit onderzoek de relevante van overheidswege gepubliceerde **wetgevingsdocumenten** bestudeerd.[829] Wat betreft de wetgeving (zelf) is (onder andere) gebruik gemaakt van de authentieke Griekstalige tekst van Wet 115(I)/2021[830] en van een door de Cypriotische overheid gepubliceerde Engelse vertaling daarvan.[831] Deze laatste betreft geen authentieke versie van de wettekst; enkel de tekst die in de 'Official Gazette of the Republic' is opgenomen is authentiek.[832]

Voor bronnen betreffende de **wetsgeschiedenis** is gezocht via de website van het Cypriotische parlement en via de databank Nomoplatform.[833] De website van het parlement kende echter geen ingebouwde vertaalfunctie, en heeft bovendien een gebrekkige zoekfunctie, hetgeen het vinden van parlementaire bronnen bemoeilijkte.

---

[829] Veel dank gaat uit naar mr. Afrodite Zegers-De Kleine, wier hulp als Grieks- en Nederlandstalige strafrechtjuriste van onmisbare waarde bleek om ten behoeve van dit hoofdstuk tot correcte (juridische) vertalingen van het Grieks te komen. Ook heeft zij geholpen bij het ontsluiten en interpreteren van relevante parlementaire documenten.
[830] Zie de wettekst van Wet 115(I)/2021 in Grieks. Zie ook de volgende overzichtspagina.
[831] Zie de Engelse vertaling van Wet 115(I)/2021.
[832] Zie in dit verband de noot op pagina 3 van Engelse vertaling van Wet 115(I)/2021, en de artikelen 3 lid 2 en 52 van de Grondwet, die afkondiging van een wet door publicatie in de 'Official Gazette of the Republic' voorschrijven.
[833] Zie https://www.parliament.cy respectievelijk https://www.nomoplatform.cy.

Hoewel deze website ook een Engelstalige sectie kent, bevat deze geen wetgevings-documenten. Het voorgaande maakt dat op de website van het parlement via de verschillende submenu's handmatig naar bronnen is gezocht, waarbij de inhoud van bronnen met de standaard-zoekfunctie is doorzocht.[834]

Via de database van 'CyLaw' is gezocht naar **jurisprudentie**.[835] Binnen die database is de optie 'Geavanceerd onderzoek' geselecteerd,[836] waarbij gezocht is in beslissingen in eerste aanleg met de zoekterm "Άσκηση Ψυχολογικής βίας" (met gebruik van dubbele aanhalingstekens), hetgeen vertaald betekent: 'uitoefening van psychisch geweld'.[837] Op de peildatum van 1 oktober 2025 leverde dit 89 zoekresultaten op, die grotendeels op sectie 6 van Wet 115(I)/2021 betrekking hadden, maar soms (mede) op sectie 3 van de in paragraaf 6.6.1 behandelde Wet 119(I)/2000 die het veroorzaken van psychisch letsel bij een familielid strafbaar stelt. Daarvan zijn vervolgens achttien resultaten handmatig uitgefilterd, omdat die uitspraken geen betrekking hadden op strafzaken. Daarnaast is met gebruikmaking van dezelfde zoekterm in de beslissingen van de Hoge Rechtscolleges en het Hof van Beroep ('Αποφάσεις των Ανωτάτων Δικαστηρίων και του Εφετείου') in de database van CyLaw gezocht.[838] Dit leverde op de peildatum van 1 oktober 2025 twaalf zoekresultaten op. Eén daarvan was een niet-strafrechtelijke uitspraak en is om die reden niet meegenomen. De in totaal 82 overgebleven uitspraken in strafzaken leverden een bonte verzameling op van tussen- en eindvonnissen.

In sommige van die uitspraken werd enkel over strafprocessuele kwesties (zoals voorarrest) of contactverboden geoordeeld; deze bevatten geen informatie over de strafbaarheid van het uitoefenen van psychisch geweld in het concrete geval. Ten aanzien van de geselecteerde jurisprudentie waarin wél sprake was van een oordeel ten gronde over de strafbaarheid van de tenlastegelegde feiten, dienen de volgende zaken te worden opgemerkt. In sommige uitspraken was slechts sprake van strafoplegging na eerdere

[834] Zie allereerst de volgende overzichtspagina met wetgevingsdocumenten die bij het relevante dossiernummer 23.01.062.095-2021 horen en voor dit onderzoek zijn doorzocht. Ook zijn de verslagen van parlementaire commissies doorgenomen. Tot slot zijn ook de notulen van de plenaire vergaderingen binnen de vijfde zitting (4 september 2020 - 20 mei 2021) van de elfde zittingstermijn doorzocht.
[835] Zie voor de database: https://cylaw.org/index.html. CyLaw is de online dienst van het Cyprus Institute of Legal Information (CyLII) die gratis en non-profit toegang biedt tot Cypriotische en internationale juridische bronnen.
[836] Zie: https://cylaw.org/advanced.html.
[837] Daarbij wordt opgemerkt dat een soortgelijke zoekslag met de alternatieve zoekterm "Ψυχολογικής βίας" (met gebruik van dubbele aanhalingstekens), vertaald: 'psychisch geweld', met peildatum 1 oktober 2025 maar liefst 794 zoekresultaten opleverde, waardoor omwille van de haalbaarheid niet voor die zoekstrategie is gekozen. Eveneens ter vergelijking: een soortgelijke zoekslag met de zoekterm "115(I)/2021" leverde met gebruik van dubbele aanhalingstekens géén zoekresultaten op; zonder gebruik van aanhalingstekens werden hiermee slechts vijf uitspraken gevonden.
[838] Deze 'verzamelcategorie' van beslissingen viel enkel te selecteren in de zoekmachine op de hoofdpagina van CyLaw, niet wanneer voor de optie 'Geavanceerd onderzoek' werd gekozen.

schuldbekentenis ('guilty plea') van de verdachte of na schuldigverklaring (bij afzonderlijke rechterlijke beslissing), waardoor ten behoeve van dit onderzoek niet kon worden nagegaan welke feiten relevant werden geacht voor het constitueren van het delict (uitoefening van psychisch geweld). Daarnaast is het op grond van artikel 39 van de hierna te bespreken *Criminal Procedure Law* gangbare praktijk dat tenlasteleggingen op beknopte wijze worden weergegeven, zonder daarin alle delictsbestanddelen en details van het feit op te nemen.[839] Ook dit maakte dat er soms weinig informatie voorhanden was over hetgeen uitoefening van psychisch geweld in een concreet geval constitueert. Uiteraard werden er ook vrijspraken gevonden, die soms waren ingegeven door bewijsuitsluiting of het niet voldaan zijn aan een bepaald bewijsminimum, waardoor de rechter niet bij de afzonderlijke strafbaarheidseisen hoefde stil te staan.

De relevante rechtspraak die door middel van de hierboven genoemde zoekslagen is gevonden, is geïntegreerd in de onderstaande analyse van de voorwaarden voor strafbaarheid.

Voor het **literatuuronderzoek** is gebruik gemaakt van Engelstalige en Griekstalige wetenschappelijke literatuur die betrekking heeft op het Cypriotische strafrecht. Het gebruik van Griekstalige wetenschappelijke literatuur is beperkt gebleven tot één digitaal handboek, gelet op de praktische beperkingen die zijn gelegen in de niet-vertrouwdheid van de onderzoeker met de Griekse taal.

Omwille van de leesbaarheid, worden hierna van Griekse termen ook de Engelse **vertalingen** weergegeven. Voor zover de Engelse vertalingen leidden tot vragen betreffende de juiste juridische interpretatie daarvan, is voor een verdere vertaling naar het Nederlands eveneens acht geslagen op de bewoordingen in de authentieke Griekstalige wettekst.[840] Om voor de lezer verificatie mogelijk te maken, is in paragraaf 6.6.1 ook de authentieke tekst (in het Grieks) van sectie 6 van Wet 115(I)/2021 weergegeven.

Het bronnenonderzoek ten behoeve van dit hoofdstuk is op 1 oktober 2025 afgerond.

6.3 Staatsbestel

Cyprus was vanaf 1925 een Britse kroonkolonie en werd op 16 augustus 1960 een onafhankelijke en soevereine republiek met een presidentieel stelsel.[841] De officiële talen van de republiek zijn Grieks en Turks,[842] maar de Engelse taal wordt – hoewel deze in

[839] Zie de Criminal Procedure Law.
[840] Dit met hulp van de eerdergenoemde mr. Afrodite Zegers-De Kleine.
[841] Zie artikel 1 van de geconsolideerde versie van Grondwet en Markides 2006, p. 3.
[842] Zie artikel 3 lid 1 van de Grondwet.

Cyprus geen officiële status heeft – in Cyprus nog veel gebruikt. Uit artikel 2 van de Grondwet volgt dat Cyprus twee gemeenschappen kent: de Griekse en de Turkse. Deze gemeenschappen worden op wetgevend en uitvoerend gebied vertegenwoordigd door de Communautaire Kamers.[843]

Het Cypriotische parlement bestaat uit slechts één kamer, het Huis van Afgevaardigden ('House of Representatives'). Op grond van artikel 61 van de Grondwet wordt de wetgevende macht door het Huis van Afgevaardigden uitgeoefend in alle aangelegenheden, met uitzondering van die welke uitdrukkelijk zijn voorbehouden aan de Communautaire Kamers krachtens de Grondwet.[844]

De president is het staatshoofd, zo blijkt uit artikel 36 van de Grondwet. Normaal gesproken ligt in presidentiële regeringsstelsels de uitvoerende macht in brede zin bij het staatshoofd (de president), maar dit is in Cyprus niet het geval. De president en de vice-president zijn bekleed met *specifiek* genoemde uitvoerende bevoegdheden.[845] Uitvoerende bevoegdheden zijn op basis van de Grondwet eveneens bij andere overheidsorganen neergelegd, zoals de Communautaire Kamers.[846]

De rechterlijke macht wordt uitgeoefend door de verschillende gerechten, waarvan het Hooggerechtshof het hoogste rechtsorgaan is.[847] Op de rechterlijke instanties die strafrechtelijke uitspraken wijzen, zal in de volgende paragraaf nader worden ingegaan.

Net zoals in veel andere rechtsstelsels (waaronder het Nederlandse) het geval is, kent het Cypriotische staatsbestel geen strikte machtenscheiding.[848] Zo is in artikel 54, onder f van de Grondwet bepaald dat de Raad van Ministers bevoegd is om wetsontwerpen op te stellen voordat deze door de betreffende minister bij het Huis van Afgevaardigden worden ingediend. Omdat het opstellen van wetsontwerpen uiteraard nauw verband houdt met de uitoefening van de wetgevende macht, wordt dit beschouwd als één van de uitzonderingen op het beginsel van de scheiding der machten.[849]

6.4 Rechtsbronnen en hun onderlinge verhouding

De rechtsbronnen in Cyprus vallen uiteen in geschreven en ongeschreven recht. De Cypriotische rechtsnormen kennen een hiërarchie, die kan worden uitgebeeld als een

[843] Zie artikel 86 e.v. van de Grondwet.
[844] Zie ook Markides 2006, p. 40, 47.
[845] Markides 2006, p. 24; zie artikel 46 tot en met 49 van de Grondwet.
[846] Markides 2006, p. 24; zie artikel 54 van de Grondwet.
[847] Zie artikel 133 tot en met 164 Grondwet. Zie ook Markides 2006, p. 52.
[848] Markides 2006, p. 26; Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 137.
[849] Markides 2006, p. 27.

piramide.[850] Bovenaan in de piramide staat het recht van de Europese Unie, gevolgd door de Grondwet, de hoogste wet op nationaal niveau,[851] die op 16 augustus 1960 van kracht werd, tegelijkertijd met de oprichting van de republiek.[852] Daaronder komen de wetten die door het Cypriotische parlement zijn aangenomen, subsidiaire wetgeving ('subsidiary legislation')[853] en de wetten die dateren van vóór de oprichting van de republiek.[854] Weer daaronder volgen bronnen van ongeschreven recht, bestaande uit precedenten uit rechtspraak en beginselen van *common law*. Zo zijn de 'subordinate courts' – volgens het *common law*-beginsel van *stare decisis* (zie ook paragraaf 3.4) – verplicht om uitspraken van het Cypriotische Hooggerechtshof te volgen.[855] Tot slot past Cyprus, als een *common law*-jurisdictie die nochtans belangrijke onderdelen van het materiële recht heeft gecodificeerd, de beginselen van het Engelse *common law* toe wanneer er geen Cypriotische wetgeving van kracht is,[856] als sluitstuk van de normenhiërarchie.[857] De rechter zal een regel van een van de bovenstaande categorieën nietig verklaren of weigeren toe te passen indien deze in strijd is met een regel van een hogere categorie.[858]

Er zijn sinds 1 juli 2023 drie niveaus van gerechtelijke instanties in Cyprus: het Hooggerechtshof ('Ανώτατο Δικαστήριο' of 'Supreme Court'), het Hof van Beroep ('Εφετείου' of 'Court of Appeal') en de 'subordinate courts'.[859] Het Hooggerechtshof is bevoegd (gebleven) om uitspraak te doen in alle rechtszaken met betrekking tot de grondwettigheid van wetgeving en machts- of bevoegdheidsconflicten tussen staatsorganen, alsmede over kwesties betreffende de interpretatie van de Grondwet. Vóór de genoemde datum had het Hooggerechtshof ook bevoegdheid in civiele zaken en strafzaken, zowel in eerste aanleg als in beroepszaken waarin opgekomen wordt tegen oordelen van 'subordinate courts'.[860] Tot 1 juli 2023 kende (straf)rechtspraak in Cyprus namelijk slechts twee instanties, waarbij het Hooggerechtshof in appelzaken in hoogste

[850] Markides 2006, p. 25.
[851] Zie artikel 179 van de Grondwet.
[852] Markides 2006, p. 7.
[853] Deze wetgeving omvat regels die voornamelijk zijn vastgesteld om de uitvoering van een bepaalde wet te vergemakkelijken; Markides 2006, p. 27.
[854] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 138.
[855] Neocleous e.a./Campbell 2000, p. 80; Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 138, 683.
[856] Neocleous e.a./Campbell 2000, p. 80; Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 138. Dit volgt uit artikel 29 lid 1 onder c van de Courts of Justice Law 1960 (Wet 14/1960). Deze wet regelt de structuur en bevoegdheid van de gerechtelijke instanties (zie: Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 683).
[857] Hoewel precedenten uit Engelse case law geen bindende autoriteit hebben volgens het Cypriotische recht, bieden ze desalniettemin nuttige richtlijnen ten aanzien van talloze rechtsvragen, en het Hooggerechtshof wijkt zelden af van Engelse jurisprudentie. Zie: Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 683.
[858] Markides 2006, p. 25.
[859] Zie het '2023 Rule of Law Report - Country Chapter on the rule of law situation in Cyprus' van 5 juli 2023, waarin de recente hervorming van het gerechtelijke systeem is toegelicht. Zie ten aanzien van deze hervorming onder andere 'the Seventeenth Amendment of the Constitution Law of 2022'. Zie over de voormalige gerechtelijke organisatie: Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 141.
[860] Markides 2006, p. 52, 57; Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 142.

aanleg oordeelde.[861] Met de inwerkingtreding van de nieuwe wetgeving is de rechtsmacht van het Hooggerechtshof opgesplitst en is er een nieuw, zelfstandig Hof van Beroep opgericht. Dit nieuwe Hof van Beroep is bevoegd om kennis te nemen van hoger beroep tegen uitspraken van lagere gerechten (zie hierna) en oordeelt dus in tweede instantie. Het 'nieuwe' Hooggerechtshof fungeert nu primair als cassatierechter, in derde en hoogste instantie.[862]

De 'subordinate courts' vallen uiteen in zes verschillende typen, waarvan de arrondissementsrechtbanken ('Επαρχιακά Δικαστήρια' of 'District Courts') en Assisengerechten ('Κακουργιοδικεία' of 'Assize Courts') – gelet op hun bevoegdheid in strafzaken – relevant zijn voor dit onderzoek.[863] De Assisengerechten zijn bevoegd om in eerste aanleg uitspraak te doen ten aanzien van alle strafbare feiten en kunnen in dat verband alle straffen opleggen die door de wet zijn voorgeschreven.[864] In de regel worden de ernstigste zaken, die met een gevangenisstraf van méér dan vijf jaar worden bedreigd, voor de assisenrechter gebracht.[865] De arrondissementsrechtbanken hebben eveneens bevoegdheid in strafzaken in eerste aanleg, maar in beginsel enkel met betrekking tot strafbare feiten die worden bedreigd met een gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaar en/of met een boete van ten hoogste vijftigduizend euro.[866]

6.5 Het Cypriotische strafrecht: enkele hoofdlijnen

Het strafrecht in Cyprus weerspiegelt in grote mate de algemene beginselen en belangrijkste strafbare feiten van het Engelse *common law*.[867] Het Cypriotische strafrecht heeft zich echter niet alleen ontwikkeld vanuit de *common law*-beginselen, maar is ook beïnvloed door het Ottomaanse Wetboek van Strafrecht en de continentaal-Europese strafrechtstelsels. Het huidige Cypriotische (straf)recht kan worden omschreven als een mengeling van verschillende strafrechtsstelsels, te weten het Angelsaksische en het continentale, die op verschillende gebieden naast elkaar bestaan.[868]

---

[861] Neocleous e.a./Campbell 2000, p. 77; Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 141-142.
[862] Zie het '2023 Rule of Law Report - Country Chapter on the rule of law situation in Cyprus' van 5 juli 2023.
[863] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 142-144, 683.
[864] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 143.
[865] Zie de namens Cyprus aangeleverde informatie op https://e-justice.europa.eu.
[866] Zo volgt uit artikel 24 lid 1 van de Courts of Justice Law 1960 (Wet 14/1960). Zie ook de namens Cyprus aangeleverde informatie op https://e-justice.europa.eu. Dit werd bevestigd in één van de voor dit onderzoek gehouden interviews. Daarin werd toegevoegd dat de procureur-generaal toestaat dat ook verdenkingen van delicten met een hoger wettelijk maximum voor een arrondissementsrechtbank worden gebracht, indien de verwachting is dat de op te leggen gevangenisstraf de vijf-jaargrens niet zal overstijgen.
[867] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 683.
[868] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 684; Neocleous e.a./Campbell 2000, p. 6. Dit werd bevestigd in de voor dit onderzoek gehouden interviews.

Het materiële deel van het Cypriotische commune strafrecht is gecodificeerd in de *Criminal Code*.[869] Deze is in 1959 van kracht geworden en sindsdien meer dan tachtig keer gewijzigd.[870] In artikel 3 wordt een algemene regel gegeven voor de interpretatie van bepalingen in dit wetboek: de in het wetboek gebruikte uitdrukkingen worden geacht te zijn gebruikt in de betekenis die daaraan is toegekend door het Engelse strafrecht en moeten dienovereenkomstig worden geïnterpreteerd, op voorwaarde dat een dergelijke interpretatie niet in strijd is met de inhoud van de tekst of er niet uitdrukkelijk in een andere betekenis is voorzien. Bij de interpretatie van strafwetgeving wordt dus in hoge mate steun gezocht in de precedenten uit de Engelse jurisprudentie en interpretaties die in Engeland gelden.[871]

Het Cypriotische strafrecht kent een tweedeling in strafbare feiten: misdrijven ('κακούργημα' of 'felony') en overtredingen ('πλημμέλημα' of 'misdemeanour'). Gelet op de interpretatieve bepaling in artikel 4 van het Wetboek van Strafrecht is een misdrijf een strafbaar feit dat in de wet uitdrukkelijk is gedefinieerd als een misdrijf of, indien dit niet het geval is, een strafbaar feit dat kan worden bestraft, zonder bewijs van een eerdere veroordeling, met een gevangenisstraf van drie jaar of meer. Ieder strafbaar feit dat geen misdrijf is, is een overtreding, zo volgt eveneens uit artikel 4 van het Wetboek van Strafrecht.

Het huidige strafprocesrechtstelsel op Cyprus is (eveneens) gebaseerd op het Engelse strafrecht, met de nodige aanpassingen aan de Cypriotische normen. Procedurele aspecten van het strafrecht worden geregeld door de eerdergenoemde uit 1959 stammende *Criminal Procedure Law*, die ook een aantal overeenkomsten vertoont met de gevestigde *common law*-beginselen.[872]

6.6 Sectie 6 van Wet 115(I)/2021

6.6.1 Achtergrond en plaatsbepaling van de strafbaarstelling

Al geruime tijd voordat de hierna te analyseren sectie[873] 6 van Wet 115(I)/2021 in werking trad, was het toebrengen van psychisch letsel aan een familielid door een ander familielid,

[869] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 683. Zie de geconsolideerde versie van het Wetboek van Strafrecht.
[870] Zie de oorspronkelijke versie van het Wetboek van Strafrecht (1959) en een overzicht van alle wijzigingswetten.
[871] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 683.
[872] Zie de volgende overzichtspagina voor de Criminal Procedure Law en alle bijbehorende wijzigingswetten. Deze wet zal ook in paragraaf 6.7 aan de orde komen.
[873] Hoewel in de Engelse vertaling van de wet gesproken wordt van 'section', zal hierna – ook ten aanzien van andere wetsbepalingen – niet voor vertaling met de term 'sectie', maar met 'artikel' worden gekozen, waarbij benadrukt wordt dat in deze twee termen geen inhoudelijk onderscheid wordt gezien.

strafbaar gesteld onder de Wet inzake huiselijk geweld (preventie en bescherming van slachtoffers) (119(I)/2000), die hierna kortweg als 'Wet 119(I)/2000' wordt aangeduid.[874] In artikel 3 van die wet is – na wijziging door Wet 212(I)/2004 – het volgende opgenomen:[875]

'(1) For the purposes of this Law, violence means any act, omission or behaviour which causes physical, sexual or mental injury to any member of the family by another member of the family and includes violence used for the purpose of having sexual intercourse without the consent of the victim as well as of restricting its freedom.

(2) Notwithstanding the meaning of the term "violence" pursuant to subsection (1) above, the offences referred to in sections 4(2) and 5 of this Law as well as the offence referred to in section 147 of the Criminal Code shall fall within the said meaning.

(3) Any act or behaviour constituting violence, pursuant to subsections (1) and (2) of this section or an offence, pursuant to sections 174, 175 and 177 of the Criminal Code, when committed in the presence of a minor member of the family, shall be considered as violence used against the said minor if it may cause to him/her mental injury. The said act or behaviour shall constitute an offence punishable under subsection (4) of this section.

(4) Any person using violence pursuant to subsection (1) shall commit an offence under this Law, punishable, except for the case of common assault which is punishable with imprisonment for two years and in the case where a more severe punishment is provided under any other or this Law, with imprisonment up to five years or with a fine up to three thousand pounds or with both such penalties.'

'(1) Voor de toepassing van deze wet, betekent 'geweld' elke handeling, nalatigheid of gedraging waardoor lichamelijk, seksueel of psychisch letsel wordt toegebracht aan een familielid door een ander familielid, met inbegrip van geweld dat wordt uitgeoefend met het oog op het verkrijgen van seksueel contact zonder de toestemming van het slachtoffer, evenals op de beperking van zijn vrijheid.

(2) Niettegenstaande de betekenis van het begrip 'geweld' onder bovenstaand lid 1, omvat dit begrip ook de in artikel 4, lid 2, en artikel 5 van deze wet bedoelde strafbare feiten, alsmede de in artikel 147 van het Wetboek van Strafrecht bedoelde strafbare feiten.

(3) Elke handeling of gedraging die geweld inhoudt overeenkomstig de leden (1) en (2) van dit artikel of een strafbaar feit oplevert overeenkomstig de artikelen 174, 175

[874] Zie de Griekstalige versie van de geconsolideerde wettekst van Wet 119(I)/2000.
[875] Het hiernavolgende is gebaseerd op de door de Cypriotische overheid gepubliceerde Engelse vertaling van de geconsolideerde wettekst van Wet 119(I)/2000 (met titel 'The Violence in the Family (Prevention and Protection of Victims) Laws 2000 and 2004'). Dit is geen authentieke versie van de wettekst.

en 177 van het Wetboek van Strafrecht, wanneer gepleegd in aanwezigheid van een minderjarig familielid, wordt beschouwd als geweld tegen die minderjarige indien die hem/haar psychisch letsel kan toebrengen. De genoemde handeling of gedraging vormt een feit dat strafbaar is op grond van lid 4 van dit artikel.

(4) Elke persoon die geweld gebruikt overeenkomstig lid (1) pleegt een strafbaar feit op grond van deze wet kan, behalve in het geval van eenvoudige mishandeling waarop een gevangenisstraf van maximaal twee jaar staat en in het geval waarin een zwaardere straf is voorzien krachtens deze of een andere wet, worden bestraft met een gevangenisstraf van maximaal vijf jaar of met een boete van maximaal drieduizend pond, of met beide straffen.'

[vertaling auteur]

In artikel 3, leden 1 tot en met 3 zijn interpretatieve bepalingen opgenomen die duidelijk maken waardoor dit delict – dat als het delict van huiselijk geweld wordt beschouwd –[876] wordt geconstitueerd. In samenhang bezien met artikel 3 lid 1 betreft het in lid 4 van deze bepaling neergelegde delict een materieel omschreven delict, hetgeen ook volgt uit de bestudeerde jurisprudentie.[877] Uit de jurisprudentie blijkt dat de wet het begrip 'psychisch letsel' in de zin van artikel 3 lid 1 niet definieert: derhalve moet deze term worden geïnterpreteerd op basis van de betekenis die deze krijgt in het normale spraakgebruik en op grond van de grammatica.[878]

Aan de schadeveroorzakende gedraging (zelf) worden door artikel 3 lid 1 geen eisen gesteld (hetgeen een belangrijk verschil met de hierna te bespreken delictsomschrijving in artikel 6 van Wet 115(I)/2021 blootlegt, waarin de gedraging wél wordt genormeerd). Om die reden kunnen onder deze wet, die huiselijk geweld strafbaar stelt, ook gedragingen vallen die niet als zuiver psychisch geweld kwalificeren (zoals fysieke mishandeling), maar wel psychisch letsel veroorzaken.

Omdat het veroorzaken van psychisch letsel (slechts) een onderdeel vormt van het delict van huiselijk geweld in de zin van artikel 3 van Wet 119(I)/2000, kwalificeert die bepaling

[876] Hoewel GREVIO erop wijst dat Wet 119(I)/2000 'huiselijk geweld' niet specifiek definieert, spreekt het in het licht van artikel 3 van die wet van 'the domestic violence offence'. Deze typering, die ook door Hedlund wordt gebruikt, zal hierna worden gevolgd. Zie GREVIO 2022, p. 13 en 58 en Hedlund 2024, p. 146.
[877] Rechtbank van Nicosia 26 mei 2025, zaaknummer 13371/22 (onder feiten 4 en 6); Rechtbank van Paphos 22 juli 2024, zaaknummer 2157/24 (onder feit 6); Rechtbank van Paphos 20 februari 2023, ECLI:CY:EDPAF:2023:B14, zaaknummer 462/23 (onder feiten 5 en 14).
[878] Rechtbank van Nicosia 31 januari 2022, ECLI:CY:EDLEF:2022:B89 (zaaknummer 618/2021). Deze uitspraak kwam om onduidelijke redenen niet voor in de resultaten die met de in paragraaf 6.2 beschreven zoekstrategie werden gevonden, maar wel in de resultaten van een eerdere zoekslag met identieke zoektermen.

niet als zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld.[879] Gelet op de in het inleidende hoofdstuk beschreven invulling van het selectiecriterium van 'zelfstandige (strafbaarstelling van psychisch geweld)', waardoor zelfstandige strafbaarstellingen van huiselijk geweld buiten de selectie vallen, zal deze bepaling niet in de verdere analyse worden betrokken. Deze bepaling zal slechts zijdelings worden meegenomen, bijvoorbeeld om te duiden wanneer er mogelijk samenloop is met het hierna te bespreken artikel 6 van Wet 115(I)/2021 of waarin verschillen bestaan met die laatste bepaling.[880] Artikel 3 van Wet 119(I)/2000 zal, nu deze bepaling buiten de selectie valt, niet in het schema aan het einde van dit hoofdstuk worden opgenomen.

Om (onder meer) een correcte implementatie van het Verdrag van Istanbul en het VN-Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen te garanderen, achtte de Cypriotische wetgever de invoering van specifieke wetgeving noodzakelijk.[881] Hiertoe werd de Wet inzake de preventie en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld en aanverwante kwesties van 2021 geïntroduceerd (hierna: Wet 115(I)/2021).[882]

Artikel 6 van Wet 115(I)/2021 bevat de strafbaarstelling van het 'uitoefenen van psychisch geweld' en luidt als volgt:

> Πρόσωπο, το οποίο με τη συμπεριφορά του η οποία εκφράζεται με εξαναγκασμό, πίεση, υποτιμητικά σχόλια, εξύβριση ή απειλές πλήττει σοβαρά την ψυχολογική ακεραιότητα γυναίκας ή της προκαλεί πραγματικό φόβο, είναι ένοχο αδικήματος και, σε περίπτωση καταδίκης του, υπόκειται σε ποινή φυλάκισης που δεν υπερβαίνει τα πέντε (5) έτη ή σε χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις δέκα χιλιάδες ευρώ (€10.000) ή και στις δύο αυτές ποινές.

[879] Artikel 6 van Wet 115(I)/2021 wordt wél als 'a distinct offence' bestempeld. Zie GREVIO 2022, p. 13, 58; Hedlund 2024, p. 146.
[880] Zo bestaat er een relevant verschil in situaties waarin psychisch geweld niet is gericht jegens een vrouw, mits deze persoon kwalificeert als 'familielid' in de betekenis van artikel 3 juncto artikel 2 van Wet 119(I)/2000. Zoals hierna in paragraaf 6.6.3.2 zal blijken, is artikel 6 van Wet 115(I)/2021 – anders dan artikel 3 van Wet 119(I)/2000 – niet beperkt tot de huiselijke sfeer; zie ook Hedlund 2024, p. 146.
[881] Zie de preambule van de Engelse vertaling van Wet 115(I)/2021 en de (Griekstalige) memorie van toelichting bij deze wet. Zie ook Rechtbank van Nicosia 23 juli 2024, zaaknummer 13818/2023, r.o. 16-18 (met betrekking tot feit 5); Rechtbank van Nicosia 26 mei 2025, zaaknummer 13371/22 (met betrekking tot feit 7).
[882] Zie de Griekstalige authentieke tekst van wet 115(I)/2021, getiteld 'Ο περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και περί Συναφών Θεμάτων Νόμος του 2021', en de niet-authentieke Engelse vertaling: Law 115(I)/2021 - The Prevention and Combating of Violence Against Women and Domestic Violence and for Related Matters Law, 2021.

> 'A person who, by his behaviour which consists of coercion, pressure, intimidating remarks, insults or threats seriously impairs a woman's psychological integrity or causes real fear to her, is guilty of an offence, and is liable on conviction, to imprisonment not exceeding five (5) years or with a fine not exceeding ten thousand euros (€10,000) or both.'
>
> *[(niet-authentieke) Engelse vertaling van de Cypriotische overheid]*

> 'Een persoon die door zijn gedrag, bestaande in dwang, druk, denigrerende opmerkingen, beledigingen of bedreigingen, de psychische integriteit van een vrouw ernstig aantast of haar reële angst inboezemt, maakt zich schuldig aan een strafbaar feit en wordt bij veroordeling gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste vijf (5) jaar of met een geldboete van ten hoogste tienduizend euro (€ 10.000) of met beide straffen.'
>
> *[vertaling auteur]*

Artikel 6 is opgenomen in Deel II van voornoemde wet, en is getiteld: 'Strafbare feiten en jurisdictie van rechtbanken' en is sinds haar inwerkingtreding op 13 mei 2021[883] ongewijzigd gebleven.[884] Waar in het originele wetsontwerp het delict met een gevangenisstraf van maximaal drie jaar werd bedreigd,[885] is in de definitieve wetstekst een gevangenisstraf van maximaal vijf jaar opgenomen.[886] Op grond van artikel 5 aanhef en onder sub b van diezelfde wet wordt het uitoefenen van psychisch geweld in de zin van artikel 6 aangemerkt als geweldsdelict tegen een vrouw, hetgeen mede van belang is voor het bereik en de toepassing van andere bepalingen uit de wet:

---

[883] De genoemde datum is de dag waarop de wet in de 'Official Gazette of the Republic' (nummer 4841) werd gepubliceerd; zie deze publicatie vanaf pagina 919. Op grond van artikel 82 van de Grondwet is dat (in beginsel) het moment van inwerkingtreding. Dat de inwerkingtreding van de strafbepaling geen terugwerkende kracht (dus vóór 13 mei 2021) kent, volgt ook uit: Rechtbank van Nicosia 26 mei 2025, zaaknummer 13371/22 (feit 7).

[884] Weliswaar heeft de wijzigingswet 117(I)/2022 veranderingen aangebracht in de tekst van Wet 115(I)/2021, maar deze wijzigingen hadden geen betrekking op artikel 6 of de daarmee samenhangende regelingen. Zie ook de geconsolideerde versie van Wet 115(I)/2021. Zie voor meer algemene informatie over de wijzigingswet de volgende pagina.

[885] Zie het originele wetsontwerp.

[886] Zie voor de daartoe strekkende adviezen pagina 6 van het gezamenlijk rapport d.d. 20 april 2021 van de parlementaire commissie voor juridische zaken en de parlementaire commissie voor mensenrechten en gelijke kansen tussen mannen en vrouwen over het wetsvoorstel, en pagina 2606 van de notulen van het op 22 en 23 maart 2021 gehouden parlementaire debat over het wetsvoorstel. Voor het overige zijn in de aangenomen wettekst enkel taal- en juridisch-technische aanpassingen gemaakt ten opzichte van het originele, herziene wetsontwerp, maar geen wijzigingen aangebracht die van invloed zijn op de reikwijdte van de bepaling; zie pagina 2607 van de zojuist genoemde notulen.

'The following offences are considered as offences of violence against a woman:

(...)

(b) the offence of exercise of psychological violence provided for in section 6;'

'De volgende strafbare feiten worden beschouwd als geweld tegen een vrouw:

(...)

(b) het strafbare feit van het uitoefenen van psychologisch geweld zoals bedoeld in artikel 6;'

[vertaling auteur]

In hoeverre de reeds bestaande strafbaarstelling van 'huiselijk psychisch geweld' in de zin van artikel 3 van Wet 119(I)/2000 ontoereikend was om aan de verplichtingen op grond van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul te kunnen voldoen, volgt niet uit de preambule van Wet 115(I)/2021 of de daarmee samenhangende bestudeerde parlementaire bronnen. De Cypriotische strafrechtelijke aanpak van psychisch geweld leek in 2022 op instemming van GREVIO te kunnen rekenen, al merkt het toezichtsorgaan wel op dat het naast elkaar bestaan van de twee wetten bepaalde onzekerheden met zich brengt (in de zin van inconsistente wetstoepassing) indien vervolging wordt ingesteld op grond van het delict van huiselijk geweld.[887] Op de kwestie van het naast elkaar bestaan van artikel 6 van Wet 115(I)/2021 en artikel 3 van Wet 119(I)/2000 zal in paragraaf 6.7 worden ingegaan.

6.6.2 Typering van het delict

Op grond van de delictsomschrijving van artikel 6 van Wet 115(I)/2021 is vereist dat de psychische integriteit van een vrouw ernstig is aangetast dan wel dat haar reële angst is ingeboezemd. Nu een van beide gevolgen is vereist voor strafbaarheid – zoals ook zal volgen uit hetgeen hierna in paragraaf 6.6.3.4 wordt besproken – is er sprake van een **materieel omschreven delict**.

Volgens de Nederlandse doctrine kwalificeert de strafbepaling daarnaast als **krenkingsdelict**. Er wordt immers gereageerd op een daadwerkelijke schending van een rechtsgoed, en niet slechts op een gevaar voor krenking daarvan, zoals het geval is bij een gevaarzettingsdelict.

[887] GREVIO 2022, p. 13, 58 en 84. Opgemerkt wordt dat GREVIO ten aanzien van de implementatie van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul géén aanbevelingen heeft geformuleerd.

Als beschermd rechtsgoed kan de psychische integriteit van een vrouw worden aangewezen, maar op basis van het feit dat in artikel 6 ook 'het inboezemen van reële angst' is genoemd, zou kunnen worden betoogd dat het beschermde rechtsgoed méér omvat.[888] De bestudeerde parlementaire bronnen bieden op dit punt geen helderheid. Naast psychische integriteit zou gelijkwaardigheid van gender het achterliggende rechtsbelang kunnen zijn, gelet op de preambule van de wet en de expliciete verwijzingen daarin naar het Verdrag van Istanbul.[889]

Tot slot: gelet op het in paragraaf 6.5 genoemde onderscheid tussen misdrijven en overtredingen en het feit dat uitoefening van psychisch geweld op grond van artikel 6 kan worden bestraft met een gevangenisstraf van drie jaar of meer, betreft artikel 6 een misdrijf.

6.6.3 De objectieve zijde van het delict

Volgens de vaste structuur die in alle voorgaande hoofdstukken is gehanteerd, wordt in het hiernavolgende met betrekking tot artikel 6 van Wet 115(I)/2021 eerst de delictsgedraging ontleed; vervolgens worden de (overige) objectieve delictsbestanddelen geïdentificeerd. Daarbij zal afzonderlijk stil worden gestaan bij de vereisten van de dader-slachtofferrelatie, herhaling, tijdsomvang en ernst, alsmede bij het voor strafbaarheid vereiste gevolg en de causaliteit.

6.6.3.1 De delictsgedraging

Artikel 6 vereist dat het gedrag bestaat uit dwang, druk, denigrerende opmerkingen, beledigingen of bedreigingen. Enkel de term 'dwang' wordt in Wet 115(I)/2021 omschreven.[890] Op grond van artikel 2 van die wet wordt het volgende onder 'dwang' verstaan:

> '"coercion" means-
>
> (a) the repression of a person's free will through the use of violence or threats or in abuse or exploitation of relation of trust or power or influence and/or

[888] Zo werd bevestigd in een van de voor dit onderzoek gehouden interviews, waarbij de psychische integriteit als onderdeel van de algehele lichamelijke integriteit werd beschouwd, hetgeen als 'psycho-corporeal integrity' zou kunnen worden aangeduid (zie Papacharalambous 2014, p. 147). Daarbovenop werden óók de bescherming van kwetsbaarheid en eigenwaarde van het slachtoffer als mogelijke rechtsbelangen genoemd.

[889] Zie in dit verband ook de verwijzingen naar mensenrechten, die zowel in de preambule van Wet 115(I)/2021 als in het Verdrag van Istanbul worden gemaakt. Zie over het doel van Wet 115(I)/2021 in relatie tot genderongelijkwaardigheid ook Rechtbank van Paphos 19 december 2024, zaaknummer 1696/2024.

[890] Opgemerkt dient te worden dat interpretatierichtlijnen, zoals de in hoofdstuk 3 genoemde 'guidance', bij Wet 115(I)/2021 ontbreken. Dit werd bevestigd door één van de geïnterviewde experts.

vulnerable position or through the use of other means prohibited by Law, with the purpose of causing physical, sexual, psychologic or economic harm or suffering or arbitrary deprivation of liberty in public or private life or forced marriage,

(b) the threat of causing harm to a person or property or physical restrain of any person,

(c) any conduct or plan intended to cause a person to believe that the omission to perform a certain act shall inflict harm to a person or property or physical restrain against any person,

(d) abuse or threat of abuse of legal or administrative procedures relating to a person's status,

(e) abuse of a relation of trust or authority or influence and/or vulnerable position'

'"dwang" betekent-

(a) de onderdrukking van de vrije wil van een persoon door het gebruik van geweld of bedreigingen, of door misbruik of uitbuiting van een vertrouwens- of machtsrelatie of invloed en/of kwetsbaarheid, of door het gebruik van andere bij de wet verboden middelen, met als doel lichamelijke, seksuele, psychologische of economische schade of pijn of willekeurige vrijheidsberoving in het openbaar of privéleven te veroorzaken of het sluiten van een gedwongen huwelijk;

(b) dreigen met het toebrengen van schade aan een persoon of eigendom of fysieke beperking van een persoon;

(c) elk gedrag of plan dat erop gericht is bij een persoon de indruk te wekken dat het niet uitvoeren van een bepaalde handeling zal leiden tot schade aan een persoon of eigendom of fysieke beperking van een persoon;

(d) misbruik of dreigend misbruik van juridische of administratieve procedures met betrekking tot de status van een persoon;

(e) misbruik van vertrouwen of macht of invloed en/of kwetsbaarheid'

[vertaling auteur]

Op grond van deze bepaling vallen ook bepaalde gedragingen die onderdeel vormen van het sociaalwetenschappelijke concept van dwingende controle (zie daarvoor het inleidende hoofdstuk) onder 'dwang'.

Het verdient opmerking dat de term 'geweld' niet voorkomt in de delictsomschrijving van artikel 6. Omdat artikel 6 op grond van artikel 5 sub b (zie paragraaf 6.6.1) is aangemerkt als delict van *geweld* tegen vrouwen, zou mogelijk een interpretatief aanknopingspunt kunnen worden gevonden in de definitie van 'geweld' in artikel 2.[891] Uit die definitie blijkt dat ook omissies onder het geweldsbegrip vallen. Ook volgt uit die definitie dat irrelevant is of de daarin genoemde geweldsgedragingen in het openbaar of in het privéleven worden verricht. Op grond van die wettelijke constructie (artikel 6 juncto artikel 5 sub b juncto artikel 2) zou kunnen worden betoogd dat het uitoefenen van psychisch geweld in de zin van artikel 6 óók in de vorm van omissies kan plaatsvinden, en zowel in het openbaar als in het privéleven.

Mogelijk is er eveneens sprake van psychisch geweld in geval van geweld dat *indirect* jegens het slachtoffer is gericht. Zo waren de verdenkingen van psychisch geweld onder artikel 6 in één zaak toegespitst op het feit dat de minderjarige dochters en de vrouw van de verdachte getuige waren van de mishandeling van de minderjarige zonen van de verdachte (en deze dochters bovendien getuige waren van de mishandeling van de vrouw).[892] Een dergelijke wetsinterpretatie is in lijn met de geest van Wet 115(I)/2021, nu uit de preambule daarvan volgt dat kinderen die getuige zijn van familiaal geweld, eveneens als slachtoffers van huiselijk geweld worden beschouwd.[893]

6.6.3.2 Vereiste dader-slachtofferrelatie

Voor een goed begrip van de inhoud van deze paragraaf wordt de volgende frase uit artikel 6 in herinnering gebracht:

> 'A person who, by his behaviour (…) seriously impairs a woman's psychological integrity or causes real fear to her, (…).'

[891] De term 'violence' wordt in artikel 2 van Wet 115(I)/2021 gedefinieerd als: 'any act, omission or non-consensual act of a sexual nature or conduct which may result in causing harm to the victim and includes physical, verbal, sexual, psychological, economic and any other form of violence or suffering against a woman, any threat of such act, as well as coercion or arbitrary deprivation of liberty, whether committed in public or private life'.

[892] Hierbij geldt dat de zonen niet als slachtoffer van psychisch geweld (kunnen) kwalificeren onder artikel 6, zoals zal blijken uit de volgende paragraaf. Zie Rechtbank van Paphos 16 november 2022, ECLI:CY:EDPAF:2022:B51, zaaknummer 7394/22 (zie feiten 3 en 7). Deze uitspraak betreft een tussenvonnis waarin een contactverbod werd opgelegd; hierin is dus niet ten gronde over het tenlastegelegde geoordeeld.

[893] Opgemerkt wordt dat de aanwezigheid van een kind bij het uitoefenen van psychisch geweld (jegens een ander dan het kind) een strafverzwarende omstandigheid vormt in de zin van artikel 11 onder sub d van Wet 115(I)/2021, maar slechts voor zover deze niet reeds tot de bestanddelen van het strafbare feit behoort; zie paragraaf 6.6.6. Bij de genoemde wetsinterpretatie dient daarom oog te zijn voor het risico dat de omstandigheid van de aanwezigheid van een kind 'dubbel wordt meegewogen'.

> ‘Een persoon die door zijn gedrag, (…), de psychische integriteit van een vrouw ernstig aantast of haar reële angst inboezemt, (…).’
>
> *[vertaling auteur]*

Wat betreft het **daderschap**, lijkt de Engelse vertaling van artikel 6 op het eerste gezicht een genderspecifieke formulering te kennen: ‘A person who, by *his* behaviour…’ [*cursivering auteur*]. Daarbij moet worden gerealiseerd dat Engelse zelfstandige naamwoorden in principe geen grammaticaal geslacht kennen, maar dat voornaamwoorden wel onderscheid maken op grond van natuurlijk geslacht. In de Griekse taal hebben zelfstandige naamwoorden wel een grammaticaal geslacht. Uit de authentieke Griekstalige wettekst (waarin het onzijdige woord ‘το πρόσωπο’ wordt gebruikt) volgt dat er sprake is van onzijdigheid en dus een genderneutrale aanduiding van de persoon van de dader in de zin van artikel 6.

Gelet op de interpretatie van artikel 6, maar ook op inhoud van andere bepalingen van Wet 115(I)/2021, bestaat geen aanleiding om aan te nemen dat het daderschap in de zin van artikel 6 toch genderspecifiek wordt uitgelegd. Op grond van artikel 2 van Wet 115(I)/2021 wordt onder ‘persoon’ verstaan: een natuurlijke persoon of rechtspersoon. Ook uit de formulering van artikel 10 (zie hierna) artikel 11 sub a (zie paragraaf 6.6.6) kan worden afgeleid dat er niet enkel op mannelijke daders wordt gedoeld.[894] Uit de jurisprudentie blijkt eveneens dat zowel mannen als vrouwen als verdachte van het uitoefenen van psychisch geweld zijn aangemerkt.[895] Overigens kan uit de door GREVIO gebruikte aanduiding (‘anyone’) worden afgeleid dat hij eveneens van mening is dat het in artikel 6 bedoelde daderschap niet genderspecifiek is.[896]

Uit artikel 10 (juncto artikel 5 juncto 6) van de wet blijkt dat psychisch geweld eveneens uit te oefenen is door tussenkomst van een kind dat tot het plegen van het geweld wordt aangezet:

> ‘Any person who incites a child to commit an offence listed in paragraphs (a), (b), (c), (d), (e) or (g) of section 5, is guilty of an offence liable on conviction, with the same

[894] Zo werd bevestigd in de voor dit onderzoek gehouden interviews.
[895] Zie Rechtbank van Paphos 23 juli 2025, zaaknummer 165/25, waarbij de eerste verdachte de vader betrof, en de tweede verdachte de stiefmoeder van het minderjarige slachtoffer. Deze uitspraak betrof slechts het voorarrest van de verdachten, maar hierin is niet ten gronde over het tenlastegelegde geoordeeld.
[896] GREVIO 2022, p. 58, randnummer 183. Ditzelfde geldt overigens voor het daderschapsbegrip in artikel 3 juncto artikel 2 van Wet 119(I)/2000: zie bijvoorbeeld Assisengerecht van Larnaca 27 juli 2023, zaaknummer 1913/2022, waarin het geweld van de schuldbekennende moeder jegens haar minderjarige dochter was gericht.

term of imprisonment or the amount of fine provided for the perpetrator of the said offences.'

'Een ieder die een kind aanzet tot het plegen van een van de in artikel 5, onder a), b), c), d), e) of g), genoemde strafbare feiten, is schuldig aan een strafbaar feit dat bij veroordeling kan worden bestraft met dezelfde gevangenisstraf of met het bedrag van de boete die is vastgesteld voor de dader van die strafbare feiten.'

[vertaling auteur]

Zoals gezegd is het uitoefenen van psychisch geweld (in de zin van artikel 6 van Wet 115(I)/2021) op grond van artikel 5 sub b van diezelfde wet aangemerkt als delict van geweld tegen vrouwen. Op grond van artikel 10 is de persoon die een kind aanzet tot het uitoefenen van psychisch geweld tegen een vrouw strafbaar als ware die persoon zelf de pleger.[897] Op grond van de interpretatieve bepaling van artikel 2 van Wet 115(I)/2021, wordt onder 'kind' verstaan een natuurlijke persoon die de leeftijd van achttien jaar nog niet heeft bereikt. Uit artikel 10 volgt tevens dat iedere persoon (dus ongeacht gender) als middellijke dader van het uitoefenen van psychisch geweld in de zin van artikel 6 kan kwalificeren. Ook ten aanzien van het kind dat wordt aangezet tot het uitoefenen van psychisch geweld, maakt artikel 10 geen onderscheid naar gender. Uit de bewoordingen van die bepaling wordt niet duidelijk of het kind daadwerkelijk tot uitoefening van psychisch geweld dient te zijn overgegaan, dan wel dat er ook sprake is van strafbaarheid van de uitlokker in geval van 'mislukte uitlokking'.

Wat betreft het **slachtofferschap**, is voor strafbaarheid onder artikel 6 vereist dat het geweld is gepleegd tegen een vrouw. Anders dan in alle andere rechtsstelsels die in dit onderzoek zijn betrokken, gaat het hier dus om een genderspecifieke strafbepaling. Uit artikel 2 van Wet 115(I)/2021 volgt dat onder 'vrouw' wordt verstaan een persoon van het vrouwelijk biologisch geslacht of vrouwelijke genderidentiteit, ook indien die persoon de leeftijd van achttien jaar nog niet heeft bereikt. Op dit punt is er een belangrijk verschil met de hiervoor genoemde artikel 3 van Wet 119(I)/2000 (de strafbaarstelling van huiselijk geweld), nu die laatste bepaling voor strafbaarheid niet vereist dat psychisch letsel aan een vrouw is toegebracht en (dus) genderneutraal is geformuleerd.[898,899]

[897] Deze deelnemingsconstructie zou binnen het Nederlandse strafrecht kwalificeren als uitlokking dan wel doen plegen, afhankelijk van de strafbaarheid van de onmiddellijke dader (in dit geval het kind). Uit artikel 14 van het Cypriotische Wetboek van Strafrecht volgt dat kinderen jonger dan veertien jaar niet strafrechtelijk aansprakelijk zijn.

[898] GREVIO 2022, p. 12. Zie ook Rechtbank van Nicosia 31 januari 2022, ECLI:CY:EDLEF:2022:B89 (zaaknummer 618/2021), waarin een vrouw werd beschuldigd van het toebrengen van psychisch letsel (in de zin van artikel 3 van Wet 119(I)/2000) aan haar verlamde echtgenoot.

[899] Hier kan tegenin worden gebracht dat gelet op de definitie van 'member of the family' in artikel 3 van Wet 119(I)/2000, waarin gesproken wordt van 'husband and wife', geen bescherming wordt geboden aan (naasten van) homoseksuele koppels. Zie ook Jeney e.a. 2020, p. 55.

In artikel 6 (of elders in de wet) wordt – anders dan in sommige van de andere bestudeerde rechtstelsels – voor vestiging van strafbaarheid geen onderscheid gemaakt naar de *aard* van de relatie tussen dader en slachtoffer, hetgeen in lijn is met artikel 43 van het Verdrag van Istanbul.[900] Zoals in paragraaf 6.6.6 zal blijken, kan de rechter de aard van de relatie tussen dader en slachtoffer op grond van artikel 11 aanhef en sub a in sommige gevallen wel als relevante strafverzwarende omstandigheid in aanmerking nemen. De afwezigheid van constitutieve eisen omtrent de aard van de relatie tussen dader en slachtoffer vormt overigens een (ander) belangrijk verschil met artikel 3 van Wet 119(I)/2000 (de strafbaarstelling van huiselijk geweld). Die wet vereist immers dat dader en slachtoffer als familielid in de zin van artikel 2 kwalificeren, waarvoor in sommige gevallen is vereist dat zij samenwonen (of eerder hebben samengewoond).[901]

6.6.3.3 Eisen van herhaling, tijdsomvang en ernst

Uit de bewoordingen van de delictsomschrijving van artikel 6 volgen géén eisen omtrent herhaling of tijdsomvang van de gedragingen.[902] Echter, uit de jurisprudentie blijkt dat **herhaling** van de gedragingen soms als constitutief vereiste voor strafbaarheid wordt beschouwd en soms als een strafverzwaringsgrond[903] wordt aangemerkt.

Zo werd in één zaak in eerste aanleg overwogen dat een enkel incident dat het slachtoffer op dat moment angst kan inboezemen, niet voldoende is om het strafbare feit van artikel 6 van wet 115(I)/2021 te constitueren. Expliciet verwijzend naar het Explanatory Report bij het Verdrag van Istanbul stelde de rechter dat bewijs moet worden geleverd van herhaald gedrag (in de vorm van dwang, druk, denigrerende opmerkingen, beledigingen of bedreigingen).[904] Zonder expliciet een eis van een dergelijke ondergrens te stellen, sloot dezelfde rechter in een eerdere uitspraak eveneens aan bij de uitleg van 'psychisch geweld' die in het Explanatory Report bij het Verdrag van Istanbul wordt gegeven, en

[900] Artikel 3 lid 1 van Wet 119(I)/2000 vereist wél dat het geweld plaatsvindt tussen familieleden (in de zin van artikel 2 van die wet).
[901] Zie omtrent de eis van samenwoning ook Rechtbank van Limassol 2 februari 2021, ECLI:CY:EDLEM:2021:B19, zaaknummer 13360/20 en Rechtbank van Paphos 8 mei 2024, zaaknummer 10175/23. Zie ook GREVIO 2022, p. 13 en pagina 1 van de volgende factsheet.
[902] Uit de overweging van GREVIO 'that the wording of the law is enough to capture the criminal nature of an abusive pattern of behaviour occurring over time' zou kunnen worden afgeleid dat de delictsomschrijving van artikel 6 op GREVIO's goedkeuring kan rekenen. Dat zou impliceren dat GREVIO van mening is dat Cyprus aan zijn verplichting om de delictsomschrijving betrekking te laten hebben op 'a course of conduct rather than a single event' en 'an abusive pattern of behaviour occurring over time' heeft voldaan (zie het Explanatory Report bij het Verdrag van Istanbul, randnummer 181). De genoemde zienswijze is door GREVIO niet nader toegelicht, waardoor onvoldoende duidelijk is of GREVIO de verdragsconformiteit op dit onderdeel daadwerkelijk heeft willen suggereren. Zie GREVIO 2022, p. 58.
[903] Zie artikel 11 onder sub b van Wet 115(I)2021, zoals hierna aan de orde komt in paragraaf 6.6.6.
[904] Rechtbank van Nicosia 26 mei 2025, zaaknummer 13371/22 (met betrekking tot feit 7). Dit zou ook puur in het licht van de causaliteitseis kunnen worden gezien, al maakt de expliciete verwijzing naar 'één enkel incident' en 'herhaald gedrag' dat minder waarschijnlijk.

stond in de bewijswaardering nadrukkelijk stil bij het bestaan van 'een gedragspatroon in de loop van de tijd'.[905]

Echter, soms wordt herhaling – in de zin van 'een (stabiel/consistent) gedragspatroon in de tijd' – als verzwarende omstandigheid gezien.[906] Zoals uit paragraaf 6.6.6 zal blijken, kan een rechter op grond van artikel 11 sub b van Wet 115(I)/2021 in zijn strafmaatoverwegingen betrekken dat het strafbare feit of de daaraan gerelateerde strafbare feiten bij herhaling zijn gepleegd. Dit geldt dan als strafverzwarende omstandigheid, maar alleen slechts voor zover deze omstandigheid niet al tot de bestanddelen van het strafbare feit behoort. Nu herhaling van de relevante feiten in de jurisprudentie in sommige gevallen als constitutief vereiste werd gesteld en in andere gevallen als strafverzwarende omstandigheid wordt beschouwd, kan worden vastgesteld dat uit de feitenrechtspraak geen eenduidig antwoord volgt op de vraag of herhaling van de gedragingen een strafbaarheidseis is die volgt uit de delictsomschrijving van artikel 6 van Wet 115(I)/2021. Het feit dat deze twee tegengestelde visies elkaar op grond van artikel 11 aanhef en onder sub b uitsluiten, maakt dit nog problematischer in het licht van rechts(on)zekerheid. Op grond van het voorgaande wordt op voorzichtige wijze geconcludeerd dat herhaling van de gedragingen mogelijk een voorwaarde is voor strafbaarheid op grond van artikel 6 van Wet 115(I)/2021.[907]

Uit de delictsomschrijving van artikel 6 volgt dat vereist is dat door de gedragingen van de dader de psychische integriteit van een vrouw *ernstig* is aangetast (of dat haar reële angst is ingeboezemd). Wat betreft een aantasting van de psychische integriteit is dus een zekere **ernst** vereist, wil er sprake zijn van strafbaarheid. In de geanalyseerde rechtspraak zijn geen voorbeelden gevonden waarin puur omwille van (het ontbreken van) die ernst tot vrijspraak werd geconcludeerd.

6.6.3.4 Vereist gevolg en causaliteit

Voor zover dit niet reeds uit de delictsomschrijving zelf volgt, blijkt op basis van de bestudeerde jurisprudentie duidelijk dat artikel 6 van Wet 115(I)/2021 het intreden van een bepaald gevolg vereist, namelijk: de ernstige aantasting van de psychische integriteit van een vrouw óf de inboezeming van reële angst bij haar.[908] Onduidelijk is wat hier

[905] Rechtbank van Nicosia 23 juli 2024, zaaknummer 13818/2023, r.o. 16-18 (met betrekking tot feit 5).
[906] Rechtbank van Nicosia 27 maart 2025, zaaknummer 20109/24; Rechtbank van Nicosia 8 augustus 2024, zaaknummer 13818/23; Rechtbank van Nicosia 6 augustus 2024, zaaknummer 20344/24; Rechtbank van Nicosia 25 oktober 2024, zaaknummer 10746/24; Assisengerecht van Nicosia 7 april 2023, ECLI:CY:KDLEF:2023:5, zaaknummer 698/22. Uit de laatstgenoemde uitspraak volgt bovendien dat het aantal en de combinatie van gedragingen een strafverzwarende rol speelt, net als de duur van de tijdsperiode waarin deze gedragingen zich afspeelden.
[907] De voornoemde bevindingen, kritiek en conclusie werden gedeeld door één van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts.
[908] Hoewel de in artikel 6 vereiste gevolgen alternatief zijn geformuleerd, kunnen deze uiteraard ook cumulatief ten laste worden gelegd. Zie bijvoorbeeld Rechtbank van Nicosia 26 mei 2025,

precies onder dient te worden verstaan. Wel is duidelijk, ook op basis van de jurisprudentie, dat de gedragingen van de dader de oorzaak van het genoemde gevolg dienen te zijn.[909] Zoals in paragraaf 6.6.2 al is opgemerkt, gaat het hier om een materieel omschreven delict.

Omdat de term 'reële' in de bestudeerde bronnen niet wordt geduid, kan niet met zekerheid worden gezegd dat de wetgever met die toevoeging een vorm van objectivering heeft beoogd. Volgens één van de voor dit onderzoek geïnterviewde experts kan het bestanddeel 'reële angst' een geobjectiveerde invulling krijgen. Dat houdt in dat van de persoon van het slachtoffer wordt geabstraheerd, en gekeken wordt of er naar maatstaven van de gemiddelde met het slachtoffer te vergelijken persoon sprake zou zijn van angst.

In de bestudeerde uitspraken werden geen specifieke eisen gesteld aan het bewijs van het voor strafbaarheid op grond van artikel 6 vereiste gevolg. Te denken valt immers dat zulk bewijs zou moeten bestaan uit een verklaring van een psycholoog, psychiater of andere arts of specialist. Daarvan geeft de jurisprudentie geen blijk. In geval de tenlastelegging is gebaseerd op artikel 3 lid 1 juncto lid 4 van Wet 119(I)/2000 (de strafbaarstelling van huiselijk geweld) wordt deze specifieke eis wél gesteld ten aanzien van het bewijs van psychisch letsel.[910]

Daarnaast volgt uit één uitspraak dat als uitgangspunt heeft te gelden dat de dader het slachtoffer dient te nemen zoals hij hem (in geval van sectie 6 telkens: haar) aantreft,[911] waarbij eerdere negatieve ervaringen (en een dientengevolge verslechterde psychische toestand) van het slachtoffer veroorzaakt door andere oorzaken, niet disculperend werken voor de verdachte. In het verlengde hiervan verwierp de rechtbank het verweer van de

zaaknummer 13371/22 (met betrekking tot feit 7), waarin het intreden van beide gevolgen werd bewezen. Zie ook Assisengerecht van Limassol 1 december 2023, zaaknummer 8442/23, waaruit evenwel niet volgt of beide gevolgen in die casus bewezen werden geacht. Hoewel in een aantal zaken waarin een veroordeling ter zake van artikel 6 volgde de ernstige aantasting van de psychische integriteit van een vrouw werd bewezen, werd in de meeste zaken het inboezemen van reële angst bewezenverklaard. Hieruit zou kunnen worden geconcludeerd dat dit laatste gevolg eenvoudiger te bewijzen is, wellicht omdat het een ietwat concreter gevolg betreft dan ernstige aantasting van de psychische integriteit.

[909] Rechtbank van Paphos 20 februari 2023, ECLI:CY:EDPAF:2023:B14, zaaknummer 462/23 (feiten 4 en 13); Rechtbank van Nicosia 26 mei 2025, zaaknummer 13371/22 (feit 7); Rechtbank van Nicosia 23 juli 2024, zaaknummer 13818/2023, r.o. 16-18 (feit 5); Rechtbank van Paphos 24 april 2023, ECLI:CY:EDPAF:2023:B16, zaaknummer 2543/23 (feit 6); Rechtbank van Paphos 16 april 25, zaaknummer 1881/25 (feit 18); Rechtbank van Paphos 23 april 25, zaaknummer 333/25 (feit 2); Rechtbank van Nicosia 8 augustus 2024, zaaknummer 13818/23 (feit 5).

[910] Rechtbank van Nicosia 26 mei 2025, zaaknummer 13371/22 (onder feiten 4 en 6); Rechtbank van Paphos 22 juli 2024, zaaknummer 2157/24 (onder feit 6); Rechtbank van Nicosia 31 januari 2022, ECLI:CY:EDLEF:2022:B89 (zaaknummer 618/2021).

[911] Assisengerecht van Nicosia 7 april 2023, ECLI:CY:KDLEF:2023:5, zaaknummer 698/22 (feit 8). Dit werd bevestigd door één van de geïnterviewde experts.

verdachte dat gebaseerd was op zogenaamde alternatieve causaliteit.[912] Dit duidt erop dat er mogelijk een subjectieve invulling wordt gegeven aan het delictsbestanddeel 'de psychische integriteit van een vrouw ernstig aantasten'.

Voor wat betreft het criterium aan de hand waarvan causaliteit kan worden vastgesteld, wordt verwezen naar paragraaf 3.6.3.4.

6.6.4 De subjectieve zijde van het delict

Net zoals het geval is bij andere materieelrechtelijke leerstukken in het Cypriotische strafrecht, wordt wat betreft de (invulling van de) eisen van *mens rea* in sterke mate wordt aangesloten bij het Engelse *common law* en bijbehorende doctrine.[913]

De vormen van *mens rea* vallen uiteen in opzet en nalatigheid (of achteloosheid), te vergelijken met het in paragraaf 3.6.4 genoemde 'negligence', dat ziet op onbewuste schuld. Opzet is de meest ernstige en gebruikelijke vorm. Nalatigheid – dat 'slechts' ziet op schending van een zorgplicht – is een lichtere en uitzonderlijke vorm. Indien er sprake is van twijfel over de vraag of opzet of nalatigheid als strafbaarheidseis te gelden heeft, dient een strafbaar feit als een opzetdelict te worden beschouwd. De mogelijkheid van aansprakelijkheid wegens nalatigheid dient uitdrukkelijk uit de wettekst te volgen en kan niet impliciet daaruit worden afgeleid,[914] zo volgt ook uit artikel 9, eerste lid van het Wetboek van Strafrecht.

Het Cypriotische strafrecht kent geen expliciete definitie van opzet.[915] Hoewel de term voorkomt in artikel 9 van het Wetboek van Strafrecht, wordt deze niet gedefinieerd. Om die reden wordt voor de invulling van het opzetbegrip aansluiting gezocht bij Engelse *common law*.[916] In dit verband wordt verwezen naar hetgeen in paragraaf 3.6.4 is uiteengezet ten aanzien van het Engelse en Welshe strafrecht. Daaraan wordt toegevoegd dat voor het bewijs van opzet geen boos opzet ('dolus malus'), oftewel opzet op de wederrechtelijkheid van een gedraging, wordt vereist.[917]

---

[912] Dit op basis van de overweging dat het feit dat het slachtoffer ook eerder leed aan paniekaanvallen, veroorzaakt door andere factoren op geen enkele manier betekent dat het een chronische aandoening is (zoals door de verdachte werd beweerd) of dat de ernst van de latere oorzaken die dezelfde aandoening bij het slachtoffer activeren, wordt verminderd. Alternatieve causaliteit heeft betrekking op situaties waarin niet met zekerheid kan worden vastgesteld dat de gedraging van de verdachte een *conditio sine qua non* – een onmisbare schakel – vormt in de keten die leidt tot het delictgevolg. Zie: De Hullu & Van Kempen 2024, p. 209-210.
[913] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 685-687.
[914] Papacharalambous 2021, p. 125-126, 141, 147.
[915] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 686.
[916] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 686.
[917] Papacharalambous 2021, p. 128.

Het feit dat er – zoals in artikel 6 van Wet 115(I)/2021 – géén *mens rea*-vereiste in een delictsomschrijving is geëxpliciteerd, is niet doorslaggevend bij de beantwoording van de vraag of er daadwerkelijk géén vorm van *mens rea* is vereist.[918] Een opzeteis kan namelijk ook impliciet volgen uit een delictsomschrijving, namelijk uit bepaalde bijwoorden of werkwoorden.[919] Bovendien wordt, indien in een delictsomschrijving geen subjectieve delictsbestanddelen zijn opgenomen, verondersteld dat daarin een *mens rea*-vereiste is neergelegd. Dit vormt de hoofdregel. Slechts in uitzonderingsgevallen is er sprake van *strict liability:* de situatie waarin voor strafbaarheid geen enkele geestesrichting dient te worden bewezen, en het ontbreken daarvan ook niet disculperend kan werken, wijzend op een risicoaansprakelijkheid. De hoofdregel betreft een weerlegbaar vermoeden, waarbij bewijs van het tegendeel – dus van *strict liability* – uitdrukkelijk dan wel impliciet kan volgen uit bijvoorbeeld de parlementaire geschiedenis.[920] Om te weten óf met een delictsomschrijving een vorm van opzet is vereist, en zo ja, welke, is in sommige gevallen dus méér vereist dan een taalkundige interpretatie van de delictsomschrijving. In geval van twijfel, wordt een vorm van opzet vereist, en is er geen sprake van een risicoaansprakelijkheid.[921]

In geval van artikel 6 zouden er in de werkwoordvervoegingen 'impairs' en 'causes' mogelijk *mens rea*-vereisten kunnen worden gelezen. Echter, Loveless, Allen en Derry wijzen erop dat er geen zekerheid is omtrent de definitie van 'causing'; de betekenis die aan het werkwoord 'cause' wordt gegeven varieert, waardoor er in sommige strafbepalingen die (een vervoeging van) dit werkwoord bevatten sprake is van *strict liability*, en in sommige niet.[922] Waar de gevonden bronnen met betrekking tot de parlementaire geschiedenis geen uitsluitsel geven over de subjectieve zijde van het delict van artikel 6 van Wet 115(I)/2021, moeten elders aanknopingspunten worden gezocht, zoals in jurisprudentie.

Expliciet verwijzend naar (een deel van) het Explanatory Report bij artikel 33 van het Verdrag van Istanbul stelde de arrondissementsrechtbank van Nicosia dat vereist is dat het gedrag van de dader wordt verricht *met de bedoeling* om bij het slachtoffer een van de in artikel 6 genoemde gevolgen te veroorzaken, waaruit een vorm van opzet kan worden afgeleid.[923] Daartegenover staat dat het opzet van de dader, indien dat (mede) is gericht op het inboezemen van angst, in andere rechtspraak van diezelfde rechtbank als

[918] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 133, 149, 158.
[919] In dit verband dringt een vergelijking met 'ingeblikt opzet' in de Nederlandse doctrine zich op; zo is in het woord 'mishandeling' in artikel 300 Sr een opzeteis geïncorporeerd.
[920] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 133.
[921] Papacharalambous 2021, p. 153.
[922] Loveless, Allen & Derry 2022, p. 152.
[923] Rechtbank van Nicosia 26 mei 2025, zaaknummer 13371/22. Daarbij werd overigens niet verwezen naar randnummer 179 van de toelichting bij het verdrag, waarin is opgenomen dat de opzeteis in de nationale wetgeving alle bestanddelen van de delictsomschrijving dient te bestrijken. In de andere bestudeerde rechtspraak werd niet expliciet stilgestaan bij het bestaan van een opzeteis, maar hierbij kunnen de in paragraaf 6.2 genoemde kanttekeningen worden geplaatst.

strafverzwarende omstandigheid wordt beschouwd.[924] Omdat in die laatstbedoelde uitspraken slechts sprake was van strafoplegging na eerdere schuldbekentenis of schuldigverklaring, kon ten behoeve van dit onderzoek niet worden nagegaan of het bestaan van opzet (tevens) relevant werd geacht voor het constitueren van het uitoefenen van psychisch geweld. Waar artikel 11 sub b van Wet 115(I)/2021 uitsluit dat herhaling van de gedragingen tegelijkertijd een strafbaarheidsvoorwaarde en een strafverzwarende omstandigheid vormt, geldt dit niet ten aanzien van opzet (zie paragraaf 6.6.6). Wanneer opzet in een individuele strafzaak zowel een strafbaarheidseis als een strafverzwarende omstandigheid vormt, bestaat het risico op 'dubbel tellen'.

Uit de bewoordingen van artikel 6 volgt dat er in ieder geval géén *mens rea*-vereiste in de vorm van nalatigheid bestaat. Ook van *strict liability* lijkt om meerdere redenen geen sprake. Allereerst geeft de wetsgeschiedenis geen expliciete aanwijzingen voor het bestaan hiervan, wat gelet op het type gedraging waar artikel 6 op ziet, geen verbazing wekt. Delicten die een risicoaansprakelijkheid creëren zijn grofweg in drie categorieën te classificeren, namelijk delicten die betrekking hebben op het algemeen belang, delicten die betrekking hebben op feiten die openbare overlast veroorzaken en delicten die, hoewel de procedure een strafrechtelijke vorm heeft, een 'summary mode' vormen om een burgerlijk recht af te dwingen.[925] Niet gesteld kan worden dat het uitoefenen van psychisch geweld onder die categorieën valt. Vergrijpen waarbij sprake is van een risicoaansprakelijkheid zijn bij uitstek formeel omschreven delicten,[926] maar in geval van artikel 6 gaat het zoals gezegd om een materieel omschreven delict. Ook gelet op de niet geringe zwaarte van de maximaal op te leggen sanctie, lijkt het bestaan van *strict liability* in geval van overtreding van artikel 6 zeer onwaarschijnlijk.[927] Voor zover hier toch twijfel over bestaat, kan in aansluiting bij de voornoemde stelregel worden betoogd dat in dat geval een vorm van *mens rea* is vereist. Alles tezamen, zijn er in de doctrine dus géén redenen gevonden om aan te nemen dat voor strafbaarheid op grond van artikel 6 opzet van de dader niet zou zijn vereist.

Tot slot: hoewel GREVIO geen woorden wijdt aan het al dan niet voldoen van Cyprus aan de verplichting die volgt uit artikel 33 Verdrag van Istanbul om *intentioneel* geweld te bestraffen, lijkt Cyprus hier volgens GREVIO – tussen de regels door gelezen – aan te voldoen.[928] Ook dit vormt een aanwijzing voor het bestaan van een opzeteis in artikel 6.

---

[924] Rechtbank van Nicosia 8 augustus 2024, zaaknummer 13818/23; Rechtbank van Nicosia 25 oktober 2024, zaaknummer 10746/24.
[925] Neocleous/Melides e.a. 2010, p. 688.
[926] Papacharalambous 2021, p. 152.
[927] Als stelregel kan worden gehanteerd dat hoe hoger de strafbedreiging is, des te zwaarder de eisen aan de te bewijzen geestesgesteldheid van de dader zullen zijn. Zie Papacharalambous 2021, p. 154.
[928] GREVIO 2022, p. 58.

Gelet op al het voorgaande, zal worden geconcludeerd dat artikel 6 van Wet 115(I)/2021 opzet van de zijde van de dader vereist, gericht op alle bestanddelen van het delict.[929]

6.6.5 Wettelijke excepties

Artikel 6 van Wet 115(I)/2021 en de daarmee samenhangende bepalingen kennen geen bijzondere strafuitsluitingsgronden. Een verdachte zal in voorkomende gevallen dus toevlucht moeten zoeken tot een beroep op algemene strafuitsluitingsgronden (die in het Wetboek van Strafrecht zijn opgenomen).

In artikel 16 van de wet is wel een regeling opgenomen op basis waarvan is uitgesloten dat de dader met succes bepaalde verweren, verzachtende omstandigheden of rechtvaardiging zou kunnen inroepen:

> 'It shall not constitute a defense or a mitigating factor or a justification as regards an offence of violence against a woman, if the perpetrator alleges that the victim has transgressed cultural, religious, social or traditional norms or customs of appropriate behaviour or due to sexual orientation or gender identity or that the offence was committed for reasons of "honour".'

> 'Het vormt geen verweer, verzachtende omstandigheid of rechtvaardiging met betrekking tot een geweldsdelict tegen een vrouw, indien de dader beweert dat het slachtoffer culturele, godsdienstige, sociale of traditionele normen of gebruiken van gepast gedrag heeft overtreden, of dat het strafbare feit werd gepleegd omwille van seksuele geaardheid of genderidentiteit of om redenen van "eer".'
>
> *[vertaling auteur]*

Deze bepaling sluit aan bij artikel 42 lid 1 van het Verdrag van Istanbul, op basis waarvan de lidstaten wetgevende of andere maatregelen dienen te nemen die nodig zijn om te waarborgen dat bij strafprocedures ingesteld na het plegen van een van de daden van geweld die vallen onder de reikwijdte van dat Verdrag, cultuur, gewoonte, religie, traditie of zogenaamde 'eer' niet wordt aangemerkt als rechtvaardiging voor deze daden. Dit heeft met name betrekking op mogelijke beweringen dat het slachtoffer culturele, religieuze, sociale of traditionele normen zou hebben overtreden of gewoonten met betrekking tot gepast gedrag zou hebben geschonden.[930]

[929] Dit werd bevestigd door één van de geïnterviewde experts. Voor wat betreft de bewijs*constructie* geldt: waar de wet over het algemeen genoegen neemt met opzet, is elke vorm van opzet voldoende, dus ook kansopzet. Indien de wet een specifieke vorm van opzet vereist (gekwalificeerd opzet), zijn lichtere vormen van opzet echter niet voldoende. Zie Papacharalambous 2021, p. 136.
[930] Zie artikel 42 lid 1 van het Verdrag van Istanbul.

6.6.6 Wettelijke strafverzwaringsgronden

In artikel 11 van Wet 115(I)/2021 is een uitgebreide regeling opgenomen met betrekking tot strafverzwaringsgronden in geval van een verdenking bestaande in een geweldsdelict tegen een vrouw, waaronder het uitoefenen van psychisch geweld:

'The Court may, in exercising its powers at computation of punishment and imposing a sentence relating to an offence of violence against a woman, take into consideration as aggravating, insofar as they do not already form part of the constituent elements of the offence, the following circumstances:

(a) the offence was committed against a person by a former or current spouse, or by a partner, or by a member of the victim's family or by a person cohabiting or who cohabited with the victim or by a person having abused or exploited his or her position of authority, trust or influence;

(b) the offence, or related offences, were committed repeatedly;

(c) the offence was committed against a person made vulnerable, by reason of mental or physical impairment or dependency situation or against a woman who was pregnant at the time the offence was committed or who was affected by other special circumstances;

(d) the offence was committed against or in the presence of a child, that is within the child's visual or acoustic range;

(e) the offence was committed by two (2) or more people acting together;

(f) the offence was preceded by extreme levels of violence, coercion or threat or was accompanied by such violence, coercion or threat;

(g) the offence was committed with the use or threat of a weapon or other dangerous object;

(h) the offence resulted in severe harm for the victim;

(i) the person convicted had previously been convicted of an offence of the same nature;

(j) the offence was committed by a person employed in the public service while performing his duties:

Provided that, for the purposes of this section 'person employed in the public service' shall have the meaning attributed to the term by section 4 of the Criminal Code.

'De rechtbank kan, bij de uitoefening van haar bevoegdheden tot het bepalen van de strafmaat en het opleggen van een straf met betrekking tot een geweldsdelict tegen

een vrouw, de volgende omstandigheden als verzwarend in aanmerking nemen, voor zover deze niet reeds tot de bestanddelen van het strafbare feit behoren:

> (a) het strafbare feit is gepleegd tegen een persoon door een voormalige of huidige echtgeno(o)t(e), of door een partner, of door een familielid van het slachtoffer, of door een persoon die samenwoont of samenwoonde met het slachtoffer, of door een persoon die zijn of haar positie van gezag, vertrouwen of invloed heeft misbruikt of uitgebuit;
>
> (b) het strafbare feit of de daaraan gerelateerde strafbare feiten zijn bij herhaling gepleegd;
>
> (c) het strafbare feit is gepleegd tegen een persoon die kwetsbaar is gemaakt door een geestelijke of lichamelijke beperking of afhankelijkheidssituatie, of tegen een vrouw die zwanger was ten tijde van het plegen van het strafbare feit of die door andere bijzondere omstandigheden werd getroffen;
>
> (d) het strafbare feit is gepleegd tegen of in de aanwezigheid van een kind, dat wil zeggen binnen het visuele of auditieve bereik van het kind;
>
> (e) het strafbare feit is gepleegd door twee of meer personen die gezamenlijk optreden;
>
> (f) het strafbare feit is voorafgegaan door extreme vormen van geweld, dwang of bedreiging of is daarmee gepaard gegaan;
>
> (g) het strafbare feit is gepleegd met gebruik van of bedreiging met een wapen of een ander gevaarlijk voorwerp;
>
> (h) het strafbare feit heeft geleid tot ernstige schade voor het slachtoffer;
>
> (i) de veroordeelde persoon is eerder veroordeeld voor een soortgelijk strafbaar feit;
>
> (j) het strafbare feit is gepleegd door een persoon die in overheidsdienst is in de uitoefening van zijn taken:
>
> Op voorwaarde dat, voor de toepassing van deze artikel, "persoon in overheidsdienst" dezelfde betekenis heeft als in artikel 4 van het Wetboek van Strafrecht.'

[vertaling auteur]

Opvallend is dat deze regeling sterke gelijkenissen vertoont met artikel 46 van het Verdrag van Istanbul, dat ziet op strafverzwarende omstandigheden. Echter, op enkele onderdelen wijkt artikel 11 daar enigszins van af. Zo is artikel 11 op bepaalde onderdelen specifieker dan artikel 46 van het Verdrag van Istanbul, in die zin dat 'macht' in artikel 11 sub a wordt gespecificeerd als 'gezag, vertrouwen of invloed', en 'kwetsbaar' in artikel 11

sub c (enigszins) is geconcretiseerd als 'kwetsbaar door een geestelijke of lichamelijke beperking of afhankelijkheidssituatie, of tegen een vrouw die zwanger was ten tijde van het plegen van het strafbare feit of die door andere bijzondere omstandigheden werd getroffen'. Ook wordt in artikel 11 sub d specifiek gemaakt dat van de 'aanwezigheid van een kind' sprake is indien het strafbare feit binnen het visuele of auditieve bereik van een kind plaatsvindt. Ten opzichte van artikel 46 is in artikel 11 sub f toegevoegd dat behalve geweld ook dwang of bedreiging een strafverzwarende omstandigheid kunnen vormen. Ook is in artikel 11 sub g toegevoegd dat gebruik van of bedreiging met een gevaarlijk voorwerp (anders dan een wapen) strafverzwarend kan werken. De voornaamste toevoeging ten opzichte van artikel 46 betreft de bepaling in artikel 11 sub j, waarin is neergelegd dat sprake is van een strafverzwarende omstandigheid indien het strafbare feit is gepleegd door een persoon die in overheidsdienst is (in de zin van artikel 4 van het Wetboek van Strafrecht) terwijl hij zijn taken uitoefent. Voorts dient opgemerkt te worden dat 'ernstige schade' in artikel 11 sub h minder concreet is geformuleerd dan het in artikel 46 bedoelde 'zwaar lichamelijk letsel van of ernstige mentale schade bij het slachtoffer', maar gelet op de definitie van 'harm' die in artikel 2 van de wet wordt gegeven, valt daar zowel fysieke als psychische schade en lijden onder.

Tot slot vallen ook gelijkenissen met artikel 46 van het Verdrag van Istanbul op in de aanhef van artikel 11: de bepaling dat de genoemde omstandigheden strafverzwarend kunnen werken 'voor zover deze niet reeds tot de bestanddelen van het strafbare feit behoren' komt in beide rechtsbronnen voor. Ook geldt dat in beide bepalingen is opgenomen dat de rechter de genoemde strafverzwarende omstandigheden in aanmerking kán nemen, waaruit volgt dat hij daartoe niet verplicht is.[931]

6.7 Overige omstandigheden die van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid

Strafbare poging

Het leerstuk van de strafbare poging vindt voor het Cypriotische strafrecht zijn oorsprong in de Engelse *common law*, maar heeft thans een algemene basis in artikel 366 van het Wetboek van Strafrecht.[932] Wil sprake zijn van een strafbare poging, dan moet de intentie

[931] Zo blijkt ook uit het Explanatory Report bij het Verdrag van Istanbul, randnummer 235. Zoals uit het voorgaande al volgde, kan de rechter naast de wettelijke strafverzwaringsgronden ook andere strafverzwarende factoren in zijn oordeel betrekken, bijvoorbeeld op basis van precedenten. Zo vormen acties van een dader die bedoeld zijn om te voorkomen dat het slachtoffer aangifte jegens hem doet op basis van de (voor Cyprus niet-bindende) Engelse wetgeving inzake huiselijk geweld (Domestic Abuse Act 2021) een verzwarende factor in de straftoemeting. Zie Assisengerecht van Larnaca 27 juli 2023, zaaknummer 1913/2022.

[932] In Engeland is de strafbare poging overigens niet langer gebaseerd op *common law*, maar op de in paragraaf 3.7 genoemde Criminal Attempts Act 1981. In het Cypriotische Wetboek van Strafrecht

van een verdachte om een strafbaar feit te plegen zich hebben gemanifesteerd in een openlijke daad, waarbij deze intentie zich niet in die mate openbaart dat het strafbare feit wordt voltooid, zo volgt uit het eerste lid van die bepaling. Voor de strafbaarheid van de poging maakt het op grond van het derde lid van artikel 366 geen verschil dat de uitvoering van het strafbare feit objectief gezien onmogelijk was vanwege omstandigheden die de dader niet bekend waren.[933] Artikel 366 geeft geen criterium om te kunnen bepalen of er sprake is van openbaring van een intentie om een strafbaar feit te plegen, waardoor alsnog aanknopingspunten worden gezocht in *common law*. Voor het bewijs van de intentie, geldt het *mens rea*-vereiste van opzet.[934] Uit artikel 367 van het Wetboek van Strafrecht volgt dat zowel een misdrijf als een overtreding op strafbare wijze kan worden gepoogd.

Hoewel *in theorie* ook in relatie tot het uitoefenen van psychisch geweld de mogelijkheid van een strafbare poging lijkt te bestaan,[935] blijkt uit de bestudeerde jurisprudentie of andere (rechts)bronnen niet het bestaan van strafbare pogingen daartoe.

De praktijk van tenlastelegging, bewezenverklaring en samenloop

Net zoals in de tenlasteleggingspraktijk in Denemarken en Ierland (zie paragraaf 2.7 respectievelijk paragraaf 4.7) het geval bleek, is opmerkelijk dat in de Cypriotische jurisprudentie in de tenlastelegging van psychisch geweld soms expliciet wordt gerefereerd aan andere aan de betreffende verdachte tenlastegelegde gedragingen, zoals fysiek (seksueel) geweld, bedreiging en belediging.[936]

Opvallend is eveneens dat artikel 6 van Wet 115(I)/2021 en artikel 3 lid 1 juncto lid 4 van Wet 119(I)/2000 naast elkaar voorkomen als rechtsgrondslag voor de tenlastelegging ten aanzien van één en hetzelfde feit.[937] In de bestudeerde jurisprudentie zijn echter geen

zijn overigens ook bijzondere bepalingen omtrent de strafbare poging te vinden in individuele strafbepalingen. Zie Neocleous e.a./Campbell 2000, p. 495; Papacharalambous 2021, p. 236.

[933] Net zoals in het Engelse recht (zie paragraaf 3.7) kan een 'factually impossible attempt', oftewel een absoluut ondeugdelijke poging, naar Cypriotisch recht dus een strafbare poging opleveren.

[934] Neocleous e.a./Campbell 2000, p. 495, 498; Papacharalambous 2021, p. 236.

[935] Dit werd bevestigd in één van de voor dit onderzoek gehouden interviews, gelet op het feit dat het om een materieel omschreven delict gaat.

[936] Rechtbank van Paphos 3 juli 2024, zaaknummer 2880/24 (feit 5 in relatie tot de feiten 1 tot en met 4); Rechtbank van Paphos 31 oktober 2024, zaaknummer 4724/2024 (feit 5 in relatie tot de feiten 1 tot en met 3); Hof van Beroep 11 maart 2024, zaaknummer 47/24; feit 8 in relatie tot de feiten 3 tot en met 7); Rechtbank van Paphos 31 maart 2025, zaaknummer 3810/22 (feit 7 in relatie tot feit 5); Rechtbank van Paphos 16 november 2022, ECLI:CY:EDPAF:2022:B51, zaaknummer 7394/22 (feit 3 in relatie tot feit 1, respectievelijk feit 7 in relatie tot feit 5); Hof van Beroep 3 januari 2024, zaaknummer 257/2023 (feit 5 in relatie tot de feiten 1 tot en met 3). Anders dan de uitspraken genoemd in de volgende voetnoot, was er in al de genoemde uitspraken géén sprake van bewezenverklaring van het uitoefenen van psychisch geweld, ofwel omdat er niet ten gronde over het tenlastegelegde werd geoordeeld, ofwel vanwege vrijspraak.

[937] Rechtbank van Paphos 22 juli 2024, zaaknummer 2157/24 (onder feiten 5 en 6); Rechtbank van Paphos 16 november 2022, ECLI:CY:EDPAF:2022:B51, zaaknummer 7394/22 (feiten 2 en 3,

uitspraken gevonden waaruit blijkt dat een verdachte ten aanzien van één feit zowel ter zake van het uitoefenen van psychisch geweld als ter zake van huiselijk geweld in de vorm van het veroorzaken van psychisch letsel schuldig is bevonden, waardoor samenloop van deze twee strafbepalingen niet aan de orde was.[938]

De in paragraaf 6.6.1 genoemde kritiek van GREVIO (dat het naast elkaar bestaan van de zojuist genoemde twee wetten bepaalde onzekerheden met zich meebrengt indien vervolging wordt ingesteld op grond van het delict van huiselijk geweld) wordt op basis van de bestudeerde rechtspraak *in zoverre* dan ook niet ondersteund dan wel weersproken.[939] De door GREVIO genoemde bevinding dat er gevallen zijn waarin 'huiselijk psychisch geweld' enkel op basis van artikel 3 lid 1 juncto lid 4 van Wet 119(I)/2000 werd vervolgd, kan op basis van het onderhavige jurisprudentieonderzoek wél worden onderschreven.[940]

Gelet op de voornoemde tenlasteleggingspraktijk, waarbij in geval van psychisch geweld mogelijk sprake is van één en hetzelfde feit(encomplex) dat verschillende juridische etiketten krijgt, is het relevant om te kijken naar de regeling van (eendaadse) samenloop. Dit temeer wanneer bedacht wordt dat de rechter de bewezenverklaring van andere tenlastegelegde feiten soms gebruikt ter (motivering van de) bewezenverklaring van psychisch geweld.[941] Net als in Nederland, wordt in de Cypriotische rechtsleer eendaadse

---

respectievelijk feiten 6 en 7); Rechtbank van Paphos 8 mei 2024, zaaknummer 10175/23 (feiten 7 en 8); Rechtbank van Paphos 31 oktober 2024, zaaknummer 4724/2024 (feiten 4 en 5); Rechtbank van Paphos 20 februari 2023, ECLI:CY:EDPAF:2023:B14, zaaknummer 462/23 (feiten 4 en 13, respectievelijk feiten 5 en 14); Rechtbank van Paphos 31 maart 2025, zaaknummer 3810/22 (feiten 2 en 6, respectievelijk feiten 3 en 7); Rechtbank van Paphos 23 april 25, zaaknummer 333/25 (feiten 2 en 3); Rechtbank van Paphos 9 juni 2024, zaaknummer 4607/22 (feiten 5 en 11, respectievelijk feiten 4 en 10); Rechtbank van Paphos 3 juli 2024, zaaknummer 2880/24 (feiten 5 en 6).

[938] In bijzondere gevallen zou wellicht ook een samenloop met artikel 61 van Wet 55(I)/2021, te weten de wet 'De kinderen in conflict met de wet' van 2021, denkbaar zijn. Het doel van deze wet is het instellen van een kindvriendelijk rechtssysteem en het reguleren van overheidsoptreden in relatie tot kinderen die met de wet in aanraking komen (zie artikel 3). In artikel 61 van die wet is het uitoefenen van psychisch geweld jegens een kind in de uitoefening van die wet strafbaar gesteld. In de bestudeerde jurisprudentie zijn echter geen voorbeelden gevonden van zaken waarin aan deze bepaling toepassing is gegeven.

[939] Naast de onzekerheden die GREVIO noemt, bijvoorbeeld met betrekking tot het al dan niet aan de dader kunnen opleggen van een huis- of contactverbod (GREVIO 2022, p. 6-7, 57 en 72), zou kunnen worden gedacht aan het uiteenlopende maximum van de geldboete die kan worden opgelegd.

[940] GREVIO 2022, p. 58. Zie bijvoorbeeld Assisengerecht van Larnaca 27 juli 2023, zaaknummer 1913/2022, waarin artikel 3 lid 1 juncto lid 4 van Wet 119(I)/2000 als rechtsgrondslag van het onder feit 20 tenlastegelegde diende, terwijl de tenlastegelegde feiten in 2022 plaatsvonden, dus op het moment dat de tenlastelegging (daarnaast) ook op Wet 115(I)/2021 had kunnen worden toegespitst.

[941] Rechtbank van Paphos 24 april 2023, ECLI:CY:EDPAF:2023:B16, zaaknummer 2543/23 (feit 6 in relatie tot de feiten 1 en 2); Rechtbank van Paphos 23 april 25, zaaknummer 333/25 (feit 2 in relatie tot feit 1); Rechtbank van Paphos 20 februari 2023, ECLI:CY:EDPAF:2023:B14, zaaknummer 462/23

samenloop (‘κατ' ιδέαν συρροή’ of *concursis idealis*) als vorm van samenloop onderscheiden: de situatie waarin met één gedraging meerdere strafbare feiten worden gepleegd.[942] In geval van eendaadse samenloop wordt volgens de Cypriotische doctrine een oplossing gevonden in (a) het specialiteitsbeginsel, op basis waarvan de bijzondere wet voorrang heeft op de algemene wet (‘lex specialis derogat legi generali’); (b) het absorptiebeginsel, waarbij het zwaardere delict het lichtere absorbeert (‘lex consumens derogat legi consumptae’) en (c) het subsidiariteitsbeginsel (‘lex primaria derogat legi subsidiariae’), dat expliciet[943] in een wet kan zijn vastgelegd, dan wel impliciet (dat wil zeggen: door interpretatie afgeleid) daaruit volgt.[944] Het voorgaande impliceert dat eendaadse samenloop wordt opgelost door een keuze te maken op het niveau van de juridische kwalificatie van het bewezenverklaarde.

In de jurisprudentieanalyse is slechts één uitspraak gevonden waarin er nadrukkelijk oog lijkt te zijn geweest voor eendaadse samenloop (met commune strafbepalingen), waarbij een andere oplossing werd gehanteerd om overmatige bestraffing te voorkomen, namelijk door matiging in de straftoemeting.[945, 946] Op basis van de bestudeerde jurisprudentie is het dan ook niet mogelijk gebleken om gefundeerde uitspraken doen over de toepassing van de eendaadse samenloopregeling in relatie tot artikel 6 van Wet 115(I)/2021 en strafbare feiten die daarmee verband houden. Ook bleek het in veel van de geanalyseerde rechterlijke uitspraken lastig dan wel onmogelijk om na te gaan of er sprake was van ‘hetzelfde feit’. In de eerste plaats had dit te maken met de wijze waarop in deze beslissingen de tenlastelegging is weergegeven: het ging telkens om een verkorte, zakelijke weergave, waarbij pleegplaats en pleegdatum niet worden gespecificeerd, met verwijzing naar het relevante wetsartikel. Uit artikel 39 onder sub c van de eerdergenoemde *Criminal Procedure Law* volgt dat deze wijze van tenlasteleggen

(feit 13 in relatie tot feit 8); Rechtbank van Paphos 22 juli 2024, zaaknummer 2157/24 (feit 5 in relatie tot feit 1); Rechtbank van Paphos 19 december 2024, zaaknummer 1696/2024 (feit 5 in relatie tot feit 1); Rechtbank van Nicosia 8 augustus 2024, zaaknummer 13818/23 (feit 5 in relatie tot de feiten 2 tot en met 4).

[942] Papacharalambous 2021, p. 363, 368.

[943] Bijvoorbeeld wanneer deze de clausule bevat “indien de handeling niet zwaarder wordt bestraft door een andere bepaling”, in welk geval het een algemene bepaling is, in tegenstelling tot een specifieke bepaling, waarin de geldende bepalingen worden gespecificeerd; Papacharalambous 2021, p. 368.

[944] Papacharalambous 2021, p. 368.

[945] Dit werd bevestigd in één van de voor dit onderzoek gehouden interviews.

[946] Zie Rechtbank van Paphos 19 december 2024, zaaknummer 1696/2024, waarbij feit 5 betrekking heeft op het uitoefenen van psychisch geweld en de overige aanklachten waren gebaseerd op bepalingen uit het Wetboek van Strafrecht. Uit rechtsoverweging 25 volgt dat de rechter het, door straffen op te leggen voor het ernstigste feit (voor wat betreft de eerste verdachte: het uitoefenen van psychisch geweld), niet nodig achtte om aanvullende straffen op te leggen voor de overige bewezenverklaarde feiten, aangezien die feiten voortkomen uit dezelfde gebeurtenissen die het psychisch geweld vormden. Zo werd er ten aanzien van de bewezenverklaarde bedreiging géén extra straf opgelegd.

wetsconform is:[947] de tenlastelegging dient op beknopte wijze in gewone taal het strafbare feit te beschrijven waarvan de verdachte wordt beschuldigd, waarbij voor zover mogelijk het gebruik van technische termen wordt vermeden en niet alle constituerende bestanddelen van het strafbare feit uiteen hoeven worden gezet; de tenlastelegging bevat een verwijzing naar het wetsartikel dat de grondslag vormt voor het strafbare feit.[948] Daarnaast was er in een ruim aantal uitspraken, na schuldbekentenis door de verdachte, enkel nog sprake van strafoplegging. In die beslissingen bleek het nóg lastiger om de feitelijkheden te achterhalen en na te gaan of één feit tot meerdere delicten heeft geleid (en er mogelijk toepassing was gegeven aan een samenloopregeling).

[947] Zo bleek ook uit één van de voor dit onderzoek gehouden interviews.
[948] Zie de Criminal Procedure Law. Zie ook Rechtbank van Nicosia 26 mei 2025, zaaknummer 13371/22.

6.8 Schematische weergave

De belangrijkste onderzoeksresultaten in dit hoofdstuk kunnen schematisch als volgt worden weergegeven:

Rechtsbron	**Type delict**	**Beschermd rechtsgoed**	**Dader-slachtofferrelatie**	**Bestanddelen die door objectivering mogen worden ingevuld**	**Eisen van herhaling, tijdsomvang of ernst**	***Mens rea***	**Wettelijke excepties**	**Wettelijke strafverzwarings-gronden**
Section 6 of Law 115(I)/2021, the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence and for Related Matters	materieel omschreven delict krenkingsdelict	(in ieder geval) psychische integriteit, mogelijk ook gelijkwaardigheid van gender	geweld tegen een persoon van het vrouwelijk biologisch geslacht of vrouwelijke genderidentiteit (eventueel indirect slachtofferschap en eventueel middels doen plegen door een kind jonger dan 18 jaar – zie sectie 10 juncto 2)	mogelijk het bestanddeel 'real fear'	herhaling: mogelijk een constitutief vereiste tijdsomvang: - ernst: '… seriously impairs a woman's psychological integrity' – mogelijk een subjectieve invulling	opzet	geen; sommige excepties zijn nadrukkelijk uitgesloten (zie sectie 16)	zie sectie 11

6.9 Aangehaalde literatuur

GREVIO 2022
GREVIO, *Baseline Evaluation Report Cyprus*, Straatsburg: Raad van Europa 2022.

Hedlund 2024
N. Hedlund, 'The obligation to criminalise psychological violence: an analysis of Article 33 of the Istanbul Convention and its implementation', *European Law Review* 2024, vol. 49, afl. 2, p. 126-149.

Horder 2022
J. Horder, *Ashworth's principles of criminal law*, Oxford: Oxford University Press 2022.

De Hullu & Van Kempen 2024
J. de Hullu & P.H.P.H.M.C. van Kempen, *Materieel Strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2024.

Loveless, Allen & Derry 2022
J. Loveless, M. Allen & C. Derry, *Complete Criminal Law. Text, Cases and Materials*, Oxford: Oxford University Press 2022.

Markides 2006
A. Markides, 'The Republic of Cyprus', in: C. Kortmann, J. Fleuren & W. Voermans (red.), *Constitutional Law of 10 EU Member States: The 2004 Enlargement*, Deventer: Kluwer 2006, p. 1-77.

Neocleous e.a./Campbell 2000
A. Neocleous e.a./D. Campbell, *Introduction to Cyprus law*, s.l.: Yorkhill Law Publishing 2000.

Neocleous/Melides e.a. 2010
C. Melides e.a., *Neocleous's Introduction to Cyprus law*, Limassol: Andreas Neocleous & Co LLC 2010.

Papacharalambous 2014
Ch. Papacharalambous, 'Feminist Theory and Criminal Law Discourse. Countering Violence against Women through Widening Punitiveness on the Premises of Radical Democracy', in: D. Sorvatzioti e.a. (red.), *Critical Views on Crime, Policy and Social Control*, Cyprus: University of Nicosia Press 2014, p. 143-154.

Papacharalambous 2021
Ch. Papacharalambous, *Κυπριακό Ποινικό Δίκαιο. Γενικό Μέρος ('Cyprus criminal law. General part')*, Athene: Nomiki Bibliothiki 2021.

Hoofdstuk 7 – Overstijgende analyse en aanbevelingen

7.1 Inleiding

In de voorgaande vijf hoofdstukken is per rechtstelsel een deelvraag van dit onderzoek beantwoord, bedoeld om een antwoord te geven op de volgende centrale onderzoeksvraag:

> *'Welke voorwaarden voor strafrechtelijke aansprakelijkheid gelden ten aanzien van de in andere lidstaten van het Verdrag van Istanbul bestaande zelfstandige strafbaarstellingen van psychisch geweld en/of dwingende controle, en welke invulling krijgen deze?'*

De doelen van dit onderzoek bestaan in het beschrijven van de buitenlandse strafbaarstellingen van het plegen van psychisch geweld en/of dwingende controle, en vervolgens het analyseren hiervan vanuit het gezichtspunt van het huidige Nederlandse strafrecht. De beschrijving van de strafbaarstellingen in andere landen kan de Nederlandse wetgever behulpzaam zijn om te bezien of buitenlandse oplossingen op soortgelijke wijze in het Nederlandse recht kunnen worden geïmplementeerd.

In het eerste hoofdstuk zijn de selectiecriteria genoemd op basis waarvan de rechtsstelsels zijn geselecteerd. In de selectiecriteria is een belangrijke rol weggelegd voor het Verdrag van Istanbul, dat in artikel 33 een verplichting tot strafbaarstelling van psychisch geweld bevat. Omdat Nederland lidstaat is bij dit verdrag, is zij aan die verplichting gebonden. Datzelfde geldt voor de landen Denemarken, Engeland en Wales, Ierland, Frankrijk en Cyprus, die (al enige tijd) een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld en/of dwingende controle in hun nationale recht hebben, de reden waarom hun rechtstelsels zijn geselecteerd. Binnen deze rechtstelsels is in dit onderzoek ingezoomd op de verschillende delictsbestanddelen en overige strafbaarheidsbepalende voorwaarden van de relevante zelfstandige strafbaarstellingen en de bijbehorende materieelstrafrechtelijke leerstukken. Daarbij is ook stilgestaan bij overige omstandigheden die (eventueel) van invloed kunnen zijn op de strafbaarheid onder de betreffende strafbepaling, zoals de strafbare poging en eendaadse samenloop. In deze juridische analyse is op onderdelen ook aandacht besteed aan de wijze waarop bepaalde strafbaar gestelde gedragingen zich verhouden tot het gendergevoelige sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control* (dwingende controle), aangezien sommige strafbaarstellingen daardoor zijn geïnspireerd.

Voordat in paragraaf 7.3 aan de hand van de verschillende kenmerken, thema's en leerstukken een dwarsdoorsnede wordt gemaakt van de geanalyseerde strafbepalingen, volgt eerst in paragraaf 7.2 per land een korte schets van achtergronden van de

strafbaarstellingen en overige bijzonderheden. Paragraaf 7.4 sluit af met aanbevelingen ten aanzien van een Nederlandse strafbaarstelling, die relevant worden geacht ingeval de Nederlandse wetgever zou besluiten een (zelfstandige) strafbaarstelling van psychisch geweld en/of dwingende controle in het leven te roepen.

7.2 De strafbaarstellingen in vijf rechtstelsels

De **Deense strafbaarstelling** van psychisch geweld in § 243 Straffeloven diende volgens de Minister van Justitie te weerspiegelen dat psychisch geweld even ernstig en schadelijk kan zijn als fysiek geweld en was bedoeld om buiten twijfel te stellen dat de Deense maatschappij serieuze schendingen van de persoonlijke vrijheid en psychische integriteit van een persoon niet accepteert. Deze strafbepaling betreft een formeel omschreven delict, nu strafbaarheid niet afhankelijk is gesteld van het intreden van een bepaald gevolg, maar van het verrichten van een gedraging als zodanig. De Deense wetgever heeft bij vrijwel alle delictsbestanddelen een toelichting en voorbeelden gegeven, hetgeen helpt bij de interpretatie van de strafbepaling. Zo is duidelijk dat meerdere delictsbestanddelen via objectivering mogen worden ingevuld. Opvallend is dat 'negatieve sociale controle' (ten aanzien van het nemen of afzien van bepaalde levensbeslissingen) via een wetswijziging alsnog in de strafbepaling is opgenomen, terwijl dit gedrag al vóór die aanpassing binnen de reikwijdte van de bepaling viel. Volgens die redactie lijkt onder psychisch geweld (gelet op de woorden 'onder meer') méér te vallen dan enkel 'negatieve sociale controle'. Dit laatste concept is echter door de Deense wetgever – ondanks dat de term 'negatieve sociale controle' in de wetsgeschiedenis niet is gedefinieerd – als de kern van § 243 Straffeloven bestempeld.

Engeland en Wales, landen met een *common law*-rechtstraditie, hebben met de invoering van sectie 76 van de Serious Crime Act 2015 een strafbaarstelling van 'controlling or coercive behaviour' opgenomen in hun gemeenschappelijke recht. Deze strafbepaling was niet bedoeld om fysiek geweld te criminaliseren (omdat dergelijk geweld reeds strafbaar was), maar enkel om patronen van niet-gewelddadig gedrag binnen intieme relaties 'te vangen', omdat die werden geïdentificeerd als een 'kloof in het strafrecht die gedicht moest worden'. De in sectie 76 verboden gedragingen worden niet in de wetgeving toegelicht, maar voorbeelden van 'controlling or coercive behaviour' zijn gegeven in het 'Statutory Guidance Framework' (een richtlijn van het Home Office) en de 'Legal Guidance' van de Crown Prosecution Service (een richtlijn van de openbaar aanklager). Opvallend is dat de in die richtlijnen genoemde gedragingen – die in een aantal gevallen *op zichzelf* niet strafbaar zijn, maar gecumuleerd (wel) tot een voor strafbaarheid vereist 'serious effect' leiden – behalve psychisch ook fysiek, seksueel en economisch geweld en misbruik omvatten. Die benadering sluit aan bij het sociaalwetenschappelijke concept van *coercive control*, waarin het geweld zich niet noodzakelijkerwijs beperkt tot niet-fysiek geweld. Meestal wordt op grond van sectie 76 een combinatie van psychische en fysieke geweldsgedragingen tenlastegelegd, hoewel er

veroordelingen bekend zijn waarin enkel sprake was van niet-fysiek 'controlling or coercive behaviour'.

Ierland, een ander land met een *common law*-rechtstelsel, heeft zich bij de strafbaarstelling van 'controlling or coercive behaviour' in sectie van 39 van de Domestic Violence Act 2018 sterk laten inspireren door het Engelse equivalent in sectie 76 van de Serious Crime Act 2015. Vooralsnog heeft die laatste een ruimer personeel bereik (omdat ook familieleden zijn inbegrepen), maar hier zou enige verandering in kunnen komen als het Ierse wetsvoorstel getiteld 'Domestic Violence (Amendment) (No. 3) Bill 2024' wordt aangenomen. Net als de Engelse strafbaarstelling, betreft de Ierse bepaling een materieel omschreven delict (omdat voor strafbaarheid het intreden van een wettelijk bepaald gevolg – een 'serious effect' – is vereist), waarbij de autonomie van levensstijl het te beschermen rechtsbelang vormt. Een belangrijk verschil met de Engelse strafbepaling is dat er in Ierland geen toelichting bij sectie 39 (in de vorm van 'Guidance') tot stand is gekomen. Daardoor is bijvoorbeeld niet duidelijk welke invulling het delictsbestanddeel 'persistently' krijgt en welke maatstaf moet worden gehanteerd om te bepalen wanneer het bestanddeel 'serious effect' wordt vervuld. In de voor dit onderzoek betrokken jurisprudentie vormde (bedreiging met) *fysiek* geweld telkens een onderdeel van 'controlling or coercive behaviour'.

In **Frankrijk** is sprake van een versnipperde wettelijke regeling waarbij verschillende, soms ten dele overlappende strafbepalingen bescherming bieden tegen psychisch geweld. De gefaseerde uitbreidingen in de relevante wetgeving lijken op onderdelen een symbolisch karakter te hebben gehad, en hebben het geheel van relevante wetgeving – mede vanwege bepaalde wettelijke formuleringen die vragen oproepen – weinig overzichtelijk gemaakt. In dit verband werd in de Franse rechtsgeleerde literatuur het verwijt aan de wetgever gemaakt dat de Code Pénal een gebrek aan samenhang vertoont. De Franse wetgever lijkt in dit wetgevingsproces eerder een techniek van bricolage dan van beeldhouwen te hebben gehanteerd: telkens zijn onderdelen toegevoegd om een completer beeld te creëren van strafbaarheid van psychisch geweld, en mogelijk wordt dwingende controle daar nog aan toegevoegd. Hoewel het recht zich niet in een vacuüm ontwikkelt, maar binnen de dynamiek van maatschappelijke veranderingen en nieuwe (wetenschappelijke) inzichten, geniet het – met de kennis van heden over de Franse wetgevingssituatie – sterk de voorkeur om het strafbaar stellen van psychisch geweld en/of dwingende controle in één keer goed in te richten.

De **Cypriotische** wetgever heeft bij de totstandkoming van Wet 115(I)/2021 acht geslagen op de tekst van het Verdrag van Istanbul, al is op basis van de bestudeerde bronnen onduidelijk gebleven of, en zo ja op welke wijze, hij zich ten aanzien van de delictsomschrijving van het uitoefenen van psychisch geweld in de zin van artikel 6 van die wet heeft laten leiden door de (toelichting bij de) tekst van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul. Wel is duidelijk dat de wetgever in artikel 6 van Wet 115(I)/2021 op één bepaald aspect verder is gegaan dan de verplichtingen van dit verdrag, namelijk door een

genderspecifieke strafbepaling te creëren die enkel bescherming biedt aan vrouwelijke slachtoffers van psychisch geweld. Hoewel gendersensitiviteit vanuit de geest van het Verdrag van Istanbul wordt aangemoedigd, omvat psychisch geweld in de zin van artikel 33 van het verdrag méér dan enkel psychisch geweld tegen vrouwen. Ook omvat het méér dan huiselijk geweld dat leidt tot psychisch letsel. In dat licht is niet verwonderlijk dat de Cypriotische wetgever twee relevante strafbepalingen naast elkaar heeft laten bestaan: enerzijds artikel 3 van Wet 119(I)/2000, de strafbaarstelling van huiselijk geweld dat ook het veroorzaken van psychisch letsel omvat, en anderzijds artikel 6 van Wet 115(I)/2021, de strafbaarstelling van het uitoefenen van psychisch geweld jegens een vrouw. Deze co-existentie van strafbepalingen, die ook in de tenlasteleggingspraktijk werd gesignaleerd, brengt volgens GREVIO (het toezichtsorgaan bij het Verdrag van Istanbul) bepaalde onzekerheden met zich (in de zin van inconsistente wetstoepassing) indien vervolging wordt ingesteld op grond van het delict van huiselijk geweld.

7.3 Thematische analyse: een dwarsdoorsnede

Type delict

Alle geanalyseerde strafbepalingen betreffen volgens hun nationale recht een zwaardere categorie van strafbare feiten dan de in Nederland bestaande categorie van ‘overtredingen’.

In geval van Engeland en Wales, Ierland en Cyprus gaat het om een materieel omschreven delict, tevens krenkingsdelict. Denemarken kent daarentegen een formeel omschreven delict, tevens (concreet) gevaarzettingsdelict. De Franse situatie is om meerdere redenen bijzonder te noemen. Enerzijds omdat artikel 222-14-3 Code Pénal een interpretatieve bepaling is: deze bepaling bevat geen delictsomschrijving, maar slechts een duiding op basis waarvan psychisch geweld onder het wettelijke geweldsbegrip wordt gebracht. Anderzijds omdat artikel 222-33-2-2 Code Pénal zowel een formeel omschreven als een materieel omschreven invulling kan krijgen: vereist is dat herhaaldelijke opmerkingen of gedragingen *tot doel of tot gevolg* hebben dat de levensomstandigheden van het slachtoffer in bepaalde zin verslechteren. Hierin kan dan ook zowel een (concreet) gevaarzettingsdelict als een krenkingsdelict worden gelezen.

Rechtsgoederen

Het met de betreffende strafbaarstelling te beschermen rechtsgoed – iets waarvoor oog is in de Nederlandse doctrine, maar niet perse in andere doctrines – is in de meeste gevallen niet als zodanig door de wetgever geduid. Dit maakt dat het rechtsbelang lastig te specificeren is, al geven de bestudeerde bronnen en de geïnterviewde experts daartoe wel suggesties.

Met de Engelse, Welshe en Ierse strafbaarstelling van *controlling or coercive behaviour* wordt de autonomie van levensstijl van het slachtoffer beschermd, al zien de geïnterviewde experts ook reden om de psychische integriteit als rechtsbelang aan te wijzen. De combinatie van psychische integriteit en persoonlijke vrijheid is ook in Denemarken aan te wijzen als rechtsgoed. In de andere stelsels spelen (mogelijk) ook de fysieke integriteit (Frankrijk, artikel 222-14-3 Code Pénal), de kwaliteit van levensomstandigheden (Frankrijk, artikel 222-33-2-2 Code Pénal) en gelijkwaardigheid van gender (Cyprus) een rol.

Genderspecificiteit

Enkel de Cypriotische strafbaarstelling betreft een genderspecifieke strafbepaling: uitoefening van psychisch geweld is alleen strafbaar indien dit geweld is gericht tegen een vrouw, in de zin van een persoon van het vrouwelijk biologisch geslacht of vrouwelijke genderidentiteit. Daarbij worden geen eisen gesteld aan het gender van de dader. In de andere onderzochte rechtsstelsels kan iedere persoon, ongeacht gender, dader of slachtoffer zijn van de betreffende gedragingen.

Vereiste slachtoffer-daderrelatie

De Franse strafbepaling van artikel 222-33-2-2 Code Pénal (alsook de interpretatieve bepaling van artikel 222-14-3 Code Pénal) stelt geen eisen aan de relatie tussen dader en slachtoffer: tussen dader en slachtoffer hoeft geen familiale, relationele of samenwoningsrelatie te (hebben) bestaan. De Cypriotische strafbepaling maakt zoals gezegd onderscheid naar het gender van het slachtoffer, maar niet naar de aard van de relatie tussen dader en slachtoffer. Voor de strafbepalingen van de overige rechtsstelsels geldt dat wel een (eerdere) band van de dader met (het huishouden van) het slachtoffer is vereist. Daar wordt een striktere invulling aan het personele bereik van de strafbepalingen gegeven dan in de artikelen 33 en 43 van het Verdrag van Istanbul.

Direct versus indirect geweld

Op grond van de delictsomschrijvingen dient in alle rechtstelsels het primaire slachtoffer de geadresseerde/het doel van het geweld te zijn, en volstaat het niet indien het geweld slechts is gericht aan anderen dan het primaire slachtoffer. Ten aanzien van de Cypriotische strafbepaling is een aanwijzing gevonden dat het (als vrouw) getuige zijn van geweld tegen een familielid, eveneens strafbaar is.

Eisen van herhaling, ernst of tijdsomvang

Herhaling van de gedragingen (ook in de zin van voortdurend en persisterend gedrag) blijkt telkens een constitutief vereiste voor strafbaarheid, zij het dat hierover in de rechtspraak ten aanzien van de Cypriotische strafbepaling geen eenduidig beeld bestaat. Bijzonder is dat de herhalingseis in artikel 222-33-2-2 Code Pénal wordt genuanceerd: strafbaarheid op grond van die bepaling is niet afhankelijk van een cumulatie van

gedragingen van één en dezelfde dader, maar kan ook bestaan indien de gedraging van de dader zo een herhaling oplevert voor het slachtoffer in het licht van gedragingen van anderen. Hier bepaalt het slachtofferperspectief dus of er sprake is van herhaling in de zin van het genoemde artikel.

Op artikel 222-33-2-2 Code Pénal na, stelden de strafbepalingen ook eisen aan de *ernst* van de gedragingen of gevolgen: zo moet het gedrag een bepaalde grofheid hebben (Denemarken) of dient het gevolg te bestaan in een (in de wet nader omschreven) 'serious effect' (Ierland, Engeland en Wales) of in een ernstige inbreuk op de psychische integriteit (Cyprus).

Een *temporeel* vereiste ('gedurende een periode') is alleen in de Deense strafbaarstelling gesteld.

Vereist gevolg en causaliteit

In de stelsels waarin de strafbepalingen een materieel omschreven delict betreffen (Engeland en Wales, Ierland, Cyprus en Frankrijk (waar daarnaast ook een formele invulling mogelijk is)), worden strafbaarheidseisen gesteld aan het intreden van een bepaald gevolg, waardoor causaliteit eveneens relevant is voor strafbaarheid.

In de Engelse, Welshe, Ierse en Cypriotische strafbepalingen wordt mogelijk een subjectieve invulling gegeven aan het vereiste gevolg ('serious effect' of, in Cyprus, 'een ernstige inbreuk op de psychische integriteit van een vrouw'), waarbij wordt gekeken naar het *daadwerkelijke* effect van het gedrag op het slachtoffer. Een voordeel van een subjectieve invulling is dat het slachtoffer in kwestie centraal wordt gesteld, en geen andere persoon in de beleving van het slachtoffer treedt. Daarbij geldt het uitgangspunt dat "de dader het slachtoffer heeft te nemen zoals hij hem aantreft". Een nadeel van die subjectieve invulling is dat de weerbaarheid van het concrete slachtoffer in de weg zou kunnen staan aan strafbaarheid.

Bestanddelen die door objectivering mogen worden ingevuld

In alle geanalyseerde strafbepalingen zijn delictsbestanddelen te vinden die door objectivering mogen worden ingevuld. Dit houdt in dat in de beoordeling van het vervuld zijn van die bestanddelen wordt geabstraheerd (dus 'los wordt gekomen') van de concrete persoon van de verdachte of het slachtoffer. Zo dient onder de Deense strafbepaling te worden beoordeeld of er in objectieve zin sprake is van vernederend, intimiderend of aanstootgevend gedrag dat geschikt is om de ander op ongepaste wijze te controleren, waarbij de vraag of het concrete slachtoffer daardoor daadwerkelijk is gecontroleerd strafrechtelijk gezien irrelevant is. Ook op objectivering wijzen de vragen 'wat een redelijk persoon die over dezelfde informatie als de verdachte beschikt zou moeten weten' (sectie 76 Serious Crime Act 2015), en 'of een redelijke persoon zou menen dat de gedraging van de verdachte naar verwachting een 'serious effect' zou

hebben op het slachtoffer' (zie sectie 39 Domestic Violence Act 2018). Mogelijk geldt ook voor de invulling van het delictsbestanddeel 'real fear' in de Cypriotische bepaling dat geabstraheerd wordt van het concrete slachtoffer; de vraag of er bij haar van *daadwerkelijke* angst sprake was speelt dan dus niet. Ten aanzien van Frankrijk: indien ten laste wordt gelegd dat de betreffende opmerkingen of gedragingen een verslechtering van de levensomstandigheden van het slachtoffer *tot doel* hadden, wordt ook artikel 222-33-2-2 Code Pénal op geobjectiveerde wijze ingevuld; in dat geval is voor strafrechtelijke aansprakelijkheid niet relevant of het gedrag van de verdachte daadwerkelijk een verslechtering van de levensomstandigheden van het slachtoffer tot gevolg heeft gehad. Met al deze invullingen wordt voorkomen dat strafbaarheid afhankelijk is van een bepaalde weerbaarheid van het slachtoffer of van de (bewijsbaarheid van de) feitelijke kennis van de verdachte.

Mens rea (de subjectieve zijde van het delict)

Alle geanalyseerde strafbepalingen vereisen voor strafbaarheid een vorm van *mens rea*, waarbij het telkens gaat om opzet of wetenschap van de verdachte. Alleen onder de Engelse en Welshe strafbepaling volstaat ook culpoos handelen in de vorm van onbewuste schuld (nalatigheid). In artikel 222-33-2-2 Code Pénal verschilt de vereiste gerichtheid van het opzet naar gelang het delict een materieel omschreven dan wel formeel omschreven invulling krijgt.

Wettelijke excepties

Alleen Engeland en Wales kennen een bijzondere wettelijke exceptie die verband houdt met de strafbaarstelling van *controlling or coercive behaviour*. Zo wordt voorzien in een strafuitsluitingsgrond in gevallen waarin de verdachte geloofde te handelen in het belang van het slachtoffer en kan aantonen dat diens gedrag in de specifieke omstandigheden objectief beschouwd redelijk was. Dit verweer gaat echter niet op indien de dader een gedraging verricht waardoor het slachtoffer vreest dat geweld jegens hem of haar zal worden gebruikt. Bijzonder aan de wettelijke regeling in Cyprus is dat het succesvol kunnen inroepen van bepaalde excepties nadrukkelijk is uitgesloten.

Wettelijke strafverzwaringsgronden

De Deense § 247 lid 1 Straffeloven geeft een strafverzwaringsgrond voor gevallen waarin het psychisch geweld is gepleegd door een persoon die eerder is veroordeeld voor opzettelijke lichamelijke mishandeling, psychisch geweld of een strafbaar feit dat verband houdt met opzettelijk geweld. Artikel 222-33-2-2 Code Pénal geeft in de vijfde en daaropvolgende alinea's een aantal strafverzwaringsgronden, die onder andere verband houden met bepaalde kwetsbaarheden van het slachtoffer, het plegen door gebruik te maken van digitale media en het door een minderjarige getuige zijn van de 'harcèlement'. Tot slot kent de Cypriotische strafbaarstelling een grote hoeveelheid strafverzwarende omstandigheden die een rechter in aanmerking kan nemen, voor zover deze omstandigheden niet al tot de bestanddelen van het strafbare feit behoren.

De strafbare poging

Hoewel de mogelijkheid om onder de relevante strafbaarstellingen tot een strafbare poging te komen in theorie lijkt te bestaan in Denemarken, Engeland en Wales, Ierland en Cyprus, komen er in de bestudeerde jurisprudentie of andere (rechts)bronnen geen zaken naar voren die zien op strafbare pogingen in relatie tot psychisch geweld of dwingende controle. Dit werd onderschreven door de voor dit onderzoek geïnterviewde experts. Een poging is vooral relevant bij een materieel omschreven delict, omdat er dan (meer) ruimte zit tussen begin van uitvoering en voltooiing van het delict.

De praktijk van tenlastelegging, bewezenverklaring en samenloop

Opvallend is dat in de voor dit onderzoek bestudeerde feitenrechtspraak vrijwel telkens ook andere feiten dan psychisch geweld of 'controlling or coercive behaviour' zijn tenlastegelegd. Strafzaken waarin enkel psychisch geweld ten laste is gelegd vormen dan ook de uitzondering. Daarbij worden feiten regelmatig afzonderlijk tenlastegelegd náást psychisch geweld of 'controlling or coercive behaviour', in plaats van als onderdeel van het patroon van dat gedrag. Opmerkelijk is dat in sommige (van die) gevallen sprake is van een constructie van 'schakelbewijs' in de bewezenverklaring en/of tenlastelegging. Het gaat dan om een bewijsconstructie waarbij voor de bewezenverklaring van een feit mede redengevend wordt geacht de – uit één of meer bewijsmiddelen blijkende – omstandigheid dat de verdachte bij één of meer andere strafbare feiten betrokken was.

Wat betreft veroordelingen ter zake van psychisch geweld of 'controlling or coercive behaviour', geldt dat in veel gevallen eveneens sprake is van veroordeling ter zake van andere (gewelds)delicten, soms naar aanleiding van één en hetzelfde feit(encomplex). Het voorgaande wijst erop dat situaties kunnen bestaan waarin sprake is van samenloop, waarbij één gedraging onderdeel uitmaakt van meerdere strafbare feiten. In de rechtsstelsels waarin overmatige bestraffing in geval van eendaadse samenloop wordt vermeden via beperkingen in de kwalificatie van het bewezenverklaarde, waaronder het Nederlandse stelsel, kan de praktijk van tenlasteleggen en kwalificeren van invloed zijn op het antwoord op de vraag op grond van welke bepaling(en) er sprake is van strafbaarheid.

Zie annex A voor een schematisch totaaloverzicht van de belangrijkste resultaten van dit onderzoek.

7.4 Aanbevelingen ten aanzien van een Nederlandse strafbaarstelling

Hoewel met dit onderzoek niet is beoogd om een standpunt in te nemen met betrekking tot de vraag óf de Nederlandse wetgever een (zelfstandige) strafbaarstelling van psychisch geweld en/of dwingende controle in het leven zou moeten roepen, dan wel op welke wijze zo'n strafbaarstelling het beste kan worden ingevuld, volgt hierna een aantal

algemene aanbevelingen die de Nederlandse wetgever in overweging kan nemen indien hij tot strafbaarstelling overgaat:

Reikwijdte en afbakening	Allereerst moet een keuze worden gemaakt wat betreft het strafbaar te stellen gedrag: psychisch geweld, dwingende controle of beide. Bij de uitwerking van de strafbepaling dient vervolgens een balans te worden gevonden tussen enerzijds voldoende reikwijdte van de strafbaarstelling (waarmee ten minste wordt voldaan aan de eisen van artikel 33 van het Verdrag van Istanbul, maar waarmee ook recht wordt gedaan aan de empirische werkelijkheid van psychisch geweld en/of dwingende controle en de slachtoffers van dit gedrag) en anderzijds een voldoende bepaalde, afgebakende strafbepaling die voldoet aan de eisen die volgen uit het materieelstrafrechtelijke legaliteitsbeginsel. De nodige duidelijkheid kan onder meer geboden worden door voorbeelden te geven van delictsgedragingen en het eventueel voor strafbaarheid vereiste in te treden gevolg, en door een toelichting te geven betreffende de wijze waarop delictsbestanddelen kunnen worden vervuld.
Type strafbaarstelling	Maak een keuze in het type strafbaarstelling dat wordt beoogd: een materieel omschreven delict (waarbij voor strafbaarheid het intreden van een wettelijk bepaald gevolg is vereist) dan wel een formeel omschreven delict (dat voor strafbaarheid het intreden van zo'n gevolg niet vereist) dan wel een strafbepaling die op beide wijzen kan worden ingevuld (zoals artikel 222-33-2-2 Code Pénal). Een wettelijk vereist gevolg kan de bewijsbaarheid van het gedrag bemoeilijken, maar afwezigheid daarvan in de delictsomschrijving leidt er (nog meer) toe dat de gedragingen op basis waarvan strafbaarheid kan intreden op een duidelijke, afgebakende wijze dienen te worden omschreven. Indien voor een materieel omschreven delict wordt gekozen, maak dan duidelijk op welke wijze het voor strafbaarheid vereiste gevolg mag worden ingevuld: op subjectieve wijze (waarbij de gevolgen voor het concrete slachtoffer de maatstaf vormen) dan wel op geobjectiveerde wijze (waarbij een met het slachtoffer te vergelijken persoon de criteriumfiguur is).
Inspiratie uit het buitenland en nationale context	Overweeg de opname van delictsbestanddelen zoals die voorkomen in de buitenlandse zelfstandige strafbaarstellingen van psychisch geweld en/of 'controlling or

	coercive behaviour' of het hanteren van de invulling die daaraan wordt gegeven. Geef een toelichting waarom al dan niet voor een gelijk(soortig)e benadering in de Nederlandse regeling wordt gekozen. Bedenk daarbij dat buitenlandse strafbepalingen een andere achtergrond en uiteenlopende drijfveren kennen, en altijd een gedegen vertaling naar de nationale context behoeven.[949]
Systematiek en beschermd rechtsgoed	▪ Bepaal of een interpretatieve bepaling, zoals in artikel 222-14-3 van de Code Pénal is vervat, een aangewezen vorm van strafbaarstelling is in geval van psychisch geweld en/of dwingende controle. Zo kan een aanpassing van artikel 300 lid 4 Sr (mishandeling) worden overwogen, waardoor de bepaling (ook) van toepassing wordt op opzettelijke benadeling van de mentale gezondheid.[950] Realiseer daarbij (onder meer) dat artikel 33 van het Verdrag van Istanbul vereist dat een patroon van (afzonderlijk bezien mogelijk niet-strafbare) gedragingen dat tot een ernstige beschadiging van de geestelijke integriteit van een ander leidt, strafbaar dient te zijn. ▪ Expliciteer het te beschermen rechtsgoed. Dit is van belang in het licht van de reikwijdte van de strafbaarstelling, maar ook in het kader van de verhouding tot andere delicten (zie hierna) en de samenloop van kwalificaties. ▪ Betrek in de overwegingen de verhouding van de nieuwe strafbaarstelling tot bestaande Nederlandse delicten (zoals mishandeling, dwang, bedreiging, belaging en wederrechtelijke vrijheidsberoving) en de implicaties voor eendaadse samenloop.
Gendersensitiviteit en kring van slachtoffers	▪ Maak een keuze ten aanzien van genderspecificiteit in de delictsomschrijving, afgezet tegen andere mogelijkheden van gendersensitiviteit in de totaalaanpak van psychisch geweld en dwingende controle. Bij deze laatste mogelijkheden kan in strafrechtelijk verband gedacht worden aan invoering van bijzondere wettelijke strafverzwaringsgronden.

[949] J. Quilter, 'Evaluating Criminalisation as a Strategy in Relation to Non-Physical Family Violence', in: M. McMahon & P. McGorrery, *Criminalising Coercive Control. Family Violence and the Criminal Law*, Singapore: Springer Singapore Pte Limited 2020, p. 120-121; P.A.M. Verrest & E. Huls, 'Het belang van strafrechtsvergelijking', *Boom Strafblad* 2025/4, p. 126.
[950] Zie in dit verband ook: A.E. Goldberg e.a., *Psychisch geweld in het strafrecht. Een verkennend onderzoek naar de strafrechtelijke aanpak van psychisch geweld*, Groningen: University of Groningen Press 2025, p. 81.

- Bepaal de kring van personen die in geval van een strafbaarstelling (op directe dan wel indirecte wijze) slachtoffer kunnen worden van psychisch geweld en/of dwingende controle. Artikel 33 van het Verdrag van Istanbul schrijft geen beperking in het personele bereik van de strafbepaling voor, maar spreekt juist in algemene zin van ‘een ander’ als slachtoffer. Bovendien behoort de strafbepaling op grond van artikel 43 van het verdrag van toepassing te zijn, ongeacht de aard van de relatie tussen het slachtoffer en de dader. De empirische werkelijkheid is dat ieder persoon dader of slachtoffer van psychisch geweld en/of dwingende controle kan zijn.

Annex A - Schematisch totaaloverzicht van de resultaten

Rechtsstelsel	Rechtsbron	Type delict	Beschermd rechtsgoed	Gender-specificiteit	Dader-slachtoffer relatie	Bestanddelen die door objectivering mogen worden ingevuld	Eisen van herhaling, tijdsomvang of ernst	*Mens rea*	Bijzondere wettelijke excepties	Bijzondere wettelijke strafverzwaringsgronden
Denemarken	§ 243 Straffeloven	Formeel omschreven delict (Concreet) gevaarzetting-delict	Psychologische integriteit en de persoonlijke vrijheid	-	(eerder) behoren of nauw verbonden (geweest) zijn met het huishouden van het slachtoffer	- *vernederend, beledigend* of *aanstootgevend* gedrag - 'dat *geschikt* is om…' - 'de ander op *ongepaste* wijze te controleren'	Herhaling: 'herhaaldelijk' Tijdsomvang: 'gedurende een periode' Ernst: *grof* vernederend, intimiderend of aanstootgevend gedrag	Opzet	-	§ 247 lid 1 Straffeloven: 'Indien (…) gepleegd door een persoon die eerder is veroordeeld voor opzettelijke lichamelijke mishandeling, psychisch geweld of een misdrijf dat verband houdt met opzettelijk geweld, kan de straf met maximaal de helft worden verhoogd.'
Engeland en Wales	Sectie 76 Serious Crime Act	Materieel omschreven delict Krenkingsdelict	Autonomie van levensstijl	-	'personally connected' (lid 1, 3 en 6, 6a en 7): een (ex)partner, een familielid of een (eerdere) ouderlijk medeverantwoordelijke ten aanzien van eenzelfde kind (bepaalde ouder-kindrelaties uitgezonderd)	*'ought* to know' (lid 1 sub d juncto lid 5)	Herhaling: 'repeatedly or continuously' (lid 1 sub a) Tijdsomvang: - Ernst: *'serious* effect' (lid 1 sub c en lid 4) – mogelijk een subjectieve invulling	Wetenschap of onbewuste schuld ('know or ought to know' – lid 1 sub d)	Lid 8	-
Ierland	Sectie 39 Domestic Violence Act 2018	Materieel omschreven delict Krenkingsdelict	Autonomie van levensstijl, mogelijk ook psychische integriteit	-	Echtgeno(o)t(e) of geregistreerd partner, of een persoon 'not related to that other person within a prohibited degree of relationship but is or was in an intimate relationship with that other person' (lid 4)	'a *reasonable* person would consider the behaviour *likely* to have a serious effect on the victim' (lid 1 sub c)	Herhaling: 'persistently' (lid 1, aanhef) Tijdsomvang: - Ernst: '*serious effect*' (lid 1, sub b en lid 2) – mogelijk een subjectieve invulling	Wetenschap ('knowingly')	-	-
Frankrijk	Artikel 222-14-3 Code Pénal	(interpretatieve bepaling)	Psychologische en fysieke integriteit	-	(van het gronddelict afhankelijk; niet door 222-14-3 beperkt)	(van het gronddelict afhankelijk; niet door 222-14-3 beperkt)	(van het gronddelict afhankelijk; niet door 222-14-3 vereist)	Heeft enkel betrekking op opzetdelicten	-	(van het gronddelict afhankelijk)
	Artikel 222-33-2-2 Code Pénal	Zowel formeel omschreven als materieel omschreven invulling mogelijk Zowel (concreet) gevaarzettingsdelict als krenkingsdelict	De kwaliteit van levensomstandigheden	-	(algemeen – niet beperkt)	'verslechtering van levensomstandigheden' (indien ten laste is gelegd dat de betreffende opmerkingen of gedragingen dat gevolg tot *doel* hadden)	Herhaling: 'herhaaldelijk' Tijdsomvang: - Ernst: -	Opzet	-	Zie vijfde alinea e.v. Zie ook artikel 222-33-2-1 als gekwalificeerde logische specialis Zie ook artikel 222-33-2-3 als gekwalificeerde systematische specialis t.o.v. de eerste vier alinea's van 222-33-2-2
Cyprus	Sectie 6 Law 115(1)/2021 on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence and for Related Matters	Materieel omschreven delict Krenkingsdelict	(In ieder geval) psychische integriteit, mogelijk ook gelijkwaardigheid van gender	Gender-specifiek	Geweld tegen een persoon van het vrouwelijk biologisch geslacht of vrouwelijke genderidentiteit (eventueel indirect slachtofferschap en eventueel middels doen plegen door een kind jonger dan 18 jaar – zie sectie 10 juncto 2)	Mogelijk het bestanddeel 'real fear'	Herhaling: mogelijk een constitutief vereiste Tijdsomvang: - Ernst: '… *seriously* impairs a woman's psychological integrity' – mogelijk een subjectieve invulling	Opzet	Geen, maar sommige excepties zijn nadrukkelijk uitgesloten (zie sectie 16)	Zie sectie 11

Chapter 8 – Overall analysis and recommendations

8.1 Introduction

The previous chapters answered a sub-question of this study for each legal system, with the aim of answering the following central research question:

> *'What conditions for criminal liability apply with regard to the separate criminalisations of psychological violence and/or coercive control in other member states of the Istanbul Convention, and how are these conditions interpreted?'*

The objectives of this study are to describe the foreign criminal offences of psychological violence and/or coercive control and to analyse them from the perspective of current Dutch criminal law. The description of criminal offences in other countries may assist the Dutch legislator in determining whether foreign solutions can be implemented in a similar manner in Dutch law.

The first chapter lists the selection criteria used to select the legal systems. The Istanbul Convention plays an important role in the selection criteria, as article 33 contains an obligation to criminalise psychological violence. As the Netherlands is a member state of this convention, it is bound by this obligation. The same applies to Denmark, England and Wales, Ireland, France and Cyprus, which (for some time now) have had a separate criminalisation of psychological violence and/or coercive control in their national law, which is why their legal systems have been selected. Within these legal systems, this study focused on the various elements of the offence and other conditions determining criminal liability of the relevant separate criminal offences and the associated doctrines of substantive criminal law. It also considered other circumstances that may (potentially) influence criminal liability under the relevant criminal provision, such as criminal attempt and ideal concurrence (a single act constituting multiple offences). This legal analysis also focuses in part on the relationship between certain criminalised behaviours and the gender-sensitive social scientific concept of *coercive control*, as some criminal offences are inspired by this concept.

Before paragraph 8.3 provides a cross-section of the analysed criminal provisions based on the various characteristics, themes and doctrines, paragraph 8.2 first provides a brief overview of the background to the criminalisation and other details for each country. Paragraph 8.4 concludes with recommendations regarding a criminalisation in the Netherlands, which are considered relevant in the event that the Dutch legislator decides to introduce a (separate) criminalisation of psychological violence and/or coercive control.

8.2 Criminalisation in five legal systems

According to the Minister of Justice, the criminalisation of psychological violence in § 243 of the **Danish** Criminal Code ('Straffeloven') was intended to reflect the fact that psychological violence can be just as serious and harmful as physical violence, and to leave no doubt that Danish society does not accept serious violations of a person's personal freedom and psychological integrity. This criminal provision concerns a conduct crime, as criminal liability does not depend on the occurrence of a specific consequence, but on the performance of an act as such. The Danish legislator has provided explanations and examples for almost all elements of the offence, which helps in interpreting the criminal provision. It is thus clear that several elements of the offence may be interpreted objectively. It is striking that "negative social control" (with regard to taking or refraining from taking certain life decisions) has been included in the criminal provision through a legislative amendment, even though this behaviour already fell within the scope of the provision prior to that amendment. According to that wording, psychological violence (given the words "including") seems to cover more than just "negative social control". However, the Danish legislator has designated the latter concept as the core of § 243 of the Criminal Code, even though the term "negative social control" is not defined in the legislative history.

England and Wales, countries with a common law tradition, have incorporated the criminalisation of "controlling or coercive behaviour" into their common law with the introduction of section 76 of the Serious Crime Act 2015. This criminal provision was not intended to criminalise physical violence (as such violence was already punishable), but only to "capture" patterns of non-violent behaviour within intimate relationships, as these were identified as a "gap in criminal law that needed closing". The behaviours prohibited in section 76 are not explained in the legislation, but examples of "controlling or coercive behaviour" are given in the "Statutory Guidance Framework" (a guideline from the Home Office) and the "Legal Guidance" from the Crown Prosecution Service (a guideline from the public prosecutor). It is striking that the behaviours mentioned in these guidelines – which in a number of cases are not punishable *in themselves*, but cumulatively lead to a "serious effect" required for criminal liability – include not only psychological but also physical, sexual and economic violence and abuse. This approach is in line with the social scientific concept of *coercive control*, which encompasses all these forms of violence and abuse. Usually, a combination of psychological and physical violence is charged under section 76, although there are known convictions in which only non-physical 'controlling or coercive behaviour' was involved.

Ireland, another country with a common law system, drew heavily on the English equivalent in section 76 of the Serious Crime Act 2015 when criminalising "controlling or coercive behaviour" in section 39 of the Domestic Violence Act 2018. For the time being, the latter has a broader personal scope (because it also includes family members), but this could change if the Irish bill entitled 'Domestic Violence (Amendment) (No. 3) Bill 2024' is

passed. Like the relevant English criminalisation, the Irish provision concerns a result crime (because criminal liability requires the occurrence of a legally defined consequence – a "serious effect"), in which lifestyle autonomy constitutes the legal interest to be protected. An important difference with the English criminal provision is that in Ireland no explanation of section 39 (in the form of 'Guidance') has been provided. As a result, it is unclear, for example, how the element 'persistently' is to be interpreted and what standard should be used to determine when the element 'serious effect' is fulfilled. In the case law covered by this study, physical violence (or the threat thereof) was always part of "controlling or coercive behaviour".

In **France**, there is a fragmented legal framework in which various, sometimes partially overlapping criminal provisions offer protection against psychological violence. The phased extensions to the relevant legislation appear to have been symbolic in nature in some respects and have made the relevant legislation as a whole rather unclear, partly due to certain legal formulations that raise questions. In this context, French legal scholars have criticised the legislator for the lack of coherence in the Code Pénal. In this legislative process, the French legislator seems to have employed a technique of bricolage rather than sculpture: elements have been added in stages to create a more comprehensive picture of the criminality of psychological violence, and coercive control may be added to this. Although the law does not develop in a vacuum, but within the dynamics of societal changes and new (scientific) insights, it is highly preferable – given what we know today about the French legislative situation – to properly establish the criminalisation of psychological violence and/or coercive control in a single legislative act.

In drafting Law 115(I)/2021, the **Cypriot** legislator took into account the text of the Istanbul Convention, although it remains unclear from the sources examined whether, and if so how, it was guided by the text (and Explanatory Report) of article 33 of the Istanbul Convention with regard to the definition of the offence of psychological violence within the meaning of article 6 of that law. It is clear, however, that in article 6 of Law 115(I)/ 2021, the legislator went beyond the obligations of this convention in one particular aspect, namely by creating a gender-specific criminal provision that only offers protection to female victims of psychological violence. Although gender sensitivity is encouraged in the spirit of the Istanbul Convention, psychological violence within the meaning of article 33 of the Convention encompasses more than just psychological violence against women. It also encompasses more than domestic violence that leads to psychological injury. In that light, it is not surprising that the Cypriot legislator has allowed two relevant criminal provisions to coexist: on the one hand, article 3 of Law 119(I)/2000, which criminalises domestic violence that also includes causing psychological injury, and on the other hand, article 6 of Law 115(I)/2021, which criminalises the exercise of psychological violence against a woman. According to GREVIO (the monitoring body for the Istanbul Convention), this coexistence of criminal provisions, which has also been observed in the prosecutorial charging decisions, creates certain uncertainties (in the sense of inconsistent

application of the law) when prosecution is initiated on the basis of the offence of domestic violence.

8.3 Thematic analysis: a cross-section

Type of offence

According to their national law, all the criminal provisions analysed concern a more serious category of criminal offences than the category of "misdemeanours" that exists in the Netherlands.

In the case of England and Wales, Ireland and Cyprus, these are result crimes, which are also harm offences. Denmark, on the other hand, has a conduct crime, which is also a (concrete) endangerment offence. The French situation is noteworthy for several reasons. On the one hand, because article 222-14-3 of the Code Pénal is an interpretative provision: this provision does not contain a description of the offence, but only an interpretation on the basis of which psychological violence is brought under the legal concept of violence. On the other hand, because article 222-33-2-2 of the Code Pénal can be interpreted both as a conduct crime and result crime: it requires that repeated comments or behaviour have *the purpose or effect* of worsening the victim's living conditions in a certain sense. This can therefore be interpreted as both a (concrete) endangerment offence and a harm offence.

Legal interests

In most cases, the legal interest to be protected by the relevant criminalisation – something that is recognised in Dutch doctrine, but not necessarily in other doctrines – is not specified as such by the legislator. This makes it difficult to specify the legal interest, although the sources studied and the experts interviewed do offer suggestions to that effect.

The English, Welsh and Irish criminalisation of controlling or coercive behaviour protects the victim's autonomy of lifestyle, although the experts interviewed also see reason to designate psychological integrity as a legal interest. The combination of psychological integrity and personal freedom can also be designated as a legal interest in Denmark. In the other systems, physical integrity (France, article 222-14-3 of the Code Pénal), quality of living conditions (France, article 222-33-2-2 of the Code Pénal) and gender equality (Cyprus) may also play a role.

Gender specificity

Only the Cypriot criminalisation concerns a gender-specific criminal provision: psychological violence is only punishable if it is directed against a woman, in the sense of a person of the female biological sex or female gender identity. No requirements are

imposed on the gender of the perpetrator. In the other legal systems examined, any person, regardless of gender, can be the perpetrator or victim of the conduct in question.

Required victim-perpetrator relationship

The French criminal provision of article 222-33-2-2 of the Code Pénal (as well as the interpretative provision of article 222-14-3 of the Code Pénal) does not impose any requirements on the relationship between the perpetrator and the victim: there does not need to be (or have been) a family, intimate partner or cohabiting relationship between the perpetrator and the victim. As mentioned above, the Cypriot criminal provision distinguishes between the gender of the victim, but not between the nature of the relationship between the perpetrator and the victim. The criminal provisions of the other legal systems do require a (previous) connection between the perpetrator and (the household of) the victim. This gives a stricter interpretation of the personal scope of the criminal provisions than articles 33 and 43 of the Istanbul Convention.

Direct versus indirect violence

Based on the descriptions of the offences, in all legal systems the primary victim must be the addressee/target of the violence, and it is not sufficient if the violence is only directed at persons other than the primary victim. With regard to the Cypriot criminal provision, there is an indication that witnessing violence against a family member (as a woman) is also punishable.

Requirements of repetition, severity or duration

Repetition of the conduct (also in the sense of continuous and persistent conduct) appears to be a constitutive requirement for criminal liability in all cases, although there is no clear picture of this in case law with regard to the Cypriot criminal provision. It is noteworthy that the requirement of repetition in article 222-33-2-2 of the Code Pénal is nuanced: criminal liability under that provision does not depend on a cumulation of acts by one and the same perpetrator, but may also exist if the perpetrator's conduct constitutes a repetition for the victim in the light of the conduct of others. Here, therefore, the victim's perspective determines whether there is repetition within the meaning of the aforementioned article.

With the exception of article 222-33-2-2 of the Code Pénal, the criminal provisions also imposed requirements regarding the *seriousness* of the conduct or consequences: for example, the conduct must be of a certain degree of grossness (Denmark) or the result must be a "serious effect" (as further defined in the law) (Ireland, England and Wales) or a serious impairment of psychological integrity (Cyprus).

A *temporal* requirement ("during a period") is only stipulated in the Danish criminalisation.

Required result and causality

In systems where criminal provisions relate to a result crime (England and Wales, Ireland, Cyprus and France (where an interpretation as a conduct crime is also possible)), criminal liability requirements are imposed on the occurrence of a specific consequence, which means that causality is also relevant to criminal liability.

In the English, Welsh, Irish and Cypriot criminal provisions, a subjective interpretation may be given to the required result ('serious effect' or, in Cyprus, 'a serious impairment of a woman's psychological integrity'), whereby the *actual* effect of the behaviour on the victim is taken into account. An advantage of a subjective interpretation is that it focuses on the victim in question, and no other person interferes with the victim's perception. The basic principle here is that "the perpetrator must take the victim as he finds him". A disadvantage of this subjective interpretation is that the resilience of the specific victim could stand in the way of criminal liability.

Elements that may be filled in by objectification

All of the criminal provisions analysed contain elements of offences that may be filled in by objectification. This means that in assessing whether those elements have been fulfilled, the specific person of the suspect or victim is abstracted (i.e. "disregarded"). For example, under the Danish criminal provision, it must be assessed whether, from an objective point of view, there is humiliating, harassing or offensive behaviour that is suitable for controlling the other person in an inappropriate manner, whereby the question of whether the specific victim was actually controlled by this behaviour is irrelevant from a criminal law perspective. The questions "what a reasonable person in possession of the same information as the suspect ought to know" (section 76 Serious Crime Act 2015) and "whether a reasonable person would consider the suspect's behaviour likely to have a serious effect" on the victim' also point to objectification (see section 39 of the Domestic Violence Act 2018). It is possible that the Cypriot provision also applies to the interpretation of the element of "real fear" in that it abstracts from the specific victim; the question of whether she *actually* felt fear is therefore irrelevant. With regard to France: if it is alleged that the comments or behaviour in question *were intended* to worsen the victim's living conditions, article 222-33-2-2 of the Code Pénal is also interpreted in an objective manner; in that case, it is irrelevant for criminal liability whether the suspect's behaviour actually resulted in a deterioration in the victim's living conditions. All these interpretations prevent criminal liability from depending on a certain resilience on the part of the victim or on the (provability of) the suspect's actual knowledge.

Mens rea

All of the criminal provisions analysed require some form of *mens rea* for criminal liability, which in each case involves intent or knowledge on the part of the suspect. Only under English and Welsh criminal law, culpable conduct in the form of negligence is sufficient. In

article 222-33-2-2 of the Code Pénal, the required intent differs depending on whether the offence is interpretated as a conduct crime or a result crime.

Legal exceptions

Only England and Wales have a specific defence relating to the criminalisation of controlling or coercive behaviour. For example, there is a ground for exemption from liability in cases where the suspect believed he or she was acting in the best interests of the victim and can demonstrate that his or her behaviour was objectively reasonable in the specific circumstances. However, this defence does not apply if the perpetrator engages in conduct that causes the victim to fear that violence will be used against him or her. A special feature of the legal regime in Cyprus is that the successful invocation of certain exceptions is expressly excluded.

Legal grounds for aggravation of sentence

§ 247(1) of the Danish Criminal Code provides grounds for increasing the severity of punishment in cases where psychological violence has been committed by a person who has previously been convicted of assault, psychological violence or a criminal offence involving intentional violence. Article 222-33-2-2 of the Code Pénal provides, in the fifth and subsequent paragraphs, a number of grounds for aggravating punishment, relating, among other things, to certain vulnerabilities of the victim, the use of digital media in committing the offence and the fact that a minor witnessed the harassment. Finally, Cypriot criminal law provides for a large number of aggravating circumstances that a judge may take into account, insofar as these circumstances are not already included in the elements of the offence.

Attempted offences

Although the possibility of a criminal attempt under the relevant criminal offences seems to exist in theory in Denmark, England and Wales, Ireland and Cyprus, the case law and other (legal) sources studied do not reveal any cases relating to criminal attempts in relation to psychological violence or coercive control. This was confirmed by the experts interviewed for this study. An attempt is particularly relevant in the case of a result crime, because there is then (more) time between the start of the execution and the completion of the offence.

The practice of indictment, establishment of the facts and concurrence

It is striking that in the case law studied for this investigation, charges other than psychological violence or “controlling or coercive behaviour” were almost always brought. Cases in which only psychological violence was charged are therefore the exception. In addition, offences are regularly charged separately alongside psychological violence or “controlling or coercive behaviour”, rather than as part of the pattern of that behaviour. It is noteworthy that in some (of those) cases, there is a construction of “chain evidence” in

the verdict and/or the charges. This involves a construction of evidence in which the circumstance – apparent from one or more pieces of evidence – that the suspect was involved in one or more other criminal offences is considered a factor contributing to the establishment of the facts.

With regard to convictions for psychological violence or "controlling or coercive behaviour", in many cases there are also convictions for other (violence-related) offences, sometimes in relation to one and the same act (or series of acts). The foregoing indicates that there may be situations in which there is concurrence, whereby a single act forms part of several criminal offences. In legal systems where excessive punishment in cases of ideal concurrence of offences is avoided by means of restrictions in the qualification of the proven offence, including the Dutch system, the practice of charging and qualification may influence the answer to the question of which provision(s) make the offence punishable.

See Annex B for a schematic overview of the main results of this study.

8.4 Recommendations regarding criminalisation in the Netherlands

Although this study does not aim to take a position on whether the Dutch legislator should introduce a (separate) criminalisation of psychological violence and/or coercive control, or on how such criminalisation could best be implemented, a number of general recommendations that the Dutch legislator may wish to consider if it decides to criminalise such acts are presented below:

Scope and demarcation	First of all, a choice must be made regarding the behaviour to be criminalised: psychological violence, coercive control, or both. When developing the criminal provision, a balance must then be struck between, on the one hand, sufficient scope of criminalisation (which at least meets the requirements of article 33 of the Istanbul Convention, but also does justice to the empirical reality of psychological violence and/or coercive control and the victims of this behaviour) and, on the other hand, a sufficiently specific, clearly defined criminal provision that meets the requirements of the principle of legality in substantive criminal law. The necessary clarity can be provided, among other things, by giving examples of conduct constituting the offence and the result that may be required for criminal liability, and by explaining how the elements of the offence can be fulfilled.

Type of criminalisation	Select the type of criminalisation that is intended: a result crime (where criminal liability requires the occurrence of a legally defined consequence) or a conduct crime (which does not require the occurrence of such a consequence for criminal liability) or a provision that can be interpreted in both ways (such as article 222-33-2-2 of the Code Pénal). A legally required result may make it more difficult to prove the conduct, but its absence from the description of the offence means that the conduct which may give rise to criminal liability must be described in a clear and demarcated manner. If a result crime is chosen, it is necessary to clarify how the consequence required for criminal liability may be interpreted: subjectively (where the consequences for the specific victim are the benchmark) or objectively (where a person comparable to the victim is the benchmark).
Inspiration from abroad and the national context	Consider including elements of offences as they appear in foreign separate criminalisations of psychological violence and/or "controlling or coercive behaviour" or applying the interpretation given to them. Explain why or why not a similar approach is chosen in the Dutch legislation. Bear in mind that foreign criminal provisions have a different background and varying motives, and always require proper translation to the national context.[951]
Systematic approach and protected legal interests	▪ Determine whether an interpretative provision, such as that contained in article 222-14-3 of the Code Pénal, is an appropriate form of criminalisation in cases of psychological violence and/or coercive control. For example, an amendment to article 300(4) of the Dutch Criminal Code (assault) could be considered, making the provision (also) applicable to intentional harm to mental health.[952] In doing so, it should be borne in mind (inter alia) that article 33 of the Istanbul Convention requires that a pattern of behaviour (which may not be punishable when viewed in isolation) that leads to serious damage to

[951] J. Quilter, 'Evaluating Criminalisation as a Strategy in Relation to Non-Physical Family Violence', in: M. McMahon & P. McGorrery, *Criminalising Coercive Control. Family Violence and the Criminal Law*, Singapore: Springer Singapore Pte Limited 2020, p. 120-121; P.A.M. Verrest & E. Huls, 'Het belang van strafrechtsvergelijking', *Boom Strafblad* 2025/4, p. 126.
[952] See also in this regard: A.E. Goldberg e.a., *Psychisch geweld in het strafrecht. Een verkennend onderzoek naar de strafrechtelijke aanpak van psychisch geweld*, Groningen: University of Groningen Press 2025, p. 81.

	the mental integrity of another person should be punishable. ▪ Explicitly state the legal interest to be protected. This is important in view of the scope of the criminalisation, but also in the context of the relationship with other offences (see below) and the concurrence of qualifications. ▪ Include in the considerations the relationship between the new criminalisation and existing Dutch offences (such as assault, coercion, threats, stalking and unlawful deprivation of liberty) and the implications for concurrent offences.
Gender sensitivity and circle of victims	▪ Make a choice regarding gender specificity in the description of the offence, weighed against other possibilities for gender sensitivity in the overall approach to psychological violence and coercive control. In the latter case, the introduction of special statutory grounds for aggravation of sentence could be considered in a criminal law context. ▪ Determine the circle of persons who, in the event of criminalisation, may become victims (directly or indirectly) of psychological violence and/or coercive control. Article 33 of the Istanbul Convention does not impose any restrictions on the personal scope of the criminal provision, but refers in general terms to “a person” as the victim. Furthermore, pursuant to article 43 of the Convention, the criminal provision should apply regardless of the nature of the relationship between the victim and the perpetrator. The empirical reality is that any person can be a perpetrator or victim of psychological violence and/or coercive control.

Annex B - Schematic overview of results

Legal system	Legal source	Type of offence	Protected legal interest	Gender specificity	Required victim-perpetrator relationship	Elements that may be filled in by objectification	Requirements of repetition, duration or severity	*Mens rea*	Legal exceptions	Legal grounds for aggravation of sentence
Denmark	§ 243 Straffeloven	Conduct crime (Concrete) endangerment offence	Psychological integrity and personal freedom	-	Belong (or have belonged) to or be (or have been) closely connected with the victim's household	- *humiliating, harassing* or *offensive* behaviour - 'that is *suitable* for…' - 'controlling the other person in an *inappropriate* manner'	Repetition: 'repeatedly' Duration: 'over a period of time' Severity: *grossly* humiliating, harrassing or offensive behaviour	Intention	-	§ 247 lid 1 Straffeloven: 'If (...) committed by a person who has previously been convicted of assault, psychological violence or an offence involving intentional violence, the penalty may be increased by up to half.'
England and Wales	Section 76 Serious Crime Act	Result crime Harm offence	Autonomy of lifestyle	-	'personally connected' (paragraph 1, 3 and 6, 6a and 7): an (ex)partner, a family member or a (former) parental co-responsible person with regard to the same child (with the exception of certain parent-child relationships)	*'ought* to know' (paragraph 1(d) in conjunction with paragraph 5)	Repetition: 'repeatedly or continuously' (paragraph 1(a)) Duration: - Severity: '*serious* effect' (paragraph 1(c) and paragraph 4) – possibly a subjective interpretation	Knowledge or negligence ('know or ought to know' – paragraph 1(d)	Paragraph 8	-
Ireland	Section 39 Domestic Violence Act 2018	Result crime Harm offence	Autonomy of lifestyle, possibly also psychological integrity	-	Spouse or registered partner, or a person "not related to that other person within a prohibited degree of relationship but is or was in an intimate relationship with that other person" (paragraph 4)	'a *reasonable* person would consider the behaviour *likely* to have a serious effect on the victim' (paragraph 1(c))	Repetition: 'persistently' (paragraph 1, introductory clause) Duration: - Severity: '*serious* effect' (paragraph 1(b) and paragraph 2) – possibly a subjective interpretation	Knowledge ('knowingly')	-	-
France	Article 222-14-3 Code Pénal	(interpretative provision)	Psychological and physical integrity	-	(depending on the underlying offence; not limited by article 222-14-3)	(depending on the underlying offence; not limited by article 222-14-3)	(depending on the underlying offence; not required by 222-14-3)	Applies only to intentional offences	-	(depending on the underlying offence)
	Article 222-33-2-2 Code Pénal	Both a conduct crime and a result crime Both a (concrete) endangerment offence and a harm offence	Quality of living conditions	-	(general – not restricted)	'deterioration in living conditions' (if it is alleged that the comments or behaviour in question were *intended* to have that effect)	Repetition: possibly a constitutive requirement Duration: - Severity: -	Intention	-	See fifth paragraph et seq See also article 222-33-2-1 as a qualified logical specialist See also article 222-33-2-3 as a qualified systematic specialist with regard to the first four paragraphs of 222-33-2-2
Cyprus	Section 6 Law 115(1)/2021 on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence and for Related Matters	Result crime Harm offence	(At least) psychological integrity, possibly also gender equality	Gender-specific	Violence against a person of the female biological sex or female gender identity (possibly indirect victimisation and possibly committed by a child under the age of 18 – see section 10 in conjunction with 2)	Possibly the element 'real fear'	Repetition: 'repeatedly or continuously' (paragraph 1(a)) Duration: - Severity: '… *seriously* impairs a woman's psychological integrity' – possibly a subjective interpretation	Intention	None, but some exceptions are expressly excluded (see section16)	See section 11

Annex C - Tijdlijn Franse strafbepalingen

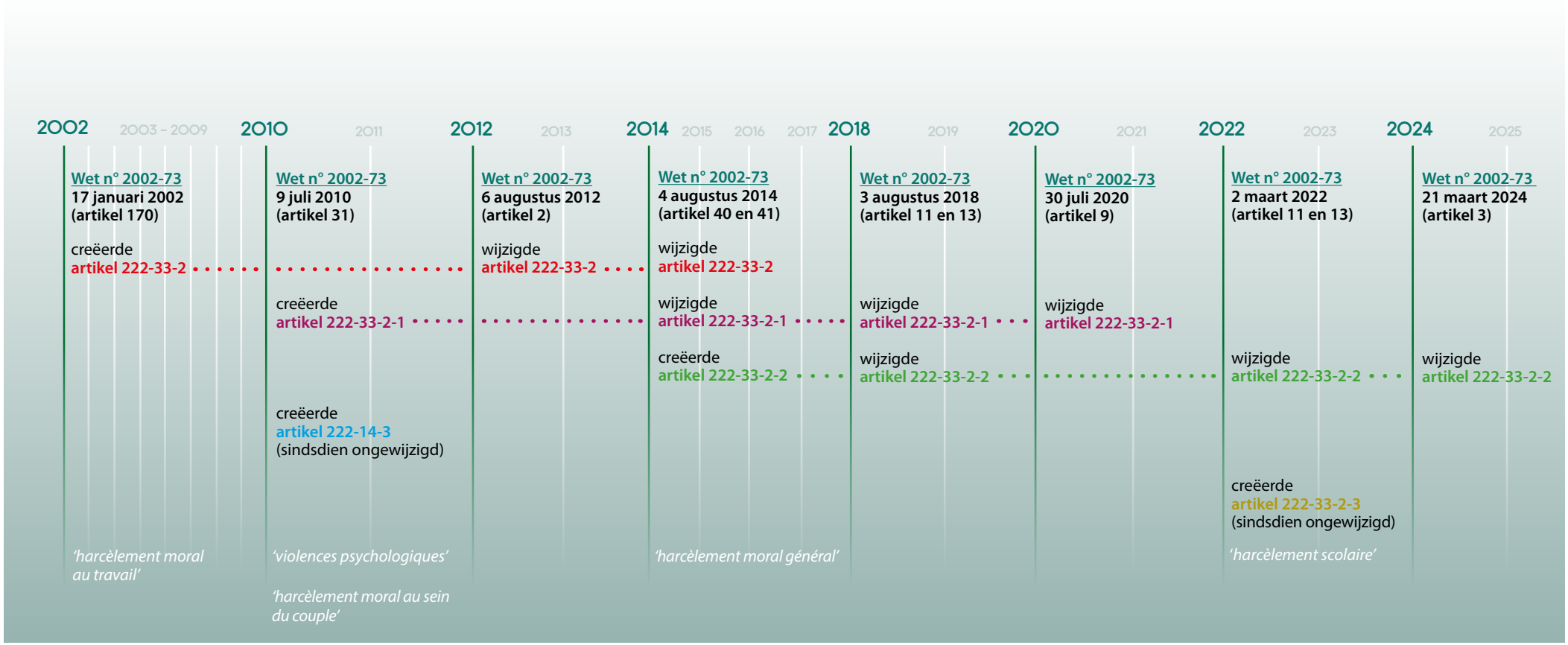

Annex D – List of consulted experts

Ten behoeve van dit onderzoek zijn de volgende experts geraadpleegd (in alfabetische volgorde):

The following experts were consulted for this study (in alphabetical order):

Vanessa Bettinson	Professor in Law (Northumbria University)
Dr. Cyrille Duvert	Lawyer and lecturer in Private law and criminal sciences (Sorbonne University Paris Nord)
Mathilde Worch Jensen, PhD	Tenure track-adjunct (University of Copenhagen)
Susan Leahy, BCL, LLM, PhD	Associate Professor in Law (University of Limerick)
Charalambos Papacharalambous	Professor in Criminal Law & Jurisprudence (University of Cyprus)
Nell Rasmussen, LLM, Dip. crim.	Lawyer and criminologist
Demetra Sorvatzioti, PhD	Associate Professor of Law (University of Nicosia)
Dr. Judit Villena Rodó	EMA Fellow (Global Campus of Human Rights)
Agathe Wehbé	Associate Lawyer
Dr. Cassandra Wiener	Reader in Law (City St George's, University of London)

Annex E – Over de auteur / about the author

Mr. drs. R.W. (Robert) Timmers is docent-onderzoeker straf(proces)recht aan de Open Universiteit, waar hij ook promotieonderzoek naar de strafbaarstelling van psychisch geweld verricht. Dit promotieonderzoek, af te ronden in het voorjaar van 2028, wordt uitgevoerd onder promotorschap van prof. mr. dr. D. Abels, prof. mr. dr. W.H.B. Dreissen en prof. dr. J.H.L.J. Janssen.

Tijdens zijn opleidingen Rechtsgeleerdheid (aan de Open Universiteit) en Criminologische wetenschappen (aan de Universiteit Gent) behaalde hij meerdere onderscheidingen. In het verleden is hij onder meer werkzaam geweest als jeugdreclasseringsambtenaar, juridisch medewerker bij de Rechtbank Den Haag en onderzoeker bij de Nationale Ombudsman. Een belangrijk onderdeel van zijn werkzame leven bestond uit het helpen van kwetsbare mensen in de samenleving. Sinds 2022 is hij lid van de redactie van het tijdschrift voor strafrechtspleging *PROCES*.

Voor zijn eerdere onderzoek (onder meer over seksuele intimidatie in de openbare ruimte en uitsluiting van ex-leden door religieuze gemeenschappen) en meer informatie kunt u terecht op zijn onderzoeksactiviteitenpagina of zijn LinkedIn-pagina.

Mr. drs. R.W. (Robert) Timmers is a lecturer and researcher in criminal (procedure) law at the Open University, where he is also conducting doctoral research into the criminalisation of psychological violence. This PhD research, to be completed in the spring of 2028, is being conducted under the supervision of Prof. D. Abels, Prof. W.H.B. Dreissen and Prof. J.H.L.J. Janssen.

He obtained multiple distinctions through his studies in Law (at the Open University) and Criminological Sciences (at Ghent University). In the past, he has worked as a juvenile probation officer, legal assistant at the District Court of The Hague and researcher at the National Ombudsman. An important part of his working life has consisted of contributing to the vulnerable in society. Since 2022, he has been a member of the editorial board of the criminal justice magazine PROCES.

For his previous research (e.g. on sexual harassment in public space and the exclusion of former members by religious communities) and more information, visit his research activities page or his LinkedIn page.

Open Universiteit